

202

K. Ramanuja Iyengar
Tarka Vidwan
Yadavagiri.

~~#21~~

121

1. *Long (Red)*
 2. *Long (Red)*
 3. *Long (Red)*

[illegible]

A close-up of a child's drawing on lined paper. The drawing consists of several horizontal, wavy lines drawn in dark ink or pencil. The lines are somewhat irregular and repetitive, typical of a young child's scribbles. The background shows the horizontal lines of the notebook paper.

ကျေးဇူးတင်စွာ ခံယူပါသည်။

[illegible][illegible]

త్తథాచలత్యుతావచ్ఛేదకం పృథివీత్వం పృథివీత్వా వచ్చిన్నాలత్యుతా-
 ఏవంశీతస్సుశ్శేవత్వాది లక్షణేషు జలాదీనాం లత్యుతా జలత్వాదీనాం
 లత్యుతావచ్ఛేదకత్వంచ బోధ్యం - ఏవం పృథివ్యాది త్రికం నిరూప్యవా-
 యుం నిరూపయతి - రూపరహితేతి || రూపరహితత్వేన సత్త్వశ్శేవత్వం
 వాయో లక్షణం సామానాధికరణ్య సంబంధేన రూపత్వా వచ్చిన్న
 ప్రతియోగితా కాభావవిశిష్టస్సుశ్శేవత్వం లక్షణమితి ఫలితార్థః - విశే-
 షణానుపాదానే పృథివ్యాది త్రికేతివ్యాప్తిస్తత్రాపిస్సుశ్శేవత్వ సత్త్వా
 దత స్తద్వారణాయ విశేషోపాదానం తావన్నాత్మోపాదానే - ఆకా-

ఉష్ణస్సుశ్శేవత్వేజః । తద్ద్వివిధం । నిత్యమనిత్యంచేతే । నిత్యం
 పరమాణురూపం । అనిత్యం కార్యరూపం । పునస్త్రీవిధం ।
 శరీరేంద్రియవిషయభేదాత్ । శరీరమాదిత్యలోకే ఇంద్రియం
 రూపగ్రాహకం చక్షుః । తచ్చ కృష్ణతారాగ్రవర్తిక । విష-
 యశ్చ తుర్విధః । భామదివ్యా దర్శ్యాకరజభేదాత్ । భామం
 వహ్నియది । దివ్యమబింధనం విద్యుదాది । భుక్తస్య పరిణామ
 హేతురౌదర్యం । అకరజం సువర్ణాది || రూపరహిత స్సు-
 శ్శేవాస్వాయుః । సద్ద్వివిధః । నిత్యో-నిత్యశ్చేతి । నిత్యః పర-
 మాణురూపః । అనిత్యః కార్యరూపః । పునస్త్రీవిధః । శరీ-
 రేంద్రియవిషయభేదాత్ । శరీరం వాయులోకే । ఇంద్రియం
 స్సుశ్శేవగ్రాహకంత్యక్ । సర్వశరీరవృత్తిః । విషయోష్ణతా-
 దికం పన హేతుర్వాయుః । శరీరాంతస్సంచారీవాయుః ప్రా-

శాదావతివ్యాప్తిస్తత్రాపిరూపరహితత్వ సత్త్వాదత ఉక్తం స్సుశ్శేవత్వ
 నితి - అతివ్యాప్తినామా లక్ష్యలక్షణస్య సత్త్వం యథాగోశ్చ్యంగిత్వం
 లక్షణము క్తంచేదలత్యుతాతగోభిన్నమహిషాదావతివ్యాప్తిః - తత్రా-
 పిశ్యంగిత్వస్య సత్త్వాత్ - అవ్యాప్తినామలక్ష్యకదేశావృత్తిత్వం - ల-
 త్యుతావచ్ఛేదకాశ్రయేక్వచిల్లత్యే లక్షణాసత్త్వమేవా వ్యాప్తిరిత్యర్థః
 యథాగోశ్చేలరూప వత్త్వం లక్షణము క్తంచేచ్ఛేవత్వ విశిష్టరూపా భా-
 నాదవ్యాప్తిః - అసంభవోనామ లక్ష్యమాత్రేకత్రాపి లక్షణాసత్త్వం
 యథాగోరేక శఫవత్త్వం లక్షణము క్తంచేద్దోసామాన్యస్య స్వీకృతత్వే

నైకశఫవత్వస్యకుత్రాప్యసత్వాదసంభవః- అతివ్యాప్త్యవ్యాప్త్యసంభ
వానాంసిష్కృష్టలక్షణంతు లక్ష్యతావచ్ఛేదక సమానాధికరణత్వేసతి
లక్ష్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితో కభేదసామానాధికరణ్యమతి
వ్యాప్తిః లక్ష్యతావచ్ఛేదక సమానాధికరణత్వేసతి లక్ష్యతావచ్ఛేదకస
మానాధికరణాత్యంతాభావ ప్రతియోగిత్యమవ్యాప్తిః లక్ష్యతావచ్ఛేదక
వ్యాపకీభూతాభావ ప్రతియోగిత్య మసంభవఇతి - ఆకాశం లక్షయతి
శబ్దగుణకమితి - అత్రగుణపదమాకాశే శబ్దఏవవిశేషగుణ ఇతిద్యోతనా
యసత్వతివ్యాప్తివారణాయ సమవాయేన శబ్దవత్వమాత్రస్యసమ్యక్త్వా
త్-తదుక్తం ॥ రూపంగంధోరసస్పృశశక్తిహాస్యాంసిద్ధికోద్రవః-బు
ద్ధ్యాదిభావనాంతాశ్చశబ్దోవై కేషికాగుణాఇతి-తచ్చైకమితి- అనేకత్వే

ణశ్చ । సచైకోవ్యపాధిభేదాత్పానాపానాదిసంజ్ఞాంలభా
తేశబ్దగుణకమాకాశంతచ్చైకంవిభునిత్యంవ । అతీతాదివ్య
వహరహేతుఃకాలః । సచైకోవిభుర్నిత్యశ్చ । ప్రాచ్యాదివ్య
వహరహేతుదిక్ । సాచైకావిభీనిత్యావ । జ్ఞానాధికరణ
మాత్మాసద్వివిధః । పరమాత్మాజీవాత్మాచేతి । తత్రేశ్వర
స్సర్వజ్ఞః । పరమాత్మాఏకఏవ । జీవస్తుప్రతిశరీరంభిన్నః । విభు
ర్నిత్య శ్చ । సుఖాద్యుపలబ్ధిసాధనమింద్రియమృతః । తచ్చప్ర

మానాభావాదితిభావః - విభీతి - సర్వమూర్తద్రవ్యసంయోగిత్యంవిభు
త్వం - మూర్తత్వంచక్రియాశ్రయత్వం - పృథివ్యప్తేజోవాయుమనాంసి
మూర్తానిపృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశపంచకం భూతపదవాచ్యం భూత
త్వంనామబహిరింద్రియగ్రాహ్యవిశేషగుణవత్వం - కాలంలక్షయతి- అతీ
తేతి - వ్యవహరహేతుత్వస్యలక్షణత్వేషుబిఇతివ్యవహరహేతుభూతఘ
టాదావతివ్యాప్తిస్తద్వారణాయతీతాదీతి - దిశోలక్షణమాహ-ప్రాచీతి
ఉదయాచలసన్నిహితాయాదిక్సా ప్రాచీమాస్తాచల సన్నిహితాయాది
క్సాప్రతీచీ - మేరోస్సన్నిహితాయాదికోదీచీమేరో వ్యవహరహేతాయా
దిక్సావాచీ - ఆత్మానంనిరూపయతి - జ్ఞానాధికరణమితి- అధికరణపదంస
మవాయేనజ్ఞానాశ్రయత్వలాభార్థం - మనోనిరూపయతి - సుఖాదీతి
ఉపలబ్ధినామసాక్షాత్కారస్తథాచసుఖదుఃఖసాక్షాత్కారకారణత్వే

సత్యింద్రియత్వమనసో లక్షణమింద్రియత్వమాత్మోక్తా చక్షురాదావతి
వ్యాప్తిరతస్సుఖేత్యాది - విశేష్యానుసాదానే - అత్తస్యతివ్యాప్తి రా
త్వనోజ్ఞానాకం ప్రతిసమసాయికారణత్వాదత ఇంద్రియత్వోపాదా
నం రూపంలక్షయతి - చక్షుర్మాత్రతేతి - చక్షుర్మాత్రగ్రాహ్యత్వ విశిష్ట
గుణత్వంరూపస్యోక్షణం విశేష్యమాత్మోపాదానేర సాదావతివ్యాప్తి
రతశ్చక్షుర్మాత్రగ్రాహ్యత్వవిశేషణం తావన్మాత్రోపాదానేరూపత్వ
నీలత్వాదావతి వ్యాప్తిర్యోగ్యసహాయ దింద్రియగ్రాహ్యప్రస్థా జాతి
రపి తదింద్రియగ్రాహ్యేతి న్యాయాత్ - అతస్తద్వారణాయ విశేష్య
సాదానం - చక్షుమాత్రగ్రాహ్యత్వన్నామ చక్షుభిన్నా గ్రాహ్య
త్వేనతి చక్షుగ్రాహ్యత్వం మాత్రపదా నుసాదానే సంఖ్యాదా వతి
వ్యాప్తిస్సంఖ్యాదావపి చక్షుగ్రాహ్యత్వవిశిష్ట గుణత్వస్య సత్వాదత
స్తద్వారణాయమాత్రపదంసంఖ్యాదేస్తు చక్షుభిన్నత్వ గింద్రియగ్రా

త్యాత్మనియతత్వాదనంతం పరమాణురూపంనిత్యంచ । చ
క్షుర్మాత్రగ్రాహ్యగుణోరూపం । తచ్చశుక్ల నీల పిత ర క్త
హరితకపిశచిత్ర భేదాత్సప్రవిధం । పృతివీజల తేజోవృత్తి । త
త్రపుథివ్యాంస ప్రవిధం । అభాస్వరశుక్లంజలే । భాస్వరశుక్లం

హ్యత్వాచక్షుమాత్ర గ్రాహ్యత్వన్నాస్తి - అతింద్రియే గురుత్వాదా
వతిన్యాప్తివారణాయ చక్షుగ్రాహ్యేతి - అత్రగ్రాహ్యత్వం ప్రత్య
క్షవిషయత్వం తథావత్వాచసాక్షాత్కారా విషయత్వేనతి చాక్షుష
ప్రత్యక్షవిషయత్వమితిఫలితోభవః - ననుప్రభాఘటసంయోగేతి వ్యాప్తి
ప్రస్థాచక్షుమాత్రగ్రాహ్యగుణత్వాదితిచేన్న - గుణపదస్యవిశేషగుణ
పరత్వాన్నచైవం విశేషగుణత్వఘటితలక్షణే సంఖ్యాదావతివ్యాప్త్య
భావాత్మాత్రపదవైయధ్యక్ష మితివాచ్యం - సాంసిద్ధికద్రవ త్వేతివ్యాప్తి
వారణాయ తదుపాదానాదధవా చక్షుమాత్రగ్రాహ్యజాతి మధ్యు
త్వస్యలక్షణత్వాన్న ప్రభాఘటసంయోగాదావతి వ్యాప్తిస్సంయో
జాతేశ్చక్షుమాత్ర గ్రాహ్యత్వాభావాత్ టపట సంయో
ద్రియగ్రాహ్యత్వేన తదతజాతేరపి త్వగింద్రియగ్రా
జాతిఘటితలక్షణే గుణత్వానుసాదానే చక్షు

మతిసుపకాదావతి వ్యాప్తిరత స్తద్వారణాయతదుపాకానం - ఏవం
 రసాదిలక్షణే విశేషణానుపాదానే లక్ష్యభిన్న గుణేతివ్యాప్తిర్విశేష్యా
 నుపాదానేలక్ష్యవృత్తిరసత్వాదావతివ్యాప్తిరతోవిశేషణవిశేష్యయో
 రుభయోరుపాదానం - స్పర్శంలక్షయతి - శ్వే'ండియమాత్రేతి॥ అత్రా
 పినూత్రపదం సంఖ్యాదావతివ్యాప్తివారణాయ - అన్యత్సర్వంపూర్వవ
 ద్బోధ్యం రూపాదేవమత్యయం పృథివ్యాం పాకజమితి ఏతత్తత్వనిగా
 యశ్చేత్తం - పాకోనామవిజాయతేదేవతేజస్సంయోగస్సచనానాజాతీయః
 రూపజనకో విజాతీయ తేజస్సంయోగ స్తదేవత్యయా రసజనకో విజా
 తీయ తేజస్సంయోగ ఏవం గంధజనకో విజాతీయ తేజస్సంయోగ ఏవం

తేజసి । రసనగ్రాహ్య గుణోరసః । సచమధురామలవణ
 కటుకషాయతిక్త భేదాత్తద్విధః । త్రత్రపృథివ్యాం వద్విధః ।
 జలేమధురఏవ ॥ ఘ్రాణగ్రాహ్యగుణోగంధః । సద్వివిధః ।
 సురభిరసురభిశ్చేతి । పృథివీమాత్రవృత్తిః । త్వగిండియమా
 త్రగ్రాహ్యగుణస్సృశః । సత్రివిధః । శీతోష్ణానుష్ణాశీతభే
 దాత్ । పృథివ్యక్తేజోవాయవృత్తిః తత్రశీతంజలే । ఉష్ణస్తే
 జసి । అనుష్ణాశీతఃపృథివీ వాయోః । రూపాదిచతుష్టయం
 పృథివ్యాంపాకజమనిత్యం । అన్యత్రాపాకజంనిత్యమనిత్యంచ ।
 నిత్యగతం నిత్యమనిత్యగతమనిత్యం ఏకాదివ్యవహరః హేతు

స్పర్శజనకోపితధైవ - ఏవంప్రకారేణ భిన్నభిన్న జాతీయాః పాకాః
 కార్యవైలక్షణ్యేన కల్పనీయాః ॥ తథాహి - తృణపుంజనిక్షిప్తే అన్మా
 దాభ్యుష్ణత్వలక్షణ విజాతీయ తేజస్సంయోగా త్పూర్వహరితరూప నాశే
 త్తూపాంతరస్య పీతరూపాదే రేవోత్పత్తిః పూర్వరసస్యామరసస్సైవ
 వాసభవాత్ - క్వచిత్పూర్వరూపస్య సత్వేపిరసపరావృత్తిర్వృత్త్యై-
 విజాతీయ తేజస్సంయోగేన పూర్వతనామనాశేమధురరసస్యాను భవాత్
 తస్మాద్రూపజనకాపేక్షయా రసజనకో విలక్షణఏవ - ఏవంగంధజన
 ఏవేత్యంగికార్యః - రూపరసయోర పరావృత్తావపి పూ
 విజాతీయ తేజస్సంయోగేన సురభిగంధోపలభ్యే - ఏవం
 - పాకవశాత్కృతినస్పర్శనాశేమృదు స్పర్శానుభవాత్

తస్మాద్దూపాది జనకా విజాగ్రయా ఏవ పాకాయథాకార్య మున్న
యాః - అతః పాథివ పరమాణునా మేకజాతీయత్వేపిపాకమహి
మ్నావిజాతీయద్రవ్యంత గనుభవః - యథా - గోభు క్తతృణాదీనామ
పరమాణ్వంతంభంగే తృణారంభక పరమాణుమ విజాతీయ తేజస్సం
యోగా త్పూర్వరూపాది చతుష్టయనాశే తదనంతరం దుగ్ధేయాదృశం
రూపాదికంవతతే తాదృశరూపరసగంధస్పృశజనకాస్తేజస్సంయో
గాజాయంతే సోమపరం నైరేవ తాత్పర్యమస్మిన్ స్వలక్షణం - విశేషే

స్సంఖ్యా । నవద్రవ్యవృత్తిః । ఎకత్వాదిపరాథకపర్యంతా ।
ఎకత్వస్మిత్వగతస్మిత్వం । అనిత్యగతమనిత్యం । ద్విత్వాదికంతు
సర్వత్రానిత్యమేవ । మానవ్యవహరకారణంపరిమాణం । నవ
ద్రవ్యవృత్తి । తచ్చతుర్విధం । అణుమహద్దీప్యహ్రస్వంచేతి
పుథగ్వ్యవహరకారణంపుతత్త్వం । సర్వద్రవ్యవృత్తి । సం
యక్తవ్యవహరహేతుస్సంయోగః । సర్వద్రవ్యవృత్తిః । సం
యోగనాశకోగుణోవిభాగః । సర్వద్రవ్యవృత్తిః । పరాపర
వ్యవహర సాధారణకారణే పరత్వాపరత్వే । తేద్వివిధే । ది
క్ష్కృతేకాలకృతేచేతి । దూరస్థేదిక్ష్కృతంపరత్వం । సమీప
స్థేదిక్ష్కృతమపరత్వం । జ్యేష్ఠేకాలకృతంపరత్వం । కనిష్ఠే
కాలకృతమసరత్వం । ఆద్యవతనాసమవాయికారణం గురు
త్వం । పృథివీజలవృత్తి । ఆద్యస్యందనా సమవాయికారణం
ద్రవత్వం । పృథివీజలతేజోవృత్తితద్ద్వివిధం । సాంసిద్ధికంనైమిత్తి
కంచేతి । సాంసిద్ధికంజలే । నైమిత్తికంపృథివీతేజసోః । పృథి

తాదృశరూపాది విశిష్టపరమాణుభి రుద్గద్యవ్యులుక మారభ్యతే తత
స్త్త్రుణుకాదిక్రమేణ మహాదుగ్ధారంభః । ఎవం దుగ్ధారంభకైః పరమా
ణుభిరేవదధ్యారంభ్యతే పాకమహిమ్నా - దధ్యారంభకైః పరమాణుభి
రేవసవనీతాదికమితిదిక - విభాకంలక్షయతి సంయోగనాశకఇతి - సం
యోగనాశకత్వవిశిష్టగుణత్వం విభాగస్వలక్షణంవిశేషణమా దా
నేక్రియాయామతివ్యాప్తిస్తస్యా అపిసంయోగ నాశకత్వా దతస్తద్వా
రణాయవిశేష్యం - గురుత్వంలక్షయతి - ఆద్యేతి - ద్వితీయ పరస క్రి

యాయాంవేగస్యా సమవాయు కారణ్యాత్తత్రాతివ్యాప్తసాన్యదిత్యత
 ఆద్యేతి - ఉత్తరత్రస్యందనేఅద్యవిశేషణమప్యేవం యోజనీయంస్నేహం
 లక్షయతి - చూర్ణాదీతి - చూర్ణాదిపిండిభావహేతుత్వేనతగుణత్వంస్నేహ
 హస్యలక్షణం - పిండిభావోనామధారణకక్షణ హేతుభూతో విలక్షణ
 సంయోగస్తా దృశసంయోగే స్నేహస్యైవా సాధారణ కారణత్వంద
 నతుజలాదిగతద్రవత్వస్య తథాసతిద్రుతసువణాదిసంయోగేన చూర్ణా
 దేపిండిభావాపక్షే - అతస్స్నేహోవివత్తత్రాతిధారణకారణం
 వణమాత్రోపాదానే కాలాదావతివ్యాప్తిరతస్తద్వారణాయ విశేష్య
 పాదానం - వస్తుతస్తుద్రుతజల సంయోగస్యైవచూర్ణాది పిండిభావ
 హేతుత్వంస్నేహస్య పిండిభావ హేతుత్వే మానాభావాజ్జలే ద్రుతత్వ

వ్యాఘ్నతాదావగ్నిసంయోగజన్యవత్వం । తేజసిసువణా
 దా । చూర్ణాదిపిండిభావ హేతుర్గుణస్నేహః । జలమాత్రవృ
 త్తిః । శ్రోత్రగ్రాహ్యాగుణశ్శబ్దః । ఆకాశమాత్రవృత్తిః । న
 ద్వివిధః । ధ్వన్యాత్మకోవర్ణాత్మకశ్చేతి । ధ్వన్యాత్మకోభేర్యా
 దా । వర్ణాత్మకస్సంస్కృతభాషాదిరూపః । సర్వవ్యహర
 హేతుజ్ఞానంబుద్ధిః । సాద్వివిధా । స్మృతిరనుభవశ్చేతి । సం
 స్కారమాత్రజన్యంజ్ఞానంస్మృతిః । తద్విన్నంజ్ఞానమనుభవః ।

విశేషణాత్కరకాదివ్యావృత్తిః - శబ్దంలక్షయతి - శ్రోత్రేతి - శబ్దత్వేతి
 వ్యాప్తివారణాయగుణపదం రూపాదావతివ్యాప్తివారణాయ శ్రోత్రే
 తి - తస్మాదీతి - సంయోగజోవిభాగజశ్శబ్దజశ్చేతి - యథాభేదీదండసం
 యోగజన్యో ధాంకారాదిః - హస్తాభిఘాతసంయోగజన్యో మృదంగాది
 శబ్దః - వంశేపాట్యమానే దళద్వయవిభాగజన్యఃపటపటశబ్దః - శబ్ద
 త్వత్తిదేశమారభ్యకణపర్యంతం నిమిత్తపవనేనశబ్దధారా జాయంతే
 తత్రోత్తరశబ్దేషూర్వశబ్దఃకారణం - బుద్ధేలక్షణమాహ - సర్వవ్యవ
 హారేతి - వ్యవహారశ్శబ్దప్రయోగః - జ్ఞానంవినాశబ్దప్రయోగాసంభవా
 చ్శబ్దప్రయోగరూప వ్యవహారహేతుత్వం జ్ఞానస్యలక్షణం - బుద్ధివిభ
 జతే - స్మృతిరనుభవశ్చేతి - స్మృతింలక్షయతి - సంస్కారేతి - బహి
 రింద్రియాజన్యత్వ విశిష్టసంస్కారజన్యత్వ విశిష్టజ్ఞానత్వంస్మృతే లక్ష

క్షణం - సంస్కారజన్యత్వ విశేషణానుపాదానే నుభవేతివ్యాప్తిరతస్త
 ద్వారణాయతదుపాదానం - సంస్కారధ్వంసేతివ్యాప్తివారణాయవిశే
 ష్యం - ధ్వంసంప్రతిప్రతియోగినఃకారణత్వాత్సంస్కారధ్వంసేపిసంస్తా
 రజన్యత్వస్యసత్వాత్ - ప్రత్యభిజ్ఞాయామతివ్యాప్తివారణాయ మాత్రప
 దం - అనుభవంలక్షయతి - తద్భిన్నమితి - తద్భిన్నత్వన్నామస్తృతిభిన్న
 త్వం - తథాచస్తృతిభిన్నత్వ విశిష్టజ్ఞానత్వ మనుభవస్యలక్షణం - విశే
 షణానుపాదానేస్తృతాదావతివ్యాప్తిః - విశేష్యానుపాదానేఘటాదా
 నతివ్యాప్తిరతస్తద్వారణాయవిశేషణ విశేష్యయో రుపాదానం - అను
 భవంవిభజతే - సద్వివిధఇతి - యథాథానుభవంలక్షయతి - తద్వతీతి
 తద్వతీత్యత్రసప్తమ్యథావిశేష్యత్వం - తచ్చబ్దేనప్రకారీ భూతధర్మ
 గ్రాహ్యః - తథాచతద్వద్విశేష్యకత్వేనతి తత్ప్రకారకత్వేనత్య
 త్వంయథాథానుభవస్యలక్షణం - ఉదాహరణం - రజతత్వవద్వి

సద్వివిధః । యథాథోఽయథాథః శ్చేతి తద్వతీతత్వ ప్రకా
 రకానుభవోయథాథః । సైవప్రమేత్యుచ్యతే । తదభావవ
 తీతత్వ ప్రకారకానుభవోఽయథాథః । సఏవభృమిత్యుచ్య
 తే । యథాథానుభవశ్చతుర్విధః । ప్రత్యక్షానుభుత్యపమితి

కత్వేనతీరజతత్వప్రకారకంరజతేజదంరజతమితిజ్ఞానం - తత్వన్నిష్ఠవిశే
 ష్యతానిరూపితతన్నిష్ఠప్రకారతా కాల్యనుభవత్వమితి నిష్కర్షః - అన్య
 థాయథా శ్రుతేరంగరజతయోరిమేర జతరంగే ఇత్యాకారకసమూహ
 లంబనభృమేతివ్యాప్తిస్త్రుతాపిరజతత్వ వద్విశేష్యకత్వ రజతత్వ ప్రకా
 రకత్వయోః - రంగత్వవద్విశేష్యకత్వరంగత్వప్రకారకత్వయోశ్చసత్వా
 దుక్తనిష్కర్షేతుదశిత భృమేనాతివ్యాప్తిః - తత్ జ్ఞానస్యరంగాంశే
 రజతత్వావగాహిత్యేన రజతాంశేరంగత్వావగాహిత్యేనచ రజతత్వ
 ప్రకారతాయా రంగత్వవన్నిష్ఠవిశేష్యతా నిరూపితత్వేపి రంగత్వన్నిష్ఠ
 ప్రకారతాయా రజతత్వవన్నిష్ఠవిశేష్యతా నిరూపితత్వేపి రజతత్వప్ర
 కారతాయా రజతత్వవన్నిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వాభావాద్రంగత్వ
 ప్రకారతాయా రంగత్వవన్నిష్ఠ విశేష్యతానిరూపితత్వాభావాచ్చ - అ
 యథాథానుభవంలక్షయతి-తదభావవతీతి, అత్రాపిపూర్వవత్తదభా

వచస్పిష్టవిశేష్యతా నిరూపితతస్పిష్టప్రకారతా శాల్యనుభవత్వం విశేష్యతా - అన్యధాయథాశ్రుతేరంగరజతయోరిమే రంగరజతే ఇతా కారక సమూహాలంబన ప్రమాయామతివ్యాప్తిస్తుస్య రజత రంగో యవిశేష్యకత్వేన రజతత్వరంగత్వోభయప్రకారకత్వేనచరజతత్వాభ వవద్రంగవిశేష్యకత్వరజతత్వప్రకారకత్వయో రంగత్వాభావవద్రజ విశేష్యకత్వరంగత్వప్రకారకత్వయోశ్చనత్వాదుక్తస్మిన్ తేతునతతా వ్యాప్తిస్తాద్యశప్రమాయా రజతాంశేరజతత్వావ గాహితేన రంగా శేరంగత్వావగాహితేనచ రజతత్వప్రకారతాయా రజతత్వాభావ ద్రంగనిష్టవిశేష్యతా నిరూపితత్వాభావా ద్రంగత్వప్రకారతాయా ర గత్వాభావవద్రజతనిష్ట విశేష్యతా నిరూపితత్వాభావాచ్చ - ఉదాహ రణం - రజతత్వాభావవద్విశేష్యకత్వేనతి రజతత్వప్రకారకం శుక్రా చందరజతమితిజ్ఞానం - యథార్థానుభవంవిభజితే - యథార్థానుభవభే

శబ్దభేదాత్ । తత్కరణమపిచతుర్విధం । ప్రత్యక్షానుమానో
సమానశబ్దభేదాత్ । అసాధారణకారణంకరణం । కార్యసి
యతపూర్వవృత్తికారణం । కార్యంప్రసంగభావప్రతియోగి
కారణంత్రివిధం । సమవాయ్యసమవాయినిమిత్తభేదాత్ । య

తత్కరణమితిఫలిభూతప్రత్యక్షాదికరణంచతుర్విధమిత్యర్థః - ప్రత్యక్షా
దిచతుర్విధప్రమాణానాం ప్రమాకరణత్వం సామాన్యలక్షణం - ఏకై
ప్రమాణలక్షణంతువత్స్యతేప్రత్యక్షజ్ఞానేత్యాదినా - కరణలక్షణమాహ
అసాధారణకారణమితి - వ్యాపారవదసాధారణకారణం కరణమి
ర్థః - అసాధారణకారణత్వంచ - కార్యత్వాతిరిక్త ధర్మావచ్చి
కార్యతానిరూపిత కారణతాశాలిత్యం - యథా - దండాదేఘాదుం
త్యసాధారణకారణత్వం - కార్యత్వారిక్తోఘటత్వ రూపాధర్మః -
దవచ్చిన్న కార్యతాఘటే తన్నిరూపిత కారణతాదండే - అతోఘట
ప్రతిదండోసాధారణ కారణంభృమ్మాది రూపవ్యాపార వత్వాచ్చక
ణ - సాధారణ కారణత్వంచ - కార్యత్వావచ్చిన్న కార్యతానిరూపి
కారణతాశాలిత్యం - యథా - ఈశ్వరాదృష్టాదేకకార్యత్వావచ్చిన్న
ప్రత్యేవకారణత్వాత్సాధారణకారణత్వం - కారణంలక్షణమితి - కార్య

నియతేతి - కార్యంప్రతి నియతత్వేనతి పూర్వవృత్తిత్వం కారణత్వం -
 నియతత్వ విశేషణా నుపాదానై పూర్వవర్తినోరాసభాదేరపి కారణ
 త్వంస్యాదతోనియతత్వేనతీతి విశేషణం - నియతపూర్వవర్తినో దండ
 రూపాదేరపి ఘటకారణత్వంస్యాదిత్యతోనన్యధాసద్ధత్వ మపికారణ
 లక్షణేనివేశనియం - ఏవంబ - దండరూపాదీనా మన్యధాసద్ధత్వాన్నత
 త్రాతివ్యాప్తిః - కార్యంలక్షయతి - కార్యమితి - ప్రాగభావప్రతియోగి
 త్వంకార్యస్య లక్షణం - ఉత్పత్తే పూర్వమిహఘటో భవిష్యతీతియాప్ర
 తీతిజ్ఞాయతేతత్సృజితీవిషయోయోభావఃసప్రాగభావః - తత్సృజి
 యోగిఘటాదికార్యం - కారణం - విభజతే - కారణంత్రివిధమితి - సమ
 వాయికారణంలక్షయతి - యత్సమవేతమితి - యస్మిన్సమవేతంసత్సమ
 వాయసంబంధేన వత్కమానం సత్కార్యముత్పద్యతే తత్సమవాయికా
 రణమితథః - ఉదాహరణం - తంతవత్స - యేమతంతమసమవాయేన

త్సమవేతంకార్యముత్పద్యతేతత్సమవాయికారణం । యథా
 తంతవఃపటస్య । పటశ్చస్యగతరూపాదేః । కార్యేణకారణేన
 వాసహైకస్మిన్నర్థే సమవేతంసత్కారణ మసమవాయికా
 రణం । యథాతంతమసంయోగఃపటస్య । తంతరూపంపటగత

సంబంధంసత్పటాత్క కార్యముత్పద్యతేత తంతవస్సమవాయికారణమి
 త్యథః - సామాన్యలక్షణంతు సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నకార్యతాని
 రూపితతాదాత్మ్య సంబంధావచ్ఛిన్న కారణత్వం సమవాయికారణ
 త్వమితి - సమవాయసంబంధేన ఘటాద్యధికరణే కపాలాదౌకపాలాదే
 స్తాదాత్మ్యసంబంధేనైవ కారణత్వాత్సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్నఘ
 టత్వాద్యవచ్ఛిన్న కార్యతానిరూపిత తాదాత్మ్య సంబంధావచ్ఛిన్నక
 పాలత్వాద్యవచ్ఛిన్న కారణతాయాః కపాలాదౌసత్వాల్లక్షణ సమన్వ
 యః - సమవాయేనజన్యభావత్వా వచ్ఛిన్నం ప్రతిరాదాత్మ్య సంబంధే
 నద్రవ్యస్యైవహేతుత్వాజ్జన్య భావేమ ద్రవ్యగుణకర్తృసుత్రిమ ద్రవ్యమే
 వసమవాయికారణమతో గుణాదావపి ద్రవ్యమేవసమవాయికారణమి
 త్యాశయేనాహ - పటశ్చస్యగతరూపాదేరితి - సమవాయికారణమిత్య
 నుషజ్యతే - అసమవాయికారణంలక్షయతి - కార్యేణేతి - అసమవాయ

కారణంద్వివిధం - కార్యణసహైకస్త్రిన్నర్థే సమవేతం సత్కారణమ
మవాయి కారణమిత్యేకం - కారణేన సహైకస్త్రిన్నర్థే సమవేతం
త్తారణమసమవాయికారణమిత్యపరమిత్యర్థః- అత్ర కారణేనేత్యస్యస్య
కార్యసమవాయికారణేనేత్యర్థః-జన్యద్రవ్యమాత్రేవయవసంయోగ
స్యైవాసమవాయి కారణత్వాత్పటాత్త కకార్యే తదవయవ సంయోగ
స్యైవాసమవాయి కారణత్వమితిదశయన్మధమముదాహరతి - య
థాతంతుసంయోగః పటస్యేతి - పటాత్త కకార్యేణ సహైకస్త్రిన్నర్థేత
తాసమవాయసంబంధేన విద్యమానత్వే సతికారణ త్వాత్పటాత్త కక
ర్యంప్రతితంతుసంయోగా సమవాయికారణమిత్యర్థః - ద్వితీయముదా
హరతి - తంతురూపమితి - స్వకార్యసమవాయికారణేన పటేనసహైక
స్త్రికతంతా సమవేతత్వేనతి కారణత్వాత్తంతురూపం పటరూపస్యాస
మవాయికారణమిత్యర్థః - సామాన్యలక్షణంతుసమవాయసంబంధా

రూపస్యచ తదుభయభిన్నంకారణంనిమిత్తకారణం । యథా
తురీవేమాదికంపటస్య । తదేతద్వివిధకారణమధ్యేయదసా
ధారణకారణంతదేవకరణం । తత్రప్రత్యక్షజ్ఞానకరణంప్ర

చ్ఛిన్నకార్యతానిరూపిత సమవాయస్వసమవాయి సమవేతత్వాన్యత
సంబంధావచ్ఛిన్నకారణతాశ్రయత్వం - సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న
ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్న కార్యతానిరూపిత సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్న
పాలద్వయ సంయోగత్వాద్యవచ్ఛిన్న కారణతాకపాలద్వయ సంయో
గాదావతతే ఏవమాద్యపతనక్రియాయా మాద్యస్యందనక్రియాయా
చగురుత్వద్రవత్వేనసమవాయి కారణేభవతః - ఆద్యపతనక్రియాం
త్వాద్యస్యందనక్రియాంప్రతిభసమవాయ సంబంధేనైవతయోః కార
త్వాత్ - అవయవిగుణభూతఘటపటరూపాదాత్వవయవగుణభూత
పాలతంతురూపాదేస్సప్రపద గ్రాహ్యకపాల రూపతంతురూపాదిస
వాయికపాల తంతాది సమవేతత్వసంబంధేనైవ కారణత్వాత్తస్య
బంధావచ్ఛిన్నకారణతాశ్రయత్వ మవయవగుణభూతకపాలరూపత
తురూపాదావతతేతద్వితిలక్షణసంగతిః - నిమిత్తకారణంలక్షయతి - తద
భయభిన్నమితి సమవాయి కారణభిన్నత్వే సత్యసమవాయికారణ భిన్న

త్వేనతికారణత్వం నిమిత్తకారణస్య లక్షణమిత్యర్థః - కరణలక్షణమునను
హరతి - తదేతదితి - యదసాధారణకారణమితివ్యాపారవత్వేనతీతిపూ
రణీయమన్యథా కపాలతంత్రం సంయోగయోరతివ్యాప్తిః కపాల తంత్ర
సంయోగ యోరపికార్యత్వాతిరిక్తఘటత్వపటత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతికార
ణత్వాదసాధారణ కారణత్వమన్యైవాత స్తత్రాతివ్యాప్తి వారణా
యవ్యాపార వత్వేనతీతికరణలక్షణే విశేషణంచేయమేవవ్యాపారత్వం
చతజ్జన్యత్వేనతితజ్జన్యజనకత్వం భవతిహేదండజన్యత్వేనతిదండజన్యఘ
టజనకతాభ్యుపాత్తకవ్యాపారస్య - ఏవంకపాల సంయోగతంత్రసం
యోగాదేరపి కపాలతంత్రాదివ్యాపారత్వంకపాల తంత్రాదిజన్యత్వే
నతి కపాలతంత్రాదిజన్యఘట పటాదిజనకత్వాత్ - కరణలక్షణేనసా
ధారణత్వానుపాదానే ఈశ్వరాదృష్టాదేరపివ్యాపార వత్వాత్కరణ
త్వంస్యాదత స్తత్రాతివ్యాప్తివారణాయాసాధారణేతి - షడ్విధేంద్రి
యభూతప్రత్యక్షప్రమాణలక్షణమాహ - తత్రేతి - ప్రమాభూతప్రత్య

త్యక్షం । ఇంద్రియాథానన్నికవజన్యంజ్ఞానం ప్రత్యక్షం ।
తద్వివిధం । నిర్వికల్పకంసవికల్పకంచేతినిష్పృకారకంజ్ఞానం

క్షాదిమప్రత్యక్షాత్కంయత్ జ్ఞానంచాక్షుషాది ప్రత్యక్షంతత్ప్రతికర
ణంవ్యాపారవదసాధారణ కారణమింద్రియంభవత్వతఃప్రత్యక్షజ్ఞానక
రణత్వంప్రత్యక్షస్యలక్షణం - ఉద్యనన్నికపాతిరిక్తచతుర్విధసన్నికర్తా
ణాంసమవాయ రూపత్వేనవ్యాపారత్వం నసంభవతీతింద్రియమనన్యం
యోగస్యైవ బాహ్యప్రత్యక్షేజననీయే ఇంద్రియవ్యాపార తాబోధ్యా
మానసప్రత్యక్షే త్వాత్త్వమనన్యంయోగస్యైవసాబోధ్యా - ప్రత్యక్ష
ప్రమాణలక్షణముక్తాప్రత్యక్షప్రమాలక్షణమాహ - ఇంద్రియార్థ సన్ని
కషేతి - ఇదంలక్షణంజన్యప్రత్యక్షస్యైవలక్ష్యత్వాభిప్రాయేణ - ఈ
శ్వరప్రత్యక్షసాధారణం లక్షణంతుజ్ఞానాకరణకర్తృజ్ఞానమితి - జ్ఞానంవ్యా
ప్తిజ్ఞానం సాదృశ్యజ్ఞానం పదజ్ఞానంచ తదేవకరణం యేషాంతాని
జ్ఞానకరణకాన్యనుమిత్యుపమితీశాబ్దాని తద్భిన్న మిత్యర్థః - ప్రత్యక్షేఇం
ద్రియాణామేవకరణత్వంనజ్ఞానస్య తథాచజ్ఞానాకరణకజ్ఞానత్వస్య ప్ర
త్యక్షసామాన్య ఏవవిద్యమానత్వాల్లక్షణసంగతిః - ప్రత్యక్షంవిభజతేనిన్వి

కల్పకమితి - తల్లక్షయతినిష్ప్రకారకమితి - ప్రకారతాశూన్యజ్ఞానత్వమే
 వనిర్వికల్పకత్వమిత్యర్థః - నిర్వికల్పకేచతుర్థః విషయతాస్వీక్రియతేత్రివి
 ధవిషయతామధ్యే ఏకాపితత్రనాస్త్యతోవిశేష్యతాశూన్యజ్ఞానత్వంసం
 సగతాశూన్యజ్ఞానత్వమిత్యపిలక్షణంసంభవతి - సవికల్పకం లక్షయతి
 సప్రకారకమితి - విషయతాయా జ్ఞాననిరూపితత్వాత్ జ్ఞానస్యవిష
 యతానిరూపకత్వేన ప్రకారతానిరూపకజ్ఞానత్వంసవికల్పకస్యలక్షణ
 మేవంవిశేష్యతానిరూపకజ్ఞానత్వం సంసగతానిరూపకజ్ఞానత్వమిత్య
 పిలక్షణంసంభవతి ఉదాహరతి - యథేతి - ఇదంత్యావచ్చిన్నవిశేష్యతా
 నిరూపకం డిత్తత్వాదిప్రకారకంజ్ఞానం సవికల్పకమిత్యర్థః చాక్షుషా
 దిద్రష్టతక్షకారణీభూతాః షడ్విధసన్నికషాః విభజితే సంయోగ

నిర్వికల్పకం । సప్రకారకంజ్ఞానం సవికల్పకం । యథాడిత్తో
 యంబ్రాహ్మణోయంత్యామోయమితి । ప్రత్యక్షజ్ఞానహేతు
 రింద్రియాథస్పన్తికషష్ఠద్విధః । సంయోగస్సంయుక్తసమ
 వాయస్సంయుక్తసమవేత సమవాయస్సమవాయ స్సమవేత
 సమవాయోవిశేషణవిశేష్యభావశ్చేతి । చాక్షుషాఘటప్రత్య
 ష్టజననేసంయోగస్పన్తికషః । ఘటారూపప్రత్యక్షేసంయు
 క్తసమవాయః । చక్షుస్సంయుక్తేఘటేరూపస్య సమవాయా
 త్ । రూపత్వసామాన్యప్రత్యక్షే సంయుక్తసమవేత సమవా

ఇత్యాదినా - ద్రవ్యవృత్తితాకిక విషయతా సంబంధేన చాక్షుషత్వావ
 చ్చిన్నంప్రతిచక్షుస్సంయోగస్య కారణత్వం - ద్రవ్యసమవేతవృత్తితా
 కికవిషయతాసంబంధేన చాక్షుషత్వావచ్చిన్నం ప్రతిచక్షుస్సంయుక్త
 సమవాయస్యకారణత్వం - ద్రవ్యసమవేతసమవేతవృత్తితాకిక విషయ
 తాసంబంధేన చాక్షుషత్వావచ్చిన్నం ప్రతిచక్షుస్సంయుక్త సమవేత
 సమవాయస్య కారణత్వం - ఏవంద్రవ్యవృత్తితాకికవిషయతా సంబం
 ధేనత్వాచ ప్రత్యక్షత్వావచ్చిన్నం ప్రతిత్వక్సంయోగస్య కారణత్వం -
 ద్రవ్యసమవేతవిషయకత్వాచ ప్రత్యక్షేత్వక్సంయుక్తసమవాయస్య క
 రణత్వం - ద్రవ్యసమవేతసమవేతోష్ణత్వాదిజాతిప్రత్యక్షేత్వక్సంయుక్త
 సమవేతసమవాయస్యకారణత్వం - ఏవమాత్మమానసే మనస్సంయోగ

స్యకారణత్వం - ఆత్మ సమవేత సుఖాదిమానసే మనస్సంయుక్తసమవాయస్యకారణత్వం - ఆత్మ సమవేత సమవేత సుఖత్వాదిమానసే మనస్సంయుక్తసమవేత సమవాయస్యకారణత్వం - ద్రవ్యగ్రాహకాణేంద్రియాణి చక్షు స్పృశ్యసాంపత్రికేవ - అన్యనిఘ్రాణరసన శ్రవణానితు గుణాది గ్రాహకాణి - తత్రరసనఘ్రాణయోరసగంధతద్గతజాతిగ్రాహకత్వేన ద్వితీయతృతీయయోస్సన్నికర్షయో రేవరసగంధాదిప్రత్యక్షకారణత్వం చాచ్యం - శ్రవణేంద్రియస్యాకాశయాపత్వేన శబ్దస్యాకాశగుణత్వేన శ్రవణేంద్రియేణ సమంశబ్దస్య సమవాయస్సన్నికర్షః - శబ్దసమవేత శబ్దత్వజాతివిషయకత్రావణప్రత్యక్షే సమవేత సమవాయస్య హేతుత్వంచ బోధ్యం

యః | చక్షుస్సంయుక్తే ఘటే రూపం సమవేతంతత్రరూపత్వస్య సమవాయాత్ | శ్రోత్రేణ శబ్దసాత్మాత్కారే సమవాయస్సన్నికర్షః | కణ వివరణృత్యా కాశస్య శ్రోత్రత్వాత్ || శబ్దస్యాకాశగుణత్వాద్గుణగుణేనోస్సమవాయాత్ | శబ్దత్వసాత్మాత్కారే సమవేత సమవాయస్సన్నికర్షః | శ్రోత్ర సమవేతే శబ్దేశబ్దత్వస్య సమవాయాత్ | అభావప్రత్యక్షే విశేషణ విశేషవ్యభావస్సన్నికర్షః | భూతలంఘటాభావవదిత్యత్ర చక్షుస్సంయుక్తభూతలేఘటాభావస్య విశేషణత్వాత్ | ఏవం సన్నికర్షజన్యంజ్ఞానం ప్రత్యక్షం | తత్కరణమింద్రియం | తస్మా

అభావప్రత్యక్షాదితి - విశేషణవిశేషవ్యభావోనామ విశేషణజ్ఞానస్సన్నికర్షః - పంచసన్నికర్షేషు మధ్యే సంయోగస్థానే సంయుక్తపదంఘటత్వా సమవాయస్థానే సమవేతపదంఘటయిత్వా అభావస్థలేనిర్యాహ్యం - తథాపి - ద్రవ్యాధికరణకాభావప్రత్యక్షే సంయుక్తవిశేషణా - ద్రవ్యసమవేతాధికరణకాభావప్రత్యక్షే సంయుక్తసమవేతవిశేషణతా - ద్రవ్యసమవేతసమవేతాధికరణకాభావప్రత్యక్షే సంయుక్తసమవేతసమవేత విశేషణతాచసన్నికర్షః - తత్ర - ఘటేపటత్వాభావః సంయుక్తవిశేషణతయాగృహ్యతే - ఘటసమవేతఘటత్వాదా పృథివీత్వాభావః సంయుక్తసమవేతవిశేషణతయాగృహ్యతే - ఘటసమవేతసమవేత రూపత్వాదా

నీలత్వాభావశ్చ సంయుక్తసమవేశసమవేశ విశేషణతయా గృహ్యత ఇతి సంక్షేపః॥ ఇతి ప్రత్యక్షపరిచ్ఛేదస్సమాప్తః॥

అనుమానం లక్షయతి - అనుమితకరణమితి - అనుమితో వ్యాప్తిజ్ఞానం కరణం - పరామర్శో వ్యాపారః - అనుమితః ఫలం - పరామర్శో జన్యవ్యాప్తిజ్ఞానజన్యత్వేన తివ్యాప్తిజ్ఞానజన్యమితి జనకత్వాత్తజన్యత్వేన తి జన్యజనకత్వరూపవ్యాపారత్వముపపన్నం - అనుమితకరణత్వమనుమానస్య లక్షణం - అనుమానం వ్యాప్తిజ్ఞానం - ఏతస్య పరామర్శో రూపవ్యాపారద్వారా అనుమితం ప్రత్యసాధారణ కారణతయానుమిత కరణత్వముపపన్నం - పరామర్శో జన్యమితి - పరామర్శో జన్యత్వ విశిష్టజ్ఞానత్వమనుమితే లక్షణం - అత్ర జ్ఞానత్వ మాత్రోపాదానే ప్రత్యక్షా దావతి వ్యాప్తిరత స్తద్వారణాయ పరామర్శో జన్యత్వేన తి విశేషణోపాదా

దిండియం ప్రత్యక్ష ప్రమాణమితి సిద్ధం॥ ఇతి ప్రత్యక్షపరిచ్ఛేదస్సమాప్తః॥

అనుమితకరణమనుమానం । పరామర్శో జన్యం జ్ఞానమనుమితిః । వ్యాప్తివిశిష్టపక్షధర్మతాజ్ఞానం పరామర్శః । యథా వహ్నివ్యాప్య ధూమవానయం పర్వతఇతి జ్ఞానం పరామర్శః ।

సం - పరామర్శో జన్యత్వమాత్రోక్తా పరామర్శో ధ్వంసేతి వ్యాప్తిరత స్తద్వారణాయ జ్ఞానత్వోపాదానం - అనుమితలక్షణ ఘటకేభూతపరామర్శో లక్షణమాచక్షే - వ్యాప్తివిశిష్టేతి - వ్యాప్తివిశిష్టంచ తత్ప్రత్యక్షధర్మతాజ్ఞానంచేతి కర్మధారయః - అత్ర విశిష్టపదస్య ప్రకారతానిరూపక పరత్వాత్ప్రత్యక్షధర్మతాయాః జ్ఞానమిత్యత్ర వ్యవ్యతిషేదయత్న బోధనాత్ - ధర్మతాపదస్య సంబంధార్థః కత్వాత్కర్మధారయసమాసేన సమస్య మానపదార్థం యోరభేద సంసగ్ధాభావ్య వ్యాప్తిప్రకారకాభిన్నం యత్ప్రత్యక్షసంబంధ విషయకజ్ఞానంతత్పరామర్శో ఇతి లభ్యతే - ఏవం సతి - ధూమో వహ్నివ్యాప్యః ఆలోకవా పర్వతఇత్యాకారకస మాహం లంబనేభ్య క్తపరామర్శో లక్షణమస్తీత్యతివ్యాప్తిః - తద్వారణాయ పక్షనిష్ఠ విశేష్యతానిరూపిత హేతునిష్ఠప్రకారతానిరూపిత వ్యాప్తినిష్ఠప్ర

కారతాశాలిజ్ఞానం పరామశ్శేషి నిర్మూలః కతవ్యః - ఏతాదృశ
పరామశ్శేషస్య త్వేసతి జ్ఞానత్వమనుమితేలక్షణం - అనుమితి పరామ
శ్శేషయోర్విశిష్యకార్యకారణభావశ్చేత్తం - వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసంయోగ
సంబంధావచ్ఛిన్నవిధేయతానిరూపిత పర్వతత్వావచ్ఛిన్నో ద్వేష్యతా
శాల్యనుమితిత్వా వచ్ఛిన్నం ప్రతివహ్నిత్వా వచ్ఛిన్న ప్రకారతా నిరూ
పితవ్యాప్తిత్వా వచ్ఛిన్న ప్రకారతా నిరూపిత ధూమత్వావచ్ఛిన్న ప్ర
కారతానిరూపిత పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతా శాలినిణయః కార
ణం - వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపిత వ్యాప్తిత్వావచ్ఛిన్నవిశే
ష్యతాయాః ధూమత్వా వచ్ఛిన్న విశేష్యతా నిరూపిత వ్యాప్తిత్వా వ
చ్ఛిన్న ప్రకారతాయాశ్చ అభేదానంగీకర్తవ్యమే - వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న
ప్రకారతానిరూపిత విశేష్యత్వావచ్ఛిన్న వ్యాప్తిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకార
తానిరూపితవిశేష్యత్వావచ్ఛిన్న ధూమత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతా నిరూ

తజ్జన్యంపర్వతో వహ్నిమానితిజ్ఞానమనుమితిః । యత్రధూమ
స్త్రోగ్నిరితిసాహచర్యనియమోవ్యాప్తిః । వ్యాప్యస్యపర్వ
తాదివృత్తిత్వంపక్షధర్మతా । అనుమానంద్వివిధం । స్వార్థం

పిత పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాశాలినిణయః కారణమితివాచ్యం -
నచనిణయో వహ్నివ్యాప్యధూమవాక్ పర్వతత్వాకారకో బోధ్యః
యత్రయత్రేతి యత్రపదవిస్సాధూమాధికరణే యావతివహ్నిమత్వలా
భాయ - యావత్వమహిమ్నా వహ్ని ధూమవ్యాపకత్వంలబ్ధం - త
థాచ ధూమవ్యాపకవహ్ని ధూమవతీశ్యథః - తదేవస్పష్టయితిసా
హచర్యనియమ ఇతి - నియతసాహచర్యం వ్యాప్తిరిత్యర్థః - నియతత్వం
వ్యాపకత్వం సాహచర్యం సామానాధికరణ్యం తథాచధూమ నియత
వహ్ని సామానాధికరణ్యం వ్యాప్తిరిత్యర్థః వహ్ని ధూమ వ్యాపక
త్వంచ ధూమసమానాధికరణ త్వంతాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదక
ధర్మవత్వం తథాహి ధూమాధికరణేచ త్వరమహానసాదా వతేతే
యోభావః ఘటత్వా ద్యవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా కాభావః నకు వహ్ని
త్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా కాభావః కుతః పర్వతాదా వహ్ని స్ప
త్వాదేవంసతి ధూమాధికరణే పర్వతాదా వతేతమానస్య ఘటాద్యభా

వస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకం ఘటత్వాదికమనవచ్ఛేదకం వహ్నిత్వం
తద్వత్వం వహ్నా వత్తేతోధూమవ్యాపకత్వం వహ్నా వత్తే
తథాచ ధూమవ్యాపక వహ్ని సామానాధికరణ్యం వ్యాప్తిరితి ఫలితం
ఇతీయ మన్వయ వ్యాప్తిసిద్ధాంతాను సారేణ - పూర్వపక్షీయవ్యాప్తి
స్తుసాధ్యాభావపదవృత్తిత్వం - సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న
సాధ్యతావచ్ఛేదకా వచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ప్రతియోగితా వచ్ఛేదక
సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వై యధికరణ్య

పరాథేతి । స్వార్థంస్వానుమితిహేతుః । తథాహిన్వయ
మేవభూయోదశేనేనయత్రధూమ స్తత్రాగ్నిరితి మహానసా
దోవ్యాప్తింగృహీత్వా పర్వతసమీపంగత స్తద్గతేచాగ్నిసం
దిహానః పర్వతేధూమం పశ్యన్వ్యాప్తింస్త్యరితియత్రధూమ స్త
త్రాగ్నిరితి । తదనంతరంవహ్నివ్యాప్యధూమవానయంపర్వ
తఇతిజ్ఞానముత్పద్యతేఅయమేవలింగపరామశేఇత్యుచ్యతేత
స్మాత్పర్వతోవహ్నిమానిత్యనుమితిరుత్పద్యతే । తదేతత్సాన్వి
థానుమానం । యత్తున్వయమేవధూమాదగ్నిమనుమాయ
పగప్రతిపత్యథేపంచావయవనాక్యంప్రయుక్తేతత్పరా
థానుమానం । యథా । పర్వతోవహ్నిమాధూమవత్వా
ద్యోయో ధూమవా సోగ్నిమాన్యథా మహానస స్తథాచా
యంతస్మాత్తథేతి । అనేనవాక్యేన ప్రతిపాదితాల్లింగాత్పరో
ప్యగ్నింప్రతిపద్యతే । ప్రతిజ్ఞాహేతుదాహరణోపనయనిగ
మనానిపంచావయవాః । పర్వతోవహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞా ధూ

వచ్ఛిన్నా భావవన్నిరూపిత హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న
త్తిత్వత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా కాభావో వ్యాప్తిరిత్యథే - తచ్చ
కేవలాన్వయవ్యాప్తిస్థమితి సిద్ధాంతానుసరణం । అనుమానం విభజితేనా
థేమితి - స్వాథానుమానం నామశిన్యాయా ప్రయోజ్యాను మానం
తత్ప్రయోజ్యానుమానం పరాథానుమానం - న్యాయత్వంచప్రతిజ్ఞా
ద్యవయవ పంచకసముదాయత్వం - అవయవత్వంచ ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమ
త్వం - అన్వయేనేతి - సాధ్యసామానాధి కరణ్య రూపాన్వయవ్యా

మానిత్యథః - వ్యతిరేకతేతి - వ్యతిరేకో నామాభావ స్తథాచసాధ్యా
భావ సేత్వభావయోవ్యాప్తి వ్యతిరేకవ్యాప్తిః - అయంచ సేతు
ర్యత్రయత్ర వహ్నిభావస్తత్ర ధూమాభావ ఇతి యత్రపదవీప్సయా
వహ్నిభావవతి యావతి ధూమాభావ గ్రహణేయావత్వస్య వ్యాపక
త్వపరతయాధూమాభావే వహ్నిభావవ్యాపకత్వం లభ్యతేవహ్ని
భావే ధూమాభావవ్యాప్యత్వంచ లభ్యతే వహ్నిభావ నిష్ఠ వ్యాప్య
త్వంచ స్వాత్రయవహ్నిభావ వ్యాపకీ భూతాభావ ప్రతియోగిత్య

మవత్వాదితిసేతుః । యోయోధూమవాక్ సోగ్నిమాన్యథా
మహానసఇత్యుదాహరణం । తథాచాయమిత్యపనయః । తస్మా
త్తథేతినిగమనం । స్వాథానుమితిపరాథానుమిత్యోలికం
గపరామశేవీవకరణంతస్మిల్లింగపరామశోనుమానం । లిం
గంత్రవిధం । అన్వయవ్యత్తిరేకే కేవలాన్వయి కేవలవ్యతిరేకీచే
తి । అన్వయేనవ్యతిరేకేనవ్యాప్తిమదన్వయవ్యతిరేకీ । యథా
వహ్నీసాధ్యేధూమవత్వం । యత్రధూమస్తత్రాగ్నిర్యథామ
హానసఇత్యన్వయవ్యాప్తిః । యత్రాగ్నినాస్తీతత్రధూమోపి
నాస్తీయథామహాప్రాదఇతివ్యతిరేకవ్యాప్తిః । అన్వయమాత్ర
వ్యాప్తికం కేవలాన్వయి । యథాఘటోభిధేయఃప్రమేయత్వా
త్పటవదిత్యత్రప్రమేయత్వాభిధేయత్వయోవ్యతిరేకవ్యాప్తి
ర్నాస్తీనర్వస్యాపిప్రమేయత్వాదభిధేయత్వాచ్చ । వ్యతిరే
కమాత్రవ్యాప్తికం కేవలవ్యతిరేకీ । యథా పురివీతరేఖ్యభి

పంబంధేన ధూమనిష్ఠతయా గృహ్యత ఇతివ్యతిరేకవ్యాప్తి మత్వేనాన్వ
యవ్యాప్తిమత్వేన చాన్వయవ్యతిరేకత్వేనగీయతే - వ్యతిరేకపరామర్శా
కారశ్చ వహ్నిభావవ్యాపకీ భూతాభావ ప్రతియోగి ధూమవానితి
కేవలాన్వయినోలక్షణమాహ - అన్వయేతి - వ్యతిరేకవ్యాప్తిశూన్యత్వే
నత్యన్వయవ్యాప్తిమత్వం కేవలాన్వయత్వం - అథవా కేవలాన్వయిసా
ధ్యకత్వంతత్ - ఏతచ్చలక్షణం హేతోవ్యతిరేకేత్వేపిసంగచ్ఛతే - సా
ధ్యస్య కేవలాన్వయిత్వాదేవవ్యతిరేక వ్యాప్తి రభావాదన్వయ మాత్ర
వ్యాప్తికం కేవలాన్వయూతి మూలోక్తలక్షణముపపన్నం - అత్యంత

భావా ప్రతియోగిత్యం - కేవలాన్వయిత్యం - నన్వైవమాకాశా భావ
 సంయోగాభావే చావ్యాప్తిరితి వాచ్యం - స్వవిరోధిన్పుష్టిమదశ్యంతా
 భావా ప్రతియోగిత్యస్యైవ తదథత్వాత్ - తథాచతయోరేక జాతీయ
 సంబంధేన సర్వత్ర విద్యమానత్వాన్నా వ్యాప్తిః - కేవలవ్యతిరేకిణా
 లక్షణమాహ - వ్యతిరేకేతి - నిశ్చితాన్వయ వ్యాప్తిశూన్యత్వే సతివ్యతి
 రేకవ్యాప్తిమత్వం కేవలవ్యతిరేకత్వం - యథేతి - ఆత్ర పృథివీత్వావచ్చి
 న్నంపక్షః - పృథివీతరజలాదిభేదస్సాధ్యం - గంధవత్సంహేతుః - ఆ
 త్రయద్గంధవ త్తదితరేభ్యోభిద్యతే యథేత్యన్వయదృష్టాంతా భావాద్గం
 ధవ్యాపకేతర భేదస్సామానాధికరణ్య రూపాన్వయవ్యాప్తి గ్రహణంభ
 వఃకింతుయత్రయత్ర పృథివీతరభేదాభావ స్తత్రగంధాభావః - యథాజ
 లాదికమితి వ్యతిరేకదృష్టాంతే జలాదావితరభేదా భావరూప సాధ్య

ద్యతే । గంధవత్వాత్ । యదితరేభ్యోనభిద్యతేనతద్గంధవద్య
 థాజలం । నచేయంతథా । తస్మాన్నతథేతి । ఆత్రయద్గంధవ
 త్తదితరభిన్నమిత్యన్వయ దృష్టాంతోనాస్తి । పృథివీమాత్రస్య
 సత్త్వత్వాత్ । సందిగ్ధసాధ్యవాస్పక్షః । యథాధూమవత్వేహ
 తాపర్వతః । నిశ్చితసాధ్యవాససత్త్వః । యథాస్థైర్యమహః

భావ వ్యాపకతా గంధాభావే గృహ్యతే ఇమమేవార్థం మనసినిధాన
 యదితరేభ్యోనభిద్యతే - నతద్గంధవద్యథాజలమితిగ్రంథేనమూలకార
 వ్యతిరేకవ్యాప్తిమేవ ప్రదశితవాక్ - ఏవంప్రకారేణవ్యతిరేకవ్యాప్తి
 గ్రహణంతర మితరభేదాభావ వ్యాపకీభూతాభావ ప్రతియోగిగంధవతీ
 పృథివీత్యాకారకవ్యతిరేక పరామర్శాత్పృథివీత్వావచ్చిన్నో దేశ్యతా
 నిరూపితేతరభేదత్వావచ్చిన్న విధేయత్వాకా పృథివీ - ఇతరభేదవతీత్యా
 కారకానుమితిజాతయత ఇతితత్వం - యథాశ్రుతమూలాథక్తు - య
 తజలం - ఇతరేభ్యోనభిద్యతే ఇతరభేదాభావవత్ - నతద్గంధవతీజలమిత
 రభేదాభావ వ్యాపకగంధాభావవత్ - నచేయంతథా - ఇయంపృథివీ
 నతథాగంధాభావవతీ నకింతు తదభావగంధవతీ - తస్మాన్నతథావ
 స్సద్గంధాభావా భావవత్వాత్ గంధవత్వాత్ - నతథా ఇతరభేదా
 భావవతీ నకింతు ఇతరభేదాభావాభావవతీ ఇతరభేదవతీతి పర్యవసన్న

ఇతి - పక్షలక్షణమూహ - సందిగ్ధతి - సాధ్యప్రకారకసంబేషావిశేష్య
త్వం పక్షత్వం - సంబేషాశ్చ పర్వతోపహ్ని మాన్ష శేత్యాకారకః - ఇ
దంచలక్షణం అనుమితేపూర్వసాధ్యసంబేషానియమేన పక్షేభా
తత్వభిప్రాయేణప్రాచీనైకకృతం - గగనవి శేష్యకమేఘప్రకారకసం
బేహభావదశాయామవిగృహమధ్యస్థపురుషస్యఘనగణితశ్రవణేనగగ
నం మేఘవర్షిత్యాకారక గగనత్వా వచ్చిన్నో ద్వేశ్యతా నిర్మాణిత మేఘ
త్వావచ్చిన్న విధేయతా కానుమితదశకాంత్యాచీనలక్షణం విహాయ
నవీనైరనుమిత్యుద్దేశ్యత్వం పక్షత్వమితిస్థితీకృతం - సపక్షలక్షణమూహ
నిశ్చితసాధ్యేతి - సాధ్యప్రకారకనిశ్చయవిశేష్యత్వంసపక్షత్వం - నిశ్చయ
శ్చమహానసోపహ్నిమానిత్యాకారకః - విపక్షలక్షణమూహ - నిశ్చితసా
ధ్యాభావవానితి - సాధ్యాభావప్రకారకనిశ్చయ విశేష్యత్వంవిపక్షత్వం

ససః । నిశ్చితసాధ్యాభావవాన్విపక్షః । యథాత్రైవమహా
హూదః । సవ్యభిచారవిరుద్ధ సత్ప్రతిపత్తానిద్ధబాధితాఃపంచ
షేత్యాభాసాః । సవ్యభిచారోనైకాంతికః । సత్రివిధః । సా
ధారణాసాధారణానుసంహారీ భేదాత్ । తత్రసాధ్యాభా
వవద్యుత్తిస్సాధారణః । యథాపక్షతోపహ్నిమాన్ష్రమే
యత్వాత్ । అత్రప్రమేయశ్వవహ్నిభావవత్ప్రమాదేవిద్య

నిశ్చయశ్చ హూదోపహ్నిభావవానిత్యాకారకః - సద్దేహాన్నిరూప్య
షేత్యాభాసాన్నిరూపయతినవ్యభిచారేతి - హేతువచాభాసంత ఇతి
షేత్యాభాసాః దుష్టహేతవః - దోషాశ్చవ్యభిచారవిరోధ ప్రతిపత్తా
నిద్ధిబాధాః - ఏకజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదక వత్వసంబంధేన
ఏతద్విశిష్ట హేతవఇత్యర్థః - యద్విషయక త్వేనజ్ఞానస్యానుమితితత్క
రణాన్యతరప్రతిబంధకత్వం తత్వందోషసామాన్యలక్షణం - హేతాదో
షజ్ఞానేసత్యనుమితి ప్రతిబంధ స్వత్యరణ ప్రతిబంధో వాచాయతేతో
వాదినిగ్రహార్థం వాదినోద్భావితహేతాదోషోద్భావనార్థకదుష్టని
రూపణమితిభావః - సవ్యభిచారంవిభజ్యదశకయతినాధారణేతి - సాధా
రణాద్యతమత్వం సవ్యభిచారసామాన్యలక్షణం - సాధారణత్వంసా
ధ్యాభావవద్యుత్తిత్వం - పర్వతోపహ్నిమాన్ష్రమేయత్వాదితి - అత్ర

ప్రమేయత్వరూపహేతా వహ్నిభావవ ద్దృష్టిత్వ రూపవ్యభిచారే
జ్ఞాతేవహ్నిభావవదృష్టిత్వ రూపవ్యా ప్తిజ్ఞానప్రతిబంధఃఫలం - అ
సాధారణ్యతి - సర్వసపక్షవ్యాప్త్యత్వం సాధ్యవదృష్టిత్వత్వావచ్చి
న్న ప్రతియోగి తాకాభావః - హేతా సాధ్యదేవదృష్టిత్వే నిశ్చితేసాధ్య
వదృష్టిత్వ రూపవ్యా ప్తిజ్ఞాన ప్రతిబంధఃఫలం అనుపసంహరిణంలక్ష
యతి - అన్వయేతి - ఉభయదృష్టాంతాభా వాదస్వయవ్యా ప్తిజ్ఞానవ్యతి
రేకవ్యా ప్తిజ్ఞానోభయసామగ్రినా స్తీత్యథః - కించిద్వి శేష్యకనిశ్చయూ
షయసాధ్యక త్వేనతికించిద్వి శేష్యక నిశ్చయూషయ సాధ్యాభావకత్వ
మేవానుపసంహరిత్వమేతత్ జ్ఞానస్యవ్యా ప్తినంతయ జననచ్ఛారావ్యా

మానత్వాత్ । సర్వసపక్షవ్యాప్త్యో సాధారణః । యథాశ
బ్దోనిత్యశ్చబ్దత్వాత్ । అత్రశబ్దత్వం సర్వభోగినిత్యభోగ్యా
వృత్తంతబ్దమాత్రవృత్తి । అన్వయవ్యతిరేకదృష్టాంతరహితో
నుపసంహరీ । యథాసర్వమనిత్యంప్రమేయత్వాత్ । అప్రస
ర్వస్యాపిపక్షత్వాద్దృష్టాంతోనాస్తి । సాధ్యాభావ వ్యాప్త్యా
హేతుర్విరుద్ధః । యథాశబ్దోనిత్యఃకార్యత్వాద్బటవత్ । యస్య
సాధ్యాభావసాధక రహిత్యంతరంవిద్యతేససత్ప్రతిపక్షఃయ
థాశబ్దో నిత్యశ్చావధత్యాచ్ఛబ్దోనిత్యః కార్యత్వాద్బటవ
త్ । అసిద్ధస్త్రివిధః । అశ్రయాసిద్ధస్సవరూపా సిద్ధోవ్యాప్త్య
త్వాసిద్ధశ్చేతి । అశ్రయాసిద్ధోయథా । XX నారవిదంసురభ్య

ప్తిజ్ఞానప్రతిబంధః ఫలమితిభావః - వ స్తుత స్తుఅత్యంతాభావా ప్రతియో
గీసాధ్యాదిక మేవా నుపసంహరిత్వమితిబోధ్యం - విరుద్ధంలక్షయతి - సా
ధ్యాభావవ్యా ప్త్యతి - సాధ్యాభావవ్యా ప్తీసాధ్యాభావ నిరూపితవ్య
తిరేకవ్యా ప్తీసాధ్యవ్యాపకీధూతాభావ ప్రతియోగిత్యం - తథాచపక్ష
విశేష్యక సాధ్యాభావవ్యాప్త్య హేతు ప్రకారకజ్ఞానాత్ పక్షవిశేష్యకసా
ధ్యప్రకారకానుమితిప్రతిబంధఃఫలం - ఏవంసత్ప్రతిపక్షేపి - విరుద్ధసత్ప్ర
తిపక్షయోవిశేష స్తుహేతోరేకత్వేన హేతోద్విత్వేనచ జ్ఞాతవ్యః
సాధ్యాభావవ్యాప్త్య ప్రకృతహేతువిరోధః - సాధ్యాభావవ్యాప్త్యప్ర
తిహేతుసత్ప్రతిపక్షప్రతిపక్షావతీ - విరుద్ధేసాధ్యాభావసాధకో

హే తుస్మాన్యసాధకత్వేనోపన్యస్తథిత్యసామర్థ్యే సూచనమపి - అత్ర
యాసిద్ధభి - పక్షేపక్షతావచ్ఛేదకవిరహాఅత్రయాసిద్ధిః - యథేతి - అ
త్రారవిందే గగనీయత్వా భావేనిశ్చితేగగనీయత్వ విశిష్టారవిందేసార
భ్యానుమితిప్రతిబంధఃఫలం - స్వరూపాసిద్ధభి - స్వరూపాసిద్ధినామ
పక్షేహేత్వభావస్తధాచ హేత్వభావవిశిష్ట పక్షజ్ఞానాత్పక్షవిశేష్యక
సేతుప్రకారక పరామశేప్రతిబంధఃఫలం - వ్యాప్యత్వాసిద్ధ - ఇతిప్ర
కృతే ధూమవ్యాపకత్వ మాద్రేణంధన సంయోగ గృహీతంచేద్ధూమే
అద్రేణంధనసంయోగవ్యాప్యత్వంగృహ్యతే - ఏవంవహ్నారవ్యాపకత్వ

రవిందత్వాత్సర్వోజారవిందవత్ । అత్రగగనారవిందమాత్ర
యః । సచనాస్త్యేవ । స్వరూపాసిద్ధోయథా । తబ్దోగుణ
శ్చాత్మషత్వాత్ । అత్రచాత్మషత్వంశబ్దేనాన్తిశబ్దస్యత్రావ
ణత్వాత్ । సోపాధికోవ్యాప్యత్వాసిద్ధః । సాధ్యవ్యాపకత్వే
సతిసాధనా వ్యాపకత్వముపాధిః । సాధ్యసమానాధికరణా
త్వంతోభావాప్రతియోగీత్వం సాధ్యవ్యాపకత్వం । సాధనవ
స్తిస్థాత్వంతో భావ ప్రతియోగీత్వంసాధనావ్యాపకత్వం । ప
ర్వతోధూమవాన్స్వహ్నోర్యత్రాద్రేణంధన సంయోగ ఉపాధిః
యత్రధూమస్త్రాద్రేణంధనసంయోగ ఇతిసాధ్యవ్యాపకతా ।
యత్రవహ్నిస్త్రాద్రేణంధనసంయోగ ఇతిసాధ్యయోగోశ
కేఅద్రేణంధనసంయోగాభావాత్ । ఏవంసాన్యవ్యాపకత్వేన
తిసాధనావ్యాపకత్వా దాద్రేణంధనసంయోగ ఉపాధిః । సో

మాద్రేణంధనసంయోగే గృహీతంచేద్వహ్నాత్తదవ్యాప్యత్వం గృహ్య
తే - తదేవ వ్యభిచరితత్వం - తథాచోపాధివ్యభిచరితత్వం సాధనేగృ
హీతంచే దుపాధిభూతాద్రేణంధనసంయోగ వ్యాప్యధూమవ్యభిచరిత
త్వంగృహ్యత ఏవ - అనుమానప్రకారశ్చ పూర్వానుమానే హేతుం
పక్షీకృత్యవస్మి దూమవ్యభిచారి దూమవ్యాపకాద్రేణంధనసంయోగ
వ్యభిచరితత్వాద్భుటత్వాదివల్ యోయద్వ్యాపకవ్యభిచారి ససర్వోపి
తద్వ్యభిచారి తిరీత్యాబోధ్యః - ఏవంప్రకారేణప్రకృతానుమాన హేతు
ధూతపక్షేసాధ్యవ్యభిచారో త్థాపకతయా దూషకత్వముపాధిః ఫలం -

తథాచ దూమాభావపదవృత్తిత్వా భావరూపదూమవ్యభిచారే గృహీ
తేవహస్నా దూమాభావపదవృత్తిత్వ రూపవ్యాప్తిజ్ఞాన ప్రతి బంధః ప
లం - సచవ్యాప్యత్వాసిద్ధేవ్యభిచారాభేద ఇతివాచ్యం - దూమాభా
వపదవృత్తిత్వా భావాభావత్వేన వ్యాప్యత్వాసిద్ధిత్వం దూమాభావప
దవృత్తిత్వత్వే నవ్యభిచారత్వమితిభేదాత్ - యస్యేతి - యస్య హేతో
సాధ్యాభావసాధ్యబాధః ప్రమాణాంతరేణ ప్రత్యక్షప్రమాణేనపక్షే
నిజేతస్సచాధితఇత్యర్థః - తథాచప్రాత్యక్షిక సాధ్యబాధ నిశ్చయే
జాతేసాధ్యానుమితి ప్రతిబంధఃఫలం - చాధితసాధ్యకత్వాద్బాధితహే
తురిచ్చతే - ఇత్యనుమానపరిచ్ఛేదస్సమాప్తః॥

పాధికత్వాద్వహ్నిమత్వంహ్నివ్యాప్యత్వాసిద్ధం । యస్యసాధ్యా
భావఃప్రమాణాంతరేణ నిశ్చితస్సచాధితః । యథావహ్నిగ
నుష్టఃపదార్థత్వాత్ । అత్రఅనుష్టత్వంసాధ్యం తదభావఉ
న్యత్వంతాచప్రత్యక్షేణగృహ్యతఇతిసాధ్యం । వ్యాఖ్యాతమ
నుమానం । ఇత్యనుమానపరిచ్ఛేదస్సమాప్తః॥

ఉపమితికరణ ముపమానం । సంజ్ఞాసంజ్ఞసంబంధ జ్ఞాన
ముపమితిః । తత్కరణంసాదృశ్యజ్ఞానంతథాహికశ్చిద్గవయ
శబ్దార్థమజానకేతుతశ్చిదారణ్యక పురుషాద్గోసదృశోగవయ
ఇతి త్రుత్వావనంగతోవాక్యార్థం స్మరణగోసదృశపిండం
పశ్యతి । తదనంతర మయం గవయ పదవాచ్య ఇత్యుపమితి
రుత్పద్యతే వ్యాఖ్యాత ముపమానం ॥ ఇత్యుపమానపరిచ్ఛేద
స్సమాప్తః॥

ఉపమానంలక్షయత్యుపమితి కరణమితి - ఉపమితింలక్షయతి సంజ్ఞా
సంజ్ఞేతి - సంజ్ఞానామపదంసజ్ఞే అథఃతయోస్సంబంధశ్చక్తిః - తథాచ
పదపదార్థ సంబంధజ్ఞానముపమితి రిత్యర్థః - ఉపమానం నామాతి
దేశవాక్యార్థ జ్ఞానం అతిదేశవాక్యార్థ స్మరణం వ్యాపారః - ఉప
మితిః ఫలంగోసదృశోగవయ పదవాచ్య ఇత్యాకారక వాక్యాద్గోసాదృ
శ్యావచ్చిన్నవిశేష్యక గవయపదవాచ్యత్వ ప్రకారకంయత్ జ్ఞానంజా
యతే తదేవకరణం - ఇత్యుపమానపరిచ్ఛేదస్సమాప్తః॥

శబ్దంలక్షయతి - ఆప్తేతి - ఆప్తోచ్చరిత త్వేనతివాక్యత్వంలక్షణం - ప్రమాణశబ్దత్వంలక్ష్యతావచ్ఛేదకం - వాక్యత్వమాత్రోక్తావనాప్తోచ్చరితవాక్యేతివ్యాప్తిరత ఆప్తోచ్చరితత్వనివేశః - తావన్మాత్రోక్తాజబగడదకాదావతివ్యాప్తిరతోవాక్యత్వం - ఆప్తత్వంచప్రయోగ హేతుభూతయథార్థజ్ఞానవత్త్వం - తథాచప్రయోగ హేతుభూత యథార్థజ్ఞానజన్య శబ్దత్వమితిపర్యవసన్నార్థః - వస్తుతస్తుపదజ్ఞానంకరణంవృత్తిజ్ఞానసహకృతపదజ్ఞానజన్య పదార్థోపస్థితివ్యాపారః - వాక్యార్థజ్ఞానంకాబ్దబోధఃఫలం - వృత్తినామశక్తిలక్షణాన్యతరరూపా - శక్తినామఘటాదిసదజన్యబోధవిషయత్వప్రకారకేశ్వరసంకేతః - ఈశ్వరసంకేతోనామ ఈశ్వరేచ్ఛా - నైవశక్తిరిత్యథః - శక్తినిరూపకత్వమేవపదేశకత్వం - విషయతాసంబంధేనశక్త్యాత్రయత్వమథేశకత్వం - శక్యసంబంధోలక్షణానాన్వివిధా - గాణీశుద్ధాచేతి - గాణీనామసాదృశ్యవిశిష్టేలక్షణా - య

ఆప్తవాక్యంశబ్దః । ఆప్తస్తుయథార్థవక్తా । వాక్యంతు పదసమూహః । శక్తంపదం । అస్మాత్పదాదయమథోబోధవ్యఇతిశ్వరసంకేతశ్చక్తిః । ఆకాంతాయోగ్యతాసన్నిధిశ్చవాక్యార్థజ్ఞానహేతుః । పదస్యపదాంతరవ్యతిరేకప్రయుక్తా

థాసింషేనా మూఢవక ఇత్యాదాసింహపదస్య సింహసాదృశ్య విశిష్టేలక్షణా - శుద్ధాత్రివిధా - జహల్లక్షణా - జహల్లక్షణాజహదజహల్లక్షణాచేతి - లక్ష్యతావచ్ఛేదకరూపేణలక్ష్యమాత్రబోధప్రయోజికాలక్షణాజహల్లక్షణా - యథా - గంగాయాంఘోషఇత్యత్రగంగాపదశక్యప్రవాహసంబంధస్యతీరే సత్త్వత్తాదృశశక్యసంబంధరూప లక్షణాజ్ఞానాద్గంగాపదాన్తీరోపస్థితిః - లక్ష్యతావచ్ఛేదకరూపేణలక్ష్యశక్యోభయబోధప్రయోజికాలక్షణా - జహల్లక్షణా - యథాకాకేభ్యో దధిరత్యతామిత్వత్రకాకపదస్యదధ్యుపఘాతుకే లక్షణాలక్ష్యతావచ్ఛేదకదధ్యుపఘాతుకత్వేనరూపేణ దధ్యుపఘాతుకానాం కాకబిడాలకుక్కుటాదీనాం శక్యలక్ష్యణాంసర్వేషాంబోధాత్ - శక్యతావచ్ఛేదకపరిత్యాగే నవ్యక్తిమాత్రబోధప్రయోజికాజహదజహల్లక్షణా - యథాతత్వమసీత్యత్రసర్వజ్ఞత్వంకించిత్ జ్ఞత్వపరిత్యాగేనవ్యక్తిమాత్రబోధనాజ్ఞహదజహల్లక్షణా - ఇ

యంచలక్షణాజీవ బ్రహ్మణోరైక్యంబ్రువతాం వేదాంతినాం సిద్ధాంతరీ
త్యాఅకాంతేతి - అవ్యవహితోత్తరత్వాదిసంబంధేనయత్పదప్రకారక
జ్ఞాన వ్యతిరేక ప్రయుక్తోహియా దృశశబ్దబోధాభావస్తాదృశశబ్దబో
ధేతత్పదేతత్పదవత్సమాకాంతౌ - యథాఘటమిత్యాదిస్థలే - వ్యవహి
తోత్తరత్వాది సంబంధేన అంపదంఘటపద వదిత్యాకారకాం పదవి
వ్యకఘటపదప్రకారకజ్ఞానసత్వేఘటీయం కమత్వమితిబోధోజాయతే
మఘటఇతి విపరీతోచ్ఛారణేతు తాదృశజ్ఞానాభావా త్తాదృశశబ్ద బో

న్వయానను భావకత్వ మాకాంతౌ । అథాచాధోయోగ్య
తా । పదానామవిశంబేనోచ్ఛారణంసన్నిధిః । ఆకాంతౌదిర
హితంవాక్యంనప్రమాణం । యథాగౌరవ్యః పురుషోహస్తీతి
వాక్యంనప్రమాణం । ఆకాంతౌవిరహాత్ । అగ్నినాసించతీతి
వాక్యంనప్రమాణం । యోగ్యతావిరహాత్ । ప్రహరేప్రహరే
సహజచ్చరితానిగామాన యేత్యాదిపదానినప్రమాణం । సా
న్నిధ్యాభావాత్ । వాక్యంద్వివిధం । వైదికంలౌకికంచేతి । వై
దికమిశ్వరోక్త త్వాత్సర్వమపిప్రమాణం । లౌకికంతాప్తవా
క్యంప్రమాణం । అన్యదప్రమాణం । వాక్యార్థజ్ఞానంశబ్ద
జ్ఞానం । తత్కరణంశబ్దః । ఏవంయథాథానుభవో నిరూ
పితః॥ ఇతిశబ్దపరిచ్ఛేదస్సమాప్తః ।

భోజాయతే - తస్తాదృశకాంతౌజ్ఞానం శబ్దబోధేకారణం - అర్థాభా
ధఇతి - చాధాభావోయోగ్యతేత్యర్థః - అగ్నినాసించతీత్యత్ర సేకకరణ
త్వస్యజలధమన్యవహ్నాబాధనిశ్చయ సత్వాన్నతాదృశవాక్యాచ్ఛా
బోధః - సన్నిధింనిరూపయతి - అసహజచ్చరితానీతి - అసహజచ్చరితాని
విశంబేనోచ్ఛరితాని - వైదికమితి - వేదవాక్యమిత్యర్థః - ఇదముపలక్ష
ణంవేదమూలకస్త్పత్యాదీన్యపిగ్రాహ్యణి - లౌకికమితి - వేదవాక్యభిన్న
మిత్యర్థః - ఇతిశబ్దపరిచ్ఛేదస్సమాప్తః ।

యథార్థానుభవం నిరూప్య యథార్థానుభవం విభజయే - సంశయేత్యాదినా - ఏకతే - ఏకధర్మావచ్చిన్నవిశేష్యకథావాభావప్రకారకజ్ఞానం సంశయిత్యర్థః - భావబ్యయికోటికసంశయాప్రసిద్ధేః - స్థాణువేత్యాదేస్తాణుత్వస్థాణుత్వాభావ పురుషత్వపురుషత్వాభావ కోటికసంశయఏవాత్థః - మిథ్యాజ్ఞానమితి - అయథార్థజ్ఞానమిత్యర్థః - విపర్యయోనామభావః - వ్యాప్యారోపేణేతి - తత్కేవ్యాప్యస్యవ్యాపకస్యచ బాధనిశ్చయః కారణం అస్య ధేష్టాపత్తిదోషేణ తర్కానుత్పత్తేః - సుఖం నిరూపయతి - సర్వేషామితి - ఇతరేచ్ఛానధీనేచ్ఛావిషయత్వమితి నిష్కర్షణః - యథాశ్రుతేషుటోనుకూల ఇత్యాకారకానుకూలత్వప్రకారకజ్ఞానః

అయథార్థానుభవస్త్రీవిధః । సంశయవిపర్యయతకభేదాత్ । ఏకస్త్విధర్మిణివిరుద్ధనానాధర్మవైశిష్ట్యజ్ఞానం సంశయః । యథాస్థాణుర్వాపురుషోవేతి । మిథ్యాజ్ఞానం విపర్యయః । యథాశుక్తావిదంరజతమితి । వ్యాప్యారోపేణ వ్యాపకారోపస్తకః । యథాయదివహ్నినఃస్సాన్యత్తహేధూమోపినస్యాదితి । స్మృతిరపిద్వివిధాయథార్థా - యథార్థాచేతి । ప్రమాజన్యాయథార్థా । అప్రమాజన్యాయథార్థా । సర్వేషామనుకూలతయా వేదనీయం సుఖం । ప్రతికూలతయా వేదనీయం దుఃఖం । ఇచ్ఛాకామః । క్రోధోద్వేషః । కృతిః ప్ర

నవిశేష్యత్వస్య ఘటాదావపి సత్త్వాత్తతాతివ్యాప్తేః సుఖేచ్ఛాధీనభాజనాదావతివ్యాప్తివారణాయ తరేచ్ఛానధీనేతిచ్ఛావిశేషణం - సుఖేచ్ఛాతుసుఖత్వప్రకారకజ్ఞానజన్యైవ - దుఃఖం నిరూపయతి - ప్రతికూలేతి - అత్రాపితరద్వేషానధీనద్వేషవిషయత్వమితి నిష్కర్షణః - ద్వేషవిషయత్వమాత్రోక్తా సర్వాదావతివ్యాప్తిస్తత్రాపిద్వేషవిషయత్వ సత్త్వాదతస్తత్రాతివ్యాప్తివారణాయ తరద్వేషానధీనేతిద్వేషవిశేషణం - సర్వజన్యదుఃఖాదాద్వేషాత్సర్వే ద్వేషఇతి సపదద్వేషస్య సర్వజన్యదుఃఖద్వేషజన్యత్వాదన్యద్వేషా జన్యద్వేషవిషయత్వ రూపలక్షణస్య సర్వాదానాతివ్యాప్తేః - ఖలేచ్ఛాడపాయేచ్ఛాం ప్రతికారణమతః ఖలేచ్ఛావశాదుపాయేచ్ఛానవత్యేనం ఖలద్వేషామపాయద్వేషః - ధర్మాసర్వానిరూపయ

తి-విహితేత్యాదినా-వేదవిహితేత్యర్థః-నిషిద్ధేతి-వేదనిషిద్ధేత్యర్థః-భావ
నాంలక్షయతి - అనుభవేతి - అనుభవజన్యత్వేనతిస్పృతిహేతుత్వంభావ
నాయాలక్షణం-అత్రానుభవజన్యత్వేనతీతివిశేషణానుపాదానే-ఆత్మమ
నస్సంయోగేతి వ్యాప్తిరాత్మమనస్సంయోగస్య జ్ఞానమాత్రం ప్రత్యసమ
వాయికారణత్వేనస్పృతిం ప్రత్యపికారణత్వాదతస్తదుపాదానమాత్మ
మనస్సంయోగస్యాను భవజన్యత్వాభావా న్నాతివ్యాప్తిస్తావన్నాత్రేక
తే-అనుభవధ్వంసేతివ్యాప్తిః - ధ్వంసంప్రతిస్వప్రతియోగినఃకారణత్వేనా
నుభవధ్వంసస్యాశ్యనుభవజన్యత్వా దతస్పృతిహేతుత్వోపాదానమను
భవధ్వంసేస్పృతిహేతుత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిః - నన్వత్రవిశిష్టబుద్ధిం
ప్రతివిశేషణజ్ఞానస్య కారణతాపకలతాంతికమత సిద్ధాయథాదండవిశి
ష్టబుద్ధింప్రతిదండజ్ఞానం కారణందండవిశిష్టబుద్ధిర్నానుదద్ధప్రకారకజ్ఞా

యత్పతిః । విహితకర్మజన్యోధగ్నః । నిషిద్ధకర్మజన్యోధగ్నః ।
బుద్ధ్యాదయోష్టే వాత్స మాత్రగుణాః । బుద్ధిచ్ఛాప్రయత్నా
నిత్యానిత్యాశ్చనిత్యాశ్చశ్వరస్యఅనిత్యాజీవస్య । సంస్కార
స్త్రివిధః । వేగోభావనాస్థితస్థాపకశ్చేతి । వేగఃపృథివ్యాదిచ
తుష్టయమనోవృత్తిః । అనుభవజన్యత్వేతిహేతుభావనా
ఆత్మ మాత్రవృత్తిః । అన్యథాకృతస్యపునస్తాదవస్థ్యాపాదకస్థి

నంతథాచదండప్రకారకబుద్ధిత్యావచ్ఛిన్నంప్రతిదండజ్ఞానత్వేన కారణ
త్వమిత్యాపతించండ ప్రకారకబుద్ధిదండీపురుష ఇత్యాకారకబుద్ధి ప్ర
తదండజ్ఞానంకారణం నహిదండమజానానః పుమాదండీపురుష ఇతి
ప్రత్యేతివచనయత్రాయందండఇతి ప్రత్యక్షంజాతం తదనంతరందండీ
పురుషఇత్యాకారక ప్రత్యక్షముత్పన్నంతత్రదండీ పురుషఇత్యాకారకప్ర
త్యక్షేతివ్యాప్తిస్తద్ధిస్వావ్యవహిత సూర్వక్షణోత్పన్నదండ జ్ఞానాంతా
నుభవజన్యం జనిష్యమాణే దండీపురుష ఇత్యాకారకస్త రణే కారణంచ
స్పృతింప్రత్యనుభవస్యకారణత్వాత్ - తథాచానుభవజన్యత్వేనతిస్పృతి
హేతుత్వ రూపభావనా లక్షణస్య యథోక్తదండీపురుష ఇత్యాకారక
నుభవేవిద్యమానత్వాదతివ్యాప్తిరితిచేన్న - అత్రబ్రూమః- అనుభవజన్య
త్వం అనుభవనిష్ఠకారణతా నిరూపితకార్యతాశ్రయత్వం తత్రకారణ

తాయామనుభవత్వావచ్చిన్నత్వం నివేశ్య తేతథాచ అనుభవత్వా వచ్చి
న్నకారణతానిరూపిత కార్యతాశ్రయత్వ మనుభవజన్యత్వ మితిఫలితమ
తోనోక్తాతివ్యాప్తిస్తథాహి దండప్రకారక బుద్ధిత్వావచ్చిన్న కార్యతా
నిరూపిత దండజ్ఞాననిష్ఠాయా కారణతాతస్యాం నదండాను భవత్వమ
వచ్చేదకం దండానుభవాద్దండస్యరణాదపిదండప్రకారకబుద్ధే రుత్తు తే
రతోదండ ప్రకారకబుద్ధిత్వావచ్చిన్నం ప్రత్యనుభవస్మరణ సాధారణ
దండజ్ఞానత్వేనైవ దండజ్ఞానస్య కారణతాయాస్పీకరణీయత్వేన దం
డజ్ఞానత్వస్యైవతదవచ్చేదకత్వాత్తథాచానుభవత్వావచ్చిన్న కారణ
తానిరూపిత కార్యతాశ్రయత్వస్య యథోక్తప్రత్యక్షానుభవే - భావా
న్నాతివ్యాప్తిః - భావనాయాంతు అతుణమిదంవ ర్తతే తథాహి - అను
భవేనైవభావనాఖ్య సంస్కారో త్పర్యాభావనాత్వావచ్చిన్నం ప్రత్య

తస్థాపకః । కటాదిపృథివీమాత్రవృత్తిః । చలనాత్మకంకర్మ ।
ఊర్ధ్వ-దేశసంయోగ హేతుర్ను త్వేవణం । అధో-దేశసంయోగ
హేతురపక్షేపణం । శరీరసన్నికృష్టసంయోగ హేతురాకుం
చనం । విప్రకృష్టసంయోగ హేతుఃప్రసారణం । అన్యత్సర్వం

నుభవస్యాను భవత్వేనైవకారణతయా భావనాత్వావచ్చిన్న కార్యతా
నిరూపితాను భవనిష్ఠాయా కారణతా తస్యామనుభవత్వ మవచ్చేదకమ
తోనుభవత్వావచ్చిన్న కారణతానిరూపిత కార్యతాశ్రయత్వంభావనా
యాంవ ర్తత ఇతినాసంభవః - నన్వేవంస్మృతిహేతుత్వ విశేషణవైయ
త్యమాపద్యతేతద్ధ్యనుభవధ్వంసేతి వ్యాప్తివారణాయ ప్రాగుపాస్త
న్నహియథోక్తాను భవజన్యత్వ వివక్షాయా మనుభవధ్వంసేతి వ్యాప్తిః
ప్రసజ్యతేతథాహి ధ్వంసత్వావచ్చిన్నం ప్రతిప్రతియోగినః కారణత్వం
ప్రతియోగిత్వేనరూపేణ తత్తద్ధ్వంసత్వావచ్చిన్నంప్రతితత్తత్ప్రతియో
గివ్యక్తేస్తద్వ్యక్తిత్వేనచ కారణత్వ మిత్యేవధ్వంసప్రతియోగినోః కార్య
కారణభావ స్తథాచ ధ్వంసనిష్ఠకార్యతా నిరూపితాయానుభవ నిష్ఠా
కారణతాతస్యాం ప్రతియోగిత్వ మవచ్చేదకంత తద్వ్యక్తిత్వంచనత్వ
నుభవత్వ మపీతిసిద్ధాంతాదస్య త్రదూపితత్వాత్తథాచాను భవత్వావ

చిన్నకారణతానిరూపిత కార్యతాశ్రయత్వ రూపానుభవ జన్యత్వవి
హేతవేనాతివ్యాప్తివారణ సంభవాత్కృతంస్త్వైతిహేతుత్వ విశేషణే
తిచేన్నస్త్వైతావతివ్యాప్తివారణామైన తద్విశేషణ వ్రవేశా త్తథాహి
స్త్వైతిప్రత్యనుభవఏవ కారణంనకుస్త్వైతిరప్యతోఘటస్త్వైతిత్వావచ్చి
న్నప్రతిఘటానుభవస్య ఘటానుభవత్వేనైవకారణత్వంనకు ఘటజ్ఞా
త్వేనతథావ ఘటస్త్వైతినిష్ఠకార్యతా నిరూపితాయా ఘటానుభవనిష్ఠా
కారణతా తస్యాంఘటాను భవత్వ మవచ్ఛేదకం తేనానుభవత్వావచ్చి
న్నకారణతా నిరూపితకార్యతాశ్రయత్వస్య స్త్వైతావిద్యమానత్వాద
వ్యాప్తివారణాయ స్త్వైతిహేతుత్వ ముక్తంనహిస్త్వైతిస్త్వైతిహే
రతోసతత్రాతివ్యాప్తిరిత్యలం పల్లవతల్లజకల్పనల్పజల్పనేన సామాన్యం
నిరూపయతినిత్యమేకమితి - నిత్యత్వేనత్యనేకసమవేతత్వంసామాన్యత
ణం - నిత్యత్వానుపాదానేసంయోగాదావతి వ్యాప్తిప్రతాప్యనేకస

గమనం । నిత్యమేకమనేకానుగతంసామాన్యం । పరంసతా ।
అపరంద్రవ్యత్వాదినిత్యద్రవ్యవృత్తయోవ్యావర్తకావిశేషాః ।
నిత్యసంబంధస్సమవాయః । అయతనీద్ధవృత్తిః । యయోర్వ

వేతత్వసత్వాత్తద్వారణాయ నిత్యత్వవిశేషణం - అనేకసమవేతత్వా
నుపాదానే ఆకాశాదావతి వ్యాప్తిప్రద్వారణాయానేక సమవేతత్వ
శేషణం - అనేకత్వానుపాదానే జలపరమాణురూపాదావతివ్యాప్తి
రతోనేకతీ - నిత్యద్రవ్యవృత్తయితి - నిత్యద్రవ్యేమపరమాణ్వాదిమ
తమానాః అత ఏవవ్యావర్తకా ఇతరభేదానుమితిహేతవః నిత్య
వృత్తిత్వరూప పక్షధమకతా ప్రయోజ్యేతరభేదాను మాపకతా
లిశిత్యభేదః - నిత్యద్రవ్యనిష్ఠవిశేష్యతా నిరూపితైకమాత్రవృత్తిభేద
నుమితిజనకతా వచ్ఛేదక ప్రకారతాశ్రయత్వం విశేషాణాంలక్షణమి
భావః - పాథివపరమాణ్ జలాదిభేదానుమాపక గంధేతివ్యాప్తి
రణాయ ఏకమాత్రవృత్తిత్వం భేదవిశేషణం - ఘటాదాతదితరభేదా
మాపకత ద్రూపాదావతివ్యాప్తివారణాయ నిరూపితాంతం ప్రక
ణావిశేషణం - ఏతేనవ్యావర్తకా ఇత్యస్యనిత్య ద్రవ్యవిశేష్య కేతర
దానుమితిప్రయోజకా ఇత్యభేదతయాలక్షణ పరత్వేన సాభివ్యేపిని

ద్రవ్యవృత్తయితి విఫలమేవస్వరూపాఖ్యానస్యాపి కృతత్వాదితిప్రత్యు
 క్తం - యయోర్నద్యితి - యన్నిష్ఠకాలనిరూపితాధేయతానామాన్యం
 యదవచ్ఛిన్నంతదుభయాన్యతరత్వమయితసిద్ధత్వమిత్యర్థః - తైశ్చకాలి
 కతి - ప్రాగభావాప్రతియోగితేనతిధ్వంసాప్రతియోగితేనత్యన్యోన్యా
 భావభిన్నత్వే సత్యభావత్వ మత్యంతాభావస్యలక్షణం - ధ్వంసప్రాగ
 భావాన్యోన్యా భావాకాశాదీనాం వారణాయ యధాక్రమం విశేషణో
 పాదానం - వస్తుతస్తు సంసర్గాభావత్వం తాదాత్మ్యభిన్న సంబం
 ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోతా కాభావత్వం - ధ్వంసప్రాగభావ యోశ్చన

ద్యేవీకమవినశ్యదవస్థమపరాశ్రితమేవావతిష్ఠతేతావయతసి
 థ్తా । యథాఅవయవావయవినా । గుణగుణినా । క్రియాక్రియా
 వంతా । జాతివ్యక్తివిశేషనిత్యప్రవ్యేచేతి । అనాదిస్సంతఃప్రా
 గభావః । ఉత్పత్తేఃపూర్వంకార్యస్యసాదిరనంతఃప్రధ్వంసా
 భావః । ఉత్పత్తేరనంతరంకార్యస్య । తైశ్చకాలికసంసర్గాభావో
 త్యంతాభావః । యథాఘాతలేఘటోనాస్తీతి । తాదాత్మ్య
 వచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావోన్యోన్యాభావః । యథాఘటః
 పటోనభవతీతి ॥ సర్వేషామపి పదార్థానాముక్త్యప్యేవాంత
 ర్భవాత్సప్తైవపదార్థాభిసిద్ధం ॥ కాణాదన్యాయమతయో

సంసర్గావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా కత్వమితినైవ తద్వీరణే త్రేకాలి
 కతి స్వరూపాఖ్యాన మేవేతి బోధ్యం తాదాత్మ్యతి అభావతయవార
 ణాయవిశేషణం - ఘటాభావ వాస్తేతి ప్రతీతివిషయ ఘటాది । వారణా
 యవిశేష్యం - ననుసాదృశ్యాదీనా మతిరిక్తపదార్థానామ నిరూపణే
 నన్యూన తేత్యతలహ - సర్వేషామితి - దద్భిన్నత్వవిశిష్టతద్గతఘాయో
 ధగ్గరూపసాదృశ్యస్యాపి ఘటదటాది రూపత్వేన నాతిరిక్తత్వమేవ మ
 స్తేషామపూర్వహ్యం - కాణాదేతి - కణాదస్యేదంకాణాదంకాణాదన్యా
 యమతే ఇతిధ్వంద్వగభావకర్తృధారయః । కణాదప్రోక్త గౌతమప్రోక్తమ

తయోరితి యావత్ - కానాదన్యాయాభిన్న మతద్వయ విషయక బా
సమవేతాభిన్న పృథక్ త్రిసిద్ధి ప్రయోజకాన్నం భట్టాభిన్న విధ్వన్విష్టభ
తకాలీనకృతి విషయాభిన్న స్తక-సంగ్రహఖ్యగ్రంథ ఇత్యన్వయభోధ

చాఽలప్యథ త్రిసిద్ధయే । అన్నంభ ట్టేనవిదుషారచిత స్తక-

సంగ్రహః॥ ఇతి తక-సంగ్రహస్సమాప్తః॥.....*

కృష్ణావలంబితో గాః ప్రపోషగోవధకన స్తమభ్యర్చక । విపులాభిరస
జనజనితబుధేంద్ర స్తవాభిరచనాభిః॥.....

ఇతి తక-సంగ్రహ-వ్యాఖ్యాన్యాయబోధినీవ్యాఖ్యా

సంసృతః॥

శ్రీ రస్తు.

నీలకంఠప్రకాశసహితతత్కన్సంగ్రహదీపికాప్రారంభః.

వందేగురుంశివంసాంబందక్షిణామూర్తిమవ్యయం । యద్వందనేన
మందోపివిందేద్గురుసమానతాం ॥ ప్రార్థిష్యేతగ్రంథస్యనిర్విఘ్నపరిసమా
ప్తయేసమాచరితంమంగళ మిశ్వరసత్యాత్మ కం శిష్యశిక్షా యైవిబధ్నక్
చిక్షిపితంప్రతిజానీతే । విశ్వేశ్వరమితి । గిరాంగురునిఖిలవిద్యానాము
సదేష్టారం - ఇదమపిశ్వరేవిశేషణం - గిరంగురుమితిపాతేతుసరస్వతీంవి
ద్యాగురుంచప్రణిపత్యేత్యథోక్తబోధ్యః - స్వగ్రంథస్య తరగ్రంథనాగ
తాథాతాండశాయతి । శిశుహితామితి । తత్కన్సంగ్రహదీపికాంతక

విశ్వేశ్వరం సాంబమూర్తిం ప్రణిపత్యగిరాంగురుమ్ । టీ
కాంశిశుహితాం కుశ్వేతత్కన్సంగ్రహదీపికామ్ ॥ చిక్షిర్ని తస్య
గ్రంథస్యనివిఘ్న పరిసమాప్త్యథంశిష్టాచారానుమితత్రు
తితోదితకతవ్యతాకమిష్టదేవతానమస్కారాత్మకంమంగ
ళంశిష్యశిక్షా యై గ్రంథతో నిబధ్నక్ చిక్షిపితంప్రతిజానీతే ।
నిర్దయేతి । ననుమంగళస్య సమాప్తిసాధనత్వంనాస్తిమంగ
ళే శేషికిరణావశ్యాదా సమాప్త్యదశకనాన్తంగళాభావే
పి ॥ దంబర్యాదాసమాప్తిదశకనాచ్చాస్వయ వ్యతిరేకా
భ్యాంవ్యభిచారాదితీతేన్న । కిరణావశ్యాదా విఘ్నచాప

సంగ్రహః ప్రకాశికాం । అచరితస్యమంగళస్యతన్ని బంధనస్యచఫలం
దర్శయతి చిక్షిర్ని తస్యేత్యాదినా - ననుసమాప్తింపతిమంగళస్యకారణతా
స్యాశ్చేత్తదాతదాచరణం యజ్యతేనైవ నసంభవతీత్యాశ కతేన్వతి
వ్యభిచారాదితి । అన్వయవ్యతిరేకవ్యభిచారజ్ఞానరూపప్రతిబంధకసత్వా
ద్వియక్తాన్వయవ్యతిరేక సహచారనిశ్చయరూపకారణాసంభవేననకా
ణత్వనిశ్చయిత్యభిసంధిః - సమాప్త్యభావతి । అతోనవ్యభిచారరూపా
నన్వయః - విఘ్నాన్యూనసంఖ్యాకస్యబలవత్తరస్యవానుత్వ లక్షణస్య

రసనద్వారా సమాప్తిసాధనత్వేన తాదృశమంగళాభావాన్నాన్వయ
వ్యభిచారఇతిభావః-బహిరేవేతి జన్మాంతరవివేక్యర్థః- అతఃకుతశ్చిద్గ
భకర్తునాన్తికత్వేపినక్షతిః । అత ఇతి । తాదృశమంగళస్యవిఘ్నధ్వం
ద్వారా సత్వాన్నవ్యతిరేకవ్యభిచారఇత్యర్థః ఏవంచకారణత్వం సిద్ధ
తీతిభావః - పరేకులతః ఉక్తహేతుద్వయాన్న వ్యభిచారోనాన్వయ
తిరేకవ్యభిచారఇత్యాహుః - మణికృతస్తుమంగళస్య విఘ్నధ్వంసవ
లంసమాప్తిస్తుస్వసామగ్రీవశాదేవేత్యాహుః-ఏతత్తత్త్వమస్తుదీయ
తామణివ్యాఘ్రాయామనుసంధేయం - మంగళస్యశ్రుతిబోధితకర్తవ్య
కర్తవ్యవధిసాపయితుంశంకతేనస్విత- అమమితశ్రుతేరేవేతి అత్ర
మాశయః - శ్రుతేర్వేదబోధితకర్తవ్యతాకర్తవ్యరూపవత్క్యమాణవిధే
కోటిప్రవిష్టత్వేపితదంతిర్భావేణవిధేయత్వమభ్యుపగమ్యతేతచ్చు

శ్యాత్సమాప్త్యభావఃకాదంబర్యాదాగ్రంథాదృహిరేవమం
గళంకృతమతోనవ్యభిచారః । ననుమంగళస్యకర్తవ్యత్వేకిం
ప్రమాణమితిచేన్న । శిష్టాచారానుమితశ్రుతేరేవప్రమాణ
త్వాత్ । తథాహిమంగళంవేదబోధితకర్తవ్యతాకర్తవ్యకా
విగీతశిష్టాచారవిషయత్వాద్దశాదివత్ । భోజనాదావంభ
చారవారణాయాశాకికేతి । రాత్రికాద్ధావ్యభిచార

నుమితేః పూర్వమసిద్ధత్వాత్ - ఏతేనవహ్మదీపాధ్యకాను
తామదాయవహ్మత్వాదికమనుమితమితి వ్యవహారాభా
నుమితత్వవ్యవహారః కథమితిశంకానిరస్తాశ్రుతౌవిధేయ
మేనలాదృశవ్యవహారేచాధికాభావాత్ - ఏవకారోవ్యర్థక
ళంకర్తవ్యంసమాప్తిఫలకత్వాదిత్యనుమానరూపప్రమాణాం
పినక్షతిః - అన్యేకుస్వబోధితకర్తవ్యతాకర్తవ్యసంబంధేనశ్రుతే
త్రాగ్రీమగ్రంథస్యాత్తేనతాత్పర్యం - ఏవంచశ్రుతేరనుమిత
రిత్యాహుః - అశాకికేతి - విధిమంతరారాగాదిప్రాప్తభిన్న
విగీతేతి - ధర్మశాస్త్రవిరుద్ధ్యర్థః - శిష్టేతి - వేదోక్త
కర్తవ్యకారిత్యర్థః - వేదోక్తహింసాకర్తవ్యవిరుద్ధ్య
మంతం - ఆచారవిషయత్వాదితి - ఆచారఃక

త్వజ్ఞానంతు విశిష్యదూషణత్రయజ్ఞానాధీనం అభావబుద్ధిప్రతిప్రతియో
గితావచ్ఛేదకవిశిష్ట ప్రతియోగిజ్ఞానస్యతం త్రత్వాదిత్యాశయేనదూషణ
త్రయందశకాయతి-లక్ష్యకదేశావృత్తిత్వమితి - లక్షణతావచ్ఛేదకత్వా
భిమతసంబంధేనకించిల్లత్యౌవృత్తిత్వమిత్యర్థః - లక్ష్యమాత్రేతి - మా
త్రపదంకృత్యానర్థకంసంబంధ విశేషావచ్ఛిన్నలక్ష్యవృత్తిత్వసామా
న్యభావసాగ్గరకం । ఏకశఫవత్వమితి - నచాత్రాలక్ష్యవృత్తిత్వరూపా
తివ్యాప్తేరపి సత్వాత్సంకర ఇతివాచ్యందుష్టసంకరేపిదోషాసంకర ఇతి
న్యాయాత్ - ఏతద్దూషణత్రయరహితఇతిఉక్తదూషణా భావత్రయవి
శిష్టఇత్యర్థః నన్వసాధారణ ధర్మోలక్షణమితి సిద్ధాంతః తస్మాత్కా
రణాత్కథంధూషణత్రయరహితో ధర్మోలక్షణమిత్యత ఆహ - సవినే
తి - ఉచ్యతేతి - అభియుక్తైరితిశేషః ననుసాధారణ్యస్యలక్ష్యాలక్ష్యవ

క్షణం । లక్ష్యకదేశావృత్తిత్వమవ్యాప్తిర్యథాగోకలపిత్వం
అలక్ష్య లక్షణస్యవర్తనమతివ్యాప్తిర్యథాగోశ్చ సంగిత్వం । ల
క్ష్యమాత్రావృత్తిత్వమసంభవః । యథాగోరేకశఫవత్వం । ఏత
ద్దూషణత్రయరహితధర్మాలక్షణం । స ఎవాసాధారణధ
ర్మఇత్యుచ్యతే । లక్ష్యతావచ్ఛేదకసమనియతత్వమసాధా
రణత్వం । వ్యావతకస్యైవ లక్షణేవ వ్యావృత్తావభిధేయ

నిత్యతదభావరూపా సాధారణ్య స్యావ్యాప్త్యాదిదోషః । స్తదర్మే
శ్చైవత్కథందోష త్రయరహిత ఏవాసాధారణ ఇత్యాశంకాంపరి
వీకరసాధారణత్వమన్యత్పశంనిర్వక్తి - లక్ష్యతావచ్ఛేదకసమని
యత్వమితి - లక్ష్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వేనతి లక్ష్యతావచ్ఛేదకవ్యా
వృత్తిత్వః - అవ్యాప్త్యసంభవః । స్తయోవాకరణాయసత్వం
అతివ్యాప్తస్యవారణాయ విశేష్యం - ధర్మపదంలక్షణతాఘటక
దేన వ్యాపకత్వాది తాత్పర్య గ్రాహకమితిభావః । అత్రేదంబోధ్య
మా అసాధారణత్వస్య విఘటకాః అతివ్యాప్త్యావ్యాప్త్యవ్యసేత
వ్యాపకత్వస్యవభంగాత్ - ఏతేషాందూషకతాబిజంలక్షణేనే
సాధనేతి వ్యాఖ్యానిత్యభిచారః ఇతరయోశ్చభాగాసిద్ధి స్వరూపా
లక్ష్యతావచ్ఛేదకసమనియతత్వస్య లక్షణాలక్షణత్వే లక్షణస్య

వ్యాప్తిరేవ ప్రయోజనమితిమతేవ్యావర్తకస్యైవలక్షణలక్షణలక్ష్యత
యావ్యాప్తిత్యాదావతి వ్యాప్తిరిత్యాశంకాంతస్య తానుసారేణ నిరా
కరోతి - వ్యావర్తకస్యైవేతి- ఇతరభేదానుమితిజనకస్యేత్యర్థః- ఇత
రభేదవిధేయకాను మితిజనకతావచ్ఛేదక విషయ తావిశేషాశ్రయస్య
తియావత్ - ఏతేనవ్యావహారికవ్యవచ్ఛేదః- లక్షణత్వైగవాదిలక్షణత్వ
ఉక్తలక్షణలక్షణలక్ష్యత్వఇతియావత్ - లక్ష్యత్వఇతిపారేత్యయమేవా
భోహృద్యః - వ్యాప్తిత్యాదితి - గవాదీతరభేదగోత్వాదిరూపలక్ష్యత
వచ్ఛేదకసమనియతత్వస్య అభిధేయత్వప్రమేయత్వాదాపదార్థత్వ
మనియతత్వస్యచ సత్త్వేనాతివ్యాప్తివారణా యవ్యాప్తిభిన్నత్వ
భేయత్వాదిభిన్నత్వం చలక్షణే నివేశనియ మిత్యర్థః - యద్యపివ్యాప్తి
తైరపివ్యావహారికత్వస్యవత్సమాంతర యతేనైవరూపేణవ్యావహారి
త్వేనసంగ్రహ సంభవాత్పుథగభిధానమనుచింతితాపిహేతుసార
మూలై క్యహేతుమత్రానిశ్చయకాలే సాధ్యసంశయరూపపక్షతా
త్వాదాచాతివ్యాప్తిరతస్తద్వారణాయతద్భిన్నత్వంధర్మవిశే

అశత్యేననానుమితిరితిప్రాచీనమతే ఇతరభేదస్యవ్యావర్తకత్వాభావ
తత్రాతివ్యాప్తిస్సిసాధయిషావిరహ విశిష్టసిద్ధ్యభావః పక్షతేతి సిద్ధత
తిమతేకువ్యాప్తితైరపివ్యావతక త్వేనలక్ష్యతయా తత్రలక్షణసంగ్రహ
నస్యేష్ఠ త్వేనాతివ్యాప్తిరిత్యావేదయింతు పృథక్కథనమితిధ్యాయ
నుకిమిదంనామలక్షణలక్షణలక్ష్యతావచ్ఛేదకంవ్యావతకత్వం - నక
వత్సామాన్యతోభేదాను మాపకత్వంవ్యాప్తిభిధేయత్వాదేరపి
త్కించిదుభయత్వావచ్చిన్నప్రతియోగితాకభేదానుమాపకతయాతత్ర
తివ్యాప్తికథనాసంగతేః సర్వేషామపి వ్యతిరేకిధమాణాం యత్కి
ద్వ్యావతకతయాసాధారణ్యాది ఘటకవ్యాపకత్వాదివైయధా
పాతాచ్చ - నాపివిశిష్టతస్తద్ధర్మావచ్చిన్నేతరభేదానుమాపకత్వం
థాసతిగోత్వావచ్చిన్నేతరభేదాను మాపకస్యసాప్తాదిమత్వస్య గో
సమనియతత్వంలక్షణమిత్యేవం రీత్యా విశిష్ట/క్షణలక్షణస్య వక్తవ్య
యాగోత్వాదిరూప లక్ష్యతావచ్ఛేదక సమనిక తత్వస్య గోత్వా
న్నేతరభేదాది రూపవ్యాప్తిత్యాది వ్యాప్తి - ంభవేస్యభిధేయత్వా

వతివ్యాప్త్యలగ్నకతాప త్రేగోత్వాదిస మనీయతత్వస్యతత్రా సత్వా
 దితిచేన్నైవం - పాస్మాదిమత్వంపక్షీకృత్యగోత్వావచ్చిన్నేతరభేదాను
 మాపకత్వేసాధ్యే విశేషవ్యాప్తావన్వయ దృష్టాంతా లాభేనయద్యద్ధర్మ
 సమనియతం తత్తదవచ్చిన్నవ్యా వతకమితి రీత్యా సామాన్య ముభేన
 వ్యాప్తేరభ్యుప గంతవ్యతయాతత్రసిద్ధసాధనా స్రసిద్ధిభ్యామవ్యా వతక
 కయోప్యోవృత్త్యభిధేయత్వ యోస్తత్తద్ధర్మ సమనై యత్యయాపప్ర
 కృతహేతో స్తత్తుల్యస్య వాహేతోస్స త్వేన ప్రకృతసాధ్యస్యతత్తుల్యస్య
 వాసాధ్యస్యా సత్వేనవ్యభిచారస్సాన్య దత స్తద్ధోష వారణాయ తత్తద్ధ
 ఘోషవచ్చిన్నే తరభేద రూపవ్యా వృత్తిభిన్నత్వ మభిధేయత్వాది భిన్న
 త్వంచతాదృశ లక్షణేనివేశనీయ మిత్యభిప్రాయకోయంగ్రంథాభిసమూ
 ర్వోక్తదోషావసరః - అధికవిచార స్త్వస్యత్రానుసంధేయః - ననులక్ష
 ణస్యవ్యవహారోపి ప్రయోజనంలేనయాపేణ వ్యవహారకవ్యజ్ఞానం వినా

షగంజేయంవ్యవహారస్యాపిలక్షణప్రయోజనత్వేతన్నదేయం
 వ్యావృత్తేరపి వ్యవహారసాధనత్వాత్ । ననుగుణవత్సంపద
 వ్యలక్షణ మాద్యక్షణావచ్చిన్నఘటే ఉత్పన్నవినష్టఘటే చా
 వ్యాప్తేరితిచేన్న గుణసమానాధికరణ సత్తాభిన్నజాతిమత్వస్య

భేదద్రూపావచ్చిన్న బోధకశబ్దరూపవ్యవహారా సంభవాదేవంచ వ్యావ
 హారికలక్షణస్యాపి లక్ష్యత్వాత్తద్భిన్నత్వంనదేయమిత్యాహ - వ్యవహా
 రసాధ్యపీఠ - ననువ్యావృత్తావతివ్యాప్తివారణాయ తద్భిన్నత్వ మావశ్య
 కంవ్యావృత్తే వ్యావహారికత్వా భావాదితిభ్రమంవారయతి - వ్యావృ
 త్తేరపి - అపినాభిధేయత్వాది పరిగ్రహః దృష్టాంతలాభాయ - నన్వా
 ద్యక్షణావచ్చిన్నద్రవ్యేగుణవత్వస్యా సత్వేపికాలాంతరావచ్చిన్నేతత్ర
 తత్సత్వమక్షతమేవంచగుణాశ్రయత్వలక్షణంసాధ్యత్వతతహ ఉత్పన్నవి
 నష్టేతి - యాదృశద్రవ్యారంభక సంయోగజనక క్రియోత్పత్తిత్వతీయక్ష
 ణే - వయవాంతరేతాదృశ సంయోగనాశికా క్రియాజాతాతా దృశద్ర
 వ్యభిత్వభేదః - నవీనాఃపునరసమవాయికారణస్య కార్యసహభావేనకా
 లాతామవలంబ్యత్వన్న వినష్టంనాంగీకర్యంతి - గుణాదావతి వ్యాప్తి
 వారణాయ గుణసమానాధికరణేతిజాతివిశేషగం - సత్తామాదాయాతి

వ్యాప్తివారణాయ సత్తాభిన్నేతి - ద్రవ్యగుణాన్యతరత్వ మాదాయా
 వ్యాప్తివారణాయ జాతీతి సమవాయేన తాదృశధర్మవత్త్వ తాత్పర్య
 గ్రహణం - అతఃకాలికాదిసంబంధేన తద్వత్త్వమాదాయనాతివ్యాప్తి
 భావః - ఏవమపితి - ఉక్తవివక్షయావ్యాప్తివారణేపి - ఏకార్థసమవా
 యాదేవేతి - ఏకస్మిన్సర్వేసమవాయేనసత్త్వాదేవేత్యర్థః - గుణానం
 కారాదితి - క్లృప్తేనసమవాయఘటిత సామానాధికరణ్యేనైవ గుణవత్
 వ్యవహారోపపత్తౌ తత్రాక్లృప్తగుణవత్త్వ కల్పనంసంభవతి గౌరవా
 భావః - సామాన్యవానితి - సమవాయేనసామాన్యవత్త్వంబోధ్యం - తే
 కాలికాదిసంబంధేన తద్వతిధ్వంసేనాతివ్యాప్తిః - గుణఇతిలక్ష్యనిర్దేశ
 లాఘవాదాహగుణత్వజాతిమాన్వేతి - యద్యపిలక్షణలక్ష్యతావచ్ఛేద
 యోరభేదస్తథాపి లక్షణేనేతర భేదేసాద్యే హేతౌ సాధ్యసామాన

వివక్షితత్వాత్ । సన్యేవమప్యేకంరూపం రసాత్పుథగివ్య
 వహారా ద్రూపాదావతి వ్యాప్తిరితిచేన్న । ఏకార్థసమవా
 యాదేవ తాదృశవ్యవహారోపపత్తౌగుణేగుణానంగీకారాత్ ।
 గుణాన్విభజతే । రూపేతి ద్రవ్యకమభిన్నత్వేనసామాన్య
 వాక్ గుణః గుణత్వజాతిమాన్వా । ననులఘుత్వ కఠినత్వస్య
 దుత్వాదీనాం విద్యమానత్వా త్కఠంచతుర్వింశతిగుణా ఇతి

కరణ్య నిశ్చయేపి హేతుధర్మితా వచ్ఛేదక సాధ్యనిశ్చయస్యా సద
 త్వాభిప్రాయేణేదంలక్షణమితిసంక్షేపః - ఏవమగ్రేపిబోధ్యం - గు
 జాతినీధిస్తుగుణపదశక్యతావచ్ఛేదకతయేతిగుణదీధితౌభట్టాచార్యా
 చైవంవిఘపద శక్యతావచ్ఛేద కతయావిఘత్వజాతి సిద్ధ్యేదితివా
 ఛూతత్వసంకరస్య బాధకస్యసత్వేనతస్యజాతిత్వా సంభవాత్ జా
 నాభిమతసంకరస్యైవజాతిత్వబాధకత్వాత్ - తథాచోక్తంద్రవ్య
 వత్త్వాముదయనాచారైః ॥ వ్యక్తేరభేద స్తుల్యత్వంసంకరో ధా
 తిః । రూపహనిరసంబంధోజాతిబాధకసంగ్రహఇతి - వ్యక్తేరభేదస
 శ్రయవ్యక్తేరై క్యమాకాశత్వాదేజాతిత్వేబాధకం - వ్యక్తేస్తుల
 మన్యూనానతిరిక్తవ్యక్తికత్వంఘటత్వకలశ త్వాద్యోభిన్నజాతిత్వ
 కరః పరస్పరాత్వంతాభావ సమానాధికరణ యోధామయో

ప్రత్యక్షపరిచ్ఛేదః

సమావేశః ధూతత్వమూతత్వా దేజాఽతిత్వే . అనవస్థితరసనా
 తేజాఽతిమత్వే - రూపహాని స్వతో వ్యావత్కతత్వత్క రూప
 విశేషస్య జాతిమత్వే - అసంబంధో సమవేతత్వమ భావాదేజాఽ
 త్వ ఇతిసంక్షేపః - లఘుత్వాదీనాం ప్రామాణికత్వేపిక్ల ప్రేక్ష్యం
 వాన్యాయ్యితిసమాధత్తే - లఘుత్వస్యేతి - సంయోగాసమవాయ
 జే సంయోగేతివ్యాప్తివారణాయ సంయోగభిన్నత్వేసతీతి - సంయ
 సమవాయికారణ ద్రవ్యేతివ్యాప్తివారణాయసమవాయాతి - భ్రమణ
 దీనామిత్యాదినారేచన స్పందనోద్భవజ్వలన తిర్యగ్గమనానాంసంగవ
 గమనేం తర్చావాదితి - నచోక్షే పణాదీనామపి గమనేంతర్చానో

చేన్న . లఘుత్వస్యగురుత్వా భావరూపత్వాన్మదుత్వకతిన
 త్వయోరవయవసంయోగవిశేషత్వాత్ . కర్మవిభజతేఽడత్తేప
 జేతి . సంయోగభిన్నత్వేసతి సంయోగాసమవాయికారణం
 కమకమత్వజాతిమద్యా . భ్రమణాదీనామపిగమనేంతర్చా
 వాన్మపంచత్వవిరోధః . సామాన్యంవిభజతే . పరమితి . పర
 మధికదేశవృత్తి . అపరంన్యూనదేశవృత్తి . సామాన్యాదీచకు
 వ్యయజాతినాఽస్తి . విశేషంవిభజతే నిత్యేతి . పృథివ్యాదీచకు
 వ్యయపరమాణవః ఆకాశాదిపంచకంచనిత్యద్రవ్యాణి . సమ
 వాయస్యభేదోనాస్తీత్యాహ . సమవాయస్తీతి . అభావం
 విభజతేప్రాగభావేతి . తత్రోద్దేశక్రమానుసారాత్పృథమం

తశంక్యంస్వతంత్రేచ్ఛస్య నియోగపర్యనుయోగా నహాస్యమునేస్సవ
 తత్వాదితిభావః - పరమిత్యాది - సామాన్యలక్షణంకుమూలకృత్రేవ
 త్యుతఇతినన్యూనతేతిధ్యేయం - సత్తాయాః - ద్రవ్యత్వాపేక్షయాధి
 శవృత్తిత్వేన పరత్వమేవఘటత్వాదీనాం న్యూనదేశవృత్తిత్వేనాపర
 మేవ ద్రవ్యత్వాదీనాంసత్తాతో - పరత్వంఘటత్వాదితః పరత్వమితి
 యః - సమవాయస్యభేదోనాస్తీతి - నచసమవాయస్యాభేదేస్సర్వసమవా
 దితివాాయరూపవత్ప్రాప్తీతి స్సాన్యదితి శంక్యంరూపసమవాయ సత్తే
 రూపాభావేనతథా ప్రతీతేరభావాదితిదిక్ - పృథివీలక్షణస్యప్రాధ
 నిజమాహ - తత్రేతి - పృథివ్యాదిమధ్యభిన్నార్థః - గంధసమవాయికారణ

లకంఠప్రకాశసహిత-తత్కానంగ్రహదీపికాయాం.

యాపృథివీత్వజాతిసిద్ధిరితిహాధ్యం- నామ్నోతి - తృతీయాంధో-
న్నేప్రతిపాదకశబ్దేన్వేతి - తథాచన స్తుప్రతిపాదకనామమా-
తిలక్షణంపర్యవస్యతి - అత్రఘటభితిపదేతివ్యాప్తివారణాయ
లక్షణేయవస్తుపరం - లక్షణేయస్య పృథివ్యాదేస్సామాన్యత-
ప్రమేయపదేతి వ్యాప్తివారణాయనామపదం లక్ష్యతావచ్ఛే-
దపరం - లక్షణవాక్యేనామసత్వాదతివ్యాప్తివారణాయమా-
ధ్యేయ - అరణ్యజన్యే - పరస్పరవిరోధేనేతి - సురభిగంధం
సంధ్యాసురభిగంధం ప్రతిసురభిగంధస్యప్రతిబంధకత్వే నేతి

వ్యాప్తిలక్షణమాహ | తత్రేతి | నామ్నాపదాథకానంకీతకాన-
శిశిఃఉద్దేశకమేచనర్యత్రేచ్ఛేవనియామికా | ననుసురభ్య-
స్య వయవారణే ద్రవ్యేపరస్పర విరోధేన గంధానుత్పా-
ద్యాప్తిః | నచతత్రగంధ ప్రతిత్యనుపపత్తిరితి వాచ్యం
యవగంధస్యైవ తత్రప్రతితిసంభవేనచిత్రగంధానంగీ-
కారాత్ | అంత్యమేవినష్టఘటాదావవ్యాప్తిరితిచేన్న | గంధ-
నాధికరణ ద్రవ్యత్వా పరజాతిమత్వస్యవివక్షితత్వాత్ |
జలాదావపిగంధప్రతితిరితిచేన్న అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం
ఏగంధస్యైవతత్ర భానాంగీకారాత్ | ననుకాలస్యన-
ధారతయా సర్వేషాం లక్షణానాం కాలేతి వ్యాప్తిరితి
స్వసర్వాధారతాప్రయోజకభిన్నసంబంధేనలక్షణసత్వస్య
క్షితత్వాత్ | పృథివీవిభజతే | సాద్వివిధేతినిత్యత్వంధ్యం
ప్రతిత్యనుపపత్తిరితి - అతశ్చిత్రగంధఏవాప్రతిబంధ్యస్త్వికార్య-
యవగంధస్యేతి - స్వాత్రేయసమవేతత్వసంబంధేనేత్యథా-
జకనభితిన్యాయేనాంగీకృత్యాహ - కేంచేతి - జలత్వాదిక-
వ్యాప్తి వారణాయ గంధసమానాధికరణేతి - సత్తావార-
త్వాపరేతిద్రవ్యత్వన్యూనవృత్త్యథాకం-తేనద్రవ్యత్వపు-
ప్రతితిరితి- సురభిజలమిత్యాదిప్రతితిరిత్యథాః - పృథివీగంధ-
యసంయుక్తత్వసంబంధేనేత్యథాః-తత్రజలాదా-యధా-
ంకతే - నన్వేతి - అనుగతయాపేణలక్షణతాఘటకసంబంధా-

ప్రత్యక్షపరిచ్ఛేదః.

వేశ్యకాలాదావతివ్యాప్తివారయతి-సర్వాధారేతి - వస్తు
యాదీనాం సమవాయత్వాదినైవ సంసకతయాతే నైవ
త్సంబంధస్య తల్లక్షణఘటకత్వంబోధ్యం - నిత్యపృథివీత్వా
ణగతనిత్యత్వాదికం దశకాయతనిత్యత్వమితి - ప్రకారాంత
థివీమిత్యనుషజ్యతే - అత్రనిత్యపృథివ్యా శ్వరీరేంద్రియభిన్నః
యలక్షణాక్రంత త్వేన విషయాంతరక తత్వమితిపృథివ్యా
మతఏవమూలే పునఃప్రివిధేత్యక్తిస్సంగచ్ఛత ఇతిధ్యేయం -
త్యపృథివ్యాఏవ తై 9విధ్యందశకాయంతి - ఉద్దేశక్రమానుసా
శరీరలక్షణమాహ ఆత్మనఇతి - ఆయతనమవచ్ఛేదకం - త
యాదృశంలక్షణంసంపన్నంతాదృశమాహ- యదవచ్ఛిన్నేతి
సాక్షాత్కారావచ్ఛేదకమితియావత్ - అత్రాంత్యావయవి

పాప్రతియోగిత్వం అనిత్యత్వంధ్వంసప్రతియోగిత్వం ।
రాంతరేణవిభజతే । పునరితి । ఆత్మనోభోగాయతనం
యదవచ్ఛిన్నాత్మనిభోగోజాయతేతద్భోగాయతనం
దుఃఖసాక్షాత్కారోభోగః । శబ్దేతరోద్భూతవిశేషగుణ
శ్రయత్వేనతిజ్ఞానకారణమనస్సంయోగాశ్రయత్వమిం
త్వం । శరీరేంద్రియభిన్నవిషయః । ఏవంచగంధవచ్ఛరీ

క్షణందేయం - తేనపాదాదీనామవచ్ఛేదకత్వేపితత్రనాతివా
రత్వంనజాతిః పృథివీత్వాదినా సంకరాత్ తథేంద్రియత్వన్నః
యేనాహ - శబ్దేతరోద్భూతేతి ఆత్మాదావతివ్యాప్తివారణాం
శ్రోత్రేవ్యాప్తివారణాయ శబ్దేతరేతి - చక్షురాదావిశేష
ద్భూతరూపాదేస్సత్వేనావ్యాప్తివారణాయోద్భూతేతి ఉద
జాతిశ్శుక్లత్వాద్దినాసాంకర్యాత్ - నచశుక్లత్వాదివ్యాప్యంనా
తత్వమితివాచ్యంచాక్షుషాదాపుద్భూతరూపత్వాదినా - కా
పపత్తేః - కింతుశుక్లత్వాదివ్యాప్యమనుద్భూతత్వన్నానాతదభ
త్వముద్భూతత్వంతచ్చసంయోగాదావపి తథాచశబ్దేతరోద
సంయోగమాదాయాసంభవవారణాయవిశేషేతి - కాలాదా
వారణాయవిశేష్యదళం - తత్రైవాతివ్యాప్తివారణాయజ్ఞాన

నీలకంఠప్రకాశసహిత-తర్కాసంగ్రహదీపికాయాం-

మతేవిషయేంద్రియావయవసంగయోగ్యప్రత్యక్షకారణతయో
త్రయస్యేంద్రియావయవస్యనవీనమతేకాలాదౌరూపాభావప్ర
సన్నికషః ఘటకతయాకారణీ ఘాతచక్షుస్సంయోగాశ్రయస్య
దేశ్వవారణాయమనఃపదః - సచాత్మాన్యత్వేనతీత్యనైవాత్మనివ్య
వారణపంభవే కింగురుతరశబ్దేతరోద్భూతవిశేషగుణేత్యాదివిశే
తివాచ్యంతథాసతి చర్మమనస్సంయోగస్యజ్ఞానమాత్రంప్రతిహే
స్తత్రతాతివ్యాప్తిరిశ్యలంవిస్తరేణ - ఏవంచేతి - తత్తదర్థస్యశరీరా
హస్యలక్షణత్వేనేత్యర్థః - ననుగంధవత్స్వనివేశేనైవతల్లక్షణసామం
గంధగ్రాహకత్వనిశేషనమనుచితమేవంచేంద్రియంగంధగ్రాహ

ర్థివశరీరంగంధవదింద్రియంపార్థివేంద్రియంగంధవాన్
విషయఃపార్థివవిషయఇతితల్లక్షణంబోధ్యం - పార్థివ
శరీరందశశయతి | శరీరమితి | ఇంద్రియందశశయతీంద్రియ
మితి || గంధగ్రాహకమితిప్రయోజనంఘ్రాణమితిసంజ్ఞా | నా
పాగ్రేత్యాశ్రయోక్తిః ఏవముత్తరత్రజ్ఞేయం | పార్థివవిష
యందశశయతి | మృత్పాషాణాదీతి | అపాలక్షణమాహ |
శీతేతి | ఉత్పన్నవినష్టజలే అవ్యాప్తివారణాయ శీతస్పృశ
సమానాధికరణద్రవ్యత్వాపరజాతిమత్స్వవివక్షితం | శీతంశిలా
శలమిత్యాదౌజలసంబంధాదేవ శీతస్పృశభానమితి నాతి
వ్యాప్తిః | అన్యత్సర్వం పూర్వరీత్యావ్యాఖ్యేయం | తేజసా

తిమూలమనుచితమిత్యాశంకాం పరిజహీషుస్తమ్నాలంతత్పయో
గసపురస్కరతయావ్యాచక్షే - గంధగ్రాహకమితి - ఉత్తరత్రఇంద్రి
యంగ్రాహమిత్యాదౌ - శీతస్పృశసమానాధికరణేతి - తత్రవిశేష
ప్రయోజనం పూర్వోక్తరీత్యా ఉహ్యం - జలత్వజాతిసిద్ధిస్తుస్మేహ
తావచ్ఛేదకతయేతిశ్చేయం - అన్యత్సర్వంపూర్వరీత్యేతి - సిత్యత్వా
జలశరీరాదిలక్షణంచ గంధవత్స్వస్థానేశీతస్పృశవత్స్వం నివేశ్య
కూపణోక్తరీత్యేత్యర్థః - ఏవమగ్రేప్రూహ్యం - మూలేఅబింధనం
బద్ధిరింధనందీపనంయస్యేత్యర్థః - భుక్తస్యౌదనాదేపరిణామఃప
స్తత్రహేతురీత్యర్థః - ఆకరజమితి - ఆకరఃభునిః తత్రజాతమిత్యర్థః

సువణాస్యతై జనత్వంవ్యవస్థాపయితుంశంక తేదీపికాయాం - నన్వితిపా
 ర్థివత్వసాధకం పీతత్వ హేతుముక్త్యా తేజస్తా వ్యభావసాధకం హేతుమా
 హ-గురుత్వాదితి- ఏతేనసువణాస్య తేజసోవిజాతీయపీతయాసంస్వీక్రియ
 తేపీతంసువర్ణ మిత్యాద్యచాధిత ప్రతితిబలాచేవంచ తై జనత్వస్య నిర్బాధ
 తయాపుధివీత్వంనసిద్ధ్యతీతి కస్యచిద్భ్యా గుంఠినికరస్తాగురుత్వస్యా ప్రత్య
 క్ష త్వేనతథావ త్తమశక్యత్వాదితిదిక్ - సువర్ణ స్యపీతిమగురుత్వాశ్రయతో
 తిరిక్తత్వంవ్యవస్థాపయితుమనుమానే అప్రయోజకశంకావారణాయ కా
 ర్యకారణభావమనుకూల తకంవ్యవస్థాపయతి అత్యంతానలేతి - సువ

లక్షణమాహ| ఉష్ణస్పృశేవదితి|ఉష్ణంజలమితిప్రతీతేస్తేజస్సం
 యోగాను విధాయిత్యా న్నాతివ్యాప్తిః । విషయంవిభజతే|
 భామేతి । ననుసువణంపాధికవం పీతత్వాద్గురుత్వాత్ హరి
 ద్రావదితిచేన్న । అత్యంతానలసంయోగేనతిఘృతాదాద్రవ
 త్వనాశదశేనేన జలమధ్యస్థఘృతాదా తన్నాశా దశేనేన
 చాసతిప్రతిబంధకేపాధికవద్రవత్వనాశాగ్నిసంయోగయోః
 కార్యకారణభావావధారణౌ త్సువణాస్యా త్యంతానలసం
 యోగే సత్యనుచ్ఛిద్యమాన ద్రవత్వాధి కరణత్వేనపాధికవ-
 త్వానుపప త్తేఃపీతద్రవ్యద్రవత్వనాశ ప్రతిబంధకతయాద్రవ
 ద్రవ్యాంతరసిద్ధా నైమిత్తికద్రవత్వాధి కరణతయా జలత్వా
 నుపపత్తేః యావత్తయా వాయ్వాదివ్యసంతభావాత్ తేజ
 స్త్వసిద్ధిస్తస్యోష్ణస్పృశే భాస్వరరూపయో రుపష్టంభకపా

ణాస్యేత్యాదిః .. అనుమానప్రయోగ స్త్విత్థమవసేయః- సువణామపా
 ర్థివమసతి ప్రతిబంధకే అత్యంతానలసంయోగే సత్యనుచ్ఛిద్యమాన ద్రవ
 త్వాదికరణత్వాద్యనై వంతనై వంయథా పుధివీజలమధ్యస్థ ఘృతా
 దావ్యభిచార వారణాయాసతి ప్రతిబంధకభితి - అగ్నిసంయోగాసమానా
 ధికరణద్రవత్వవతి ఘృతాదావ్యభిచార వారణాయాత్యంతానల సంయో
 గేనతీతి - ద్రవద్రవ్యాంతరసిద్ధావీతి - అత్యంతానలసంయోగేపీతిమాత్ర
 యఃద్రవత్వనాశ ప్రతిబంధకద్రవద్రవ్యాంతర సంయుక్తః అత్యంతానల
 సంయోగేప్యనుచ్ఛిద్యమాన ద్రవత్వాదికరణత్వే సతిగురుత్వా జ్జలమధ్య

స్థఘృతాదివదిత్యనుమానేన తత్సద్ధిద్రవ్యవ్యా-జలాదికమాదాయార్థం
 తరపర్యవసానంవారయతి - నైమిత్తికేతి - ననూష్ణస్పృశభాస్వరరూప
 యోరుపలబ్ధ్యభావేననువణస్యత్రైజపత్వమనుపపన్నమిత్యతఅహ - త
 స్మేతి - ప్రతిబంధాదితి- దోషవిధయేత్యాదిః-శరీరేతి-తథాచప్రాణస్య
 విషయేంతర్భావఇతిభావః- స్థానభేదాదితి - హృదిప్రాణఇత్యాదికోశ
 క్తస్తానభేదాదిత్యగ్ధః-స్వమతందశ్శయతి- స్పృశానుమేయఇతిఅస్యోప
 లభ్యమానస్పృశాస్యాశ్రయఃపృథివీనచేత్యన్వయః - చతుష్టయమితి- ఇతి

ధివ రూపస్పృశాభ్యాం ప్రతిబంధాదనుపలబ్ధి స్తస్మాత్తు
 వణంత్రైజసమితిసిద్ధం వాయుంలక్షయతి రూసరహితేతి
 ఆకాశాదావతివ్యాప్తి వారణాయస్పృశవానితి । పృథివ్యా
 దావతివ్యాప్తివారణాయరూపరహితేతి । ప్రాణస్యకుత్రాం
 తథావ ఇత్యత అహ । శరీరేతి । సచేతి । ఏకఏవప్రాణః
 స్థానభేదాత్ ప్రానాపానాదిశబ్దైర్వ్యవహ్రీయత ఇత్యథః ।
 స్పృశానుమేయోనాయుస్తథాహ । యోయంవాయువాతి
 నత్యనుష్టాశీతస్పృశఃఉపలభ్యతే । సక్వచిదాశ్రితఃగుణత్వా
 ద్రూపవన్నచాస్యాశ్రయఃపృథివీ ఉద్భూతస్పర్శవత్పాథి
 వస్యోద్భూతరూపవత్స్వియమాత్ । నజలతేజసి । అనుష్టా
 శీతస్పర్శవత్వాత్ । నవిభుచతుష్టయం సర్వత్రోపలబ్ధిప్రసం
 గాత్ । నమనఃపరమాణుస్పర్శస్యాతీంద్రియత్వాత్ । తస్మా
 ద్యః ప్రతీయమాన స్పర్శాశ్రయ స్సవాయుః ననువాయుః
 ప్రత్యక్షఃప్రత్యక్షస్పర్శాశ్రయత్వాద్భుటవదితీచేన్న ఉద్భూ

మాకాశాదిప్రత్యేకభేదసాధనాభిప్రాయేణ - సర్వతోపలబ్ధిప్రసంగా
 తిస్పర్శస్యేత్యాదిః - ఆకాశాదీనాం విభుత్వాదితిభావః - ప్రత్యక్షఃబహి
 రింద్రియజన్యప్రత్యక్షవిషయః - అనుద్భూతస్పర్శాశ్రయేత్వగింద్రియ
 వ్యభిచారవారణాయప్రత్యక్షేతి - ఉపాధిత్యాదితి- తథాచ - హేతాభ
 పాథేవ్యభిచారేణ సాధ్యవ్యభిచారోన్నయన సంభవాన్నప్రత్యక్షత్వ
 ధిరితిభావః - ననుతాదృశప్రత్యక్షత్వస్యగునాదావపిన త్వేనతత్రోద్భూ
 తరూపాభావేన సాధ్యావ్యాపకత్వాత్-ధంతస్యోపాధిత్వమిత్యతఅహ

యత్రేతి - తథాచపక్షధర్మావచ్చిన్నసాధ్య వ్యాపకోయ ముపాధిరితిభా
వః - ఏవంప్రత్యక్షస్పృశాశ్రయస్యాప్యేద్భూతరూపా భావేనప్రత్యక్ష
త్వానంగీకారే - అప్రత్యక్షత్వాప త్తిరితి - ఉద్భూతరూపా భావాదితిభా
వః - ననుపరమాణుపుంజన్యేవ ఘటాదిరూప త్వేనాతిరిక్తావయవినోస
త్వాత్పృథివ్యాది చతుష్టయస్య నిత్యత్వా నిత్యత్వాభ్యాం నిభాగకథనము
నువ పన్నమిత్యాశంకాంవారయతి - ఇదానీమితి - పృథివ్యాదిచతుష్టయని

తరూపస్యో పాధిత్యాద్యత్రద్రవ్యత్వే సతిబహిరింద్రియజన్య
ప్రత్యక్షత్వంతత్రోద్భూత రూపవత్పమితి సాధ్యవ్యాపకత్వం
పక్షే సాధనావ్యాప కత్వం।నచై వంత స్థవారిష్ట తేజస్సోప్యప్ర
త్యక్షత్వాప త్తిరిష్టత్వాత్ స్వాద్రూప రహిత త్వాద్వాయుర
ప్రత్యక్షః । ఇదానీంకార్యరూప పృథివ్యాదిచతుష్టయస్యోత్ప
త్తివినాశక్రమః కథ్యతే । ఈశ్వరస్యచిక్షీషావశాత్పరమాణు
షుక్రియాజాయతే । తతఃపరమాణుద్వయసంయోగేద్వ్యణుక
ముత్పద్యతే । త్రిభిరేవద్వ్యణుకై స్త్ర్యణుకముత్పద్యతే । ఏవం
చతురణుకాదిక్రమేణమహాతీపృథివీ మహాత్యజహామహా త్రైజో
మహాన్వాయురుత్పద్యతే । ఏవముత్పన్నస్యకార్యస్యసంజిహీ
షావశాత్క్రియయాగపరమాణుద్వయవిభాగేద్వ్యణుకనాశ
ఇత్యేవంపృథివ్యాదినాశః । అసమవాయికారణనాశాద్ద్వ్యణు
కనాశస్సమవాయికారణ నాశాద్ద్వ్యణుకనాశ ఇతిసంప్రదా
యః । సర్వత్రాసమవాయికారణనాశాద్ద్వ్యనాశఇతినవీనాః ।
కింపునఃపరమాణుసద్భావేప్రమాణం।ఉచ్యతే । జాలసూర్యసు
రిచిన్ద్రం సర్వతస్సుత్తుతమం యద్ద్వ్యముపలభ్యతే తత్సావ

రూపణానంతరమిత్యర్థః - ద్వ్యణుక నాశ ఇత్యస్య పరమాణుద్వయ సం
యోగనాశఇత్యాదిః - సర్వత్రేతి- జన్యద్రవ్యసామాన్యఇత్యర్థః-ఏకరీతితే
వోచితేతిభావః - చాక్షుషద్రవ్య త్వాదితి-చాక్షుషత్వే సతిద్రవ్యత్వాదిత్య
ర్థః - రూపాదావాత్సనిచవ్యభిచారవారణాయవి శేష్యవిశేషణే - నచేద
మప్రయోజకమితిశంక్యంచాక్షుషం ప్రతికారణస్య మహాత్వస్య తృటావ
పేక్షితతయాసావయవత్వంపినావయవసంఖ్యాజన్యస్యతస్యస్వీకర్తృమత

కృత్యాది సంక్షేపః - యత్కించజన్యధ్వంసస్యేదానీమపి సత్వాత్స
 తి - నిత్యద్రవ్యాణాంధ్వంసాసంభవాత్కార్యేతి - పరమాణునిష్ఠరూ
 దీనాంతదా నీమపిసత్వాద్ధృత్యేతి - ధ్వంసానాంధ్వంసాసంభవే నమ
 ప్రళయేపిసత్వాద్భావేతి - శబ్దగుణకమిత్యత్రశబ్దవదితవత్తద్వేత్
 కథనమాకాశేశబ్దవవ విశేషగుణఇతిద్యోతనాయ - ఘటాకాశోమత్య
 శ ఇత్యాదివ్యవహార సోపాధీకృతత్వేనా సాధకత్వాదాకాశ స్వాది
 త్వేప్రమాణంనేత్యాహ - భేదఇతి - ఏకత్వాదితి - ఆకాశస్యేత్యాదిః
 కత్వేవ్యవిభుత్వమస్త్యిత్యతలహ - సర్వత్రేతి - సర్వత్తిగవచ్ఛేద నేత్యత

యవంచాక్షుషద్రవ్యత్వాద్భుటవత్త్ర్యణుకావయవోపి సావ
 యవః మహదారంభకత్వాత్తుతువత్ యోద్వ్యణుకావయవ
 స్సపరమాణుస్సచనిత్యఃకార్యత్వేనవస్తాప్రసంగాత్సృష్టిప్ర
 శయసద్భావేధాతా యథాపూర్వమకల్పయదితిశ్రుతిరేవప్ర
 మాణంసర్వకార్యద్రవ్యధ్వంసోవాంతరప్రళయః సర్వభావ
 కార్యధ్వంసోమహాప్రళయఇతివివేకఃఆకాశంలక్షయతి । శబ్ద
 గుణకమితి । నన్వాకాశమపిపృథివ్యాదివన్నావాకింనేత్యాహ
 శచ్చైకమితి । భేదేప్రమాణాభావాదిత్యర్థఃఏకత్వాదేవస
 ర్వత్రశబ్దోపలభ్యేవిభుత్వ మంగీకర్తవ్యమిత్యాహ । విభిత్తి
 సర్వమూర్తద్రవ్యసంయోగిత్వంవిభుత్వం । మూర్తత్వంపరి
 చ్ఛిన్నపరిమాణవత్వంక్రియావత్వంవా । విభుత్వాదేవాత్త్వ
 నిత్యమిత్యాహ । నిత్యంచేతి । కాలంలక్షయతి । అతీతేతిసర్వా

పరిచ్ఛిన్న పరిమాణవత్వమితి - యదిపరిచ్ఛిన్నత్వస్యాప కమాత్
 త్వాత్కతయాపరమాణో రణుతర త్వేనద్ర్యణుకపరిమాణాపీక్ష
 పరమాణు పరిమాణస్యాప కృష్టత్వాభావాత్ పరమాణువ్య వ్యా
 దంలక్షణమిత్యుచ్యతేతదాహ - క్రియావత్వమితి - వ స్తుత స్తులాఘవ
 త్తరకల్పను సరణే బీజమితిధ్యేయం - అతీతాదివ్యవహార హేతుః
 తిమూలేఆదినానాగతాది పరిగ్రహః । అతీతత్వంచ వత్కమానధ్వ
 ప్రతియోగిత్వం - వత్కమానత్వమిహశబ్ద ప్రయోగాధి కరణకాల
 త్వం - భవత్త్వంచవత్కమానప్రపాగభావప్రతియోగిత్వం - అత్రసర్వ

లస్యఘటకతయా ౨ తీతాదివ్యవహార హేతుత్వంతస్యేతి ధ్యేయం - నచ
తాదృశవ్యవహార సూర్య పరిస్పందో పాధిమాదాయ సంభవతీతి వా
చ్యంతానుగతస్య వ్యవహారస్యానుగతవిషయంవినా ౨ సంభవేనాతిరిక్త
కాలస్వీకారాదితిక్ - సర్వార్థారణికాలికసంబంధే నేత్యాదిః - అత్ర
విభిన్న కాలికయోరార్థారాధేయ భావవిరహాత్క్రియాదే-స్సర్వార్థా
రత్వశంకైవ నావతరతీతిభావః - ప్రాచ్యాదివ్యవహార హేతురితిమూలెత
దినా ప్రతీచ్యాదిపరిగ్రహః - ఉదయచలనస్నిహిత మూర్తావచ్ఛిన్నాది
త్వాచీ - ఆస్తాచలనస్నిహితమూర్తావచ్ఛిన్నాదికృతీచీ- మరోస్సన్నిహి
తమూర్తావచ్ఛిన్నాదిగుదీచీ - తద్వ్యవహితమూర్తావచ్ఛిన్నాతుదక్షిణా-
మూలేజ్ఞానాధికరణమితి - సమనాయేనజ్ఞానవదిత్యర్థః - తత్రద్వయోగ్య
ధ్యే- దీపికాయానిత్యజ్ఞానాధికరణత్వమితి - నచనిత్యంవిజ్ఞానమానందం

ధారః కాలస్సర్వకార్యనిమిత్తకారణం । దిశోలక్షణమాహ ।
ప్రాచీతి । దిగపికార్యమాత్రనిమిత్తకారణం । ఆత్మనోలక్షణ
మాహజ్ఞానేతి । ఆత్మనంవిభజతే । నద్వివిధఇతి । పరమాత్మనో
లక్షణమాహ । తత్రేతి । నిత్యజ్ఞానాధికరణత్వమిత్వరత్వంన
స్వీకృతసద్భావేకింప్రమాణం । నతావత్ప్రకృత్యంతర్నిచాహ్య
మాంతరంవా । నాద్యః । అరూపిద్రవ్యత్వాత్ । నద్వితీయః । ఆత్మ
సుఖదుఃఖాదివ్యతిరిక్తత్వాత్ । నాప్యనుమానం లింగాభావా

బుద్ధేతి శ్రుత్యావిరోధ ఇతివాచ్యం ఆనందపదస్యా నందవదగత తా
యా ఇవవిజ్ఞానపదస్యాపి విజ్ఞానపదగతతా స్వీకారేణావిరోధాత్ - న
చానందపదస్యైవతా దృశ్యాగ్రకల్పమసిద్ధమితివాచ్యం - అర్కఆద్యజంత
త్వాంగీకారేణ తాదృశ్యాగ్రసిద్ధేరన్యధానవుంసకత్వానుపపత్తేః - అత్ర
సందోభారాపగమేసుఖసంవృత్తోహమితి వస్తుఃఖాభావేఉపపద్యతే - న
చినాస్తునిత్యసుఖమిత్వరస్యాం గీకుర్వంతీత్యలమధికజల్పనేన - అరూపిద్ర
వ్యత్వాదితి - చూహ్యప్రత్యక్షంప్రత్యక్షద్భూతరూపస్య హేతుత్వాదితిభా
వః - ఆత్మసుఖదుఃఖాదీతి- విజాతీయాత్మమనస్సంయోగస్యమానసప్రత్య
క్షసోరోశ్వరేభానాదితిభావః - ప్రమాణత్వాదితి - నచేదమప్రయో
గమితి శంక్యంకార్యత్వావచ్ఛిన్నం ప్రకృతిత్వావచ్ఛిన్నస్య హేతుత్వే

సాప్రయోజకత్వాభావాదిదిక్ - ఉపాదానేతి - యద్యపి కృతిమత్వే
సంభవతతథాప్యపరోక్షజ్ఞానా దేచ్ఛికీషాదికం ప్రతికారణత్వ ప్రదశ
సాయతథోక్తిరితి ధ్యేయం - సర్వవిదితి - విదధాత్వన్తోవిశేషరూపేణ
సం - లక్షణమాహేతి - స్వరూపమాహేత్యర్థః - మూలే ప్రతిశరీరంభి
త్తి - నచావయవోపచయాపచయా భ్యాంత తచ్చైత్రాది శరీరాణా
వీభిన్నత్వేపి జీవభేదాభావా దిదమసంగతం ఏవంకాయవ్యూహస్థలే
పాచ్యంసమానకాలిక యోగజగత్కర్తృజన్యశరీర భేదేనజీవభేదస్యై
తక్షితతయా ౨ దోషాదేవంచైతచ్చరీరా వచ్చిన్నభోగవాక్ సమా

భితిచేన్న। అంకురాదికంసకర్తృకంకార్యత్వాద్దుటవదిత్యను
మానస్యైవప్రమాణత్వాత్। ఉపాదానగోచరాపరోక్షజ్ఞా
నచీకీషాకృతిమత్వంకర్తృత్వముపాదానం సమవాయికార
ణంసకలపరమాణ్వాది సూక్ష్మవస్తుదశికత్వాత్సర్వజ్ఞత్వం।
యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాగమోపితప్రప్రమాణం॥ జీవస్య లక్ష
ణమాహ। జీవఇతి। సుఖాదికంజీవలక్షణం। ననుమనుష్యోహం
బ్రాహ్మణోహమిత్యాదా సర్వత్రాహం ప్రత్యయేశరీరస్యై
వవిషయత్వాచ్చరీరమేవాత్మేతిచేన్నశరీరస్యాత్మైకరపా
ధాదినాశేశరీర నాకాదాత్మ నోపినాశప్రసంగాత్। నాపింద్రి
యంతామాత్మత్వం। యోహంఘటమద్రాక్షంసోహమిదానం
స్పృశామిత్యనుసంధానా భావప్రసంగాదన్యానుభూతేర్థేన్య
స్యానుసంధానాయోగాత్। తస్మా దేహేంద్రియవ్యతిరిక్తోపి

కాలికయోగజగత్కర్తృజన్య తచ్చరీరావచ్చిన్న భోగవచ్చిన్న ఇతిరిత్యా
తిశరీరంజీవభేదస్సర్వజన్యత్వం - శరీరస్యైవేతి - అన్యథామనుష్యతా
నాంశరీరధర్మత్వేనతథా ప్రత్యయస్యైవా సంగతిరిత్యభిమానః -
ప్రసంగాదితి - సమవాయికారణనాశస్యద్రవ్యనాశకత్వాదిదిభావః -
హమితి - భూతకాలికదశకనవతివతకమానకాలిక స్పృశకనవత్సం
త్యాద్యతేతచ్చ భవతాంమతేనసంభవతి చాత్మకస్పృశకనవతా
దాదిదిభావః - అనుసంధానాయోగాదితి - అన్యథాచైత్రేణానుభూ
తేననుసంధానప్రేరేణ్యరతాప ప్రేరితిభావః - ననుసర్వశరీరావచ్చేచేన

నినుభూతి సాక్షాత్కారోపపత్తయే శరీరవ్యతిరక్తవ్యాపిత్వమాత్మనోస్తుత
థాపివిభుత్వాంగీకారేప్రయోజనాభావభిత్వతతహ - నమధ్యమేతి - అని
శ్చ్యవ్యప్రసంగేనేతి యన్మధ్యమపరిమాణం తదనిత్యమితివ్యాప్తే రితిభావః -
కృతస్యేతి - కృతస్యయాగాదినాసంపాదితస్యరచ్చా దేహానంనాశః అకృ
తస్యాభ్యాగమః ప్రాప్తిః తత్ప్రసంగాదిత్యర్థః - కర్తురాత్మనః ఉత్తరజ
న్మన్యసత్వాదకర్తుశ్చ సత్వాదితిభావః - సన్జీవస్యాణుత్వమే వాస్తాం
తావతానోక్తదోష సూక్ష్మదీపస్య సర్వగృహా వచ్ఛేదేనే వాణురూప
స్యాపిజీవస్య ప్రభాప్రసరణాం గీకారాదితిచేన్న - తథాసతికాయపూర్వ
హృదలేనుభూది సాక్షాత్కారానుమతేతితిదిక్ - మనస్సం యోగాద్యతి

వస్తుభూయః భూతివైచిత్ర్యాత్మ శరీరంభిన్నః సచనపరమా
ణుస్సర్వశరీరవ్యాపినుభూత్యమపలబ్ధిప్రసంగాత్ । నమధ్యమ
పరిమాణస్తథాసత్యనిత్యస్య ప్రసంగేనకృతహనాకృతాభ్యా
గమప్రసంగాత్ స్తానిత్యోవిభుజీవః । మనసో లక్షణమా
హా । సుఖేతిస్పృశకరహితత్వేనలక్ష్మీయావత్త్వంమనసోలక్షణం ।
తద్విభజతే । తచ్ఛేతిఏకైకస్యాత్మనఃఏకైకంమనభిత్వాత్మనా
మనేకత్వాన్ననసోస్యనేకత్వమిత్యర్థః ॥ పరమాణురూపమి
తిమధ్యమపరిమాణత్వేఅనిత్యత్వప్రసంగాదిత్యర్థః । ననుమ
నోవిభుస్పృశకరహితత్వేనతిద్రవ్యత్వాచాకాశాదివదితిచేన్న
మనసోవిభుత్వే ఆత్మమనస్సం యోగస్యా సమవాయి కారణ

వ్యాప్తివారకేంద్రియత్వ మతితమూలోక్త లక్షణాపేక్షయాలక్షులక్షణ
మాహ - స్పృశకరహితత్వేనతితిఏకైకంమనభితి - సర్వాత్మనామేకస్యమన
సస్త్వీకారేఏకస్యజ్ఞానదశాయామ పరస్యతదనుపపత్తిస్తస్యాణుత్వేనస
కలేంద్రియైరేకదాసంయోగాభావాదితిభావః - విభితి - తథాచతస్యపర
మమహాత్పరిమాణ వత్వేన పూర్వోక్తదోషానవకాశభితిభావః - అభా
వాదితి - విమద్యయసంయోగానభ్యుపగమాదితిభావః జ్ఞానానుత్పత్తి
భావకార్యస్యా సమవాయి కారణజన్యత్వ నియమాదితిభావః - విభుద్వ
యసంయోగోన్న్వితి - తస్యనిత్యత్వేనాసమవాయికారణక్రియాద్యసత్వే
పేనక్షతరితిభావః - మాత్రపదమితి - యద్యపిచక్షుమాత్రగ్రహ్యత్వం

చక్షురితరా గ్రాహ్యత్వేనతి చక్షుర్గ్రాహ్యత్వం తచ్చనరూపే సంభవతి
 తథాపిత్వగింద్రియగ్రాహ్యత్వేనతి చక్షుగ్రాహ్యత్వంతదితి ధ్యేయం-
 గుణపదమితి - నచైవమపిప్రభాభిత్తిసంయోగేతి వ్యాప్తిరితివాచ్యం త్వ
 గ్రాహ్యచక్షుర్గ్రాహ్య గుణవిభాజకధర్మవత్సవర్యవసానే నాదోషా
 త్ - అతఏవపరమాణురూపాదౌ నావ్యాప్తిరితిబోధ్యం - సముదాయవి
 వేతి - ఎవకారేణాతిరి కచిత్రరూపవ్యవచ్ఛేదః - వ్యాప్యవృత్తిత్వేతి - దే
 శికవ్యాప్యవృత్తిత్వేత్యథః - ఇదముపలక్షణమేకైకచిత్రరూప స్థలేనేక
 రూపాణామేకైకతత్వాగ్రభావాది స్థలేచానేక ప్రాగభావాదీనాంక

స్యాభావాత్జ్ఞానానుత్పత్తిప్రసంగః । నచవిభుద్వయసంయో
 గో స్త్వివిచాచ్యంతస్సంయోగస్యనిత్యత్వేననుమన్త్యభావ
 ప్రసంగాత్పురీతద్వ్యతిరిక్తస్థలే ఆత్మమనస్సంయోగస్య సర్వ
 దావిద్యమానత్వాత్ అణుత్స్థేతుయదామనః పురీతత్వ ఏవిశతిత
 దానుమన్తి ర్యదానిస్సరితి తదా జ్ఞానోత్పత్తి రిత్యణుత్వసి
 ద్ధిః । రూపంలక్షణమితి చక్షురితి సంఖ్యాదావతివ్యాప్తి వార
 ణాయమాత్రపదం । రూపత్వేతి వ్యాప్తివారణాయ గుణప
 థం । నన్వవ్యాప్యవృత్తిసీలాదిసముదాయఏవచిత్రరూపమితి
 చేన్నరూపస్య వ్యాప్యవృత్తిత్వనియమాత్ । ననుచిత్రపటే-
 వయవరూపస్యైవప్రతీతిరిణిచేన్న । రూపరహితత్వేనపట
 స్వాప్రస్థానత్వప్రసంగాత్ । నచరూపవత్సమవేతత్వప్రత్య
 షత్వప్రయోజకంగారవాత్ । తస్మాత్పటస్యప్రత్యక్షత్వాను

బ్ధినేనానేకరూపేమచిత్ర ఇత్యాకారకప్రతీతివిషయత్వ కల్పనేనచగౌర
 వమితి - రూపరహితత్వేనేతి - సమవాయేనేత్యాదిః ప్రసంగాదితిద్రవ్య
 చాక్షుషప్రతిసమవాయేన రూపవ్యకారణత్వాదితిభావః - రూపవత్స
 మవేతత్వమితి - స్వాశ్రయసమవేతత్వసంబంధేనరూపం ప్రత్యక్షత్వప్ర
 యోజకమితి - ప్రత్యక్షవిషయత్వప్రయోజకమ స్త్విత్యథః - గౌరవాది
 తి - సాక్షాత్సంబంధేనకారణత్వాపేక్షయాగౌరవాదిత్యథః - చిత్రావ
 యనకావయవక కపాలైరారబ్ధిపటస్యచాక్షుషత్వానురోధేన స్వసమ
 ఘాయసమవేతసమవేతత్వసంబంధేనరూపవ్యతత్వ ఏయోజకత్వ మంగీక

తత్త్వం ఏవంచత్వపేక్షాత్తుషత్వాయుపపత్తిరపి ద్రష్టవ్యా - ప్రత్యక్ష
త్వానుసంపత్త్యేతి - ఏతేనచిత్రరూపవచ్చిత్రరసోపేసిద్ధ్యదితి శంకానిర
స్తా - ద్రవ్యతౌకికరాససస్యా ప్రసిద్ధ్యాశదనుసంపత్త్యభావేన నచిత్రర
సాంగీకారఇతిసంక్షేపః - రసశ్వేతి - రసనగ్రాహ్యగుణవిభాజకోపాధి
మత్వేతాత్పర్యం - ఏవంగధలక్షణేపి - మాత్రపదమితి - చక్షుగ్రాహ్య
త్వగింద్రియగ్రాహ్యగుణవిభాజకోపాధి మత్వమితి ఫలితోఽథః - పర
మాణుష్యేవపాకఇతి - సరమాణుష్యేవ పూర్వరూపపరావృత్త్యావిజ
నకతేజస్సంయోగఇత్యథః - ఏవకారవ్యవచ్ఛేద్యంస్పష్టయితి - నద్వ్యణు

పపత్త్యాచిత్రరూపసిద్ధిః। రూపస్యాశ్రయమాహ। స్పృశీవీతి।
అశ్రయంవిభజ్యదశశ్రయః। తత్రేతి రసంలక్షణాదిరసనేతిర
సత్వేతివ్యాప్తివారణాయగుణపదం। రసస్యాశ్రయమాహ।
స్పృశీవీతి। అశ్రయంవిభజ్యదశశ్రయః। తత్రేతి గంధంలక్షణయ
తిఘ్రాణేతి। గంధత్వేతివ్యాప్తివారణాయగుణపదం। స్పృశేం
లక్షణయతి। త్వగితి। స్పృశేత్వేతివ్యాప్తివారణాయగుణపదం।
సంయోగాదావతివ్యాప్తివారణాయమాత్రపదం। పాకజమి
తి। పాకస్తేజస్సంయోగస్తేనపూర్వరూపంనశ్యతి। రూపాం
తరముత్పద్యతఇత్యథః। తత్రపరమాణుష్యేవపాకోనద్వ్య
ణుకాదా ఆమనిశ్చిస్తేషుటే పరమాణుమ రూపాంతరోత్ప
త్తైశ్యామఘటనాశే పునర్ద్వ్యణుకాదిక్రమేణ రక్తఘటోష్పత్తి
స్తత్రపరమాణవస్సమవాయికారణం। తేజస్సంయోగోనమ
వాయికారణ మదృష్టాదికంనిమిత్తకారణం ద్వ్యణుకాదిరూ

కాదావితి - ఆమనిశ్చిస్తేషుటఇతి - ఘటేఆమనిశ్చిస్తేనతిశ్యామఘటనాశేవ
రమాణుమరూపాంతరోత్పత్తావిత్యన్వయః - తత్రపరమాణురూపే - అ
వయవినిపాకానంగీకారాదాహ - కారణరూపమితి - పరమాణుష్యేవ
పాకంవదతాంవై శేషికాణామయమాశయః - వేగతీతయవతా తేజ
సాపరమాణూనా మభిఘాతసంయోగే సశ్యవశ్యంతేమ క్రియాజాయతే
తతోవిభాగ మతఃఆరంభకసంయోగానాశే సత్యవశ్యంయవదవయవినా
శస్తతస్సత్వంత్రేను పరమాణుమ రూపాంతరోత్పత్తై పునరదృష్టాదిఘ

టితసామగ్రివ శాశ్వరమాణుమ క్రియావిభాగాదిక్రమేణ యథాస్థితము
రావయవిపర్యంతముత్పత్తిరితి - అవయవిన్యసిపాకం పదతానైనయ్య
యికానాంత్యయమాశయః - లేజసాపరమాణునామభి ఘాతసంయో
గేపితస్యనియమతః అరంభకసంయోగప్రతిబద్ధం ద్వ విభాగజనకక్రియా
నకత్వే మానాభావేనావయవిన్యసి పాకస్వీకారః ఉచితః అతఎవసా
యంఘటఇతి ప్రత్యభిజ్ఞాపి సంగచ్ఛ తేనంతావయవినాశాద్య కల్ప సే
లాఘవంచేతి - నశావయవిరూపం ప్రత్యవయవరూపస్యతన్నా శంక
త్యాశ్రయనాశస్య చహేతుతాయాం వ్యభిచారఇతివాచ్యం కార్యతా

పే కారణరూపమసమవాయికారణమితి పీఠపాకవాదినో
వై శేషికాః । పూర్వఘటస్యనాశంవినై వా వయవిన్యవయవే
మచ పరమాణుపర్యంతేమయుగపద్రూపాంతరోత్పత్తిరితి
పిఠరపాకవాదినోవై య్యాయికాః । అతఎవపాథిః పరమా
ణురూపాదికమనిత్యమిత్యథః । అన్యత్రజలాదావిన్యథః ।
నిత్యగతమితి । పరమాణుగతమిత్యథః । అనిత్యగతమితి । ద్వ్య
ణుకాదిగతమిత్యథః । రూపాదిచతుష్టయముద్భూతం ప్రత్య
క్షమనుద్భూతమప్రత్యక్షం ఉద్భూతత్వం ప్రత్యక్షత్వప్రయోజ
కోధర్మః । తదభావోనుద్భూతత్వం । సంఖ్యాంలక్షయతి । ఏకే
తి । పరిమాణంలక్షయతి । మానేతి । పరిమాణంవిభజతేతచ్ఛేతి ।
భావప్రధానోనిరేకః । అణుస్వంమహత్వందీప్యత్వం హ్రస్వ

చ్ఛేదకకోబావై జాత్యనివేశనేన వ్యభిచారవారణసంభవాత్ - అన్యత్ర
లాదావిన్యథ ఇతి - యద్యపిరూపాది చతుష్టయంజలాదా బాధిత
ధాపియథాయోగమన్వయేతాస్పృశ్యం - ఉద్భూతత్వమితి - ఉద్భూతత్వ
జాతినః చశుక్లత్వాదినా సాంకర్ష్యగుణగతసాంకర్ష్యం నదోష ఇతిన
మతాభి ప్రాయకోయగ్రంథ ఇతినదోషః - కేచి శ్చశుక్లత్వాదివ్యా
మనుద్భూతత్వం నానాతదభావకూటత్వ మేవోద్భూతత్వ మిత్యాహ
మూలేద్విత్వాదితం సర్వత్రానిత్యమేవేతి - హేతుభూతాపేక్షా బుద్ధి
శేన ద్విత్వాదినాశాదితీభావః - పరిమాణస్యగుణికబోధక శబ్ద ర్విభ
మసంగతమతో దీపికాయాం భావప్రధాన ఇతి - అసాధారణేతి

లాదేస్సా ధారణకారణత్వే నతత్రనాతివ్యాప్తిరితిభావః - స్వాత్మందా
భావేతి - స్వప్రతియోగిశ్చస్వసామానాధికరణ్యో భయసంబంధేనాభా
వవత్వమితినిష్కర్షణః - సంయోగనాశక ఇతీతి - నచతథాపిసంయోగేతి
వ్యాప్తిస్తస్య ప్రతియోగివిధయానాశం ప్రతికారణత్వాదితివాచ్యం - ప్ర
తియోగితాసంబంధానవచ్చిన్న నాశనిష్ఠజన్య తానిరూపితజనకత్వ వివ

త్వంచేత్యర్థః । పృథక్త్వంలక్షయతి । పృథగితి । ఇదమస్మా
త్పృథగితివ్యవహారకారణంపృథక్త్వమిత్యర్థః । సంయోగం
లక్షయతి । సంప్రకృతి । ఇమాసంయుక్తావిత్యవహారహేతు
రిత్యర్థః - సంఖ్యాదిలక్షణేనర్హ త్రదిక్కాలాదావతి వ్యాప్తి
వారణాయాసాధారణేతివిశేషణీయం, - సంయోగోద్వివిధః ।
కర్మజన్మసంయోగజశ్చైతి । అద్యోహస్తక్రియయాహస్తపుస్త
కసంయోగః ద్వితీయోహస్తపుస్తక సంయోగాత్కాయపు
స్తకసంయోగః - అవ్యాప్యవృత్తిసంయోగః । స్వాత్మంతాభా
వసమానాధికరణత్వమవ్యాప్యవృత్తిత్వం విభాగంలక్షయతి -
సంయోగేతి । కాలాదావతివ్యాప్తివారణాయగుణితి । రూ
పాదావతివ్యాప్తివారణాయసంయోగ నాశకఇతి । విభాగో
పిద్వివిధఃకమణోవిభాగజశ్చైతి । అద్యోహస్తపుస్తకవిభాగః
ద్వితీయోహస్తపుస్తకశ్రేణాగాత్కాయపుస్తకవిభాగః । పరత్వా
పరత్వయోలక్షణమాహ । పరాపరేతి । పరవ్యవహారాసా
ధారణకారణంపరత్వం అపరవ్యవహారాసాధారణకారణ
మపరత్వమిత్యర్థః । తేవిభజతే । తేద్వివిధే ఇతిదిక్ప్రతయోధు
దాహరణమాహ । దూరస్థఇతి । కాలక్యతేఉదాహరణిజ్యేష్ఠఇ
తి । గురుత్వంలక్షయతి- ఆద్యేతి । ద్వితీయాదిపతనస్యవేగాసమ

జేనాదోషఇతిచేచిత్ - పరేతుసంయోగనాశత్వావచ్చిన్న కార్యతా
నిరూపితసమవాయసంబంధావచ్చిన్న కారణత్వమితి నిష్కర్షణః - ఏత
త్కర్తృత్వగ్రాహకంగుణపదమిత్యాహుః - విభాగఇతి - అయమప్యవ్యా
ప్యవృత్తిరితిబోధ్యం- ఆద్యేతి- ఆద్యత్వమిహస్వసమానాధికరణపతన ప్ర
యోగికధ్వంసాసమానకాలికత్వం - ద్వితీయపతనాదీనాంప్రాథమికప

తనద్వంద్వసమానకాలికత్వాన్ని రాస ఇతిభావః- తదాహేతి - నైమిత్త
మాహేత్యర్థః - పిండిభావేతి - పిండిభావస్సంయోగవిశేషః-భేరీదం
సంయోగజన్యత్యతి - ఆద్యేలసమవాయికారణంభేర్యాకాశసంయోగః
మిశ్రకారణంభేరీదండసంయోగః ద్వితీయేవంశదళాకాశ విభాగో
వాయికారణందళద్వయవిభాగో నిమిత్తకారణంత్వతీయేతుష్రూర్వ
ర్వశబ్దోసమవాయికారణంపవనాదినిమిత్తకారణమితివివేకః - జా
మీతితి- జ్ఞానత్వమాత్రంలక్షణం- జానామీత్యనువ్య వసాగమ్యత్వంతు

వాయికారణకత్వా ద్వేగేతివ్యాప్తివారణాయాద్యేతి । ద్రవ
త్వంలక్షయతి - ఆద్యేతి - స్వందనంస్రవణంతేటస్సంయోగజం
నైమిత్తికం । తద్భిన్నంసాంసిద్ధికం । పృథివ్యాంనైమిత్తికముదా
హరతి । ఘృతాదావీతి । తేజసితదాహ । సువణాదావీతి । స్నే
హంలక్షయతి । చూడేతి । కాలాదావతీన్యాప్తి వారణాయ
గుణపదంరూపాదావతీన్యాప్తివారణాయ పిండిభావేతి । శ
బ్దంలక్షయతి । శ్రోత్రేతి । శబ్దత్వేతివ్యాప్తివారణాయగుణపదం
రూపాదావతి వ్యాప్తివారణాయ శ్రోత్రేతి । శబ్దస్త్రివిధస్సం
యోగజోవిభాగజశ్శబ్దజ్యేతి । తత్రాద్యోభేరీదండ సంయోగ
జన్యః ద్వితీయోవంశేపాట్య మానెదళద్వయవిభాగ జన్యశ్చట
చటశబ్దః - భేర్యాదిదేశమారభ్య శ్రోత్రదేశపర్యంతం ద్వితీయా
దిశద్వాశ్శబ్దజాః । బుద్ధేలక్షణమాహ । సర్వవ్యవహారేతి । జా
నామీత్యనువ్యవసాయగమ్యం జ్ఞానత్వమేవలక్షణ మితిభావః ।
బుద్ధింవిభజతే । సేతి । స్మృతేలక్షణమాహ । సంస్కారేతిభావ

నత్వస్యప్రమాసిద్ధత్వసూచనాయ - తథాహి ఘటంజానా మీత్యను
నువ్యవసాయస్యానుగతధర్మమంతి రానుపపన్నేత్వేనతస్యస్వీకరణ
త్వేనలాఘవాజ్ఞాతిత్వసిద్ధిః- ఇత్థంచ మూలేసర్వ వ్యవహార హరపే
తిబుద్ధిస్సర్వరూపకథనమితిభావః - సంస్కారస్యత్రివిధత్వాదాహ
వనాఖ్యత్యతి - ప్రత్యభిజ్ఞాయామతివ్యాప్తిరితి - సోయందేవదత్త ఇతి
భిజ్ఞాయాంతద్దేశకాలవృత్తిత్వరూప తత్తాసంస్కారజన్యత్వస్య స
తత్రాతివ్యాప్తిరితిభావః - మాత్రేతి - యద్యపిసంస్కారమాద్రజన్య

సంస్కారేతరాజన్య త్వేసతి సంస్కారజన్యత్వంతచ్చస్త్రుతావఃసంభవి
తత్ర సంస్కారే తరాత్పదిజన్యత్వస్య సత్వాత్తథాపిచక్షు రాద్యజ
న్యత్వేసతిసంస్కారజన్యత్వేతాత్పర్యమవసేయం - మూలేతద్వతీతత్ప్ర
కారకభితి - సప్తవ్యర్థోవిశేష్యత్వమాశ్రయతాసంబంధే నాను భవాన్వ
యి - తథాచతద్వద్విశేష్యకతత్ప్రకారకానుభవత్వంయథాథానుభ
వస్యలక్షణం - తత్ప్రదాథఃప్రకారస్తద్వత్వం ప్రకారతావచ్ఛేదక సం
బంధేనగ్రాహ్యం తేనకాలికసంబంధేననుక్త్యాదారజతత్వసత్వేవిదంరజత
మితిభ్రమేనాలివ్యాప్తిః - నచతథాపిరంగత్వేన రజతావగాహి నిరజత
త్వేసరంగావగాహిని ఇమేరంగరజతేఇత్యాకారక సమూహాంతం బనభ్ర
మేతివ్యాప్తిస్తత్రరంగవిశేష్యకత్వరంగత్వ ప్రకారకత్వయోః రజతశశే
ష్యకత్వరజతత్వప్రకారకత్వయోశ్చసత్వాదితి వాచ్యంతద్వద్విశేష్యక

నాన్వసంస్కారః । సంస్కారధ్వం సేతి వ్యాప్తి వారణాయ
సంస్కారజన్య మితి । ప్రత్యభిజ్ఞాయామతి వ్యాప్తి వారణాయ
మాత్రపదం । అనుభవంలక్షయతి తద్భిన్నమితి - స్మృతిభిన్నం
జ్ఞానమనుభవఇత్యర్థః - అనుభవంవిభజతే । శద్ధివిభితియ
థాథానుభవస్యలక్షణమాహ । తద్వతీతి । ననుఘపేఘటత్వ
మితిప్రమాయామవ్యాప్తిఃఘటత్వేఘటాభావాదితిచేన్న । య

త్వావచ్ఛేదతత్ప్రకారకత్వరూపాథావివక్షణే నాదోషాత్తథాపియ
యోద్విషయతయోనియాప్యనిరూపకభావస్తన్నిరూపిత విషయ తయో
రవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావ ఇతిసిద్ధాంతక దశితభ్రమేరంగత్వ ప్రకార
తాయాంరంగవిశేష్యతానిరూపితత్వస్వరజ తత్వ ప్రకారతాయాం రజ
తశశేష్యతానిరూపితత్వస్యచాభావేనరంగ శశేష్యకత్వా వచ్ఛిన్న రం
గత్వ ప్రకారకత్వరజతవిశేష్యకత్వా వచ్ఛిన్నరజతత్వప్రకారకత్వయో
శ్చసత్వాన్నితివ్యాప్తిః - స్మృతివ్యాప్యత్రయే అనుభవత్వ నివేశః ఏత
త్వలమనుపదంస్ఫుటిభవిష్యతి - ననుతద్వతీతస్యాధికరణఇత్యర్థఃకతయా
ఘటేఘటత్వమితి ప్రమాయామవ్యాప్తిరాధయతాయావృత్త్య నియా
మకతయా తేనసంబంధేన ఘటరూపప్రకారాధికరణా ప్రసిద్ధిరిత్యా శ
మేనశబ్దకతే - ననుఘపేఘటత్వమితి - తద్వతీతస్యతత్సంబంధిసీత్యర్థః

ఏవంచఘటత్వస్యాపిఘటితసంబంధితయాతాదృశ ప్రమాయామాధే-
తయాఘటసంబంధిఘటత్వవిశేష్యకత్వావచ్చిన్న ఘట ప్రకారకత్వస్య
త్వాన్నావ్యాప్తిరితినమాధత్తే- యత్రేతి- యథాథాన్యుభవవేతి -
కారేణయథాథన్యైతివ్యవచ్చేదః - యథాథజ్ఞానమాత్రస్య ప్రవ-
త్వేన్యైతికరణస్యప్రమాణాంతరతాపత్యేరితిభావః - అతివ్యాప్తిరితి-
యోగాభావవతినయోగప్రకారకత్వస్యసత్వాదితిభావః - యదవ-
చేనేతి - యదవచ్చేదేనయత్సంబంధావచ్చిన్నప్రతియోగితాక యద-
వస్తదవచ్చేదేనతత్సంబంధనతత్ప్రకారకానుభవస్యవివక్షితత్వాది-
ర్థః - సంయోగాభావావచ్చేదేనేతి- సంయోగాభావావచ్చేదకావచ్చే

త్రయత్సంబంధోస్తీతత్ర త్సంబంధానుభవ ఇత్యథాన్యుట
త్వేఘటసంబంధోస్తీతినావ్యాప్తిః । సైవేతి । యథాథాన్యుభ-
వవీవశాస్తే ప్రమేత్యవ్యత ఇత్యథాన్యుభ-
వంలక్షయతి । తదభావవతీతి । నన్విదంసంయోగీతి ప్రమాయా-
మతివ్యాప్తిరితీచేన్న । యదవచ్చేదేనయత్సంబంధాభావస్త-
దవచ్చేదేనతత్సంబంధజ్ఞానస్య వివక్షితత్వా త్సంయోగాభా-
వావచ్చేదేనసంయోగజ్ఞానస్యభృమత్వా త్సంయోగావచ్చేదే-
నసంయోగసంబంధస్య సత్వాన్నాతివ్యాప్తిః । యథాథాన్యు-
భవంవిభజతే । యథాథేతి । ప్రసంగాత్ప్రమాకరణంవిభజ-
తేతత్కరణమపీతి । ప్రమాకరణభిత్త్యథాన్యుభ-
వప్రమాకరణంప్ర

నేత్యథాన్యుభ-సంయోగావచ్చేదేనేతి-సంయోగావచ్చేదకావచ్చేదేనేత్య-
సంయోగసంబంధస్యేతి- సమవాయుసంబంధనసంయోగస్యేత్యథాన్యుభ-
త్రేదమవధేయమిదమవ్యాప్యవృత్తిసంయోగాది । ప్రకారకభృమాను-
భవ- వ్యాప్యవృత్తిజతత్వాదిప్రకారకభృమలక్షణంతుతత్సంబంధ-
చ్చిన్నప్రతియోగితాకతదభావవాన్యస్తద్విశేష్యకత్వావచ్చిన్న తత్ప్ర-
కారకత్వవిశిష్టానుభవత్వం - ప్రతియోగితాయాం ప్రకారతావచ్చే-
సంబంధావచ్చిన్నత్వనివేశాశ్చర్యతోవహ్నిమానితి ప్రమాయాం స-
వాయావచ్చిన్నవహ్నిభావవత్పర్వతవిశేష్యకత్వస్య సత్వేవినాతి-
ప్తిః - విశేష్యత్వప్రకారిత్యయోరవచ్చేద్యావచ్చేదకభావవివక్షితే

తేనరూపేణకారణభేత్వమితిసముదితోఁబోధ్యః-కారణంస్యాదితి-
 న్యనియత పూర్వవృత్తిభావః - నిబంధాంత రేష్వన్య థాసిద్ధేః
 చశబ్దత్వేపిమణికారమతాభిప్రాయేణాహ-త్రివిధతి - యేనసహజ్యతా
 ది- యేనతంతునానస్తావయన్యతంతురూపన్యయంపటంప్రతిపూర్వవృ
 త్తిత్వమవగమ్యతేతంపటం ప్రతితత్తంతురూపం తేనతంతునాన్య థాసి
 మిత్యర్థః-సహితత్వమేకజ్ఞానవిషయత్వంబోధ్యం-తంతు రూపన్య
 పూర్వవృత్తిత్వజ్ఞానే అనతి ప్రసక్తతంతురూపత్వేనైవ విషయతా
 చ్యాతథాచతంతురూపమన్యథాసిద్ధమితి - ఎవంతంతుత్వన్య పూర్వవృ
 త్తిత్వజ్ఞానమపితంతువిషయక మేవేతితదన్యథాసిద్ధమితిభావః - అత్ర
 నేన్యన్యస్వతంత్రాన్య యవ్యతిరేకశాలినేతియస్యేత్యన్యచన్వ తంత్రాన్య

సిద్ధిప్రవిధా । యేనసస్తావన్యయంప్రతిపూర్వవృత్తిత్వ మవ
 గమ్యతేతం ప్రతితత్తేనాన్య థాసిద్ధం । యథాతంతు నాతంతు
 రూపంతంతుత్వంచపటం ప్రతి । అన్యంప్రతిపూర్వవృత్తిత్వే
 జ్ఞాతేవయన్యయం ప్రతిపూర్వ వృత్తిత్వమవగమ్యతే । తంప్ర
 తితదన్యథాసిద్ధం । యథాశబ్దంప్రతిపూర్వవృత్తిత్వే జ్ఞాతే ఏవ
 పటంప్రత్యాకాశన్య । అన్యత్రక్లేష్టనియతపూర్వవతిన్ ఏవ
 కార్యసంభవేతత్సహజూతమన్యథాసిద్ధం । యథాపాకజన్మతే
 గంధంప్రతిరూప్రప్రాగభావః । ఏవమనన్యథాసిద్ధ నియతపూ

యవ్యతిరేకశూన్యస్యేతి విశేషణంబోధ్యం - తేనాతథాభూతేన తంతు
 త్వేనతంతోరనన్య థాసిద్ధినవాతంతుసంయోగన్య తంతునాన్యథా సి
 రితిసంక్షేపః - ఇతరాన్వయవ్యతిరేక ప్రయుక్తాన్వయ వ్యతిరేక శాలి
 త్తదన్యథాసిద్ధమితితుపరే-శబ్దంప్రతితి - ఆకాశత్వంఘోశబ్ద సమవాయ
 కారణత్వంతథాచశబ్దకారణత్వ మగృహీత్వా కాశత్వే నఘటపూర్వ
 వృత్తిత్వంగృహీతుమశక్యమిత్యాకాశోన్యథాసిద్ధిత్యర్థః- అన్యత్రక్లే
 తి - అపాకజన్మతేగంధం ప్రతిక్లేష్టనియతపూర్వవృత్తితాకేంద్ర ప్రాగభా
 వేనైవ పాకజన్మతేవేతత్సంభవేరూప్రప్రాగభావోన్యథాసిద్ధిత్యర్థః-
 దైవంనియతపదం వ్యర్థమనియతరాసభాదేస్తృతియాన్యథాసిద్ధత్వే
 సత్యంతేనైవవారణసంభవాదిచేన్నఘటసామాన్యం ప్రత్యన్య థా

ద్వ్యసంభవాదస్య త్ర ఘటభిన్నే పటాదాక్ష్లప్తపూర్వ వర్తిన స్తంత్యాది
తోఘటోత్పత్య సంభవాదితి నవీనాః పునరేవ మాహుర్లఘునియత పూ
ర్వవర్తిన ఏవ కార్య సంభవేతద్భిన్నత్వమస్య థాసిద్ధత్వంలఘుత్వంచ శ
రీరకృతముపస్థితకృతసంబంధ కృతంచతత్రప్రథమమనేక ద్రవ్యసమవేత
త్వాపేక్షయామహ త్వేద్వితీయం గంధం ప్రతిరూప ప్రాగభానా పేక్ష
యాగంధప్రాగభావేగంధస్య ప్రతియోగినః ఉపస్థితత్వేనశీఘ్రం తదుప
స్థితేః తృతీయందండత్వ దండరూపాద్య పేక్షయాపంచాదాసాన్వ త్రయ
దండసంయోగాది రూపపరంపరాయాగురుత్వా దేవంచైతావ తైవని
ర్వాహేన్యథాసిద్ధిస్త్రీ విధాపంచవిధాదేతి ప్రపంచోత్పత్తి త్తైచి
త్యా య - నచానియత రాసభాదేస్తృతీయా న్య థాసిద్ధత్వే నైవవా

ర్వవృత్తిత్వంకారణత్వం । కార్యలక్షణమాహ । కార్యమితి । కార
ణంవిభజతే । కారణమితి । సమవాయికారణలక్షణమాహ ।
యత్సమవేతమితి । యస్మింత్సమవేతమిత్యర్థః । అసమ వాయి
కారణంలక్షణమితి । కార్యణేతి । కార్యేణేత్యేతదుదాహరతి ।
తంతుసంయోగ ఇతికార్యేణపటేనసహ ఏకస్మిన్తంతౌ సమవే
తత్వాత్తంతుసంయోగః పటస్యా సమవాయి కారణ మిత్య
ర్థః । కారణేనేత్యేతదుదాహరతి । తంతురూపమితి । కారణే
నపటేనసహ । ఏకస్మిన్తంతౌసమవేతత్వాత్తంతురూపం పట

రణాన్నియతపదంవ్యర్థమితివాచ్యమయతోన్య థాసిద్ధత్వస్యా నుగతస్య
దుర్వచతయాయత్ర ప్రామాణికా నామన్య థాసిద్ధత్వ వ్యవహారస్తత్త
ద్భేదకూటంని వేశనీయం లఘునియతేత్యాదికంతత్తద్భేద ప్రతి యోగిత
త్వద్వ్యక్తిపరిచాయకమిత్థంచానియతానంతరాప భాదీనా మేకే శనియ
తత్వవిశేషణేనైవవారణాద్భేదకూటని వేశేగౌరవం నియతానాం దం
డత్వాదీనాంతుతత్తద్భేదకూటవత్సంనివేశనీయమిత్యభిసంధిః - యస్మిన్
సమవేతమిత్యర్థఃఇతి - యద్ధమావచ్చిన్నంయద్ధమావచ్చిన్నేసమవా
యేనోత్పద్యతేతద్ధమావచ్చిన్నంప్రతితద్ధమావచ్చిన్నంసమవాయికా
రణమితిపరమార్థః- కారణేనపటేనేతి-స్వకార్యకారణేనపటేనేత్యర్థః
స్వంతంతురూపం- పటాదికంప్రతితురీతంతుసంయోగా! దీనామ సమవా

యికారణత్వవారణాయత తద్దసమవాయికారణ లక్షణేత తద్విన్నత్య
 దేయమితిదిక్ - ననుతురీయవిషయతానిరూపకస్య నిర్వికల్పకజ్ఞానస్య
 రూపకతాసంబంధన ప్రకారతాశూన్యత్వమివవిశేష్య తాశూన్యత్వ
 సంసగతాశూన్యత్వమపిలక్షణంభవతి వినిగమనా విరహాదిత్య తోలిన
 ఇత్రయందశయతి- విశేష్యవిశేషణేతి- విశేష్యాదివిధయావిశేష్యా
 నవగాహిజ్ఞానమిత్యర్థః - తథాచజ్ఞానత్వఘటితంవిశేష్యతాశూన్యత్వం
 విశేషణతాశూన్యత్వంసంసగతాశూన్యత్వంచలక్షణంపర్యవసిత
 తీభావః - కేచిత్తునిష్పృకారకత్వం ప్రకారతాశూన్యత్వం ప్రకార

రూపస్యా సమవాయికారణమిత్యర్థః । నిమిత్తకారణంలక్ష
 యతి । తదుభయేతి । సమవాయ్యసమవాయిభిన్నంకారణం నిమి
 త్తకారణమిత్యర్థః । కరణలక్షణముపసంహరతి । తదేతదితి ।
 ప్రత్యక్షలక్షణమాహ । తత్రేతి । ప్రమాణచతుష్టయమధ్యగత్య
 థః । ప్రత్యక్షజ్ఞానస్యలక్షణమాహ । ఇంద్రియేతి । ఇంద్రియం
 చక్షురాదిక మథోక్షఘటాదిస్త్వయో స్సంనికషణ స్సంయోగా
 దిస్తజ్ఞస్యంజ్ఞానమిత్యర్థః । తద్విభజతే । తద్వివిధేతి । నివికల్ప
 కస్యలక్షణమాహ । నిష్పృకారకమితి । విశేష్యవిశేషసంబంధా
 నవగాహిజ్ఞానమిత్యర్థః । ననునిర్వికల్పకేకింప్రమాణ మితిచే
 న్నగౌరీతివిశిష్టజ్ఞానంవిశేషణజ్ఞానజన్యం । విశిష్టజ్ఞానత్వాద్ధం
 దితిజ్ఞానపదిత్యనుమానస్యప్రమాణత్వాత్ । విశేషణజ్ఞానస్యా
 పిసవికల్పకత్వేనవస్థాప్రసంగాన్నిర్వికల్పకత్వసిద్ధిః । సవికల్ప

చభాసమానవై శిష్ట్య ప్రతియోగిత్వం సంసగా వచ్చిన్న విషయ తే
 యావత్ తథాచసంసగానవగాహిజ్ఞానత్వ మేవసంసగతా శూ
 జ్ఞానత్వ మేవవాలక్షణమాప్తాంలాఘవాదిత్యతస్తథైవమూలాథః
 మా- విశేష్యవిశేషణేతిత్యావయః - తచ్చింత్యంసిద్ధాంతేసంసగతాయ
 ఇవ ప్రకారతాయా అపివిలక్షణవిషయతాత్మకత్వే ననిష్పృకారకత్వ
 రూపలక్షణేగౌరవానవకాశాదితిదిక్ - నిర్వికల్పకజ్ఞానస్యాతీంద్రియ
 యాత్రప్రత్యక్షప్రమాణాసంభవాదనుమానప్రమాణయతి - గౌర
 తి - విశిష్టజ్ఞానత్వాదితి-విశిష్టబుద్ధింప్రతివిశేషణజ్ఞానస్యకారణత్వా

సయోజక తాశంకేతిభావః - సవికల్పకస్య విశిష్టబుద్ధి త్వేన విశేషణజ్ఞానజ
ప్రత్యనియమాదిభావః - విశేష్యవిశేషణసంబంధావగాహీతి - అత్రా
ప్రత్యక్షత్యా లక్షణత్రయంబోధ్యం - మన ఇంద్రియేణేతి - సంయుజ్యత ఇత్య
వినాన్వయః - ఏవమగ్రేపి - ఆత్మప్రత్యక్షసంగ్రహస్తు ఆత్మామనసా సంయు
జ్యతేతతః ప్రత్యక్షజ్ఞానముత్పద్యత ఇతియోజనాంతరేణ - కథంశ్రోత్రసం
బంధఇతి - నచశ్రోత్రస్య నభారూపత్వేనతత్సమవాయో దూరస్థశబ్దప్ర
త్యక్షజనకఇతివాచ్యం అతిప్రసంగభంగాయకణవివరావచ్చిన్ననభాను
మూగికత్వవిశిష్టసమవాయస్యైవప్రత్యక్షహేతుత్వాం గీకారేణతాదృశ
సంబంధస్య దూరస్థశబ్దేభావాదిభావః - ప్రథమతోభేరీదండ సంయో

కంలక్షయతి । సప్రకారకమితి । నామజాత్యాది విశేష్యవిశే
షణసంబంధావగాహీజ్ఞానమిత్యర్థః । సవికల్పకముదాహరతి ।
యథేతి । ఇంద్రియార్థసన్నికషణంవిభజతే । ప్రత్యక్షేతి । సం
యోగసన్నికషణముదాహరతి । చక్షుషేతి । ద్రవ్యప్రత్యక్షే
సర్వత్రసంయోగ సన్నికషణః । ఆత్మామనసా సంయుజ్యతే ।
మన ఇంద్రియేణ । ఇంద్రియమథేన । తతః ప్రత్యక్షజ్ఞానముత్ప
ద్యత ఇత్యర్థః । సంయుక్త సమవాయముదాహరతి । ఘటరూ
పేతి । తత్రయక్తిమాహ । చక్షుస్సంయుక్తఇతి । సంయుక్తసమ
వేత సమవాయముదాహరతి । రూపత్వేతి । సమవాయముదా

గీననభాసిశబ్దకృద్యతేతేనశబ్దాస్తైచ్చునశ్శబ్దా ఇత్యేవం క్రమేణనిఖిలదిగ
కచ్చేదేనశబ్దాత్పత్యే రంగీకరణపరతయా తదంశేపిసామ్య నిర్వాహాయా
హ । కదంబేతి । దృష్టవ్యమితి । అతేదమవధేయం । విశేషణతానాంసం
యుక్తవిశేషణతాత్వాదిరూపేణబహువిధత్వేపివిశేషణతాత్వేనైవపరిగ
నాన్నషడ్విధత్వహానిః । నచైవంసమవాయత్వేనైవ సంయుక్తసమవా
యాదీనామనుగమః కుతోనకృతఇతివాచ్యం స్వతంత్రేచ్ఛస్యేత్యాదిన్యా
యానుసారేణాదోషాదితి । ఏతేనలభావప్రమాయావిశేషణవిశేష్యభావ
సన్నికషణజన్యత్వప్రదర్శనేన ప్రమాణాంతరత్వం ప్రత్యక్షావ్యతిక్ర
ప్రమాణత్వం । నన్వనుపలభేః ప్రమాణాంతరత్వా సంగీకారేఘటోపలబ్ధి
కాయాంతదభావప్రత్యక్షాపత్తిమమమతేత్వనుపలబ్ధ్యాత్మకప్రమా

తాంతరాభావాన్నాపత్తిరితి భాట్టశంకాంపరిజిహీమకర్యోగ్యానుపల
రిందియసహకారిత్వమాత్రేణైవ నిర్వాహేతి క్తప్రమాణత్వంనసంభ
తీత్యాహ । యద్యత్రేత్యాదినా - అత్రచక్షుస్సంయోగాది మద్భూత
తర్కస్యాపాదకాభావసాధకవిపర్యయప్రతియోగ్యాపాద్యకత్వరూ
విపర్యయేతత్కోట పర్యవసాయిత్వందర్శయతి - దర్శనాభావాన్నా
తీ తద్దర్శనాభావాన్నాస్తీశ్యథః - తర్కితాతపాదితా ప్రతియోగినో
టాదేస్సత్వస్యసత్వప్రసక్తేర్విరోధినీయా ఉపలబ్ధిస్తత్ప్రతియోగికోభా
నుపలబ్ధిసత్సహకృతేనేత్యథః - విరోధిత్వవిశేషణ ముపలబ్ధేరనాహు

హరతి । శోత్రేణేతి । తదుపపాదయతి । కణేతి । ననుదూర
స్థశబ్దస్యకథం శోత్రసంబంధఇతిచేన్న । ఏచీతరంగన్యాయేనక
దంబముకుళన్యాయేనవాశబ్దాంతరోత్పత్తి క్రమేణశోత్రదేశే
జాతస్యశ్రోత్రేణసంబంధాత్ప్రత్యక్షసంభవః । సమవేతసమవా
యముదాహరతి । శబ్దత్వేతి । విశేషణవిశేష్యభావముదాహ
రతి అభావేతి । తదుపపాదయతి । ఘటాభావవదితి । ఘాతలే
ఘటోనాస్తీత్యత్రాభావస్యవిశేష్యత్వంద్రష్టవ్యం । ఏతేనానుప
లబ్ధేః ప్రమాణాంతరత్వంనిరస్తం । యద్యత్రఘటోభవిష్యత్త
హిఃఘాతలమివ ద్రక్ష్యేతద్దర్శనాభావాన్నాస్తీతితర్కిత ప్రతి
యోగిసత్వ విరోధ్యనుపలబ్ధి సహకృతేంద్రియేణైవాభావజ్ఞానో

శ్వసూచనాయ - ప్రతియోగిసత్త్వాపాదనా పాదితోపలంభ ప్రతియోగి
త్విరూపయోగ్యతావిశిష్టానుపలబ్ధిసహకృతేనేతితుపరమాధః - అహం
సంయోగాద్యసత్వదశాయాం యద్యత్రఘటస్సాన్వితద్భూతపలభ్యేతేత
పాదనాసంభవేసయోగ్యానుపలబ్ధ్యభావాన్నతత్రఘటాభావప్రత్యక్ష
తసంక్షేపః - కేచిత్తుతర్కితేత్యాది - తర్కితమారోపితం యత్ప్రతియో
సత్వం తద్విరోధినీయానుపలబ్ధి సత్సహకృతేనేత్యథః - ఎతావతాద్ర
యోగి సత్వరూపకారణాభావప్రయోజ్యోపలబ్ధ్యభావోభావప్రత్య
కారణం నత్వితరకారణ విరహప్రయోజ్యోపలబ్ధ్యభావ ఇతిసూచితమ
ఎవాంధకారే ఉపలంభాభావసత్వేపి నఘటాభావప్రత్యక్షమిత్యాహ
నస్వభావప్రమాయా మిందియస్య కరణత్వ మనులబ్ధేస్సహకారిత్వం

త్వయాకల్పవిద్యుంచదపేక్షయానుపలభ్యేదేవకరణత్వకల్పనంవరమిత్యా
శంక్యాభానాధికరణధూతలప్రత్యక్షే ఇంద్రియస్యావశ్యమపేక్షణీయత
యాక్ష్మైవైవేంద్రియకరణత్వేనాభావప్రత్యక్షోత్పత్తావనుపలభ్యేజ్ఞా
తీయప్రమితకరణత్వకల్పనమయక్తమిత్యాహ - అధికరణేతి - ననువిశేష
ణవిశేష్యభావాభ్యోతిరిక్తస్సంబంధఃకల్పయ్యస్త్యయేత్యతఅహ - విశేష
ణవిశేష్యభావేతి - అత్రేదంబోద్యంప్రత్యక్షుంద్యవిధం. లోకకమలోకకంచే
తిలోకకత్వంచ విషయతావిశేషః - లోకకే షోధాసన్నికషాఃకారణం. అ
లోకకేతుసామాన్యలక్షణాన్జ్ఞానలక్షణాయోగజధమఃశ్చేతివిధప్రత్యా
సత్తిస్తత్రసామ్యలక్షణాధూమత్వాదిరూపాతత్ జ్ఞానరూపావాసా

త్పత్తావనుపలభ్యే ప్రమాణాంతరత్వా సంభవాత్ । అధికరణ
జ్ఞానార్థమపేక్షణీయేంద్రియస్యైవకరణత్వోపపత్తానుపలభ్యే
కరణత్వాయోగాత్ । విశేషణవిశేష్యభావో విశేషణవిశేష్య
స్వరూపమేవ । నాతిరిక్తస్సంబంధః । ప్రత్యక్షజ్ఞానముపసంహ
రణశక్యకరణమాహ । ఏవమితి । అసాధారణకారణత్వాదిం
ద్రియంప్రత్యక్షజ్ఞానకరణమిత్యర్థః । ప్రత్యక్షప్రమాణముప
సంహరతి । తస్మాదితి । ఇతి ప్రత్యక్షపరిచ్ఛేద స్సమాప్తః ।

అనుమానంలక్షయతి । అనుమితకరణమితి । అనుమితంలక్ష
యతి । పరామర్శేతి । ననుసంతయోత్తరప్రత్యక్షేతివ్యాప్తిః స్థా

నూన్యంజాతిస్తత్ జ్ఞానంవాలక్షణంస్వరూపంవిషయోవాయస్యా ఇతివృత్త
త్పత్తేస్సాచాశ్రయాణాంనిఖిలధూమాదీనామలోకకప్రత్యక్షే ఉపయుజ్య
తేతితానాగతధూమాదిమభటుస్సంయోగాదేరభావాదింద్రియాణామన
స్సికృష్టానాంప్రత్యక్షజనకత్వాత్ - జ్ఞానలక్షణాతుసురభివందనమితిచా
తుషోపనీతభానేసారభేణచటుషోయోగ్యసన్నికషాభావాదేవంయోగి
నాంజేతకాలవిప్రకృష్టపదార్థప్రత్యక్షయోగజధమః ప్రత్యాసత్తితి
సంతేషః - ఇతి తర్కసంగ్రహదీపికాప్రకాశే భగవదర్పితేప్రత్యక్షప
రిచ్ఛేద స్సమాప్తః,

అనుమానంలక్షయతి - ప్రత్యక్షోపజీవకత్వ సంగత్యానుమానం ని
రూపయత్యర్థః - పరామర్శేతి - తథాచప్రత్యక్షప్రమిత్యపేక్షయాను

౬౮ నీలకంఠ స్త్రుకాశసహిత - తర్కసంగ్రహదీపికాయాం,

మితేర్విలక్షణ ప్రమాత్వాదనుమానస్య ప్రమాణాంతరత్వం నిశ్చయితా
వః - విపరీతజ్ఞానోత్తరప్రత్యక్షం ప్రతివిశేషదగ్ధవస్య హేతుత్వనుంగీ
ర్యకామతమవలంబ్యశంకతే - నన్వితి - స్థాణుపురుషసంయేతి - ఇదంవిద
ద్ధభావద్వయకోటికసంశయాంగీకారేణ - వరేతుస్థాణుపురుషేతి - స్థాణ
త్వతదభావపురుషత్వతదభావకోటికత్వథాభిప్రాయః - పురుషఎవే
నిర్ణయసూచనాయ-తత్రసంశయోత్తరప్రత్యక్షస్థితే - అనువ్యవసాయ
రోధాదిని-ఇదముపలక్షణం-పురుషమనుమి నోమిత్యనువ్యవసాయాభావ
ప్రమాణాభావాదిత్యపిద్రష్టవ్యం - సరిశయోత్తరప్రత్యక్షజననీయేపక్ష
తాయాఃపరామర్శసహకారిత్వే ప్రయోజనాభావేనపక్షతా సహకృత
రామర్శజన్యత్వ వివక్షణాన్నాతివ్యాప్తిరిత్యాహ- పక్షతేతి - ఎతేనవమ్మ

ణుపురుషసంశయనంశరంపురుషత్వవ్యాప్యకరాదిమానయమి
తిపరామర్శేసతిపురుషఎవేతిప్రత్యక్షజననాత్ । నచతత్రానుమి
తిరేవేతినాచ్యంపురుషంసాక్షాత్కరోమిత్యనువ్యవసాయవిరో
ధాదితీచేన్న । పక్షతాసహకృతపరామర్శజన్యత్వస్యవివక్షిత
షాత్వాత్ । సిసాధయిషావిరహవిశిష్టస్యభావఃపక్షతాసాచ్యసిద్ధి
రనుమితిప్రతిబద్ధికా । సిద్ధిసత్వేస్యనుమినుయామితీచ్ఛాయామ
నుమితిదర్శనాన్నిసాధయిషాఉత్తేజకా । తతశ్చోత్తేజకాభావవిశి

వ్యాప్యధూమచక్రవర్తవానయంచేతఇతివిశిష్టవైశిష్ట్యవగాహిబుద్ధిం
తీనిశేషగాతావచ్ఛేదక ప్రకారకనిర్ణయ విధయానమ్నోవ్యాప్యధూమ
న్యవర్తతయేతిపరామర్శస్యకారణత్వేపినతత్రాతివ్యాప్తిః । పక్షతాసహకృ
తపరామర్శజన్యత్వస్యసాచ్యత్వేనాతివ్యాప్తేగభావాదితీసంక్షేపః । యద్య
సాధ్యసంశయస్యపక్షతాత్వేపిసాద్యుత్పయకాలేను మితివారణంసంభవ
తితథాపిఘనగజితేనమేఘానుమితేవ్యభిచారః । అతోన్యావృతీంపక్షతా
మాహ-సిసాధయిషేతి- సిసాధయిషాయాస్సాధ్యానుమితీచ్ఛాయాస్సహ
నాయేనయోభావస్సర్వరూపసమవాయో భయఘటితసామానాధికరణ
సంబంధేన తద్విశిష్టాయాస్సిద్ధే స్సమవాయేనాభావయిత్యథాః-సాధ్య
ద్ధిః పక్షతావచ్ఛేదక విశిష్టేసాధ్య తావచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యవగాహి
చ్ఛేయః - సిద్ధాసిసాధయిషావిరహవైశిష్ట్యనివేళనస్య ప్రయోజనంద

యతి- సిద్ధిసత్వేపీతి - అత్రసిద్ధిశ్చపర్యతోవహ్నిమావహ్నివ్యాప్యధూ
 మవాంశ్చేతి సమాహలంబనరూపా - అతఃపరామశే సుపత్తిరితిశ్చే
 యం - వ్యాప్తివిశిష్టపక్షధమతాజ్ఞానమిత్యత్రవ్యాప్తివిశిష్టపక్షధమ
 తావ్యాప్తివిశిష్టపక్ష ధమతాతత్జ్ఞానమితినస్తమి తత్పురుషాంగీకారే
 వ్యభిచారిలింగకానుమితేవ్యాప్తివిశిష్టపక్షధమతాజ్ఞానజన్యత్వాభావే
 నావ్యాప్తిరతోవ్యాప్తివిశిష్టపదస్యవ్యాప్తివిషయకేత్యర్థమవలంబ్యజ్ఞానాం
 తపదేనకమధారయమంగీకరంతివ్యాప్తివిషయకమితి-వ్యాప్త్యవచ్ఛిన్న
 ప్రకారతానిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాకాలినిశ్చయప
 రామశేఇతితునిగళితాథః - అభినియతిభిలాపకశబ్దముచ్చార్యనియ
 తసామానాధికరణ్యంసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదిరూపంసంసంభవతి ఇ
 దంవాచ్యంజ్ఞేయత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిఃసాధ్యాభావాప్రసిద్ధేరిత్యాలో
 చ్యాహ- హేతుసమానాధికరణేతి వహ్నిమాధూమాదిత్యాదాధూమ

స్తమణ్యభావస్యచాహకారగత్వ వత్సి సాధయిషావిరహవిశిష్ట
 సిన్యభావస్యాప్యనుమితీకారణత్వం - పరామశేలక్షయతి ।
 వ్యాప్తితి । వ్యాప్తివిషయకంయత్పక్షధమతాజ్ఞానంసపరామ
 శేఇత్యథః । పరామశేమభినియదశేయతి।యథేతి।అనుమితి
 మభినియదశేయతి।తజ్జన్యమితి।పరామశేజన్యమిత్యథః।వ్యా
 ప్తిలక్షణమాహ । యత్రేతి। యత్రధూమస్తతాగ్నిరితివ్యాప్తిర

సమానాధికరణోయోత్యంతాభావఃఘటాత్త్యంతాభావఃతదప్రతియోగీవ
 హ్నితత్సామానాధికరణ్యంధూమేస్తీతిలక్షణ సమన్వయః ధూమవాన్వ
 హ్నిరిత్యాదాధూమసామాన్యాభావస్యహేతుసమానాధికరణతయా త
 త్ప్రయోగ్యేవధూమఇతినాతివ్యాప్తిఃసచవహ్నిమాన్ధామాదిత్యాదాత
 త్తద్వహ్నిభావస్యచాలినీన్యా యేనధూమసమానాధికరణతయాతాదృ
 శాభావాప్రతియోగిత్వంసకస్యాపి వహ్నిరిత్య వ్యాప్తిరితివాచ్యం - అ
 ప్రతియోగిసాధ్యేత్యన్యప్రతియోగితానవచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకావ
 చ్ఛిన్నేత్యథతాత్పర్యతయోదోషాత్ ప్రతియోగితాయాంసాధ్య
 తావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వంసితేననీయంతేనవహ్నిమాన్ధామాది
 త్యాదాసమవాయేన వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావస్యధూ

సమానాధికరణాత్వంతాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యాధికరణవృత్తితావిశిష్టహేతుతావచ్ఛేదకరూపైవ సామానాధికరణ్యాంతస్యరాసభాదిసాధారణ్యాత్ ధూమత్వాదేస్స ఏ యాపతోవ్యాప్యతావచ్ఛేదకత్వంతాదృశభూమత్వత్వాదిరూపేణచ వ్యాప్తిత్వమిత్యవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకయోరైక్యేపినక్షిప్తంబసాధ్యతావచ్ఛేదకతథావిధప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వరూపవ్యభిచారగ్రహభావో విపరీతగ్రహభావవిధయా హేతుఃసాధ్యసమానాధికరణవృత్తిహేతుతావచ్ఛేదకాంతగ్రహేతువిశేషణజ్ఞానవిధయా సామానాధికరణ్యజ్ఞానం హేతురితి త్యావ్యభిచారజ్ఞానాభావసామానాధికరణ్యజ్ఞానయోర్వాప్తిగ్రహహేతుత్వమితి ధ్యేయం-వస్తుత్వస్తు-హేతువ్యాపకసాధ్యసామానాధికరణ్యమేవ వ్యాప్తిః-నచ వ్యాప్తిః రాసభాదిసాధారణ్యేన ప్రమాత్మకరాసభలింగకపరామర్శాన్భూమాత్మకవహ్నినుమిత్యాపత్తిః ప్రమాత్మకపరా

వత్వలోపాతేఖ్యత్వాదాశతశస్సహచారదర్శనేపివజ్రమణౌవ్యభిచారోపలబ్ధేః పూయోదశశనైకకథంవ్యాప్తిగ్రహ ఇతిచేన్న । వ్యభిచారజ్ఞానవిరహసహకృతసహచారజ్ఞానస్య వ్యాప్తిగ్రహకత్వాద్యవ్యభిచారజ్ఞానం నిశ్చయశ్చంకాచతద్విరహః క్వచిత్తర్హత్వచిత్సన్వితస్థి ఏవ । ధూమగోప్యత్వాప్తిగ్రహేకార్యకారణభావభంగప్రసంగలక్షణస్తకో వ్యభిచారశంకా నివ

మర్శస్యభ్రమాత్మకవహ్నినుమిత్యజనకత్వనియమనత్వేనేష్టాపతేరయోగాదితివాద్యం-యద్ధర్మావచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వంవ్యాప్తిఘటకంతద్ధర్మధర్మితావచ్ఛేదకవ్యాప్తిప్రకారకనిశ్చయస్యైవానుమితిహేతుత్వోపగమనాదోపాదతపవవ్యాప్తిశరీరేధూమత్వాప్రవేశేనలాఘవమితిడిక-శంకాచేతి వ్యభిచారశంకయస్యాపివ్యాప్తిగ్రహప్రతిబంధకత్వానుభవాత్తత్సాధారణవ్యభిచారజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నాభావోహేతురితిహృదయం-తద్విరహః వ్యభిచారశంకావిరహః-క్వచిదితి-తర్కభావేతరనిఖిలకారణసమవధానస్థలఇత్యథః-క్వచిత్సన్వితస్థి ఏవేతి-యితరకారణవిరహస్థలేతాదృశకారణవిరహప్రయుక్తపేత్యథః-తథాచతత్రతకాపేక్షానేతిభావః-ధూమాగోప్యిరితి-ధూమాగోప్యవ్యాప్తిగ్రహే ఉత్పత్త్యనుసేవ్యభిచా

రశంకానివతఃకఃకార్యకారణభావభంగ ప్రసంగలక్షణ స్వరూపిశ్యన్వ
యః సచతర్కఃధూమోయదీవహ్నివ్య భిచారిస్యాత్తహిజన్యోనస్యాది
త్యాకారకౌబోధ్యః - ననుమహానసీయవహ్నిధూమయోస్సన్నికృష్టత్వేన
సహచారగ్రహేష్య న్యేషాంవహ్నిధూమానామసన్నికషేణసహచా
రప్రత్యక్షాసంభవేననిఖిల ధూమేషువ్యాప్తిప్రత్యక్షభసంభవచతి తథా
పర్యతీయ ధూమదర్శనేనవ్యాప్తిస్త్వరణాసంభవాత్పురామశాన్సుప్రపత్తి
రీత్యాశయేనాశంకతే- నన్విత - సకలవహ్నిధూమేషులొకేకసన్నికషా
భావేపిసామాన్యప్రత్యాసత్యాత్మకాలొకేకసన్నికషాసర్వావాద్యహ్ని
త్వావచ్ఛిన్నసామానాధికగణ్యత్వేననిఖిలవహ్నిధూమసహచారప్రత్యక్ష
సంభవాన్నిఖిలధూమేషువ్యాప్తిగ్రహస్సంభవతి - ఎవంచపర్యతీయధూ
మేషువ్యాప్త్యేహితత్వేనధూమదశనేనవ్యాప్తిస్త్వరణ సంభవాన్న ప

తఃకః । ననుసకలవహ్నిధూమయోరసన్నికషాత్కథంవ్యా
ప్తిగ్రహ ఇతిచేన్నవహ్నిత్వధూమత్యుమాససామాన్యప్రత్యాస
త్యాసకలవహ్నిధూమజ్ఞానసంభవాత్ । తస్మాదితిలింగపరామ
శాదిత్యథః । పరాథాన్సుమానమాహ । యత్త్వతి । యచ్ఛబ్ద
స్యతత్పురాథాన్సుమానమితితచ్ఛబ్దేనాన్వయః । పంచావయవ
వాక్యముదాహరతి । యథేతి । అవయవస్వరూపమాహ । ప్రతి

రామశాన్సుప్రపత్తిరితినమాధత్తే - వహ్నిశ్యధూమిత్యేతి - యద్యపిప
రాథాన్సుమానసబ్దస్య పరస్యమధ్యస్థస్యాథః । ప్రయోజనం సాధ్యాను
మితిరూపం - యస్మాదితివ్యుత్పత్త్యాపరసమవేతానుమితకరణం లింగ ప
రామశాన్థః - అతఏవస్వాథాన్సుమితి పరాథాన్సుమిత్యోలింగప
రామశాన్థవకరణ మిత్యగ్రేమూలంసాధుసంగచ్ఛతేతథాపి పరాథాన్
సుమానప్రయోజకేపంచావయవవాక్యేపరాథాన్సు మానశబ్దస్యాపచా
రికప్రయోగయితిమనసికృత్యామూలమవతారయతి - పరాథాన్సుమా
నమాహేతి- పంచావయవ వాక్యమిత్యనేనపంచ అవయవాః యస్యవా
క్యస్యేతివ్యుత్పత్త్యాప్రతిజ్ఞాద్యవయవపంచకసముదాయత్వంన్యాయ లక్ష
ణంబోధ్యం- అనేనప్రతిపాదితాల్లింగాదితి మూలస్యప్రతిజ్ఞాద్య వయవ
యవపంచక సముదాయ ప్రయోజ్యలింగపరామశాన్థిత్వథః - ప్యాధ

వత్తయాపక్షవచనమితి- సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సాధ్యప్రకారకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్ష విశేష్యకబోధజనకవాక్యమిత్యర్థః-ఉదాహరణార్థేతువిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానంనపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే-ఉపనయాచ్చపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే హేతుతా వచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానంనతుపాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టజ్ఞానమితితయో నికారానః- వాక్యపదస్యన్యాయవయవవాక్యపరత్వాన్న్యాయ బహిర్భూతవాక్యవృద్ధానః . ఎవమగ్రేపి - అయన్నదండాద్దండసంయోగాజన్య ద్రవ్యత్వాదిత్యాదాప్రతిజ్ఞాయాంపంచమ్యం తత్వస్య సల్పాదతివ్యాప్తిర్యా రణాయలింగప్రతిపాదకమితి- హేతుప్రతిపాదకమిత్యర్థః-వ్యాప్తిప్రతిపాదకమితి - ప్రకృతే హేతుమతిప్రకృతహేతువ్యాపక సాధ్యబోధకవాక్యమిత్యర్థః - కథముదాహరణస్యవ్యాపకత్వబోధకతేతిచేదిత్థంసాధ్య

శేతి । ఉదాహృతవాక్యే ప్రతిజ్ఞాదివిభాగమాహ । సర్వతోవహ్నిమానితి । సాధ్యవత్తయాపక్షవచనంప్రతిజ్ఞా పంచమ్యంతంలింగప్రతిపాదకంహేతుః । వ్యాప్తిప్రతిపాదకముదాహరణమ్ । వ్యాప్తివిశిష్టలింగ ప్రతిపాదకంవచనముపనయః । హేతుపాధ్యవత్తయాపక్షప్రతిపాదకంవచనంనిగమనం । అచాధితత్త్వాదికంనిగమనప్రయోజనంఅనుమితకరణమాహ । స్వాధ్యేతి నను

పదస్య హేతువ్యాపకత్వవిశిష్టే సాధ్యేనిరూఢలక్షణయా- నచద్విరుక్తయత్పదస్యవైయర్థ్యమితిశంక్యం తాదృశతాత్పర్యగ్రాహకతయా సాధ్యకాత్ - అధవాప్రథమయత్పదార్థేమహానసేద్వితియైయత్పదార్థేమహానసాన్యస్తిప్రకృతహేతుమత్వస్యతత్పదార్థేతస్మిన్నాధ్యగ్యః శాబ్దబోధేజాలేఉత్తరకాలేవ్యాపకతాబోధోమానసఃతథాచవ్యాప్తిప్రతిపత్తిపరత్వముదాహరణ వాక్యస్యాత్మతమితి నకల్పిద్దోషఇతిచిత్ - వ్యాప్తివిశిష్టలింగప్రతిపాదకమితి- పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిశేష్యకప్రకృతసాధ్యవ్యాప్యహేతుప్రకారకబోధజనకవాక్యమిత్యర్థః - పక్షధర్మతాజ్ఞానార్థముపనయఇతిపారేతు ప్రయుజ్యతఇతి శేషసూరణేన ప్రదర్శితార్థ ఏవయథాకథంచిత్సం గమనీయః- హేతుసాధ్యవత్తయాపక్షవచనమితి- హే

౭౪ నీలకంఠ ప్రకాశనహిత - తర్క-సంగ్రహదీపికాయాం,

తుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టసాన్యవద్విషయకబోధజనకవాక్యమిత్యర్థః- ఉత్త
రకాలమబాధితాసత్ప్రతిపక్షితత్వవిషయకబోధోమానసోద్రష్టవ్యః- నను
విశిష్టవైష్ట్యవగాహిపరామశ్కస్యానుమితిప్రతి హేతుత్వే తత్రానన్య
థాసిద్ధత్వనియతపూర్వవృత్తిత్వయోద్వేద్యోః కల్పనీయతయాగారవం
వహ్నివ్యాప్యోధూమఃధూమవాన్పర్వతఇతిజ్ఞానద్వయస్యశక్యమతేవిశిష్ట
రామశ్కంప్రతికారణత్వేనక్లృప్తస్యకారణత్వేత్వనన్యథాసిద్ధత్వ మాత్ర
స్యకల్పనీయయాలాఘవమితి ప్రాభాకరశ్చంకతే - నన్వీతి - వహ్ని
వ్యాప్యవానయమితి - అత్రత్వదభిమతకారణస్యాసత్వేన వ్యభిచారాన్మ
జ్ఞానద్వయస్యకారణత్వంసంభవతీతిభావః- కథంచిదపివ్యాప్యతావచ్ఛేద
కధూమత్వాదేభావంపరామశ్కేనసంభవతీతిస్ఫీరణాయశాబ్దేతి- లా
ఘవేనేతి - కల్పనాలాఘవేనేత్యర్థః- తథాహిజ్ఞానద్వయే నన్యథాసిద్ధ

వ్యాప్తిస్సృతిపక్షధర్మతాజ్ఞానాభ్యామేవానుమితిసంభవేవిశిష్ట
పరామశ్కఃకిమథఃమంగీకరణవ్యతిరేకేన్న- వహ్నివ్యాప్యవా
నయమితిశాబ్దపరామశ్కస్తలేపరామశ్కస్యావశ్య కతయాలా
ఘవేనసవకత్రపరామశ్కస్యైవకారణత్వాత్ । లింగన్నకరణ

త్వనియతపూర్వవృత్తిత్వయోఃకల్పనాపేక్షయావిశిష్టపరామశ్కేతశ్క
ల్పనస్యైవలఘీయస్త్యమితి - వస్తుతస్తు - తద్దమావచ్ఛిన్నవిశేష్యక
వ్యాప్తిప్రకారకనిశ్చయవిశిష్టతద్దమావచ్ఛిన్నప్రకారకపక్షతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నవిశేష్యక నిశ్చయత్వస్యైవకారణతావచ్ఛేదకత్వం జ్ఞానద్వ
యసాధారణ్యేనతన్నతేమంతవ్యంవైయ్యయికమతేకువ్యాప్తివిశిష్టవై
శిష్ట్యవగాహినిశ్చయత్వంకారణతా వచ్ఛేదక మితికారణతా వచ్ఛేదక
లాఘవమవధేయం- వినిగమనావిరహేణజ్ఞాయమాన లింగత్వేనాపికార
ణత్వంవదతామాచార్యాణామతంనిరస్యతి- లింగంనకరణమితి - వ్యభి
చారాదితి- తత్రాన్యనుమితేరనుభవసిద్ధత్వేనతదవ్యవహిత పూర్వంధూ
తభవిష్యద్ధూమాదేనత్యాదితిభావః- మత ఇతి- ఫలాయోగవ్యవచ్ఛిన్నం
కారణంకరణమితిమతేపరామశ్కఏవకరణమితిధ్యేయం- కరణేతివ్యాప్తి
వారణాయతజన్యత్వేనతీతి- యద్యప్యనుమాననిరూపణస్యైవప్రతిజ్ఞాత

త్వేనతద్విభాగ ఎవంచితస్తథాపిలింగస్య తైశ్చిచ్ఛేదప్రదశి-తేతద్విభా-
 గ్యతై శ్చిచ్ఛేద్యంఫలతీతిమనసికృ త్వాహ- లింగంవిభజతఇతిఅన్వయేనవ్యతి-
 రేకేణవ్యాప్తిమదితిమూలస్యాన్వయసహచార గ్రహగ్రాహ్య వ్యాప్తిమ
 త్వేనతివ్యతిరేకసహచారగ్రహగ్రాహ్యవ్యాప్తిమదిత్యథామనసికృ త్వా
 తాదృశవ్యాప్తిద్యయంప్రకాశయతి- హేతుసాధ్యయోరితి- అన్వయమా-
 త్రవ్యాప్తికత్వయాపకేవలాన్వయలక్షణేమాత్రపదేనవ్యతిరేకవ్యాప్తిరన్వయ-
 వచ్ఛేద్యతయాసిద్ధ్యసిద్ధిభ్యాంవ్యాఘాతఇత్యాలోచ్యప్రకారాంతరేణ పరి-
 మ్మర్యోతి- కేవలాన్వయిసాధ్యకమితి- కేవలాన్వయిసాధ్యకవ్యతిరేకహే-

మతితాదావ్యభిచారాత్ । వ్యాపారవత్కారణం కరణమితిమ
 తేపరామశ్చద్వారావ్యాప్తిజ్ఞానంకరణం । తజ్జన్య త్వేనతితజ్జ-
 న్యజనకోవ్యాపారః । అనుమానముపసంహరతి తస్మాదితిలిం-
 గంవిభజతే । లింగమితి అన్వయవ్యతిరేకంలక్షయతి అన్వయ-
 నేతి హేతుసాధ్యయోవ్యాప్తిరన్వయ వ్యాప్తిస్తదభావయో-
 రన్వయప్తిరన్వయిరేకవ్యాప్తిః । కేవలాన్వయినోలక్షణమాహాన్వ-
 యేనేతి । కేవలాన్వయిసాధ్యకంలింగం కేవలాన్వయిఅత్యంతా-
 భావాప్రతియోగిత్యంకేవలాన్వయిత్యం । ఈశ్వరప్రమావిషయ-
 త్వంసర్వవదాభిధేయత్వంచసర్వత్రాస్తీతి । వ్యతిరేకోభావః ।

నోస్సంగ్రహాయసాధ్యే కేవలాన్వయిత్యంనివేశితంతదేవనివేశి- అత్యం-
 తాభావేతి- నిరవచ్ఛిన్నస్పృష్టిమదత్యంతాభావేత్యథాః- తేనగగనాభావ-
 సంయోగాభావాది సాధ్యకహేతోస్సంగ్రహః- ఘటపదాభిధేయత్వస్య
 ఫటాదావసత్వేనసర్వతస్సత్వాసంభవాదాహ- సర్వపదాభిధేయత్వమి-
 తి- మూలేవ్యతిరేకమాత్రవ్యాప్తికమితి నిశ్చితవ్యతిరేకమాత్రవ్యాప్తికమి-
 త్యథాః- తేనపుధివీతరేఖ్యాభిద్యతేగంధవత్వాదిత్యాదావన్వయవ్యాప్తి-
 స్సత్వేపినలక్షణాసంగతిః- ఇతరభేదఃపుధివీతరత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి-
 తాకభేదః- అన్వయిత్యమితి- అన్వయసహచారగ్రహగ్రాహ్యవ్యాప్తిమ
 త్వంస్యాదిత్యథాః- తథాచప్రసిద్ధానుమానమివ ఏతదప్యన్వయ వ్యతిరే-
 క్యేవస్యాదితిభావః- అసాధారణ్యమితి- సపక్ష్యావృత్తత్వయాసా-

ధారణ్యాక్రాంతత్వాదిభావః- అప్రసిద్ధసాధ్యకేపిసాధ్యవిశేషణ కాను
మితిరేవత్యభిప్రాయణాహ- సాధ్యత్వాది- వ్యతిరేకవ్యాప్తి- సాధ్య
భావవ్యాపకాభావప్రతియోగిత్యయాపేత్యథః- పృథివీతరసామాన్యభే
దోనసాధ్యతే అపితుజలాధిభేదకూటంసాధ్యతే తథాచనోక్తదోషావస
రఃఇత్యాహ - జలాదీతి - జలాదీనాంయేత్రయోదశాన్యోన్యభావాస్తే
షాంకూటంసాధ్యత ఇత్యథః- సముదాయస్యప్రసిద్ధసంభవాదాహ- ప్ర
త్యేకమితి- త్రయోదశత్వావచ్ఛిన్నేతి- అనుమితేః పూర్వంసిక్విత సాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవతోధర్మిణివవాప్రసిద్ధ్యానతప్రహేతో స్సత్వాన

కేవలవ్యతిరేకణోలక్షణమాహ । వ్యతిరేకేతి । తదుదాహరణి ।
యథేతి । సన్వితరభేదఃప్రసిద్ధోవానవాఅన్యేయత్రప్రసిద్ధస్త్ర
హేతుసత్వేన్వయిత్వంఅనత్వేఅసాధారణ్యం । ద్వితియేసాధ్య
జ్ఞానాభావాత్కథంతద్విశిష్టానుమితిన్వశేషణజ్ఞానాభావే విశిష్ట
జ్ఞానానుదయాప్రతియోగిజ్ఞానాభావాద్వ్యతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానమ
పిసస్యాదితిచెన్న । జలాదిత్రయోదశాన్యోన్యభావానాంత్రయో
దశశుప్రత్యేకంప్రసిద్ధానాంమేళనంపృథివ్యాంసాధ్యతే । త్రయో
దశత్వావచ్ఛిన్నభేదాత్తకసాధ్యస్యైకాధికరణ వృత్తిత్వాభా

త్వనిబంధనేఅన్వయిత్వాసాధారణ్యేఇతినమదితాథః- ప్రత్యేకంప్ర
ధావపేక్షాబుద్ధివిశేషవిషయత్వరూపసముదాయత్వవిశిష్టజ్ఞానంసంభవతి
తథాచవిశేషణతాచ్ఛేదకప్రకారకనిణయస్యసద్భవాత్సాధ్యతావ
చ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహ్యానుమితిర్వ్యతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానంచసంభవతి
త్యాహప్రత్యేకాధికరణేత్వాదినాయద్యపిజలాదిచతుడశాన్యోన్యభా
వానాంచతుడశశుప్రత్యేకమితిరీత్యానక్తుముచితంతథా ప్యథావత్ప్ర
ప్రమాణాంతరత్వమంగీకర్వంతప్రాభాకరమూక్షేప్తంవ్యతిరేకవ్యాప్తి
రనుమిత్యంగత్వస్య ప్రదశః సీయతయా తన్న తసాధారణ్యేన వ్యతిరే
వ్యాప్తిదశయితుంజలాదిత్రయోదశేత్యాదికథనం- నచతన్న తేచతుడ
శాన్యోన్యభావాఃప్రసిద్ధాఃఅభావస్యాధికరణాత్తకస్యతేనాన్యోకారా
తిధ్యేయం- కేచిత్తుజలఘోవాదీర్యేషాంత్రయోదశానామితివిగ్రహేణ
దిప్రతియోగికానాంచతుడశానామిత్యథః- త్రయోదశస్వీతి - జలా

త్యాదిః ఉక్తవిగ్రహేణచతుదశస్విత్యర్థః అగ్రేష్ఠ్యవంబోధ్యమిత్యా
హుః - మూలేనందిగ సాధ్యవానితి - విశేష్యతానంబంధేన సాధ్యప్రకార
కసంశయవిశిష్టత్యర్థః - సపక్షలక్షణాదికమప్యేవంపరిష్కృత్యవ్యంప
క్షలక్షణసాధ్యవ్యాప్తిమాశంక తేటికాయాం - నన్విత - సంశయవిఘటకశా
బ్దబుద్ధిస్థలేవ్యాప్తిముక్త్యాప్రత్యక్షస్థలేతామాహ - కించేతి - ఉక్తేతిసిషాధ
యిషావిరహవిశిష్టసిద్ధ్యభావరూపపక్షతాశ్రయత్వస్య పక్షలక్షణత్యా
దిత్యర్థః - సద్ధేతుంనిరూప్యవ్యాప్త్యదివిశిష్ట హేతుంనిరూప్యేత్యర్థః - స
ద్ధేతునిరూపణేఅసద్ధేతుస్తరణాత్పునంగత్యాతన్నిరూపణమితిభావః - మూ
లేహేత్యాభాసాఇతి - హేతువదాభాసంతితిహేత్యాభాసాఃదుష్టహే
తవోనిరూప్యంతితిత్యర్థః - ననుసామాన్యధర్మప్రకారకజ్ఞానమంతరా
విశేషజిజ్ఞాసానుదయేనసవ్యభిచారేత్యాదినావిభాగోనుచిత ఇత్యాశం
కాంపరిజహీర్షుగ్తోషలక్షణేభిహితేదోషవత్వరూపదుష్టలక్షణసాధ్యితి

వాన్మాన్వగిత్యాసాధారణ్యేప్రత్యేకాధికరణప్రసిద్ధ్యాసాధ్య
విశిష్టానుమితివ్యక్తిరేకవ్యాప్తినిరూపణంచేతి - పక్షలక్షణమా
హ - సందిగ్ధేతి - ననుశ్రవణానంతరభావిమననస్థలే అవ్యాప్తిః త
త్రవేదవాక్యైరాత్మనోనిచ్చిత త్వేనసంచేహంభావాత్కించప్రత్య
క్షేపివహ్మయత్రేచ్ఛయానుమితిస్తత్రావ్యాప్తిరితచేన్న - ఉక్త

స్ఫుటతాల్లాభోభవతీత్యాశయేనదోషసామాన్యలక్షణమాహ - అనుమి
తితి - హేత్యాభాసత్వమితి - హేతోరాభాసాః హేత్యాభాసాః హేతు
నిష్ఠాదోషాః తేహంభావస్త్యమిత్యర్థః - హదోషహీమానిత్యాద్య
నుమతిప్రతిపత్తిభావవాన్త్యదగత్యాదిబాధనిశ్చయఃప్రతిబంధకఃప్ర
మాన్యకతాదృశనిశ్చయవిషయత్వంపహ్మ్యభావవద్ధృదాదావక్షతమితి
లక్షణసమన్వయః - అత్రానుమితిపదమజహల్లక్షణయానుమితి తస్మరణాన్య
తరపరంతేనవ్యభిచారాదిజ్ఞానస్యపరామర్శప్రతిబంధకతయైదనిర్వాహః
దనుమిత్యప్రతిబంధకత్వేపివ్యభిచారాదిమనావ్యాప్తిః - పర్వతోనిర్వహీ
రితిబాధభ్రమస్యపర్వతోవహీమానిత్యనుమితి ప్రతిబంధకత్వాత్తద్విష
యేవహ్మ్యభావాహేతివ్యాప్తిరతోయథార్థేతిభ్రమభిన్నేత్యర్థః - అ
యైవమపివహ్మ్యభావవద్ధృదాత్మకబాధైకదేశే వహ్మ్యభావాదావతి

వ్యాప్తిః- వహ్మ్యభావవాక్ప్రదఇత్యాకారకయథాథ- జ్ఞానవిషయ
త్వస్యతత్రసత్వాదితిచేన్నయద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయకజ్ఞానసామాన్యమ
నుమితిప్రతిబంధకంతద్రూపావచ్ఛిన్నత్వందోషత్వమిత్యర్థఃపర్యవ సానే
నాదోషాత్ వహ్మ్యభావత్వావచ్ఛిన్నవిషయకస్యవహ్మ్యభావన్వాన్త
దఇతిజ్ఞానస్యానుమితిప్రతిబంధకత్వేపితాద్యశజ్ఞానసామాన్య-తగ్గతస్య
వహ్మ్యభావవానిత్యాకారకజ్ఞానస్యాప్రతిబంధకత్వేన వహ్మ్యభావ
త్వాదేయద్రూపపదతోపాదానాసంభవాత్ - నచతహి-యథాథ-ప
దంవ్యథ-ంపర్యతోనిర్వహ్మిరితి భగవవిషయేపివహ్మ్యభావాదావతి
వ్యాప్తేకుక్తరీత్యైవవారతాదితివాచ్యంజ్ఞానపదస్యజ్ఞానవిశేషతాత్పర్య
గ్రాహకతయాయథాథ-పదసాథక్యాత్ ఏవంచయద్రూపావచ్ఛిన్న
విషయకానాహార్యాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితనిశ్చయ సామాన్యం
ప్రకృతానుమితిప్రతిబంధకంతద్రూపావచ్ఛిన్నత్వందోషత్వమిత్యర్థఃపర్య

పక్షతాశ్రయత్వస్యసక్షులక్షణత్వాత్ । సపక్షులక్షణమాహ । ని
శ్చితేతి । విపక్షులక్షణమాహ । నిశ్చితేతి । ఎరంసద్ధేహంనిరూప్యా
సద్ధేహంనిరూపయితుంవిభజితే । సవ్యభిచారేతి । అనుమితిప్రతి
బంధకయథాథ-జ్ఞానవిషయత్వంహేత్వాభాసత్వంసవ్యభిచార-

వసితఃతేనవహ్మ్యభావవత్త్వవిషయకస్యాహార్యస్వాప్రామాణ్యజ్ఞాన
విశిష్టస్యసంశయస్యచానుమిత్వప్రతిబంధకత్వేపినాసంభవఇత్యలం పల్ల
వితేన- పరేతుఇదంనుస్తానామేవలక్షణం పరంతుజాగ్రమాన వ్యభిచా
రాదేఃప్రతిబంధకత్వమధ్యమేతదథ- స్త్యనుమితిప్రతిబంధకాఃయేవ్య
భిచారాదయఃఎకజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకవత్త్వసంబంధేన
తత్ప్రకారకయథాథ-జ్ఞానవిశేష్యత్వం- ధూమవాన్స్వహ్మిరిత్యాదౌధూ
మాభావవద్వృత్తిత్వవిశిష్టవహ్మిరిత్యభిచారః ఉక్తసంబంధేన తద్వాన్స్వ
హ్మిరిత్యాకారకయథాథ-జ్ఞానవిశేష్యత్వమస్తీతిలక్షణసమన్వయః- అ
నుమితిపదస్యప్రకృతానుమితిపరశయాసద్ధేతావనుమితిప్రతిబంధకీ భూ
తవ్యభిచారాదీనామప్రసిద్ధత్వానాతివ్యాప్తిర్యథాథ-పరానుపాదానే
దశితసంబంధేనవ్యభిచారప్రకారకభగవవిశేష్యత్వస్యసద్ధేతావపినత్యే

సాత్విక్వాప్తిస్సాన్యదితితన్నివేశిత్యావళి - సత్రివిధాభితి - సామాన్య
 లక్షణంతుసాధారణాద్వన్యతమత్వంస్తుటం-మూలేతత్రేతి-సాధారణా
 దిమధ్యభిత్త్యథః-సాధ్యాభావవద్యుత్తిరితి - సాధ్యతావచ్ఛేదకధమ
 సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావవన్నిరూపితమేతేతావచ్ఛేదక
 సంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతావానిత్యథః-తేనవహ్నిమాన్ధామాదిత్యా
 దాహేతుమతిపవతాదాత్మతాస్సాధ్యాభావస్యసంబంధంతరావచ్ఛిన్న
 సాధ్యసామాన్యాభావస్యచసత్వేప్తినాతివాప్తిః - తత్రచసాధ్యాభావవ
 త్రాయాంసంబంధవిశేషావచ్ఛిన్నత్వానివేశేవహ్నిమాన్ధామాదిత్యా
 దావహ్నిద్యభావస్యకాలికసంబంధేనపవతాదావృత్తగతివాప్తిః -
 దైశికవిశేషణతావిశేషావచ్ఛిన్నత్వవివేషేషుటత్వాభావాదిసాధ్యకవ్యభి
 చారిణిసాధ్యాభావస్యఘటత్వాదేర్దిశేషణతావిశేషణాధికరణాప్రసి
 ధ్యోవాప్తిరతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనసాధ్యతాగ్రహంప్రతి

రంవిభజతే। సత్రివిధాభితి। సాధారణంలక్షణయతి। తత్రేతి। ఉ
 దాహరతి। యథేతి। అసాధారణంలక్షణయతి సర్వేత। అనుప
 సంహరిణోలక్షణమాహ। అన్వయేతి। విరుద్ధంలక్షణయతి। సా

యేనసంబంధేనసాధ్యాభావవతానిశ్చయఃప్రతిబంధకసేనసంబంధేనసా
 ధ్యాభావవత్వం విశేషణీయంవహ్నిదాసాధ్యతాదృశసంబంధోదైశిక
 విశేషణభా-ఘటత్వాభావాదాచసాధ్యసమవాయసంధేనదోషః - కపి
 సంయోగ్యతద్వ్యక్షత్వాదిత్యాదాతాదృశసంబంధోనిరవచ్ఛిన్నదైశికవి
 శేషణతేతిత్ - సచవిరుద్ధేతివాప్తిరితిభృమితవ్యం-ఉపధేయసంకరేత్వ
 సాధ్యసంకరభిన్యాత్తస్యవిరుద్ధసాసాధారణ్యేపిక్షతివిరహాత్-సర్వ
 సపక్షవాప్యప్రతితి- సపక్షవాప్తిస్సామాన్యాభావవానిత్యథః- సర్వ
 పదంసపక్షవాప్తిత్వసామాన్యాభావనివేశసాధికంసపక్షపదంనిశ్చితసా
 ధ్యవదథఃకంశబ్దేఅనిత్యత్వసాధకశబ్దత్వాదిసచేతావపిపక్షేసాధ్యసందే
 హాదకాయామసాధారణ్యస్యేష్టత్వాదిసంప్రదాయవిదః-నవీనానుసంధే
 తావపిపక్షేసాధ్యసందేహాదకాయామసాధారణ్యస్యప్రకృతపరామశః
 కాలికవిరుద్ధపరామశఃదకాయాంసత్ప్రపక్షస్యచ స్వీకారేచ్ఛాధభృమ
 కాయాంబాధసాధ్యవ్యంగీకారాపత్తేః - సహనైషవ్యేయ్యుక్తిపశ్యామః

ఏవంచాత్రసపక్షపరంకేవలసాధ్యవత్పరంశబ్దోనిత్యశబ్దత్వాదితి సాధ్యవ
దవృత్తహేతోరేవలక్ష్యతేతినదోషఇతిపాఘళః - అన్వయేతి - అన్వయ
వ్యతిరేకదృష్టాంతరహితత్వంచకించిద్విశేష్యనిశ్చయవిషయసాధ్యకత్వే
సతికించిద్విశేష్యకనిశ్చయవిషయసాధ్యాభావకత్వం-నవీనమతేత్వత్వం
తాభావాప్రతియోగిత్యవిశిష్టసాధ్యాదికత్వమేవానుపసంహరిత్వంతత్వ
నన్యవ్యతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానప్రతిబంధకతా- సాధ్యాభావవ్యాప్త ఇతి- సా
ధ్యాభావవ్యాప్తిసాధ్యవదవృత్తిత్వమసాధారణ్యస్యకునిశ్చితసాధ్యవద
వృత్తిత్వరూపతయానాభేదఃనవీనమతేతుసాధ్యాభావన్యవ్యతిరేకవ్యాప్తి
సాధ్యవ్యాసకాభావప్రతియోగిత్యరూపేతినాసాధారణ్యాభేదః ఏతా
దృశవిశిష్టహేతుమతాజ్ఞానంసాక్షాదనురుతిప్రతిబంధకమితిధ్యేయం- య
న్యసాధ్యాభావేత్యాది- యత్సంబంధిసాధ్యంతదభావవ్యాప్త్య హేత్వంత
గన్యజ్ఞానంపక్షే- స్తిసప్తకపక్షఇత్యర్థః - ప్రకృతసాధ్యవ్యాప్త్యే
జ్ఞాయమానోయఃప్రకృతహేతుస్తతోన్యస్తేతాసాధ్యాభావవ్యాప్త్యే

ధ్యేతి. సత్ప్రతిపక్షంలక్షయతి. యస్యేతి. అసిద్ధంవిభజితే. అసి
ద్ధఇతి. ఆశ్రయాసిద్ధముదాహరతి. గగనేతి. స్వరూపాసిద్ధము
దాహరతి. యథేతి. వ్యాప్త్యాసిద్ధస్యలక్షణమాహ. సోపా

జ్ఞానదశాయామేవతన్యసత్ప్రతిపక్షతేతిసూచనాను హేత్వంతరేతిప్రా
చః-నవీనాఃపునరేవంపక్షాయంతియస్సంబంధిసాధ్యాభావ వ్యాప్త్యే
త్వంతరన్యపక్షేనత్వంతథావిధయిత్యర్థః-యితి-ఆశ్రయాసిద్ధోయథేతి
శ్రయాసిద్ధిశ్చపక్షేపక్షతావచ్ఛేదకపరమాఃపక్షతావచ్ఛేదకపరమాహ
పక్షోవా- సచనాస్యేవేతి - అరవిందన్యప్రసిద్ధత్వాత్సవిశేషణేహ
న్యాయేనారవిందగగనీయత్వంనాస్తీతిపర్యవసితోర్థః - స్వరూపా
శ్చపక్షేహేత్వభావఃహేత్వభావవాక్పక్షోవా - ననుసోపాధికస్త
రిక్తస్యసద్భావార్థంపంచహేత్వాభాసాయన్యకాహ - సోపా
యితివ్యాప్త్యాసిద్ధిన్యాప్త్యభావస్తస్యాసోపాధికహేతానియ
సత్వాత్సోపాధికోవ్యాప్త్యాసిద్ధవీచనత్వతిరిక్తోహేత్వాభాసయితి
వఃఉపాధ్యోషత్వంనసంభవతీతిదీపికాయాంవ్యక్తిభవివ్యక్త్యుక్తి-అ
మవధేయంసాధ్యసాధ్యతావచ్ఛేదకాభావస్సాధ్యాప్రసిద్ధిహేతాహే

తావచ్ఛేవకాభావస్సాధనాప్రసిద్ధిర్యథాకాంచనమయవహ్నిమాకాకాంచనమయధూమాచిత్యాదౌతద్గ్రహదశాయాం హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవ్యాప్తిగ్రహప్రతిబంధః ఫలంతయోర్వ్యాప్యత్వాసిద్ధావంతర్భావాన్నహేత్వాభాసాధిక్యమితి సాధ్యవ్యాపకత్వఇతి సాధ్యవ్యాపకత్వసాధనావ్యాపకత్వేవకరూపేణైకసంబంధేనచగ్రహేవ్యతేనవహ్నిమాన్ధూమాచిత్యాదౌతత్తద్వహ్నావహ్నిత్యేనసాధ్యవ్యాపకత్వస్యతత్తద్వహ్నిత్యేనసాధనావ్యాపకత్వస్యచసత్యేవినాతివ్యాప్తిసవాసంయోగేనసాధ్యవ్యాపకస్యవహ్నిస్సమవాయేనసాధనావ్యాపకత్వేవిత

ధికఇతి । ఉపాధిలక్షణమాహ । సాధ్యేతి । ఉపాధిశ్చతుర్విధః కేవలసాధ్యవ్యాపకః పక్షధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యవ్యాపకస్సాధనావచ్ఛిన్నసాధ్యవ్యాపకః ఉదాసీనధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యవ్యాపకశ్చేతి । ఆద్యః అదేకంధనసంయోగః । ద్వితీయాయథావాయుః ప్రత్యక్షః ప్రత్యక్షస్పర్శాశ్రయత్వాదిత్యత్ర బహిర్వ్యత్వావచ్ఛిన్నప్రత్యక్షత్వవ్యాపకముద్భూతరూపత్వంత్యతియాయథాప్రాగభావోవినాశీజన్యత్వాదిత్యత్రజన్యత్వావచ్ఛిన్నానిత్యత్వవ్యాపకంభావత్వం । చతుర్థోయథాప్రాగభావోవినాశీప్రమేయత్వాదిత్యత్రజన్యత్వావచ్ఛిన్నానిత్యత్వవ్యాపకంభావత్వం । దాధితస్యలక్షణమాహ । యస్యేతి । అత్రచాధస్యగ్రహవ్యాభావనిశ్చయిత్యేనసత్ప్రతిపక్షస్య విరోధిజ్ఞానసామగ్రీత్యేనసాక్షాదనుమితి ప్రతిబంధకత్వం ఇతిరేషాంతుపరామేశప్రతిబంధకత్వం । తత్రాపీసాధారణస్యావ్యభిచారభావ

త్రాతివ్యాప్తిః - మూలోక్తోసాధిలక్షణే ౨ వ్యాప్తివారయితులక్షణభేదంప్రదశేయతి - ఉపాధిశ్చతుర్విధ ఇతి - యద్ధర్మవిశిష్టసాధ్యవ్యాపకత్వంతద్ధర్మవిశిష్టసాధనావ్యాపకత్వంలక్షణేనివేశనియ్య మన్యథా పర్వతత్వాత్పక్షపక్షధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యవ్యాపకస్యకస్యచిద్ధూమత్వావచ్ఛిన్నావ్యాపకత్వాదతిద్యాప్తిస్సాన్యదితిధ్యేయం - ఉదాసీనేతి - పక్షధర్మసాధనాభ్యాంభిన్నేత్యర్థః - బహిర్ద్రవ్యత్వమాత్మాన్యద్రవ్యత్వం - ఇదంకేవలప్రత్యక్షత్వస్యైవసాధ్యత్వానుసారేణ - ప్రాగభావోవినాశీజ

స్యత్వాదితి. అత్రజన్యత్వంపక్షధర్మోనభవతితిసానావచ్చిన్నపాధ్యవ్యా
పకత్వఘటితలక్షణం. అనిత్యత్వవ్యాపకమితి - వినాశిత్యవ్యాపక మిత్య
తః - జన్యత్వస్యోపాసీనత్వంసంపాదయితుంప్రమేయత్వాదితి - చాధ
న్యసాధ్యాభావవత్తానిశ్చయస్య - గ్రహ్యాభావనిశ్చయత్వే నేతి - అను
మితప్రతిబంధకత్వమిత్యనేనాన్వయి- విరోధిజ్ఞానసామగ్రిత్వేనేతి - ఇదం
ప్రాచీనమతే- వస్తుతస్తు-విరోధిపరామశఃస్య సాధ్యాభావవ్యాప్యవ
త్తానిశ్చయత్వేనైవప్రతిబంధకత్వంలాఘవాదితిధ్యేయం - ఇతఃపాంశ్య
భిచారాదిగ్రహణం-తత్రపివ్యభిచారాదిగ్రహేష్యపిసాధారణస్యేతిభా
వప్రధానయాసాధారణ్యస్యేత్యతః-అవ్యభిచారాభావతయా - తద్గ
్రహస్యేతిశేషఃవ్యాప్తిజ్ఞానప్రతిబంధకత్వమిత్యనేనాన్వయః ఏవమగ్రేపి
హేతౌసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వస్యేవసాధ్యతావచ్ఛేదకే హేతుసమా
నాధికరణాత్వంతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యాపివ్యభిచారతయా

రూపతయవిరుద్ధస్య సామానాధికరణ్యాభావతయవాన్వయ
త్వాసిద్ధస్యవిశిష్టవ్యాప్త్యభావతయా అసాధారణానుపసంహ
రిణోర్వాప్తిప్రసంశయాధాంకత్వేన వ్యాప్తిజ్ఞానప్రతిబంధక
త్వంత్రయాసిద్ధిస్వరూపాశిద్ధోఃపక్షధర్మతాజ్ఞానప్రతిబం
ధకత్వం । ఉపాధిస్తు వ్యభిచారజ్ఞానద్వారా వ్యాప్తిజ్ఞానప్రతి

తద్గ్రహస్య హేతుసమానాధికరణాత్వంతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక
త్వాభావరూపేయోఅవ్యభిచారసద్గ్రహప్రతిబంధకతేతిభావః - హేతౌ
సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వప్రకారకగ్రహస్యవ్యాప్తిగ్రహప్రతిబంధకత్వ
తుమణిమంతాదిన్యాయేన- విశిష్టవ్యాప్త్యభావతయా హేతువ్యాపకతా
వచ్ఛేదకపాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్చిన్న సామానాధికరణ్యాభావరూప
యా - వ్యాప్తిసంశయాధాంకత్వేనేతి హేతౌవసాధారణ్యాదిజ్ఞా
దశాయాం హేతుసాధ్యయోస్సామానాధికరణ్యశ్చయానుభవేన || తౌ
తథావేనచసాధ్యసంశయసత్వేనవ్యాప్తిసంశయసంభవాన్న వ్యాప్తి
ణయఇతిప్రాచీనమతభిప్రేత్యదం-పక్షధర్మతాజ్ఞానప్రతిబంధకత్వమి
పక్షేపక్షతావచ్ఛేదకవిరహస్యహేతువిరహస్యచనిశ్చయదశాయాం హే
తౌపక్షతావచ్ఛేదకశిష్టపక్షవృత్తిత్వగ్రహసంభవాదితిభావః-ననుపం

త్యోక్తిరసంగతాహేతానుపాధిగ్రహదశాయామపి వ్యాప్తినిశ్చయసం
భవేనోపాధిజ్ఞానస్యవ్యాప్తినిశ్చయప్రతిబంధకతాయా అవశ్యంవక్తవ్యత
యోపాధేరపిహేత్యాభాసలక్షణాక్రాంతత్వాదతతహ-ఉపాధిస్తీవ్వితి-
వ్యభిచారజ్ఞానద్వారేతి-తథాచహేత్యాభాసలక్షణేసాత్మాదనుమితతత్క
రణాన్యతరప్రతిబంధకత్వస్యైవనివేతనియ్యతయాపరముఖనిరీక్షకస్యో
పాధేనహేత్యాభాసత్వమితిభావః- ననుతథాపిసిద్ధిసత్వేప్యనుమిత్యను
దయాత్తద్విషయస్యసాధ్యవత్పక్షస్యాపిహేత్యాభాసత్వమావశ్యకమి
త్యాశంకాంజరనైమిషాయైకానాంమతమవలంకేయేష్టాపత్యాపరి
హరతి- సిద్ధసాధనంత్వితీ- పక్షతావిఘటతయేతి - తస్యతేపక్షతాయా
సాధ్యసంశయరూపతయాతద్విఘటకత్వంసాధ్యనిశ్చయస్యాక్షతమితిభా
వః- అంతర్భావతీతి- తథాచనవిభాగవ్యాఘాతఇతిభావః-దశఃతమపిశి
థిలమిత్యాలోచ్యాహ-నిగ్రహేతి- నచసిద్ధాంతేనుమితిప్రతినిధేప్రతి
బంధకతయాతద్విషయస్యకథంహేత్యాభాసతానేతివాచ్యంసి సాధయి

బంధకఃసిద్ధసాధనంతుపక్షతావిఘటకతయాశ్రయాస్థిదా వంత
భావతీతిప్రాంచః-నిగ్రహసానాంతరమితిసవినాఃఇత్యనుమాన
పరిచ్ఛేదసమాప్తః.

ఉపమానంలక్షయతి | ఉపమితకరణమితి ఇత్యుపమానపరి
చ్ఛేదసమాప్తః,

సాయాస్సిద్ధినిష్ఠప్రతిబంధకతాయాముత్తేజకతయాకేవలంసిషాధయిషా
సహితసిద్ధప్రతిబంధకత్వాభావేనతద్విషయే ఉక్తహేత్యాభాసలక్షణా
సంస్పృశాదధికమస్తదియ్యాభినవదీధితిన్యాఖ్యాయాంతకకకకశ విచా
రచాతురీధురీక్షైరనుసంధేయం- ఇత్యనుమానపరిచ్ఛేదసమాప్తః.

ఉపమానంలక్షయతీతి. అవసరసంగత్యోపమానంనిరూపయతిత్య
థః- ఉపమితిస్వరూపంవ్యుత్పాదయతి - మూలసంక్షేపి- సంజ్ఞాగవయ
పదంసంజ్ఞగవయ్యయోసంబంధశ్చక్రితద్జ్ఞానమిత్యథః-లక్షణం తూ
పమినోమిత్యనువ్యవసాయగమ్యోపమితిత్వమవ-వాక్యార్థకంస్తరగో
సదృశత్వవిశిష్టపిండంపశ్యతీతి-తేనస్మగణంసాదృశ్యదశశన సహకారిస
తుసాదృశ్యదశశనజన్యమేనస్మగణంసహకారినినూచితం - ప్రాంచస్తు.

వాక్యార్థం సరిన్విత్య త్రవతమాన సామిప్యే ప్రత్యయః వాక్యార్థం
 స్మరివ్యన్విత్యథాః - ఏవంచ వాక్యార్థస్త రణస్య పాద్యశ్య దశకనజన్య
 తాలాభేన వ్యాపార తాలాభ ఇత్యాహుః - తదనంతరమిత్యాది - సాద్య
 శ్యదర్శనానంతరంగవయోగవయపదవాచ్య ఇత్యాకారికాగవయత్వరూ
 పలఘుధమకథమితావచ్ఛేదకకోపమితిరుత్పద్యత ఇత్యథాః - ఇదముప
 లక్షణం వైధమ్యేదశకనెనాప్య పమితిరితిధ్యేయం వైశేషికాస్తుపదవాచ్య
 శ్వవ్యాప్యసాద్యశ్యాదిపరామశాత్పదవాచ్యత్వస్యానుమితిరేవాతో నో
 పమానం ప్రమాణాంతరమిత్యాహుః - తచ్చింత్యంవ్యాప్తిజ్ఞానమంతరా
 పిపదవాచ్యత్వప్రమితేరనుభవసిద్ధత్వాదివ్యవమానపరిచ్ఛేదస్సమాప్తః
 శబ్దంలక్షయతి. ఉపజీవ్యోపజీవకత్వంసంగత్యా శబ్దంనిరూపయ
 త్యథాః. అత్రజ్ఞానమానశబ్దస్యశబ్దప్రమాణతయాశబ్దే ఉపమానోప
 జీవకత్వాభావానుపమితిశాబ్దబోధరూపపలయోగ్సంగతిబోధ్యాతథా

శబ్దంలక్షయతి. ఆప్తేతి. ఆప్తంలక్షయతి. ఆప్తస్త్వితి.
 వాక్యలక్షణమాహ. వాక్యమితి. పదలక్షణమాహ. శక్తమితి
 అథాస్త్వత్వసుకూలపద ప్రచారకసంబంధశ్చక్తిస్సాచ పదా

సాశక్తిసరిచ్ఛిత్తరూపా ఉపమితిసస్యాశ్చ శాబ్దబోధోపజీవ్యత్వేన ఫల
 యోరుపజీవ్యోపజీవకత్వ సంభవస్తాద్యశసంగ తేశ్చఫలనిష్ఠత్వేపిస్వాత్ర
 యకరణత్వాన్నకపరంసగాసంబంధేనకరణనిష్ఠత్వాత్కరణయోరసంత
 రాభిథానప్రయోజకత్వం. శబ్దజ్ఞానస్యప్రమాణత్వాంగీకర్తవ్యం ఏవమ
 తేఉపమితేశ్చక్తపదవిషయకత్వేనశబ్దప్రమాణతయాలత్రోపమానజన్య
 త్వస్యాత్వతతయాస్వరూపయోరపిసంగతిగితి మంతవ్యం - మూలే అప్త
 వాక్యంశబ్దఇతి- శబ్దఇతిలక్ష్యనిదేశః. ప్రమాణశబ్దఇతితదథాః - అప్త
 వాక్యమితిలక్షణం- భవతిహిపయసాసించ తిత్వాదిశబ్దః ఆప్తోక్తవాక్యం
 పశుపహ్నినాసించ తిత్వాదిశబ్దస్తరుచ్చాగణకతుకర్యథాథావక్తృత్వరూ
 పాప్తత్వాభావాత్సృక్తవాక్యార్థగోచరయథాథజ్ఞానజన్య వాక్యం
 ప్రమాణశబ్దఇతితునిష్కృతః- వాక్యప్రయోగే వాక్యార్థజ్ఞానస్యహే
 తుత్వాలక్షణసంగతిఃస్ఫుటమేతచ్ఛబ్దమణౌ- మిమాంసకమతనిరాసకత్వే
 నాగ్రముఖమవతారయతుంతన్తతసాధారణ్యేనశక్తిపదాథక మాహ

అథఃస్త్వత్ప్రసూకూలేతి - శాబబోధజనకాథఃస్త్వత్ప్రసూకూలః ఘటాది
పదఘటాదిరూపాథఃయోస్సంబంధశ్చ క్రిత్యథః - అనుకూలత్వ మిహ
ప్రయోజకత్వంతచ్చ కారణతావచ్ఛేదకపదపదాథఃసంబంధస్య స్తితితః
పదపదాథఃసంబంధస్య శాబబోధజనకస్త్వత్ప్రజనకత్వాభావేపినక్షతిః -
అథఃస్త్వత్ప్రసూకూలత్వస్యాదృష్టాసాధారణ్యాద్విశేష్యమితిధ్యేయం -
పదాథాంతరమితి-తత్తత్పదాథఃతావచ్ఛేదకాభావమాటవదిత్యర్థః -
తేనాతిరిక్తపదాథఃస్యాన్యమతాప్రసిద్ధత్వేపినవ్యాఘాతః - అస్మాత్పదా
దయమథోబోధవ్యత్యాదిమూలస్య ఎతత్పదజన్యబోధవిషయాయమ
తాత్పర్యాకారికేష్వరేచ్ఛాశక్తిరిత్యథః - సుతుసదాథాంతరమితి-న చ
శ్వరియ్యజ్ఞానస్యేచ్ఛాయాఃకృతేర్వాశక్తిరూపత్వమితివినిగమనావిరహాద
తిరిక్తవశక్తిరితివాచ్యం ఆధునికసంకేతస్యేచ్ఛాయూపతయా శక్తేరపిచ్ఛా
యూపత్వేనసంకేతజ్ఞానస్యానుగతకార్యకరణభావస్సంభవతినాన్యథేత్యేవ

థాంతరమితిమిమాంసకాస్తస్మిరాసాథకమాహ - అస్మాదితి
డిత్థాదీనామివఘటాదీనామపినంకేత ఎవశక్తిఃనతుసదాథాంత
రమితిత్యథః - ననుగవాదిపదానాంజాతావేవశక్తిర్విశేషణ
యాజాతేఃప్రథమోపస్థితత్వాన్వ్యక్తిలాభస్వాక్షపాదితి కేచి

వినిగమకసంభవేనేచ్ఛాయాఎవశక్తిత్వస్వీకారాత్-నచభగవదిచ్ఛాయా
స్సకలవిషయిత్యాశ్చక్రిత్యస్వీకారేఘటపదబోధవ్యత్వప్రకారకేచ్ఛా
యాఃపటేపినత్వాద్ఘటపదవాచ్యత్వస్యాతిప్రసంగః ఏవంగంగాపదజన్య
బోధవిషయత్వప్రకారకేచ్ఛాయాస్తిరేపినత్వేవశక్త్యేవతద్బోధసంభవే
లక్షణోచ్ఛేదాపత్తిరితివాచ్యంయతస్తత్తత్పదవాచ్యత్వంతత్తత్పదజన్యబో
ధవిషయత్వప్రకారతానిరూపితేష్వరేచ్ఛియ్యవిశేష్యతావత్సంతాదృశ
ప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాసంబంధేనతదిచ్ఛావత్సంవాతథావతాదృ
శఘటపదవాచ్యత్వస్యపటేఅసత్వాన్నాతిప్రసంగఃగంగాదిపదజన్యత్వ
స్యబోధాంశేబోధవిషయత్వస్యచతిరాంశేస్వాతంత్ర్యేణభావమిశ్వరే
చ్ఛాయాముషేయతేతద్ధంచవిశకలితభావస్థలేనిరూప్యనిరూపకభావాప
న్నవిషయతాయాఅభావేనగంగాపదజన్యత్వప్రకారతానిరూపితబోధవి
షయతానిరూపితవిషయత్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాసంబంధేన

చ్చానత్వస్యతీరేఅసత్వేననక్షతిరిసంక్షేపః-విశిష్టేశక్తింవ్యవస్థాపయితుం
మాంసంమతముపన్యన్యదూషయతి-గవాదీతి-విశేషణీభూతజాతి గ్రహ
మంతరావిశిష్టగ్రహసంభవేనవిశిష్టేశక్తికల్పనంనసంభవతి అతోజాతిగ్ర
హస్యప్రథమమపేక్షితత్వేనజాతావేశశక్తికల్పనముచితంలాఘవాదిత్యా
హవిశేషణతయేతి-విశిష్టగ్రహత్పూర్వమవగతత్వాదిత్యర్థఃకథంతర్వివ్యక్తి
లాభిత్యతతహ-వ్యక్తితీతతేపాదితిఅర్థాపత్తిప్రమాణాదిత్యర్థః-వ్యక్త
వేవసంభవేనేతి-అనుపపత్తిప్రతిసంధానశూన్యతాదశాయామపివక్తిభా
నస్యానుభవసిద్ధత్వేనేత్యపిబోధ్యం-విశిష్టవ్యక్తావేవేత్యేవకారేణకేవలజా
తికల్పనవ్యవచ్ఛేదః-అత్రేదంబోధ్యంజాతితద్వైశిష్ట్యతదాశ్రయేనుత్రి
మశక్తిఃకల్పనియ్యసద్ధాద్యయసంబంధస్యేవపదద్యయసమభివ్యాహారం

తీతన్నగామానయేత్యాదౌవృద్ధవ్యవహారేణసవత్త్రానయనా
దెద్యకాశవసంభవేనజాతివిశిష్టవ్యకావేశశక్తికల్పనాత్-శక్తి
గ్రహశ్చవృద్ధవ్యవహారేణ-వ్యతిత్యుచాలోగామానయేత్యు
క్తమవృద్ధవాక్యక్రవణానంతరంమధ్యమవృద్ధస్యప్రవృత్తిముపల

భ్యత్యేనాన్యస్యాశక్యస్యకాబ్జబోధేభానాసంభవాదితి-నవ్యాస్తులక్ష్మ్యతా
వచ్ఛేదకశ్చగ్రహమాత్రేణలక్ష్మ్యతావచ్ఛేదకస్యేవశక్యతావచ్ఛేదకత్వ
గ్రహమాత్రేణకశ్యరావచ్ఛేదకస్యాపికాబ్జబోధేభానంసంభవతీతి-శక్య
తావచ్ఛేదకేశక్తిసకల్పనియ్యేతివదంతి-శక్తిగ్రహశ్చవృద్ధవ్యవహ
రేణేతి-శక్తిగ్రహస్తువృద్ధవ్యవహారాదినాసంభవతీత్యర్థః-ఆదినావ్యా
కరణాదిపరిగ్రహః-అతఏవ-శక్తిగ్రహంవ్యాకరణోసమానకోశాస్త
వాక్యాద్యవహారతశ్చ-వాక్యస్యశేషాదివృతేవదంతిసాన్నిధ్యతస్సిద్ధ
పదస్యవృద్ధాభ్యభియుకోక్తిస్సంగచ్ఛతే-వ్యాకరణాత్ప్రకృతిప్రత్యయా
దీనాంశక్తిగ్రహః-ఉపమానాచ్ఛక్తిగ్రహస్తృద్ధస్తాద్దశితః-అప్యేక
దంతహేరంబలంబోదరగజాననాదితికోశాదేకదంతాదిశబ్దాః-గణేశత్వ
విశిష్టేశక్తాభిత్యర్థః-కాద్గణేశత్వవిశిష్టేశక్తిగ్రహః-తత్రైకదంతాదిశబ్దా
నామేవాథతయాతేషాంవిభిన్నత్వేనద్వంద్వోపపత్తిః-కోకిలఃపికపద
వాచ్యిత్యా-సవాక్యపికపదస్యకోకిలేశక్తిగ్రహః-వ్యవహారతశ్చక్తి
గ్రహమపపాదయతి-వ్యవస్థాపి-శక్తిగ్రహేచ్ఛావాసిత్యర్థః-ఉ

త్తమవృద్ధేతి-ప్రయోజకవృద్ధేత్యర్థః - మవృమవృద్ధస్యేతి - ప్రయోజ్య
వృద్ధస్యేత్యర్థః- గవానయనందృష్టాప్రవృత్తిముపలభ్యేత్యన్వయః ఉప
లభ్యేత్యస్యానుమానేత్యర్థః-ఇయంక్రియా ప్రయత్నసూచికావిలక్ష
ణక్రియా తావత్స్వియ్యక్రియావదిత్యనుమాన ప్రయోగోబోధ్యః - ప్రవృ
త్తిజనకజ్ఞానస్యగవానయనగోచర ప్రయత్నజనకగవానయనజ్ఞానస్య ||
వాక్యస్యవిశిష్టే థేత క్షేత్రేనకల్పనియ్యతాదృశాథాన్యసమభివ్యాహరల
భ్యత్వాదనన్యలభ్యోపాశబ్దాథా-ఇతిన్యాయాదిత్యఃసంధిమాహ - అశ్వ
మానయేత్యాది - ఆవాపోద్వాపాభ్యామితి - ఆవాపస్సంగ్రహః ఉద్వా
పస్యాగః-శ్చ్యుత్పద్యత ఇతిశ్చ్యుత్పత్త్యాశ్రయోభవతీత్యర్థః - వాక్యే

భ్యగవానయనంచదృష్టామధ్యమవృద్ధప్రవృత్తిజనకజ్ఞానస్యాన్వ
యవ్యతిరేకాభ్యాంవాక్యజన్యత్వంని శ్చిత్త్యా శ్వమానయగంబ
ధానెతివాక్యాంతరేణావాపోద్వాపాభ్యాంగోపదన్యగోత్వ వి
శిష్టేత క్షేత్రశ్వపదస్యాశ్వత్వవిశిష్టేత క్షిరితిశ్చ్యుత్పద్యతే । ననుస
వత్రకార్యపరత్వాద్వ్యవహరస్యకార్యపర ఎవశ్చ్యుత్పత్తిశ్చ
సిద్ధపరఇతిచేన్నకాశ్యాం త్రిభువనతిలకోహుపతిరాస్తయిత్వా
దాసిద్ధేపివ్యవహారాద్వికసితపద్మేమధుకరసిద్ధతీత్యాదా ప్రసిద్ధ
పదసమభివ్యాహారాత్సిద్ధేపిమధుకరపదాదా శ్చ్యుత్పత్తిదశానా
చ్చ । లక్షణాపితబద్ధప్రతిశ్చక్యసంబంధోలక్షణా । గంగాయాం

షాద్యథాయవమయశ్చరుభావతీత్యత్రయవశబ్దః ఆర్యవ్యవహారాద్ధీఘా
శూకవిశిష్టస్యవాచకః క్షేచ్ఛవ్యవహారాత్ప్రియంగోర్వాచకోవేతి సంబ
హేవసంతేనవసస్యానాంజాయతేపత్రశాతనం-మోదమానాశ్చతిష్ఠం
తియవాఃకణికశాలినయితి-వాక్యేషాద్ధీఘాశూక విశిష్టేత క్షిణిణయః
ప్రియంగాతుశక్తిభ్రామాత్ప్రయోగః-వివరణాద్వథాపచతి పాకం కరో
తీత్యత్రయత్నాదకకరోతినాసవాభ్యాతవ్యాభ్యానాదాభ్యాతస్యయ
త్పత్వవిశిష్టేత క్షిగ్రహః-సిద్ధపదసాన్నిధ్యాచ్చక్షిగ్రహస్తు వికసిత పద్మే
మధుకరయిత్యాద్యగ్రిక్షగ్రంథేనస్ఫుటిభవిష్యతీత్యలంఘ్యవితేన-వ్యవహ
రస్యకార్యపరత్వాదితియోజనా- కార్యపరత్వంచక్రతిసాధ్యానయ నాది
రూపక్రియాతాత్పర్యకత్వంశ్చ్యుత్పత్తిశ్చక్షిగ్రహః- వ్యవచ్ఛేద్యంస్ఫుటయ

తినసిద్ధేతిద్దేపివ్యవహారాదితి తథాచసిద్ధేపితక్తి గ్రహస్త్వాసశ్యకః అన్య
 తాతత్రానుభవసిద్ధస్యకాబ్జబోధస్యా పలాపాపత్రేరితిభావః తీరేపితక్తిర్న
 కల్ప్యతయితి-గంగాపదస్యేతిశేషః-నన్వేనసైంధవాదిపదానాం నానా
 భేకత్వానుపపత్తిరేకత్రతక్తిస్యత్రలక్షణయైవ నిర్వాహదత ఆహ-
 సైంధవాదాదితి-ఆదినాహర్యాదిపరిగ్రహః- సంబంధాభావాదితి - సం
 యోగాదిరూపసంబంధాభావాదిత్యర్థః-యిదముపలక్షణం ప్రసిద్ధయో
 రభేయోఃకుత్రతక్తిఃకుత్రలక్షణేత్యత్రవినిగమకాభావేనో భయత్రతక్తి
 కల్పనశ్యావశ్యకతేతి-మంచాయితమంచపదంమంచస్థపురుషే లాక్షణికం
 వాచ్యాభేద్యక్తోశనకత్యత్వాన్వయాభావాదిత్యర్థః - వాచ్యాభే
 స్యాపీత్యపినాలక్ష్యసముచ్చయః-చ్చత్రిణయితి- ఏకసాధకవాహిత్యేనచ్చ
 త్యచ్చత్రిమగమనకత్యత్వాన్వయః - తాత్పర్యానుపపత్తి రేవలక్షణాది
 జం- నచచ్చత్రిత్యన్వయమత్యభేదేనిప్రత్యయాంతస్యపదసమూహ రూప

ఘోషిత్యత్రగంగాపదవాచ్యప్రవాహసంబంధాచేవతీరోష్ఠసి
 తాతీరేపితక్తిర్నకల్ప్యతేసైంధవాదాతులవణాశ్వయోఃపరస్పర
 సంబంధాభావాన్నానాశక్తికల్పనం | లక్షణాత్రివిధా | జహల్ల
 షణా అజహల్లక్షణాబహుద జహల్లక్షణాచేతి | యత్రవాచ్యా
 భేస్యాన్వయాభావస్తత్రజహతీయథామఞ్చోశంతీతియ
 త్రవాచ్యాభేస్యాన్వయస్తత్రజహతీయథాచత్రిగణోచ్చం

త్యేనతచ్చక్తిప్రసిద్ధ్యాతత్సంబంధరూపలక్షణాయ- అభావేనకథమిద
 ముదాహరణమితివాచ్యంప్రతిపాద్యసంబంధఏవలక్షణేత్యేతదభిప్రాయే
 ణతదుదాహరణదశనాదన్యథాకాకేభ్యోదధిరత్యతామిష్యదాహ
 వ్యమత్రకాకపదస్యకాకతదితరసాధారణదధ్యపఘాతు కత్వావచ్చిష్ట
 పరత్వాత్ కేచితుభత్రపదస్యైకసాధేలక్షణాతద్ధితార్థ- సంబంధితథా
 చైకసాధక- సంబంధినోగచ్చంతీత్యన్వయబోధయిత్యానుః- తత్త్వే
 నీతి-తత్పదవాచ్యేనరవజ్ఞత్వాదివిశిష్టత్వంపదవాచ్యస్యాంతఃకరణాదివి
 ష్టస్యాభేదాన్వయానుపపత్యాఉభయత్రవిశేషణాంశపరిత్యాగతథాచత
 త్వదలక్ష్యస్యశుద్ధస్యత్వంపదలక్ష్యేణసహభేదాన్వయోపపత్తిర్యభిప్రాయః-
 యిదముదాహరణంజీవబ్రహ్మణోరైక్యంబ్రువతాంబ్రచ్చవాదినాం

మతాభిప్రాయేణ నైయాయిక మతేతస్యా సమ్యతత్వాత్ నైయాయిక మత
 రీత్యానుసోయం దేవదత్త ఇత్యాదౌతత్తాంశస్యేదానిమ సంభవా ద్దానం
 ఇదంత్యాంశస్యసంభవా దహన మితి జహదజహల్లక్షణా మాచక్షతే .
 పరేతుషుటో-నిత్య ఇత్యాదౌఘటత్వస్య వసోయం దేవదత్త ఇత్యాదౌత
 త్తాంశస్యోపలక్షణతయా భాసనకించిద్బాధకమితికింజహద జహల్లక్షణ
 యేతివదంతి- గాఢ్యాఃవృత్త్యం తరత్వంనిరాచక్షే - గాఢ్యపీతి - ననుగం
 గాయాం ఘోష ఇత్యత్రతీరేశక్యస్యప్రవాహస్యేవాగ్నిమాణవక ఇత్యా
 దామాణవకస్యక్యస్యాగ్నేస్సాక్షాత్సంబంధోన సంభవతీతికథం లక్షణ
 యానివాహ ఇత్యత్రఆహ - లక్ష్యమాణేతి - లక్ష్యమాణోయోగుణశ్శుచి
 త్వాదిస్తత్సంబంధ రూపేత్యథాః-అయమభిప్రాయఃశక్యసంబంధో లక్ష
 ణాసచక్వ చిత్సాక్షాత్సంబంధఃక్వచి - త్వరంపరాసంబంధః ఎవంచశక్య
 స్యాగ్నేస్సన్విష్టశుచిత్వవత్వ సంబంధోలక్షణేతి - ఆలంకారికాః పునరే
 వమాహుః తీరేఘోష ఇతిశబ్దప్రయోగేస్వాయత్రే గంగాయాం ఘోష

తీతి.యత్రవాచ్యైకదేశత్యాగేనైకదేశాన్వయస్తత్రజహద జహ
 తియథాతత్వమసీతి. గాఢ్యపీలక్షణేవలక్ష్యమాణ గుణ సంబం
 ధరూపా. యథాగ్నిమాణవక ఇతి. వ్యంజనాపిశక్తిలక్షణాం

ఇత్యనన్వితాభిధానంశైవ్యపావనత్వాదిప్రతీత్యథానచపా ప్రతీతిలక్ష
 ణయోపపద్యతేకేవలతీరలక్షణయైవాన్వయానుపపత్తిపరిహారే శైవ్యపా
 వనత్వాది విశిష్టతీరలక్షణాయాంమానాభావా తస్మాద్వ్యంజనావృత్తి
 రంగీకరణేవ్యేతి - తన్మ తంనిరశ్యేతి-వ్యంజనాపీతి-శక్తిలక్షణాం తథాః
 తేతి. అయంభావఃనానాథాకస్థతేదూరస్థోఘాధర ఇత్యాదౌ ఘాధరశ
 ఙ్గేనపవతానామివ రాజ్ఞామపిశక్త్యైవప్రతీతిస్సంభవతిగంగాయాం ఘో
 ష ఇత్యాదౌశైవ్యపావనత్వాదివిశిష్టతీరప్రతీతిరపి లక్షణా సామ్రజ్యా
 దేవతత్రలక్షణాకల్పనాయాస్తాత్పర్యానుపపత్తేరేవసద్భవాత్కింవ్యం
 జనయేతి-శబ్దశక్తిమూలాయాఃవ్యంజనాయా అన్యధాసిద్ధత్వేత్యథాశక్తి
 మూలాయాస్తస్యాఅనన్యధాసిద్ధిస్తథాహి-గచ్ఛగచ్ఛసిచెత్కొంత పం
 ధానస్సంతుతేశివాః-మమాపిజన్మశ్చత్రైవభూయాద్యత్రగదోభవానిత్యా
 దౌహేప్రియతవగమనోత్తరంమమప్రాణనాశోభవిష్యత్ తోనగం తవ్య

మిత్యాద్యథోఽవ్యజ్యతేనహ్యత్ర శక్తిలిక్షణాభ్యాంనిర్వాహః ఇత్థంచ
 వ్యంజనాయాః ఆవశ్యకతేత్యత ఆహ- అథశక్తిమూలాచేతి-చ స్తద్వధః
 అనుమానాదినేతి - అనుమానప్రయోగస్తు ఇయంమదీయగమనోత్తర
 కాలప్రాణవియోగవతీవిలక్షణశబ్దప్రయోక్తృత్వాదిత్యాదిరూపః-ఆది
 నాసంభావనాదిపరిగ్రహః ఉత్పన్నైకతరకోటికస్సంశయస్సంభావనాబ్
 త్కట్టించవిషయతావిశేషః-యదిపునరానుభావికోలోకానాంస్వరసవా
 హిశబ్దాదముమథంప్రత్యేమిత్యనుభవస్తదావైయ్యంజకివృత్తిగీర్వా
 ణగురుణాశ్యశక్యవారణేతివ్యంజనావృత్తినిఃస్పృత్యాహౌవేతిమంతవ్యం
 అన్వయానుపపత్తేర్లక్షణాబిజత్యేయప్తీఃప్రవేశయేత్వాదాలక్షణానుపప
 త్తిస్తాత్పర్యానుపపత్తేస్తథాత్వేతస్యాస్త్రాపిసత్వేనయప్తిపదస్యయప్తి
 ధరైలిక్షణాసంభవతిత్యాశయేనాహ-తాత్పర్యానుపపత్తిరితి-తత్ప్రతిఠీ
 తీరాదిరూపాథప్రతిఠితిత్యథఃనానాథేతి - సైంధవమానయేత్వా

తథూతా| అథశక్తిమూలాచానుమానాదినాన్యథాసిద్ధా ।

తాత్పర్యానుపపత్తిలిక్షణాబిజంతప్రతిఠీచ్ఛయాచ్ఛరితత్వం

తాత్పర్యం| తాత్పర్యజ్ఞానంచవాక్యాథజ్ఞానహేతుర్నా

థానురోధాత్| ప్రకరణాదికంతాత్పర్యగ్రాహకం । ద్వార

దినానాథకస్థలైసైంధవపదస్యా- శ్వేలవణేవశక్తేస్తుల్యతయాశాబ్దబో
 ధతాత్పర్యగ్రహస్యకారణత్వమంతరానియతకాలేతత్తదోద్ధాపవత్త్రి
 స్థితిత్రతతాగ్రణత్వస్యావశ్యకత్యేనతదనురోధేనసర్వత్రతదావశ్య
 కతేతిభావః- సచమాసిజ్ఞోకాదాశాబ్దబోధానుపపత్తితత్రనిరుక్తతాత్ప
 ర్యస్యాసత్వాదితివాచ్యంతాత్పర్యస్యతత్ప్రతిఠీచ్ఛయాపశ్యపర్యవసా
 నతత్రతాదృశతాత్పర్యస్యసత్వేనాదోషాన్నచతథాపితత్ప్రతిఠీచ్ఛరహి
 తశుకాద్యచ్ఛరితవాక్యాదపి శాబ్దబోధస్యానుభావికతయాతత్రానుపప
 త్తేఃపరిహారాసంభవ ఇతివాచ్యంతత్రేత్వరేచ్ఛానూదాయానుపపత్తే
 పరిహారసంభవాదిత్యలమధికజల్పవేన-ప్రకరణాదికమితి, ఆదినానసం
 చకోహరిఃపూజ్య ఇత్యాదాహరిశబ్దస్య భగవతితాత్పర్యనిర్ణాయక
 స్యసంభవకృతిశేషణాణేఃపరిగ్రహఃకథంప్రకరణాచేస్తాత్పర్యగ్రా

హకత్వమితిచేదిత్యంభదంసైంధవపదంలవణబోధేచ్ఛయోచ్ఛరితంభాజన
ప్రకరణేక్షత్వాదితిరీత్యాగృహణః ప్రాభాకరంనిరాకరిష్యమాణస్స
సిద్ధాంతంప్రదశేయతి - ద్వారమితి - అథజ్ఞానాథత్వాచ్ఛబ్దస్యేతి -
శబ్దజ్ఞానస్యాథజ్ఞానఫలకత్వాదిత్యథః ఏతావతాప్రథమత ఏవాథా
నుసంధానేలాఘవమితిసూచితం - కించాథంబుధ్వాశబ్దరచనేతిన్యా యే
నాథజ్ఞానమంతరాకాంతాదిమచ్ఛబ్దానుసంధాన రూపశబ్దాధ్యా హర
స్యైవాసంభవాత్పుథమతో థాధ్యాహర స్యైవా వశ్యకతేత్యాహ .
అథజ్ఞానమితియథాకథంచదుపస్థితపదాథానాంశాబ్దబోధానుద యేనప
దజన్యత్వస్యోపస్థితివిశేషణతాయా ఆవశ్యకతయా తాదృశోపస్థితిసం
పూతయేశబ్దాధ్యాహరఏవానాయత్యా నుసతవ్యత్యాహ - పదవి
శేషేతి-వి శేషపదస్యాప్రిప్రయోజనందశేయితుంఘటఃకమత్వ మిత్యా
ద్యనుసంధానంతత్రకమత్వాదిపదజన్యకమత్వాద్యుపస్థితేస్స త్వేపిఘ

మిత్యాదాపిధేహీతిశబ్దాధ్యాహరః।నన్వ థజ్ఞానాథత్వాచ్ఛ
బ్దస్యాథజ్ఞానమవిజ్ఞానశబ్దాధ్యాహరాసంభవాదథాధ్యాహర
ఏవయుక్తఇతిచేన్న।పదవిశేషజన్యపదాథోపస్థితే శబ్దజ్ఞాన
సేతుత్వాదన్యథాఘటః। కమత్వమానయనంకృతిరిత్యతాపి

టపదోత్తరంపదజన్య కమత్వాద్యుపస్థితేరసత్వేననసిద్ధాంతి మతే శా
బ్దబోధప్రసంగఇతిభావః - పదవిశేషజన్యేత్యత్రప్రత్యాపదవిశేషజన్యే
త్యపిబోధ్యంతేనఘటమానయేత్యాదోఘటాదిపదాదాకాశాదేరుపస్థితా
వపినశాబ్దబోధ ఇతిదిక్ - యద్యపిపదంతావచ్ఛతువిధంయోగికం రూ
థంయోగరూథం యోగికరూథంచేతి- యోగోవయవశక్తిస్తన్మా త్రేణా
థప్రతిపాదకం యోగికంయథోపాచకాదిపదం - రూఢిస్స ముదాయ
శక్తిస్తన్మాత్రేణాథప్రతిపాదకంద్వితీయం యథాగవాది పదంయోగ
రూఢిభ్యాంపరస్పరసహకారేణాథప్రతిపాదకం తృతీయం .యథా
పంకజాదిపదం-యోగశక్త్యా శముదాయశక్త్యా చపరస్పరా సహాయేన
విభిన్నాథప్రతిపాదకంచతుర్థంయథా ఉద్భిత్పదంయోగేనతరుగుల్కా
దేరూఢ్యాతుయోగవిశేషస్యచవాచకం- తథాపియోగరూఢింప్రదశ్యే
త్రత్రయోగరూఢ్యోస్సరూపప్రదశేనేతద్రీత్యాన్యత్రాపిబోధ్యం శక్యే

మిత్యభిపాశ్చయేణపంకజాదిపదేయోగరూఢిప్రదశశ్చయతి - పంకజాదీని
 యోగరూఢితి - యోగసహితా రూఢిరిత్యర్థః - ననుపంకజాదిపదేమ
 యోగ ఏవాస్తుతావతైవనిర్వాహాచిత్వా శంక్య పంకజశబ్దస్య పద్మత్వా
 వచ్చిస్తేవృత్తిమంతరానియమేనపద్మత్వావచ్చిన్నభానమనుభవసిద్ధంనని
 వహాతీతిపద్మవత్వావచ్చిన్నభానానుభవేనిప్రతిపన్నప్రత్యాహ- అస్య
 భేతి- నియతపద్మత్వావచ్చిన్నభానోపయోగిసముదాయశక్త్యనంగీకార
 ఇత్యర్థః-ప్రయోగఇతి-పంకజపదప్రయోగ ఇత్యర్థః-యద్యపికార్య
 న్విలేశ క్రితిప్రసాధాకరమతంతథాపిసిద్ధాథాపరవాక్యేవ్యుత్పత్తే వ్యవ
 స్థాపితత్వేనతత్సాధారణ్యాయతన్నతం పరిష్కృత్యదశశ్చయతి - ఇతరా
 స్విత ఇతి - అన్వితేశ క్రితిత్యర్థః - అయమభిప్రాయఃకథం చిదుపస్థితప
 దార్థానాంశబ్దబోధవారణాయతద్విషయకశాబ్దబోధం ప్రతివృత్తిజ్ఞా

శాబ్దజ్ఞానప్రసంగాత్ । పంకజాదిపదేమ యోగరూఢిః । అవ
 యవశక్తివ్యోగస్సముదాయశక్తిరూఢిః । నియతపద్మత్వజ్ఞానా
 థంసముదాయసక్తిరన్యథాకుముదేపి ప్రయోగప్రసంగాత్ ।
 ఇతరాస్వితేశ క్రితిప్రసాధాకరాః । అన్వయస్యవాక్యార్థాత
 యాభాన సంభవాదన్వయాంశేపిసక్తినకల్పనీయేతి గౌరమి

నజన్యతదుపస్థితిత్వేన హేతుతాయాఃకల్పనీయ తయాన్వయాం శేష
 రహితీతాన్యథాయాదృశసామాన్యకార్యకారణభావభంగ ప్రసంగా
 చసంసగఽవిషయతాభిన్నతత్తద్విషయతాకశాబ్దబోధంప్రతివృత్తిజ్ఞా
 ధీనతదుపస్థితిత్వేన హేతుత్వమాస్థాంతథాచాన్వయాం శేషక్త్య నంగీక
 రేపినక్షతీతివాచ్యంతథాసలికార్య తావచ్చేదకగౌరవానంత్రేః ఎవంతా
 త్వితోఘటపదవాచ్య ఇత్యాకారకశక్తిజ్ఞానమేవశాబ్దబోధప్రయోజక
 తికేచిత్త్వితరాన్వితేశ క్రితిత్యన్యకార్యాన్వితేశ క్రితిత్యర్థమాహుః -
 యుక్తికంనైయ్యాయికమతందశశ్చయతి- అన్వయస్యేతి - పదార్థానం
 గన్య పదసమభివ్యాహరబలాదేవశాబ్దబోధేభాన సంభవాత్తా ద్య
 సంసగాంశేష క్తినకల్పనీయేతి పముదితార్థనిష్కషః - అయమా
 శయః- తత్తద్విషయకశాబ్దబుద్ధిం ప్రతివృత్తిజ్ఞానాధీనత తద్దుపస్థితి

నానుగతకార్య కారణభావోనసంభవతిత క్షిలక్షణోభయ సాధారణస్య
 వృత్తిత్వస్యదుర్వచత్వాత్ అపితుతచ్ఛక్తపదజ్ఞానజన్య తదుపస్థితిత్వేనై
 కాకారణతాతల్లాక్షణికపదజ్ఞానజన్య తదుపస్థితిత్వేనచాపరాకారణతా
 స్వీకతకవ్యాపరస్పరతదుపస్థితిజన్యశాబ్దబోధవ్య భిచారవారణాయత త్త
 త్కారణాస్యవహితోత్తరత్వంత త్తత్కార్యతా వచ్ఛేదకకోటా వివేక
 నీయం ఎవంచవృత్త్యనుపస్థితస్యాపిపదాథకద్వయసంసగన్య శాబ్దబో
 ధోపగమేవ్యభిచారప్రసక్త్యాదశికతద్వివిధకార్యకారణభావస్య నిష్ప్ర
 త్యాహతేతికిమన్వయాం శేత క్తికల్ప సేన - అకాంతాదిరహితపదసముదా
 యాచ్ఛాబ్దబోధవారణాయాకాంతాదేశ్శాబ్దభీహేతుత్వమభిహితం మూ
 ల్యతాతచ్ఛనవీనమతేనసంభవతితతర్జ్జానస్య హేతుతామాహ - ఆకాం

యాః | ఆకాంతేతి | ఆకాంతాదిజ్ఞానమిత్యథః | అన్యథా
 ఆకాంతాదిభ్యమాచ్ఛాబ్దభీర్నుస్యాత్ | ఆకాంతాంతయతి |
 పదస్యేతియోగ్యతాతల్లాక్షణమాహ | అథేతిసన్నిధిలక్షణమా
 హ | పదానామితి | అవిశంబేనపదాథోకపస్థితిస్సన్నిధిః | ఉచ్చా
 రణంతుతదుపయోగితయోక్తం | గౌరవ్యఇతిఘటఃకమత్వమిత్య
 నాకాంతోచాహరణం ద్రష్టవ్యంవైదికస్యవిశేషమాహ | వై
 దికమిత్యరోక్తత్వాదితి | ననువేదస్యానాదిత్వాత్కథ మిత్యరో
 క్తత్వమితిచెన్నవేదఃపౌరుషేయఃవాక్య సమూహత్వా ద్భార

తాదిజ్ఞానమితి - ఆదినాయోగ్య తాదిపరిగ్రహః - అన్యథాఅకాంతాదే
 శ్శాబ్దబోధహేతుత్వే. మూలేయత్పదస్యేత్యాది- యత్పదస్య యత్పదా
 భావప్రయుక్తమన్వయబోధాజనకత్వంతత్పదసమభివ్యాహృత తత్పద
 త్వమాకాంతేత్యథః | ప్రయుక్తత్వంచకారణా భావాత్కార్యా భా
 వయితిప్రతితిసాక్షికస్వరూపసంబంధవిశేషః అజనకత్వాంతం పరిచా
 యకంఏకపదాథేక ఫరపదాథేకవత్వం యోగ్యతేతిమతే సంశయని
 శ్చయసాధారణతత్తర్జ్జానత్వా వచ్చిన్నం శాబ్దభీ హేతుఃబాధనిశ్చ
 యాభావోయోగ్యతేతి నవీనమతేతున్వరూపసత్యేవయోగ్య తాతద్దేహురి
 తిదిక్-మిమాంసకశృంకతే-నన్వతి-వేదస్యేత్వరోక్తత్వంవ్యవస్థాపయత్య
 మానేన-వేదయితి-నన్వప్తాదశపురాణానాంకతానత్యవతీసుత ఇతివైజ

యంత్యాదిప్రమాణబలేనభారతాదాకతాః ఉపలభ్యతేనహి వేదేతథా
చస్త్యర్యమాణకర్తృకత్వస్యభారతాదాసాధ్యవ్యాపకత్వేనపక్షేసాధనా
వ్యాపకత్వేనచకథమనుమానంసాధకంభవేదిత్యాశంకతేనచేతి - గౌత
మాదిభిశ్చివ్యపరంపరయావేదేకర్తురుపనేశేవిపదంతంప్రత్యాహతస్మా
దితి-సవనాయంగకారయితి-అత్రైతత్కాలికగకారాభేదోభాసతేన
చవణానామనిత్యత్వేనసంభవతీతిభావః - అనిత్యత్వాదితి - తహి-పృ
త్యక్షజ్ఞానవిరోధయిత్యతఆహ-సోయమితి- ఉత్పత్తివినాశప్రత్యయయో
రన్యాయకత్వకల్పనాపేక్షయాతత్ప్రత్యయస్యతథాకల్పనేలాఘవమితి
హృదయం-అగ్నిమీడఇత్యాదావానుపూర్వీ అకారోత్తరగకారోత్తర
సత్వాదిరూపాతతోత్తరత్వమవ్యవహితోత్తరక్షణవృత్తిత్వం వాచ్యం

తాదివన్నచస్త్యర్యమాణకర్తృకత్వముపాధిఃగౌతమాదిభిశ్చివ్య
పరంపరయావేదేపికర్తృకత్వస్తరణేనసాధనవ్యాపకత్వాత్తస్మా
త్తేసానాత్తయోవేదాలజాయంతేతిశ్రుతేతిశ్రుతేశ్చ|ననువర్ణః
నిత్యాఃసవనాయంగకారయితిప్రత్యభిజ్ఞాబలాత్తథాచకథంవే
దస్యానిత్యత్వమితిచేన్న | ఉత్పన్నోగకారోవిసప్తోగకారయితి
ప్రతిత్యావణానామనిత్యత్వాత్సోయంగకారఇతిప్రత్యభిజ్ఞా
యాస్సేయందీపజ్వాలేతివజ్ఞాత్యా లంబనత్వాద్వనానాని
త్యత్వేప్యానుపూర్వీవిశిష్టవాక్యస్యానిత్యత్వాచ్చతస్మాదీశ్వరో
క్తోవేదఃమన్వాదిస్త్యుతినామాచారానాంచవేదమూలకతయా

ఇష్టంచవనానామనిత్యత్వానంగీకారేవ్యనిత్యక్షణఘటితాయా ఆనుపూ
ర్వ్యాఅనిత్యత్వాత్తద్విశిష్టవాక్య సముదాయాత్తకవేదస్యత్వదభిహిత
నిత్యత్వంనసంభవతీతి వనానామనిత్యత్వమేవోచితమిత్యాహ వనా
నామితి-యద్యపిస్త్యుత్యాదీనామాప్తోక్తత్వాదేవప్రమాణత్వంసీద్ధ్యతి - త
స్కర్తృకమన్వాదీనామాప్తత్వాత్తథాపితేషామాస్తత్వేవిప్రతిపన్నంప
త్యాహమన్వాదీతి - ఆచారనామితి - ఆచారప్రతిపాదకశిష్టవాక్యవా
మిత్యధః-ఏతేనప్రమాణవిభాగవ్యాఘాతశంకానిరస్తా - వేదాథకంజ్ఞా
త్వేవమన్వాదిభిస్తదర్థకస్త్యుత్యాదీనివిరచితానిఅతస్తేషాంప్రామాణ్యం
నునసిక్యత్వాహవేదమూలకతయేతి- ననుతహి-వేదఃకుతోనోపలభ్యతే
ఇత్యతఆహ- స్తుతిమూలేతి-తన్నూలేత్యాది-స్త్యుత్యాదిమూలఘాతా

కాచిచ్చాఖాపాతతఃపరిభ్రష్టేత్యనుమితయిత్యర్థః- వాక్యోత్పాదన
స్యవాక్యోచ్ఛేదస్య-ననుసమానానుపూర్వీకవేదపాతస్యసంప్రదాయసిద్ధ
త్వాత్తాదృశవేదేకతిపయవాక్యోచ్ఛేదస్యకల్పయితు మశక్యత్వేపి పత్య
మానవేదఏవవిశకలితతయావిద్యమానవేదానాంస్మృతిమూలత్వమస్తీత్య
త ఆహ-విప్రకీర్ణేతి-అయ క్తత్వాదిస్మృత్యాదిసమానాధాక వాక్యా
నాంపత్యమానవేదే-నుపలంభాదితిభావః-నిత్యానుమేయయితి నిత్యమను
మీయతయిత్యర్థః-వనానుపూర్వీజ్ఞానాభావేనేతి తాదృశజ్ఞానస్యాపిశా
బ్ధిహేతుత్వాదస్యథానదీదీనాదిశబ్దైరథావిశేషబోధనాపత్తేరితిభావః -

ప్రామాణ్యంస్మృతి మూలవాక్యానా మిదా నీమనఃస్వయనాత్త
న్నులభూతాకాచిచ్చాఖాడిత్యనైవెతికల్పయితే-ననుపత్యమాన
వేదవాక్యోత్పాదనస్యకల్పయితుమశక్యతయావిప్రకీర్ణా వాద
స్యాయు క్తత్వాన్నిత్యానుమేయోవేదోమూలమితిచేన్న కదాపి
వనానామానుపూర్వీజ్ఞానాసంభవేనబోధకత్వాసంభవాత్ ।
నన్వేతానిపదానిస్తా రితోథఃసంసర్గవంతిలకారత్వాదిమత్పద
కదంబకత్వాత్ మద్యాక్యవదిత్యనుమానాదేవ సంసర్గ జ్ఞాన
సంభవాచ్ఛబ్దోనప్రమాణాంతరమితిచేన్న । అనుమిత్యపేక్షయా
విలక్షణస్యశాబ్దజ్ఞానస్యశబ్దాత్ప్రత్యేమిత్యువ్యవసాయ సాషి

శబ్దస్యపృథక్ప్రమాణత్వమనంగికుర్వతాం వైశేషికానాం మతం దూష
యితుముపన్యస్యతి-నన్వేతానీత్యాదినా-ఎతానిపదానిఘటమాన యేత్యా
దిపదానిస్తా రితోథఃసంసర్గజ్ఞానపూర్వకాణేత్యర్థః - సంసర్గేతా
త్పర్యవిషయత్వంనివేశంనీయంతేనసంసర్గాంతరమాదాయ సాగ్ధాంత
రతా- ఆకాంతాదీత్యాదినాయోగ్యతాసన్నిభ్యోఃపరిగ్రహః- ఆకాంతౌ
దివిరహితేపదకదంబేవ్యభిచారవారనాయాకాంతాదీతి-సర్వసమ్మతత్వా
దితి- తథాచకార్యవైలక్షణ్యానురోధేనశబ్దప్రమానాంతరమితిభావః- మీ
మాంసకశృంకతేనన్వీతి-దివానఘజ్ఞయిత్యర్థః-దృష్టప్రత్యక్షతోజాతే -
శ్రుతైశ్చబ్దావగతే- ఏతేనదృష్టాధాపత్తిత్వృతాధాపత్తి శ్చేత్యధా
పత్తేదై వవిధ్యంసూచితం-పీనత్వాన్యధానుపపత్త్యేతి-పీనత్వస్యరాత్రిభో
జనంవినానుపపత్త్యేత్యర్థః- అత్రేదమవధేయంయద్వి నాయ దనుపప
న్నంతత్తనుపపాదకమితిరాత్రిభోజనముపపాదకం పీనత్వముపపాద్యం

ఉపపాదకజ్ఞానంఘలం ఉపపాద్యజ్ఞానంకరణంఘలం కరణయో రథాప
 త్తిశబ్దోపతతేథలే అథకస్యాపత్తికల్ప సతివ్యుత్పత్త్యాకరణేషు అథక
 స్యాపత్తికల్పనాయస్తాదితివ్యుత్పత్త్యైతి - వ్యతిగేక్యనుమానైవ గరా
 థకత్వాదధాపత్తై ప్రమానాంతరత్వ మనుచితమితిసమాధితే - దేవ
 దత్తయితి- దివామాత్రభోజినిపీనేవ్యభిచారనాయ సత్వంశం - అహా
 రాతాభోజన్యపీనేవ్యభిచారవారనాయవిశేష్యం యోగాద్య జన్య పీన
 త్వసరం- తేనభాజనశూన్యే యోగినిపీనేనవ్యభిచారః - సంభవైతిహ్య
 యోరతిరిక్తప్రమాణత్వ మంగీకర్వతాంపౌరాణికానాంమతం దూషయ
 తి- శతేపంచాశదిత్యాదినా - అనుమానమేవేతి - అనుమానమేవనతుప

కస్యనస్యనమృతత్వాత్ । నన్వథాపత్తిరితి ప్రమానాంతరమ
 స్తిపీనోదేవదత్తాదివానభుక్తేయితిదృష్టే శ్రుతేనాపీనత్వాన్యధా
 నుపపత్త్యారాత్రిభాజనమథాపత్త్యాకల్ప్యతయితిచేన్నదేవద
 త్తారాత్రోభుక్తేదివా అధుంజానత్వే సతిపీనత్వాదిత్య నుమానే
 వైవరాత్రిభాజనస్యసిద్ధత్వాత్ । శతేపంచాశదితి సంభవోఽప్య
 నుమానమేవ-యిహావటేయక్ష స్తిష్ఠతీల్యైతిహ్యమస్యజ్ఞాతమూ
 లవక్తృకశబ్దఏవ । చేష్టాపీతశబ్దానుమాన ద్వారవ్యవహారమే
 తురితినప్రమానాంతరం । తస్మాత్ప్రకృత్యానుమానోపమాన
 శబ్దాశ్చ త్వాద్యేవప్రమానాని- యితీశబ్దపరిచ్ఛేదస్సమాప్తః॥

మానాంతరమిత్యథః- శతవానిత్యుక్తేపంచాశద్వానితిజ్ఞానంసంభవతి
 స్యానుమానైవ నిర్వాహాచ్చతస్య పంచాశద్వాన్యస్యత్వాదితి భావః-
 అజ్ఞాతమూలేతి- విశిష్యానిశ్చిత ప్రథమవక్తృకశబ్దోనతు ప్రమానాంత
 రమిత్యథః- తాదృశశబ్దస్యయథాథకత్వే శబ్దప్రమాణ మధ్యేంతర్వా
 వాలన్యధాత్వప్రమాణమేవేతిహ్యదయం - నన్వనయాచేష్టయాయమన్యో
 బోద్ధవ్యయితిసంకేతతఃచేష్టయావిజాతీయ ప్రమాజననాచేష్టాయా అపీ
 ప్రమానాంపరత్వంవదంతంనిరస్యతి- చేష్టాపీతశబ్దానుమానద్వారేతి-
 శబ్దాద్వారానుమానద్వారానతుస్వాతంత్ర్యేణేద్యగః - చేష్టయాకల్పిత
 స్యశబ్దస్య ప్రమాపకత్వే గౌరవాదనుమానానుసరణం- వ్యవహారేతి-
 ప్రమాత్మకజ్ఞానేత్యగః - ఉపసంహరతి-తస్మాదితి-యితీతర్క సంగ్రహ
 దిపికాప్రకాశేభగవదప్పితేశబ్దపరిచ్ఛేదస్సమాప్తః.

ప్రమాణప్రసంగాత్ప్రమాత్యస్య పరతో గ్రాహ్యత్వంవ్యవస్థాప
యిష్యన్నాహ-జ్ఞానానామితి-వష్ట్యుత్తః ఆధేయత్వంతస్య చాన్వయ
స్తద్వతీతత్ప్రకారకత్వేతచ్చతద్వద్విశేష్య కత్వా వచ్చిన్న తత్ప్రకారక
త్వంతచ్చద్వార్థోఘటత్వాది రూపః - స్వతో గ్రాహ్యమితి జ్ఞానగ్రాహక
సామగ్రిజన్యగ్రహవిషయిత్యుత్తః- పరతయితి-గ్రాహ్యమిత్యనుష్య జ
తే - అనుమానాదిజన్యగ్రహవిషయ ఇత్యుత్తఃతత్రవిచారే - ప్రయోజ
కత్వంస స్తమ్యుత్తఃవిపతిపత్రావస్థేతి- కథంతస్యావిచారప్రయోజకత్వ
మితిచేదత్రవదంతి-విరుద్ధాథ-ప్రతిపాదకవాక్యద్వయంహేవి ప్రతిపత్తిః
అప్రామాణ్యశంకాకబళితతత్త్వాక్యాథ-బోధద్వారామధ్యస్థస్య సం
శయోజన్యతేకత్వకోటిశ్చయాయన్యాయప్రయోగరూపా విచారః
ఏవంచవిచారోపయోగిత్యమక్షతమితి - జ్ఞానప్రామాణ్యమితిపక్షనిదే
శః. అత్రతద్వతీతత్ప్రకారకజ్ఞానత్వరూపమేవపాఞ్మాణ్యం పక్షోనతు

జ్ఞానానాంతద్వతీతత్ప్రకారకత్వంస్వతో గ్రాహ్యం పరతోవేతి
విచార్య తేతత్రవిప్రతిపత్తిజ్ఞానప్రామాణ్యంతదప్రామాణ్య
గ్రాహకయావద్ జ్ఞానగ్రాహకసామగ్రిగ్రాహ్యంన వేతి । అత్య

ప్రమితి కరణత్వరూపమితితాత్పర్యగ్రాహకంజ్ఞానపదం- వస్తుతస్తుతద్వ
తీతత్ప్రకారకత్వస్య ఘటత్వ పటత్వరూపాథ-భేదేనభిన్నతయాక స్యాపి
ప్రమాత్యస్యయావద్ జ్ఞానగ్రాహక సామగ్రిగ్రాహ్యత్వంసంభవతీత్య
తోయధమఃఘటితప్రామాణ్యంయదాపక్ష స్తదాతధమః ప్రకారజ్ఞాన
గ్రాహకయావద్గ్రాహ్యత్వమేవసాధనీయంనతు సామాన్యతో జ్ఞానగ్రా
హకయావద్గ్రాహ్యత్వమితి తాత్పర్యగ్రాహకం జ్ఞానపదంతద ప్రామా
ణ్యేత్యాది-తదప్రామాణ్యగ్రాహకాయావత్తిజ్ఞాన గ్రాహకాయసామ
గ్రితజన్యగ్రహవిషయోనవేత్యుత్తః- తాదృశగ్రహః గురుమతే వ్యవసా
యః-మురారిమిత్రాణాం తేనువ్యవసాయః- భాట్టమతేచ జ్ఞాతతాలింగ
కానుమితి-అత్రగురుమతేసర్వస్త్వేనైవజ్ఞానేమితిసాత్వమేయైతత్త్రితయం
భానతేతన్వ తేఘటమహంజానామిత్యాకారకస్యైవవ్యవసాయ స్యాత్ప్ర
తేః ఏవంచ వ్యవసాయస్య స్వప్రకాశాత్కతయా స్వేనైవస్వగతపా

మాణ్యస్య గ్రాహ్యత్వం విశిష్టబుద్ధిం ప్రతివిశేషణజ్ఞానస్య కారణతాయా
 సైరనంగీకారాదనుపస్థితస్యాపి ప్రామాణ్యస్య భానసంభవాత్ - మిశ్ర
 మతే అయఘంట ఇతిజ్ఞానానంతరంఘట త్వేనఘటమహం జ్ఞానామితిజ్ఞాన
 విషయకతాకికమాన సముత్పద్యతే తేన ప్రామాణ్యగ్రహణం భాట్టమతే
 జ్ఞానస్యాతీంద్రియతయాజ్ఞాతతాలింగకాను మితేరేవ ప్రాథమిక గ్రహ
 రూపతయా ప్రామాణ్యంగృహ్యతే అనుమాన ప్రయోగస్తుఘటోఘటత్వ
 వద్విశేష్యకఘటత్వప్రకారకజ్ఞానవిషయః ఘటత్వప్రకారక జ్ఞాతతావ
 త్వాత్ - యనై యవంతనై యవమితిజ్ఞాతతావ సవిషయకోజ్ఞాన జన్యోతి
 రిక్తఃపదార్థయితీతుమతవివేకః - యావత్వ విశేషణేనత్యేవా గ్రాహ
 కాంతంసార్థకమిత్యభిప్రేత్యప్రథమత స్తస్యైవప్రయోజనం దశేయ
 తి - అనుమానేతి - ప్రామాణ్యస్యేత్యాదిః - సిద్ధపాధనమి నైయ్య
 యికమతే - పీదంజ్ఞానంప్రమాసమర్థప్రవృత్తిజనకత్వాదిత్యను మానే

విధికోటిస్వత స్త్వం । నిషేధకోటిగపరత స్త్వం । అనుమానా
 దిగ్రాహ్యత్వేనసిద్ధసాధనవారణాయయావదితి । యదంజ్ఞానమ
 ప్రమేతిజ్ఞానేనప్రామాణ్యగ్రహద్బాధవారణాయా ప్రామా
 ణ్యగ్రాహకేతి । యదంజ్ఞానమప్రమేత్యనువ్యవసాయ నిష్ఠపా

నెదంజ్ఞానంప్రమేత్యాప్తవాక్యే నచగ్రాహ్యత్వా దితిభావః - నైయ్య
 యిక మతేపినిషేధేసాధ్యేబాధవారణాయేత్యపిబోధ్యం - యావదితితి
 ననుసామగ్యాంయావత్వవిశేషణమయ్య క్తంయావత్సామగ్రీజన్య గ్రహ
 ప్రసిద్ధేనహిసర్వాభిజ్ఞానసామగ్రీభిరేకం జ్ఞానంజన్య తే- నచయావతే
 స్సామగ్రీవిశిష్టోపాదాయత త్తజ్జన్యగ్రహవిషయత్వంసాధ్యత ఇతివా
 చ్యమనువ్యవసాయదిసామగ్రీణాంతాద్రూప్యేణనివే శేమతత్రయసాధా
 రణ్యానిర్వాహదితిచెన్నయతోయావదితిఫలితోగ్రహవిశేషణం తథా
 జ్ఞానగ్రాహకసామగ్రీజన్యయావద్గ్రహవిషయత్వమితిఫలితంతద్ధర్మప్రకా
 రకజ్ఞానగ్రాహకసామగ్రీజన్యగ్రహత్వ వ్యాపకవిషయతాప్రతియోగిత్య
 తీతినిష్కర్షణయితిసంక్షేపః - ప్రామాణ్యగ్రహదితి-వ్యవసాయనిష్ఠేత్యా
 దిః - ప్రామాణ్యవిషయాకరణాదిత్యర్థః - అప్రామాణ్య గ్రాహ
 తితు - తథాచతాదృశజ్ఞానసామగ్యా సాధ్యకోట్య ప్రవిష్టత్వాత్

ప్రామాణ్యస్యా గ్రహణేపిన చాధయితిభావః - అనువ్యవసాయ నిష్ఠే
త్యాది-తాదృశాను వ్యవసానిష్ఠులయద ప్రామాణ్య వద్విశేష్యకత్వ విశి
ష్టప్రామాణ్యప్రకారత్వ రూపప్రామాణ్యంతద్గ్రాహకస్యేత్యర్థః సా
మాన్యేనపుంసకమితి నపుంసకనిదేశః స్వతస్త్వంనప్యాదితి - యదాని
రుక్తప్రామాణ్యస్యపక్షతాతదా - ప్రామాణ్యగ్రాహకప్రామాణ్య
గ్రాహక సామగ్త్యా ఏవ సాధ్య కోటానివేశనీయతయా తాదృశ సామ
గ్త్యా అప్రసిద్ధత్వాత్తస్యస్వతోగ్రాహ్యత్వంనసిద్ధ్యే దిత్వర్థః - నప్రమి
తత్పురుషమభిప్రేత్యాహ - తస్మిన్నితి - ఏతస్యైవవివరణంగ్రాహ్య ప్రా
మాణ్యశ్రయయితి-యాదృశప్రామాణ్యం ప్రకృతానుమితాపుద్గేత్యం
తాదృశప్రామాణ్యశ్రయవిశేష్యకాప్రామాణ్యప్రకారక జ్ఞానా జనకేత్య
గ్రాహకాంతార్థః యదంజ్ఞానమప్రమేత్యనువ్యవసాయనిష్ఠప్రామాణ్య

మాణ్యగ్రాహకస్యా ప్రామాణ్య గ్రాహకత్వాభావాత్స్వత
స్త్వంనస్యాదత స్తదితి । తస్మిన్గ్రాహ్య ప్రామాణ్య శ్రయేతి
ప్రామాణ్యగ్రాహకేత్యర్థః । ఉదాహృతస్థలవ్యవసాయా
ప్రామాణ్య గ్రాహకస్యాపీఅనువ్యవసాయేతద గ్రాహకత్వే
నస్వతస్త్వసిద్ధిః । ననుస్వత ఏవ ప్రామాణ్యంగ్రాహ్యతేఘట మ
హంజానామిత్యనువ్యవసాయేనఘటఘటత్వ యోరివతత్సంబంధ

గ్రహసామగ్త్యః వ్యవసాయ విశేష్యకాప్రామాణ్య గ్రహ జనకత్వే
వ్యనువ్యవసాయ విశేష్యకాప్రామాణ్య గ్రహజనకత్వాదజ్ఞాన గ్రాహ
కత్వాచ్చా ప్రామాణ్యవద్విశేష్యకత్వాదిఘటిత ప్రామాణ్యస్వ స్వతో
గ్రాహ్యత్వ సిద్ధిరిత్యాహ - ఉదాహృతస్థలయితి-యదమప్రమేతిజ్ఞానం
ప్రమేత్య త్ర- అధిక మస్తద్దీయ మణి దీ ధి తి వ్యాఖ్యా యామను
సంధేయం - ఇత్యంవిప్రతిపత్తిముపన్యస్య మీమాంసకమతముపన్యస్యతే -
నన్వీతి స్వతఏత్యాది-ఘటత్వాదిఘటితప్రామాణ్యంనిరుక్తసామ గ్రీత
ఏవగ్రాహ్యతయిత్యర్థః - అప్యర్థకేనైవకారేణానుమానాదిపరిగ్రహః
అనువ్యవసాయేనేతి-యదంచమిశ్రమతాభిప్రాయేణ- మతత్రయసాధా
రణ్యేనకుప్రాథమికజ్ఞానగ్రహణేతిధ్యేయం - తత్సంబంధస్యాపీతి - ఘ
టఘటత్వయోర్యస్సంబంధ స్తస్యాపీత్యర్థః నన్వనువ్యవసాయేకథంసంబం

ధన్య భానమిత్యాశంక్యయథాఘటఘటత్వయో వ్యవసాయరూప పృ
త్యాసత్యాభానంతథాతత్సంబంధ స్వాపి వ్యవసాయరూప ప్రత్యాసత్తే
రవిశేషాదిత్యాహ - వ్యవసాయేతి- తావ తాకథం ప్రామాణ్యస్య భాన
మత ఆహ-పురోవతినిప్రకారసంబంధస్యైవేతి- పురోవతినియఃపృ
కారసంబంధస్తద్ధు టితస్యైవేత్యర్థః - నైయ్యాయికా అప్యనువ్యవసా
యేవిశేష్యత్వప్రకారత్వయోభాన మంగీకుర్వంతి పురోవతినం ఘట
త్వేనజానామిత్యాకారకస్యైవానువ్యవసాయస్యతైరంగీకారాత్పరంఘ
పురోవతినిఘటాదాఘటత్వాదిహాపప్రకార సంబంధ భానంనాంగీ కు
ర్వంత్యతస్తత్రప్రకార సంబంధభానస్య వ్యవస్థాపనేకిమపీనావశిష్టమితి
ప్రామాణ్యస్యభానంసిద్ధ్యద్యుపసితయోరపి విశేష్యత్వప్రకారత్వయో
భానస్యసవకసమ్మతత్వాదిత-జలజ్ఞానమిత్యాది-జలజ్ఞానం ప్రమాణవే

స్వాపివిషయకరణాత్ వ్యవసాయ రూప ప్రత్యాసత్తేస్తుల్య
త్వాపురోవతినిప్రకారసంబంధస్యైవ ప్రమాత్వ పదార్థ
త్యాదితిచేన్నస్వతః ప్రామాణ్యగ్రహే జలజ్ఞానం ప్రమాణవే
త్యనభ్యాసదశాయాంప్రమాత్వసంశయోనస్యాత్ అనువ్యవసా
యేనప్రామాణ్యస్యనిశ్చితత్వాత్తస్మాత్స్వతో గ్రాహ్యత్వా భా
వాత్పరతో గ్రాహ్యత్వ మేవతథాహి ప్రథమంజలజ్ఞానా నంత

త్యాకారకఃఅనభ్యాసదశాయాం ప్రాథమిక జలజ్ఞాన గ్రహేత్తదశా
యామనుభవసిద్ధః ప్రామాణ్యసంశయోనస్యాదిత్యర్థః- నిశ్చితత్వాదితి
తద్వతానిశ్చయస్యతదభావవత్తజ్ఞానంప్రతిప్రతిబంధకత్వాదిత్యర్థః -
అత్రజ్ఞాతోఘటయితి స్రుతితేజ్ఞాన విషయతావిషయకత్వ కల్పనేనైవ
నిర్వాహేతితి క్తజ్ఞాతతానకల్పనీయా గౌరవానానా భావాచ్చేతితన్నిరస
నప్రకారోబోధ్యః- తస్మాదితి అనభ్యాసదశాయాంసంశయాను భవాది
త్యర్థః - ఎతస్యస్వతో గ్రాహ్యత్వాభావేన్వయః - పరతో గ్రాహ్యత్వ
మిత-ప్రామాణ్యస్యాను మానాదిత ఎవగ్రాహ్యత్వ మిత్యర్థః - ప్రవృ
త్తావితి - ఏతేనమిమాంసకైరభ్యు పగతాయాం ప్రామాణ్య నిశ్చయస్య
ప్రవృత్తిసౌతుతాయాంవ్యభిచారిదశితః- నచనిష్కంప ప్రవృత్తావే

వప్రామాణ్య నిశ్చయస్య హేతు తానకంపప్రవృత్తౌతుప్రామాణ్యసంక
యస్యనిష్కంపత్వంసకంపత్వంచ విషయతావిశేషః - ఏవంచతత్రసకం
పప్రవృత్త్యంగీకారేపిప్రామాణ్య నిశ్చయస్య హేతుతాయాంకథం వ్యభి
చారయితివాచ్యంతథాపియత్రప్రామాణ్యస్యాప్రామాణ్యవ్యాజ్ఞానం
నాసీదాసీచ్చ కేవలజవాదిజ్ఞానంతత్రప్రవృత్తిభేదశేనప్రామాణ్యనిశ్చ
యహేతుతాయాంవ్యభిచారస్య దుర్వారత్వాత్ - సచైవంజలాదిజ్ఞానే
అప్రామాణ్యనిశ్చయకాలేప్రవృత్తిస్యాదితిశంకనీయమగృహీతాప్రా
మాణ్యకజలాదిజ్ఞానత్వేనతద్దేతుతాస్వీకారేణాదోషాదితిసంక్షేపః - జల
లాభేనతీతి. ఎతావతావత్ప్రమాణస్యవ్యవస్థాపకహేతోస్వరూపాసిద్ధి
శంకానిరాకృతా-తదాసంపక్షస్యాసత్వాదాహ-పూర్వోత్పన్నమితి - స
మధేతి- తద్వద్విశేష్యతత్ప్రకారకేత్యథః, అన్వయ్యుదారహరణా

రం ప్రవృత్తౌసత్యాంజలలాభేనతి పూర్వోత్పన్నంజలజ్ఞానంప్ర
మాసఫలప్రవృత్తిజనకత్వాద్యనై ౨వంతనై ౨వంయథాఅప్ర
మేతికేవలవ్యతిరేకేణాప్రమాత్వం నిశ్చయతేద్వితీయ్యాదిజ్ఞానే
ఘపూర్వదృష్టాంతేన తత్సజాతీయత్వలింగేనాన్వయవ్యతిరేక
ణాపిగృహ్యతే । ప్రమాయాఃగుణజన్యత్వముత్పత్తౌపరతస్త్వం
ప్రమాసాధారణకారణంగుణః। అప్రమా సాధారణకార

సంభవాద్వ్యతిరేక్యదాహరణంసదృష్టాంతమాహ-యనై ౨వంతనై ౨వ
మితియదప్రమాతత్సమగ్ధప్రవృత్తజనకమిత్యథః-వ్యతిరేకేణావ్యతిరేక
వ్యాప్తిమతా-నిశ్చయతేనుమీయతే-ద్వితీయ్యాదిజ్ఞానేమద్వితీయ్యాదిజల
జ్ఞానేమ-తత్సజాతీయత్వలింగేపూర్వజ్ఞానసజాతీయత్వలింగేనసమథః
ప్రవృత్తిజనకత్వేనేతియావత్ - గృహ్యతయితిప్రామాణ్యమనుమీయతేఇ
త్యథః-ఎవంప్రమాత్వేపరతస్త్వంవ్యవస్థాభ్యోత్పత్తౌపరతస్త్వంనిరూ
పయితి-ప్రమాయాయితి-ప్రమాసాధారణకారణమితి-ప్రమాత్వాదికదే
శావృత్తిభర్తానచ్చిన్నప్రమానిష్ఠకార్యతానిరూపితకారణతాశాఖిత్యథః
తేనజ్ఞానమాత్రహేత్వాత్తమనస్సంయోగాదేభ్యఃమజనకపితాదోషా
శాంచవ్యుదాసః - అప్రమాసాధారణకారణత్వమస్యేవం పరిష్కృతః

వ్యం- చతుర్విధప్రమాయం హేతుభూతంగుణం క్రమేణోపపాదయతి
తత్రేతి-చతుర్విధప్రమామధ్యగత్యర్థః-యత్యాద్యూహనీయమితి - పిత
శ్శంఖయిత్యాదాపితాదిదోషః ఇదంరజతమిత్యాదిభ్యమేచాకచక్యాది
త్యూహనీయమిత్యర్థః - అప్రమాత్వస్యపరతస్త్వంసంస్కృతికంరశే
యతిపురోవతి-నీతి-అనుపస్థితత్వాదితి-అవిషయాకరణాదిత్యర్థః- తథా
చప్రత్యాసత్తేరథావాదప్రమాత్వస్యానువ్యవసాయేనగ్రహణం నసంభ
వతీతిభావః, అప్రమాత్వంతదభాదవద్విశేష్యకత్వవిశిష్టతత్ప్రకారకత్వం
పరతఏవగృహ్యతయిత్యర్థః, అనుమానప్రయోగస్త్యైదంజ్ఞానముప్రమా
నిసంవాదిప్రవృత్తిజనకత్వాద్యనైవవంతన్నైవంయథాప్రమేతిగురుమత

ణందోషః- తత్రప్రత్యక్షేవిశేషణవద్విశేష్యసన్నికషోగుణః।
అనుమితేవ్యాపకవతివ్యాప్యజ్ఞానం । ఉపమితేయథార్థసా
దృశ్యజ్ఞానం। కాబ్దజ్ఞానేయథార్థయోగ్యతాజ్ఞానమత్యాదిక
మూహనీయం పురోవతి-నిప్రకారాభావస్యానువ్యవసాయే
నానుపస్థితత్వాప్రమాత్వంపరతఏవగృహ్యతే। పితాదిదోష
జన్యత్వముత్పత్తౌపరతస్త్వం । ననుసవజ్ఞానానాంయథార్థ
త్వాదయథార్థజ్ఞానమేవనాస్తి । నచశుక్తవిదంరజతమితిజ్ఞా
నాత్ప్రవృత్తిదర్శనాదన్యథాభ్యాసినదరితివాచ్యంరజతస్త్పతిపు
రోవర్తిజ్ఞానాభ్యామేవశ్రవ్యత్తిసంభవాత్స్వతంత్రోపస్థితేష్టభే

న్నిరస్యాన్యథాభ్యాసినవ్యవస్థాపయతి- నన్విత్వాదినా- యథార్థత్యా
త్ప్రమాత్వాత్ । అయథార్థజ్ఞానమేవనాస్తితిదభావవద్విశేష్యకత్వా
దిరూపాయథార్థత్వంజ్ఞానవృత్తినేత్యర్థః- తేననసిద్ధ్యసిద్ధిభాగ్యవ్యా
ఘాతః- అయథార్థత్వస్యప్రసిద్ధిరిచ్ఛాదాబోధ్యా। అన్యథాభ్యాసితితద
నంగీకారేపురోవృత్తివిశేష్యకరజతత్వాదిరూపేష్టతావచ్ఛేదకప్రకారక
జ్ఞానస్యసంవాదివిసంవాదిసాధారణప్రవృత్తిజనకతయా తత్రప్రవృత్తి
వనస్యాదితిభావః-రజతస్త్పతీతి-క్లృప్తనియతపూర్వవతిభ్యామిత్యాదిః
సంభవాదితి-తథాచప్రవృత్తిప్రతివిశిష్టజ్ఞానత్వేనకారణత్వేనాస్తితితద
నురోధేనాన్యథాభ్యాసితకల్పనన్నసంతవతితిభావః-నన్వేవంశుతనేదంరజ

తమిత్వాదిబాధగ్రహస్తత్రాపిప్రవృత్తిస్సాన్యదిత్యతతహ-ఉపస్థితేతి, ఏతా
వతాన్యతిరూపకారణాపేక్షాన్యుటీకృతా-ఇష్టభేదాగ్రహస్యరజతాది
రూపేష్టభేదగ్రహభావస్యైవ, ఏవకారణవిశిష్టజ్ఞానస్యప్రవతకత్వవ్య
వచ్ఛేదః-సర్వత్రేతి-రపతేశుక్తాచేత్యథః- సత్యరజతస్థలైవిశిష్టజ్ఞానత్వే
నైవప్రవృత్తిప్రతికారణత్వమేష్టమన్యధాధమధర్మిజ్ఞానయోరిష్టభే
దాగ్రహత్వరూపగురుధర్మావచ్ఛిన్నస్యచకారణతాపత్రేరేవంచ తత్ర
ప్రవృత్తిప్రత్యన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంవిశిష్టజ్ఞానస్యకారణతాయంలాఘ
వాత్సామాన్యతః ప్రవృత్తిత్వా వచ్ఛిన్నం ప్రతివిశిష్టజ్ఞానత్వేనానుగత
కార్యకారణభావస్యైవకల్పనీయతయావి సంవాది ప్రవృత్త్యవితత్కా
ర్య తావచ్ఛేద కావలీధతయా తత్పూర్వంవిశిష్టజ్ఞానస్యకల్పనీయత్వాద

దాగ్రహస్యైవసర్వత్రప్రవ ర్తకత్వేననేదంరజతమిత్వాదావతి
ప్రసంగభావాదితిచేన్నసత్యరజతస్థలపురోవర్తివిశేష్యకరజత
త్వప్రకారకజ్ఞానస్యలాఘవేనప్రవృత్తిజనతతయాశుక్తావపిరజతా
ర్థిప్రవృత్తిజనకత్వేనవిశిష్టజ్ఞానస్యైవకల్పనాత్. అయథార్థాను
భవంవిభజతే| అయథార్థేతి. స్వప్నస్యమానసవిపర్యయరూప
త్వాన్నత్రైవిధ్యవిరోధః| సంశయలక్షణమాహ | ఏకేతి | ఘట
పటావిధిసమూహాలంబ నేతివ్యాప్తివారణాయైకేతి - ఘటోద్య
మ్యమిత్వాదావతివ్యాప్తివారణాయవిరుద్ధేతి | ఘటత్వవిరుద్ధప

స్యథాఖ్యాతినిర్ణానాద్ధేవేతిసమాధత్తే-సత్యరజతేతి - రజతత్వ ప్రకా
రకజ్ఞానస్యేతి - తాదృశజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నస్యేత్యథః ప్రవృత్తిజనకత
యాప్రవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నజనకతయా - విశిష్టజ్ఞానస్యైవపురోవర్తివిశే
ష్యకేష్టతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానస్యైవ-ఏతేనవభేదాగ్రహస్య వ్యవ
చ్ఛేదః-కల్పనాదనుమానాత్, ప్రయోగస్త్వియమిష్టతావచ్ఛేదకప్రకా
రకజ్ఞానజన్యాప్రవృత్తిత్వాద్రజతస్థలీయ ప్రవృత్తివదితి - స్థాదేతత్ప్ర
త్యక్షేనన్నికషణస్యకారణతయారజతత్వాంశేదతభావేనకథంశుక్తావిదం
రజతమితిప్రత్యక్షమితిచెన్నైవమతాకకసన్నికషణస్యాపి| ప్రత్యక్షజనక
తాయావ్యవస్థాపితత్వేనజ్ఞానలక్షణప్రత్యాసత్తేరేవ స్రక్యతే సంభవా

త్ - నన్వయథాథానుభవస్యత్రైవిధ్యకథనములే సంగతంస్వప్న
జ్ఞానస్యానుభూతపదార్థస్త్వరణపిత్రాదిరూపదోషశుభాశుభాదృష్ట్యా
యమానస్యచాధితాథావిషయకస్యానుభవసిద్ధత్వాదత ఆహ - స్వప్న
స్వేతి-యద్యపి ప్రచేశవిశేషావస్థితమస్సంయోగాస్సస్వప్నస్తథాపితదస
మవాయికారణకజ్ఞానేస్వప్నశబ్దోభాక్తఇత్యవధేయం - చాతుషాదిరూ
పత్వాసంభవాదాహ - మానసేతి-యత్తుస్త్వతిరూపంస్వప్నజ్ఞానమి
తద్భావ్యవిరుద్ధమిత్యపేక్షితం-కోట్యోరవ్యాప్యవృత్తిశ్చ జ్ఞానోత్తరంజా
యమానేవకస్త్వికధర్మిణిఘటతదభావోభయప్రకారకసముచ్చయేతివ్యా
ప్తివారణాయవిరోధివిషయకత్వస్యనివేశేపినానేత్యస్యావశ్యకతేతిదశ
యితమహ-ఘటత్వవిరుద్ధేతి-నానేతితివీకధర్మినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితవి
రుద్ధనానాధర్మనిష్ఠప్రకారతాకత్వాభానాన్నాతివ్యాప్తిరితిభావః-నచవి

టత్వవానిత్యత్రాతివ్యాప్తివారణాయనానేతి । విపర్యయలక్షణ
మాహ । మిధ్యేతి తదభావవతితస్పృశకారకనిణయ ఇత్యుదాః
తత్కంఠక్షయతివ్యాప్తేతియద్యపితకోవిపర్యయేంత భవ
తితథాపిప్రమానానుగ్రాహకత్వద్వేదేనసంకిరణం । స్మృతిం

న్నయాపేక్షేకధమివిశేష్యకవిరుద్ధానేకధమప్రకారకజ్ఞానేతివ్యాప్తి
రితిశంక్యమేకధన్యావచ్చిన్నవిశేష్యతాఘటితపరిష్కారకరణేనాదోషా
దిలిదిక్ - తంత్రాంతరేబ్రహ్మభిన్నేసర్వస్త్రిన్నేపమిథ్యాశబ్దస్యప్రయోగ
దశానాదాహ-తదభావవతితి-ప్రమావారనాయేదం-తదభావవద్వి
వ్యకత్వావచ్చిన్నతత్ప్రకారకత్వేత్యాద్యరవివక్షానాన్నసమూహాలంబనే
తిప్రసంగః-సంశయస్యేచ్ఛాయాశ్చవారనాయసంశయ్యాజ్ఞానార్థకం
నిశ్చయపదమితిసంక్షేపః-మానేవ్యాచ్యారోపేణేతి ఆహార్యవ్యాప్యవ
భామజస్యఃఆహార్యవ్యాపకవత్భామస్తకఇత్యుదాః, ఆహార్యజ్ఞానమా
తేతిస్రసంగవారనాయతజ్జన్యఇతి-యతనాయంపురుష ఇత్యాహార్య
రోపస్త్రాతివ్యాప్తివారనాయ ప్రథమమాహార్యపదం - రజతత్వవ్యా
ప్యాభావవత్తాగ్రహకాలేఆహార్యంయదృజతత్వవ్యాప్యవత్తాజ్ఞానం తజ్జ
నే ఇదంరజతమిత్య నాహార్యేతివ్యాప్తివారనాయ ద్వితియః-మాహార్య

పదం-తకే ఆపాద్యవ్యతిరేకనిశ్చయః ఆపాద్యాపాదకయోవ్యాకృతి
 శ్చయశ్చకారణమితి ధ్యేయం-తకేస్తుమానసవిపర్యయయాశ ఏవేతికథమ
 యథాథకస్యతై విధ్యకథనమిత్యాహ-యద్యపీతి - ప్రమాణానుగ్రాహ
 కత్వం ప్రమాణేన ప్రమాయాంజననీయాయాం ప్రతిబంధకవిఘటనద్వా
 రోపయోగిత్వం । భేదేనేతితకత్వరూపవై లక్షణ్యే నేత్యథః - తకే
 స్యప్రమాణానుగ్రాహకత్వజ్ఞానసాయతథాకథనమితిభావః - ననుసర్వే
 షామనుకులతయా వేదనీయమిత్యాదిమూలంసుఖాదిలక్షణపరంన సం
 భవతిపరద్రవ్యోపభోగాదిజన్యసుభేసాధూనాం ద్వేషదశనాద వ్యాప్తే
 రిత్యా శంకాయాంసుఖ్యహమిత్యాది ప్రత్యక్షసిద్ధం సుఖత్వా దికమేవల
 షణమిత్యాహ-సుఖ్యహమిత్యాద్యనువ్యవసాయేతి-సుఖత్వా దీత్యాదినా
 దుఃఖత్వ పరిగ్రహః-యథాశ్రుతంత్యితి సర్వేషామనుకులేత్యాదికమి

విభజతేన్స్మృతిరితి. సుఖంలక్షయతి । సవేషామితి । సుఖ్యహ
 మిత్యాద్యనువ్యవసాయగమ్య సుఖత్వాదిక మేవలక్షణం । య
 థాశ్రుతంతుస్వరూపకథనమితిద్రవ్యవ్యం । సంస్కారంవిభజతే ।
 సంస్కారఇతి । సంస్కారత్వజాతిమానస్సంస్కారః । వేగస్యా
 శ్రయమాహ । వేగఇతి । వేగత్వజాతిమాన్వేగః । భావనాంలక్ష
 యతి । అనుభవేతి । ఆత్మా దావతివ్యాప్తివారణాయానుభవేతి ।

త్యథః- అనుభవేతీతి-స్మృతింసంస్కారం ప్రతిచానుభవ త్వేనైవకారణ
 త్వంవదతాంప్రాచామయమభిప్రాయః తత్తద్విషయకస్మృతిం ప్రతితత్త
 ద్విషయకంసంస్కారంప్రతిచతత్తద్విషయకానుభవ త్వేనైవ హేతుతానతు
 తత్తద్విషయకజ్ఞానత్వేనానుభవత్వస్యాపి జాతిత్వేనజ్ఞానత్వా పేక్షయా
 గౌరవాసంభవాత్ నచవినిగమనావిరహఇతిశంక్యంవ్యాప్య ధర్మపురస్కా
 రేణకారణత్వసంభవేవ్యాపకధర్మస్యాన్యథాసద్ధినిరూపకత్వాదితి-నవీ
 నాఃపునరనుభవానాంతత్తద్విషయకస్మృతింతాదృశసంస్కారఃప్రతిచతా
 దృశజ్ఞానత్వేనైవ హేతుతానత్వనుభవ త్వేనసంస్కారస్యఫలనాశ్చ్యతయా
 ప్రథమస్మరణేనైవానుభవజన్యసంస్కారస్యనా శేనపకృదసుభూతస్యస్మర
 ణోత్తరమస్మరణప్రసంగాత్ నచస్యజన్యస్మరణస్వసంస్కారనాశ కత్వే

స్మృతిసాధారణేనజ్ఞానత్వేన హేతుత్వేపిఘటపటాదిరూపనానావిషయా
వగాహనానుభవేనజనితస్య తావద్విషయకసంస్కారస్యఘటాద్యైకైకగో
చరస్మరణేనాపి వినాశాత్తదుత్తరం పటాదిస్తరణాను పపత్తిస్తద్విషయ
కసంస్కారాభావాత్ స్మృతిజన్యఘటాదిగోచరసంస్కారస్య భిన్నవిష
యకతయాపటాదిస్తారకత్వాయోగాదతస్యజన్యచరచుస్మృతే రేవానా
యత్యాతత్తద్వ్యక్తిత్వేనతత్తత్సంస్కారనాశకతాయా అంగీకరణవ్యవ
యానుభవత్వేన జనకతాయాచుపినదోష ఇతివాచ్యం అన్యూనవిషయక
స్యైవఫలస్యనాశకత్వాంగీకారేణాదోషాల్ జాయతేచపునఃపునస్తరణా
ద్భృతతరస్సంస్కారఃదాఢ్యఃకంచసంస్కారగతోజాతివిశేషఃపుటిత్స్య
త్వత్వాపప్రయోజకఃనచదైవవశ సంపన్నాఝుటిత్వద్బోధక సమవధా

అనుభవధ్వంసేతివ్యాప్తివారణాయస్మృతితిస్మృతేరపిసంస్కార
రజనకత్వంసవీనైరుక్తం । స్థితస్తాపకంలక్షణయతి । అన్యధేతి ।
సంఖ్యాదయోష్టేనైమిత్తికద్రవత్వ వేగస్థితస్తాపకాస్సామాన్య
గుణాః । అన్యేరూపాదయో విశేషగుణాః । ద్రవ్యవిభాజకో
పాధిద్యయసమానాధికరణావృత్తిజాతిమద్గుణత్వంవిశేషగుణ
త్వం । కమణోలక్షణమాహ । చలనైతి । ఉష్ణేపణాదీనాంకార్య
భేదమాహ । ఉష్ణేతి । శరీరేతి । వక్రతాసంపాదకమాకుం

నాదేవఝుటితిస్మృతినియమోపపత్తేతత్ప్రయోజకతయాసంస్కారగతో
జాతివిశేషోనసిద్ధ్యతితివాచ్యంఝుటిత్స్య తేదైవాధీనఝుటిత్వద్బోధక
సమవధానాధీనత్వనుభ్యుపగమ్యసంస్కారాశయఖండసేతాస్తాదావ
భ్యాశ్చస్యైవానాపత్తేకించపరిత్యజ్యచనిశ్చితావ్యభిచారకంగృహ్యమాణ
వ్యభిచారేణకారణత్వకల్పనన్నసంభవతేతినానుభవత్వేనస్మృతి సంస్కార
హేతుతాసంభవత్యావృత్తస్తత్తందగ్భయతి-స్మృతేరపితి- అపినానుభ
వపరిగ్రహఃఏతన్న తేలక్షణేచానుభవజన్యేతిస్థానేజ్ఞానజన్యేతివేతనీయం
ద్రవ్యవిభాజకోపాధీతి-పుధివీత్వజలత్వాదిరూపయద్ద్రవ్యవిభాజకోపా
ధిత్వయంప్రత్యేకంత్తత్సమానాధికరణాఃద్విత్వద్విపుత్తత్వసంయోగాద
యస్తదవృత్తిజాతిమద్గుణత్వమిత్యర్థః । రూపాదిషుచత్వమ నీలత్వాదికం

సాంసిద్ధికద్రవత్వేచద్రవస్యత్వావాంతరజాతింన్నహదిమదశసున్నేహ
త్వాదికంతావనాయాంసంస్కారత్వావాంతరజాతి మాదాయలక్షణస
మన్వయః సన్వేతల్లక్షణమేకత్వాదిస్వతివ్యాప్తమేకత్వత్వాదిజాతేరపితా
దృశత్వాన్నచతాదృశోవాధిద్వయసమానాధికరణవృత్తిగుణత్వన్యూన
వృత్తిజాతిసాన్యగుణత్వమిత్యర్థః ఏవంచైకత్వాదిమసంఖ్యాత్వాదేన్న
త్వాత్తాదృశజాతిసాన్యత్వస్యాసత్వేననాతివ్యాప్తిరితివాచ్యమేవమపి పరి
మాణాదివ్యతివ్యాప్తేఃపరిమాణత్వాదేస్తాదృశజాతిత్వాసంభవాదితచేద
త్రప్రవదంత్యభిజ్ఞాఃయద్యద్రూపావచ్ఛిన్నసమానాధికరణం యత్కించి
ద్దృశ్యవిభాజకోవాధిద్వయంతత్తద్భిన్నాస్థితస్థాపకవృత్తిభిన్నాచయాజా
తిస్తద్వత్వేనతిగుణత్వమిత్యర్థః-యద్రూపావచ్ఛిన్నసామానాధికరణ్య
స్యసమవాయసంబంధఘటితస్యైవనిశనీయతయాయద్రూపపదేనఘట
త్వాదేర్థాతుకమశక్యత్వాద్గుటాదావతివ్యాప్తిరతోవిశేష్యంస్థితస్థాపకే

చనం । ఋజుతాసంపాదకంప్రసారణమిత్యర్థః- సామాన్యం
లక్షయతి । నిత్యమితి । సంయోగేతివ్యాప్తివారణాయనిత్యమితి
పరమాణుపరిమాణాదావతివ్యాప్తివారణాయనేకేతి । అనుగ

తివ్యాప్తివారణాయస్థితస్థాపకవృత్తిభిన్నేతి-స్థితస్థాపకస్యపృథివ్యావచతు
ష్టయవృత్తిత్వమతేతునదేయం-రూపత్వాదేర్ద్రూపపదేనధతుకమశక్య
త్వేష్యవాంతరజాతిరాధాయరూపాదిమలక్షణసమన్వయః పాథివాను
ష్టాశీతస్సకేస్యాపివాయవ్యాపేక్షయా విజాతీయస్యైవానుభవసిద్ధ
త్వాత్సంఖ్యాదయస్తుసామాన్యగుణాభివృద్ధిత్రవైజాత్యంజలపృథివ్యా
దిభేదేనసిద్ధాంతసిద్ధమతస్తత్రనాతివ్యాప్తిః- తాదృశజాతిమద్భిన్నగుణత్వ
మేవసామాన్యగుణానాంలక్షణమవధేయం- మూలోక్తుసర్వసంగ్రహా
కంసంభవతీత్యాహ-వక్రతేతి-నిత్యమితితి- అత్రనిత్యత్వం ప్రాగభావా
ప్రతియోగిత్వంధ్వంసాప్రతియోగిత్వంవాఏకతరనిశేతనాటపి సంయోగా
దేవాకరణాదేవకపదంస్వరూపకీతకనమాత్రపరమిత్రద్రష్టవ్యం- మూలే
వ్యావతకాభిజినిత్యద్రవ్యాణాంపరస్పరంభేదస్తాదృశాభివృద్ధిః అథని
శేషపదాదేకింప్రమాణంసచాత్యంతంసంకేర్హానాంపరమాణానాంభేదక

ధగ్గంవినాభేదాసిద్ధి తో విశేషాలంగిక ర్తవ్యాఇతివాచ్యమేక త్వాదివ్యక్త
రెవ భేదకత్వసంభవాదితిచెన్న యతఃఎతత్పరమాణౌతత్పరమాణుభేదసా
ధనేఎక త్వాదేర్వ్యభిచరితతయైతదక త్వాదేరెవ హేతుతావాచ్యా నచత
యోఃపరమాణౌర్వేదాసిద్ధావేకత్వాదావేతత్వంసుగ్రహమేతత్పరమా
ణుసమవేతత్వంహేతనైతత్వంతస్మాత్ప్రతినిత్యద్రవ్యమేష్టవ్యోవిశేషస
దార్థస్సఎవస్వసజాతీయానాంపరస్పరంభేదసాధక ఇతితత్రాపివిశేషాంత
రాపేక్షాన్తస్యతోనానవస్థేతిసంప్రదాయః-వైశేషికమతసాధారణ్యేనస
మవాయేసుమానంప్రమాణయతి-నీలఇతి-సమవాయి కారణత్వస్యావయ

తత్వంసమవేతత్వంతేనసాభావ దావతివ్యాప్తిః । విశేషంలక్ష
యతి, నిత్యేతి, సమవాయంలక్షయతి, నిత్యేతి । సంయోగేతివ్యా
ప్తివారణాయనిత్యేతి । ఆకాశాదావతివ్యాప్తివారణాయసం
బంధేతి । అయతసిద్ధలక్షణమాహ । యయోరితి, నీలోఘట ఇతి
విశిష్టబుద్ధిర్విశేషణవిశేష్యసంబంధవిషయావిశిష్టబుద్ధిత్యాద్ధం
తివిశిష్టబుద్ధివదితిసమవాయసిద్ధిః । అవయవావయవినావితి, ద్ర
వ్యసమవాయికారణమవయవః । జన్యద్రవ్యమవయవిప్రాగభా
వంలక్షయతి । అనాదిరితి - ఆకాశాదావతివ్యాప్తివారణాయ
సాంతఇతి । ఘటాదావతివ్యాప్తివారణాయనాదిరితి, ప్రతియో
గిజనకః । భవిష్యత్తివ్యవహారహేతుఃప్రాగభావః । ధ్వంసంల
క్షయతి । సాదిరితి । ఘటాదావతివ్యాప్తివారణాయ నంతేతి ।

వినిసత్వాద్రవ్యేతిపరమాణువారణాయజన్యేతిఅవినశ్యదవస్థమపరాశ్రిత
మేవావతిష్ఠతేపినశ్యదవస్థమనాశ్రితం-క్షణమవతిష్ఠతేయథాతంత్యాదిసా
శేషటాదిరితిమనసికృత్వా మూలే ౨ పినశ్యదిత్యుక్తం - ప్రాగభావే
మాణమాహ- భవిష్యత్తి, సంసగేతీతి - తద్దాత్మ్యాత్తిరిక్తసంసగే
త్యథః- ధ్వంసప్రాగభావయోరపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధోప
తత ఇతిమతాభిప్రాయేణత్రైకాలికవిశేషణమన్యథాన్యోన్యభావ
వారకణైవతయోనాకారణతద్వ్యథతాపత్రైర్యదిసంసగేత్య

న్యోన్యభావభిన్నభావఇత్యర్థః సదాతైశ్చకాలికేతిసిద్ధాంతే సాధకం
 తైశ్చకాలికత్వన్నిత్యత్వరూపం - మూలేభూతలే ఘటోనాస్తీతి - తత్రమ
 టాభావాంశేభూతలస్య విశేష్యత్వం సంబంధఃఘటాభావ వద్భూతల
 మిత్యత్రఘట భూతలాంశేభావస్యవిశేషణత్వం సంసగః ఇతివదతాం
 ప్రాచామయమభిప్రాయః - విశేష్యత్వవిశేషణత్వేస్వరూపసంబంధ విశే
 షానజ్ఞానీయవిషయతా విశేషానచవిశేషణతాభ్యస్పర్శరూప సంబంధ
 ఏకఏవాస్తుభూతలేఘటోనాస్తీతి ప్రతీతాభూతలంఘటాభావవదితి ప్రతీ
 తితోవైలక్షణ్యస్యవిశేషణత్వావచ్చిన్నాధేయత్వ విషయకత్వకల్పనేనే
 వనిర్వాహాదితివ్యాచ్యం తాదృశ ప్రతీతితోవైలక్షణ్యాయ ప్రథమాయాం
 విశేషణత్వావచ్చిన్నాధేయతాసన్నికషః ద్వితీయాయాం విశేషణ

అకాశాదావతివ్యాప్తివారణాయసాదిరితి । ప్రయోగిజన్యఃప్రతి
 యోగి సమవాయికారణ వృత్తిః । ధ్వస్త ఇతి వ్యవహారహేతు
 ధ్వంసః । అత్యంతాభావంలక్షయతి । త్రైకాలికేతి । అన్యో
 భావేతివ్యాప్తివారణాయసంసగేతి । ధ్వంసప్రాగభావయో
 రతివ్యాప్తివారణాయత్రైకాలికేతి । అన్యోన్యభావంలక్షయతి ।
 తాదాశ్చ్యేతి । ప్రతియోగితావచ్ఛేదకారోప్యసంసగఃభేదా
 దేకప్రతియోగికయోర్భవంతాన్యోన్యభావయోభిన్నత్వం ।

త్వావచ్చిన్నాధారతేత్యత్రవినిగఘటస్యదులభత్వాన్నచతాత్పరప్రతి
 త్యోస్సంసగఃశేషవిలక్షణత్వే పివిశేషణవిశేష్యభావబేదాదైవలక్ష
 న్యోపపత్తిరిత్యుభయత్రవిశేషణ తాయా ఏవసంబంధతాస్త్వితినాచ్యం
 తావతాపిభూతలేఘటోనాస్తిభూతలవాస్తటాభావ ఇత్యనయోర్భూత
 లం ఘటాభాతవద్ఘటాభావేభూతల మిత్యనయోశ్చ ప్రతీత్యోవైలక్ష
 ణ్యానిర్వాహః తస్మాద్విశేష్యస్య విశేషణత్వ నామకయోరుభయోస్స
 రూపసంబంధవిశేషయోస్సంసగతాతధాచభూతలవాఘటాభావ
 ఇత్యత్రఘటాభావాంశేభూతలస్య విశేష్యత్వం సంసగః ఘటాభావే
 భూతలమిత్యత్రచభూతలాంశేభావస్య విశేషణతా సంసగఃచాది
 తోతోభ్యుత్పన్ననివాహ ఇతినండేపః - ధ్వంసప్రాగభావయోరివైక

౧౧౦ నీలకంఠ ప్రకాశ సహిత - తత్కాండము హదీపికాయాం.

ప్రతియోగిక యోగత్యంతాన్యోన్య భావయోగైకవిధ్యస్తే త్యాహ-ప్రతి
యోగితేతి - అయోగ్యేతి ప్రాచీనమతాభిప్రాయేణ - అత్రయథా యోగం
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మభేదయవసంసర్గభేదోప్యత్యంతాభావబ
హుత్వ ప్రయోజకః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మభేదో న్యోన్యభావబ
హుత్వ ప్రయోజకయితద్రవ్యం - తదేవవణయత్తి - కేవలేతి - కేవలదేవ
దత్తాభావాద్విశిష్టాభావోఽతిక్తయిత్యన్వయః అన్యథా కేవలదేవదత్త
వతిదండేనా స్థితి ప్రత్యయానాపక్షేః - ఉభయాభావస్యాతిరిక్తత్వే ప్రతీతిం
ప్రమాణయతి - ఏకసత్వేపీతి - ఘటపటా ద్వాన్తస్య యిత్యాదౌ ఘటత్వం
పటత్వముభయత్వంచైతత్త్వైత్యంతప్రతియోగితావచ్ఛేదకం కేవల ఘట
వతికేవలపటవతియత్కించదుభయవతిచతథాప్రత్యయాత్ - సంబంధభే

కేవలదేవదత్తాభావాద్బంధ్యభావప్రతీత్యావిశిష్టాభావః ఏకస
త్వేపిద్వాన్తస్యయితప్రతీత్యాద్విద్వాన్తవచ్ఛిన్నాభావః । సంయో
గేనఘటవతినమవాయేనఘటాభావస్తత్తద్ఘటాభావాద్ఘటత్వా
వచ్ఛిన్నసామాన్యభావశ్చాతిరిక్తః । ఏవమన్యోన్యభావేపి
ఘటత్వేన పటోనా స్థితిప్రతీత్యావ్యధికరణధర్మా వచ్ఛిన్నా
భావోనాంగీక్రియతేపటేఘటత్వంనా స్థిత్యథాకాల్ । అతిరిక్త
త్వే కేవలాన్వయా । సామయికాభావోత్పంతాభావయేవసమ

దేనాభావస్యాతిరిక్తత్వంవణయతి - సంయోగేనేతి - సామాన్యవిశే
షాభావయోగభేదం దశయతి - తత్తవీతి - అతిరిక్తయతి - అన్యథాయ
త్కించిద్ఘటవతిఘటోనా స్థితి ప్రత్యయాపక్షేః - యేవమన్యోన్యాభావేపీతి
అవచ్ఛేదకభేదాత్తత్తద్ఘటభేదోఘటభేదాత్పృత్యేకభేదత ఉభయభేద
శ్చాతిరిక్తయిత్యభావః - ప్రసంగాదాహ - ఘటత్వేనేతి - నాంగీక్రియత ఇ
తి - అభావధియోవిశిష్టవయిశిష్ట్యావగాహిమర్యాదోపబృంహితయాఘ
టత్వేనపటోనా స్థితిప్రతీతేఘటత్వావచ్ఛిన్నపటస్థిప్రతియోగితా
వగ్రాహిత్యన్నసంభవతీతిభావః - అతిరిక్తత్వయితి - అయంభావః అనతి
చాధకేతచ్ఛబ్దోల్లిఖితప్రతితేస్తచ్ఛబ్దప్రతిపాద్యాథేవిషయకత్వపరి
త్యాగాయోగాత్పటాధికరణకఘటత్వాభావస్యఘటత్వేన పటోనా స్థి

తతః తత్కథం ప్రతితికింవ్యవచ్చిన్న ప్రతియోగితాకత్వ సంబంధనాచా
 వాంశేస్వాతంత్ర్యేణ ఘటత్వావగాహిత్యా మేవాభావబుద్ధివిశిష్టవైశి
 ష్ట్యావగాహిమర్యాదాన్నాతి శేతయితీనియమస్తునయేవం దవ్యధిక రణత
 మావచ్చిన్న ప్రతియోగితాకాభావః కేవలాన్వయీ ప్రతియోగితా వచ్చే
 దకావచ్చిన్న ప్రతియోగిరూప విరోధి విరహాదితి - సమభూత
 లాదౌఘటసత్త్వదశాయాన్న తదభావబుద్ధిరన్యభావజాయతే తస్మాదు
 కాభావాంతి క్తయేవాంగీకరణవ్యయితి వదంతం నిరాకర్తుమాహ - సా
 మయికేతి - ప్రతియోగివిరహాసమయే ప్రతియమనోన్యంతాభావయేవసా
 మయికాభావః సతూత్పాదవినిశితకాల్యతిరిక్తయితినముదితాథాః - నన్వే
 వంభూతలేఘటస్యానయనదశాయామపితదభావస్యనిత్యత్వేన తత్ప్రత్య

యవిశేషే ప్రతీయమానః । ఘటాభావవతిఘటానయ నేత్యం
 తాభావస్యాన్వయత్ర గమనాభావేపితద ప్రతీతేః ఘటాప సరణేస
 తి ప్రతీతేభూతలఘటసంయోగ ప్రాగభావధ్వంసయోరత్యం
 తాభావప్రతీతినియామకత్వంకల్ప్యలేఘటవతితత్సంయోగప్రా
 గభావయోరసత్వాదేనాత్యంతాభావస్యా ప్రతీతిఃఘటాపసర
 ణేనుసంయోగధ్వంసస్య సత్వాప్రసక్తిఃఘటానయనాత్పూర్వం
 సంయోగప్రాగభావస్యసత్వాత్ప్రతీతిరితి । కేవలాధికరణేనయివ

యాప తిరతిహః - ఘటాభావవతీతి - నియామకమేవసముపపాదయతి
 ఘటవతీతి - తత్కాలావచ్చిన్నభూతలాదేరేవఘటాద్యభావసంసగత
 యాఘటకాలేవతచ్చాన్వయకాలవిశిష్టభూతలాదిరూపసంసగాభావేనత
 దానతదత్యంతాభావబుద్ధిత్వపిద్రష్టవ్యం - నన్వభావానాన్వయితిక్తఃప
 దాథాఃయస్తిన్నధికరణేఘటానాస్తీత్యాప్రత్యయస్తస్తిన్నధికరణేఘ
 టాభావత్వకల్పనైవేవతథాప్రతీతినిర్వాహాత్క్షేప్తధర్మకణిధర్మకల్పనా
 యాఅక్షేప్తధర్మకల్పనతోలఘీయస్తాద్వితిగురుమత మాశంక్యనిరాచ
 ణ్యే । కేవలేతి - యద్యప్యనకేవ్యధికరణేమథర్మకల్పనతోతిక్తకథర్మక
 కల్పనవైశ్యవలఘీయస్తాద్దతోక్తన్యాయస్వానవతారః క్రించాచావ
 స్యాధికరణస్వరూపత్వేజలాదౌవిద్యమానస్యగంధాద్యభావస్య జలాది

౧౧౨ నీలకంఠప్రకాశసహిత-తత్వసంగ్రహదీపికాయాం,

రూపత్వాదితరేంద్రియ గ్రాహ్యతాపత్తిరిత్యాదిదూషణాని ప్రస్తుతంబు
తథాపి కేవలాధికరణాదేవేతితద్వచననిరాసాదేవతన్నివృత్తిసంభవేకిమే
తాన్యపేక్షితానీవ్యాలోచ్యతదేవనిరాకరోతి. అభాలానంగీకారయితి అ
తిక్తాభావానంగీకారయిత్యథః- అథకిమిదం కేవల్యం చూతిలస్వరూపమి
తిచ్ఛేదటవద్భూతలస్యాపితదబావస్వరూపతాపత్యా తదానీంఘటాబావ
వతాబుద్ధిప్రసంగఃఘటాబావవత్ప్రమితిచేత్సిద్ధమితి కాబావే నాతః కైవ
ల్యనిర్వచనమశక్యమిత్యాహ-కయివల్యస్యేతి నస్వరూపస్యాతిక్తతేవేతద
బావోప్యతిక్తస్తస్యాబావస్తథేవేనవస్థాస్యాదతఆహ-అబావాబావ
ఇతిధ్వంసేత్యాది - ధ్వంసప్రాగ్ బావఃప్రతియోగిస్వరూపస్తత్ప్రకాశా

నాస్తీనివ్యవహారోపపత్తేఅభావోనపదాథాంతరమితిగురువ
స్తన్నఅభావానంగీకారైకయివల్యస్యనివత్తుమశక్యత్వాత్ । అ
భావోభావాయేవనానీరిక్తోనవస్థాప్రసంగాత్ । ధ్వంసప్రాగ్భా
వఃప్రాగ్ బావధ్వంసశ్చ ప్రతియోగ్యేవ । అబావా బావోతిరి
క్తయేవతృతీయాబావస్య ప్రథమత్వాదతో నానవస్థేతినవినాః ।
ననుప్రమాణప్రమేయసంశయప్రయోజనదృష్టాంతసిద్ధాంతావ
యవతత్వనిణయవాదజల్పవితండాహేత్వాబావచ్చలజాతిని

వస్వరూపశ్చప్రాగ్ బావధ్వంసస్తు ప్రతియోగిరూపస్తద్ధ్వంసరూపశ్చేత్య
తోవసేయస్తేనప్రతియోగి ప్రాగ్ బావచకాయామపిధ్వంసోభవిష్యతి
ప్రత్యయస్యప్రతియోగి ధ్వంసతయామపిప్రాగ్ బావోనష్ట ఇతిప్రత్యయస్య
చోపపత్తిః-ననుకాలేద్రవ్యత్వన్నాస్తీతిప్రత్యయాయజాతే - ద్రవ్యత్వా
బావఇతితుజాయతఇతివైషమ్యనిర్వాహయనాస్తీతిప్రత్యయేదైశికసంబంధ
ధావచ్ఛిన్నాధేయత్వబానంకల్పనీయమిత్తంచఘటాబావాబావాదేఘట
టాదిరూపత్వేత్విహఘటాబావోనాస్తీతిప్రత్యయస్యభగవత్త్వ మేవసా
ద్భావస్యవిశేషణతావిశేషేణవృత్త్యనంగీకారాదతో ౨ బావాబావో
తిరిక్తఃనతుబావస్వరూపఇతినివీనమతందశకయతి-అబావేతి-తత్త్వా
నస్తేత్యతఆహ-తృతీయేతి-పరమకారుణికేసమునినామఃఖపంత నిమగ్న
జనముద్దిదీమణా ప్రణీతం ప్రమాణ ప్రమేయేత్యాదిసూత్రతద్విరోధ

పరిహాసమాక్షిపత-నన్విత - ప్రత్యక్ష ప్రమాణస్య ద్రవ్యేనుమానా
దీనాంచగుణేంతభావస్య స్ఫుటత్వాత్ప్రమేయాదీనాం ద్రవ్యాదివ్యంత
భావమాహ - ఆత్మత్వాదీనా - ఆత్మశరీరేంద్రియాణాంద్రవ్యే - అధిక
స్యపృథివ్యాదిరూపస్య ద్రవ్యాదిమబుద్ధేగుణేంతరింద్రియస్యచసోద్ర
వ్యేంతభావః - ఏవమగ్రేపి యథాయధమంతభావోద్రవ్యవ్యతిరేకమా
ధమావితి-తజ్జనికేత్యధః , ఏతచ్చస్ఫుటమాకరే-రాగః ఇచ్ఛావిశేషః
మరణమితి-మరణానంతర భావిజననమిత్యధః - తథాచపదవ్యుత్పత్తిః
ప్రేత్యమృత్వా-భావోజననమిత్యధః - చరమప్రాణశరీరసంయోగధ్వం
సోమరణంతద్యశరీరప్రాణసంయోగోజననసంముక్తాంత్యసంయోగ ధ్వంసవ

గ్రహస్థానానంతత్వజ్ఞానాన్ని శ్రేయసాధిగమ ఇత్యన్యాయనూ
త్రేమోడశపదార్థానాముక్తత్వాత్కథంసప్తవేత్యత అహా ।

సవేషామితి । సవేషాంసప్తస్వేవాంతభావ ఇత్యధః ।
ఆత్మశరీరేంద్రియాధిక బుద్ధిమనఃప్రవృత్తిదోషప్రేత్యభావఫల
దుఃఖాపవగాన్తుప్రమేయమితిద్వాదశవిధంప్రమేయం - ప్రవృ
త్తిధికమాధమా । రాగద్వేషమోహదోషాః । రాగః ఇ
చ్ఛా । ద్వేషోమన్యః । మోహశృరీరాదావాత్సభ్యమః । ప్రేత్య
భావోమరణం । ఫలంభాగః । అపవగోమోక్షః । సచస్య స
మానాధికరణదుఃఖప్రాగ్భావాసమానకాలిన దుఃఖధ్వంసః ।

తోఘటస్యముక్తత్వాపత్తివారణాయదుఃఖధ్వంస ఇతి - దుఃఖధ్వంసవ
తామస్తదాదీనామపిముక్తత్వాపత్తివారణాయ కాలీనాంతం , అస్మదీ
యదుఃఖప్రాగభావసమానకాలినదుఃఖధ్వంసవ తాంశుకా ద్యాత్మనామ
ముక్తత్వప్రసంగాత్సన్వసమానాధికరణేతి-దుఃఖ ప్రాగభావవిశేషణం-
సచస్యసమానాధికరణదుఃఖ సమానకాలీనేత్యనేనైవ సుమప్తికాలిక
ధ్వంసస్యాప్యగ్రిమక్షణవృత్తేవాశణాల్పాగభావేతివ్యరమితివాచ్యం ,
యథాసన్నివేశేవైయథ్యాభావాదితిదిక్ । సంశయస్య నిరూపితత్వా
త్ప్రయోజనస్వరూపందశయతి - ప్రయోజనమితి - ఉభయసాధనవత్తితి
పగపక్షనిరాకరణస్వపక్షసాధనవత్తి - ఇదంచనితండాతివ్యాప్తివారణా

౧౧౪ నీలకంఠప్రకాశసహిత-తత్వసంగ్రహదీపికాయాం.

యేతిధ్యేయం- స్వపక్షేతి. అత్రవిజగీమ కథేత్యనువతతే-నానేతి. ఏకస
పూర్వపక్షఃక్రియతేన్యేనచసమాధానమితి నానావక్తృకత్వం వాక్య
స్యావసేయం - ఛలమితి - యథానవకంబళోయంచేవదత్త ఇహినుతన
తాత్పర్యేణప్రయుక్తస్యనవత్వసంఖ్యా విశిష్టమథాంతరం పరికల్ప్యక
శ్చిద్దూషయతినాన్యనవకంబళాస్సంత్యతిదతిద్రత్వాదిత్తి. అనదుత్తరంజా
తి. ఉత్తరస్యాసత్వంతుస్వాసాధకతా సాధావక్త్యేన పరా సాధకతా
సాధకతయాస్వవ్యాఘాతుకత్వాత్ తథాచస్వవ్యాఘాతుకముత్తరంజా
తిరితిలక్షణంపర్యవన్యతి-తదవాంతరభేదంధశ్చయతి- సాధమ్యేకత్వాది
నా-ద్వం ద్వాంతేశూయమాణసమా శబస్యప్రత్యేకంయోగః - సాధ

ప్రయోజనంసుఖ ప్రాప్తిమహిమఃపశ్య | దృష్టాంతో మహాన
సాదిః | ప్రామాణికత్వేనాఘృపగతోధశ్చిద్ధాంతః | నిణా
యోనిశ్చయః | ప్రమాణఫల తత్వదుఘతోస్థికథావాదః | ఉభ
యసాధనవత్తివిజగీమకథాజల్పః | స్వపక్షస్థాపనాహీనాపరప
క్షవిదళనమాత్రాతపానావితండా | కథనామనానావక్తృకపూ
ర్వోత్తరపక్షవాక్యసందర్భః | అభిప్రాయాంతరేణప్రయు
క్తస్యాథాంతరంపరికల్పదూషణంఛలం | అనదుత్తరంజా
తిః | సాధమ్యేకవైధమ్యేకత్వపాకపక్షవ

మ్యేకసమావైధమ్యేకసమేత్యాదయశ్చతుర్వింశతిజాతయః-సాధమ్యేక
ణస్థాపనాహేతుదూషకముత్తరంసాధమ్యేకసమా-యథాఅత్తాసక్రియః
క్రియాహేతుగుణవత్వాల్లోప్యవత్ - క్రియాహేతుగుణశ్చాత్రక్రియాజనక
వాయుసంయోగాదిరేవేతిస్థాపనాయాముత్తరంయదిశక్రియసాధమ్యేక
త్వక్రియస్తదా విభుత్వరూపాన్నిష్క్రియసాధమ్యేకన్నిష్క్రియ ఏవ
కిన్నస్యాత్-చాత్రకించిద్విసిగమకమస్తేతి || ౧ || వైధమ్యేకతతద్దూషక
ముత్తరంవైధమ్యేకసమా - యథాతత్రైవక్రియావతోలోప్యస్య సాధ
మ్యేకద్యదిక్రియావానాత్మతదా విభుత్వరూపాదైవధమ్యేకన్ని
ష్క్రియఏవకిన్నస్యాత్-సహితత్సాధమ్యేకత్క్రియావతా భవితవ్యం
తదైవధమ్యేకన్నిష్క్రియేణనభవితవ్యమితిత్రకించిన్నియామకమస్తేతి

౨ ॥ పరోక్షసాధనాదేవతదవ్యాపకధర్మస్య పక్షే ఆపాదనముత్క-
 ణసమా-యథాశబ్దోఽనిత్యఃకృతకత్వాద్భుటవదిత్యాదాకచ్చిదేవమా-
 హ-యదికృతకత్వేన హేతునాశబ్దోఽనిత్యస్సాన్వితహితేనైవ హేతు-
 నాశబ్దోఘటవత్సావయవస్సాన్వదితి ॥ ౩ ॥ పరోక్షదృష్టాంతసాధమ్యే-
 ణపక్షేపరాభిమతధర్మాంతరస్యాభావపాదనమపకషసమా-యథా-
 తస్మిన్నైవ హేతుమానేయదికృతకత్వేనశబ్దోఘటవదనిత్యస్సాన్వితహితే-
 నైవశబ్దోఘటవదత్రావణస్సాన్వదితి ॥ ౪ ॥ వణ్యకస్యస్థానసీయస్య
 దృష్టాంతధర్మకస్యపక్షేపాదనంవణ్యకసమా-యథాపూర్వోక్తానుమా-
 క్రియాజనకనోదనాఖ్య సంయోగవత్వాబ్దోష్టాదేభకపతు క్రియావత్స్వ-
 మాత్మనస్తుక్రియావత్స్వే తజ్జనక నోదనాఖ్య సంయోగవత్స్వ మపిస్యా-
 దితి ॥ ౫ ॥ సాధ్యహేతోవ్యథకమయో రపిపక్షే తుల్యతా సాధనమవ-
 ణ్యకసమా-యథాతత్రైవానుమానైలోష్ఠాదిగతనోదనాదిరూప క్రియా-

ణ్యకవణ్యక వికల్పసాధ్య ప్రాప్త్యప్రాప్తిప్రసంగ ప్రతిష్ఠ
 ష్టాంతానుత్పత్తిసంశయ ప్రకరణ హేత్వధావత్స్వ
 విశేషోపపత్త్యపలబ్ధినుపలబ్ధినిత్యా నిత్య కాయకసమాజా

హేతుగుణవద్వ మాన్యస్యసిద్ధంతథావతుల్యతయాయభాఽనిదేవ క్రి-
 యాహేతుగుణేన్మాతనిక్రియావత్స్వంసాధ్యతేతథాతాద్య కేవక్రియావత్స్వే-
 నతజ్జనకగుణవత్స్వమపికిమితినసాధ్యతేనియామకాభావాదితి ॥ ౬ ॥ దృ-
 ష్టాంతవికల్పం ప్రదశ్యకదాష్టాంతికవికల్పకధనంవికల్పసమా-యథా-
 తత్రైవానుమానే క్రియా హేతుగుణయుక్తంకించిదురుయధాలోష్ఠాదికం-
 చిల్లిఘుయథావాయురేవం క్రియా హేతుగుణయుక్తం కించిత్కియావ-
 త్సాన్విత్యధాలోష్ఠాదికించిదక్రియంయథాత్మాపూర్వకవికల్పభవత్స్వ-
 యంతునభవతీత్యత్రకిన్నియామకంస్యాదితి ॥ ౭ ॥ దృష్టాంతస్య పక్షేతు-
 ల్యతాకధనంసాధ్యసమా-సాధ్యశబ్దోత్రపక్షవాచీయథాతత్రైవయది-
 యథాలోష్ఠస్తథాత్మేతిత్వయోద్యతేతదాయధాత్మాతథాలోష్ఠ ఇత్య-
 ప్యాగతంతథావయద్యాత్మని క్రియావత్స్వం సాధ్యతే తహిలోష్ఠేపి-
 ల్పాధసీయంనేలిచే తహిలోష్ఠాయధాలోష్ఠస్తథాత్మేతినవాచ్యంబోష్ఠసదృశ-

ఆత్మా ఆత్మసదృశోనలోష్టభివ్యత్రనియామకాభావాదితి || ౮ || ప్రాప్త్యా
 ప్రత్యక్షస్థానం ప్రాప్తినమా - ప్రాప్తిశ్చసాధ్యహేతోస్సామా నాధికర
 ణ్యం - యథాతతై ౧వక్రియాహేతు గుణవత్వేనైవకిమితి క్రియావత్వం
 సాధ్యతేకిమితి క్రియావత్వేన తాదృశగుణవత్వన్న ఉభయావిశేషాదితి ||
 ౯ || అప్రాప్త్యాప్రత్యక్షస్థానమాప్తినమా - యథాతతై ౧వపూర్వో
 క్తదోషాదప్రాప్తస్యహేతోస్సాధ్యసాధకత్వం వాచ్యం తథాచాపా
 ప్రత్వావిశేషాత్సవకస్సనకంసాధయతీత్యయమేవహేతుస్సాధ్యాభా
 వంకిమితిససాధయేత్సాధ్యమేవతుసాధయేదిత్యత్రవితిగమకాభావాదితి ||
 ౧౦ || సాధనసరంసరప్రశ్నం ప్రశంకసమాయథాక్రియావత్వే క్రియా
 హేతుగుణవత్వంసాధకంతత్రకింసాధనం సహిసాధనం వినాకస్యచిచ్ఛిద్ధి
 రస్తివచంతత్రాపికింసాధనమిత్యాది || ౧౧ || దృష్టాంతాంతరేణసాధ్యా
 భావసాధనం ప్రతిదృష్టాంతసమా - యథాతతై ౧వలోష్టదృష్టాంతేనక్రి
 యావత్వేపాథితేనిష్క్రియాకాశదృష్టాంతేనాత్మనోనిష్క్రియత్వమేవ
 కిన్నస్యాలోష్టదృష్టాంతేన క్రియావత్వమాకాశదృష్టాంతేనిష్క్రియత్వ
 స్తేత్యత్రనియామకాభావాదితి || ౧౨ || అనుత్పత్త్యాప్రత్యక్షస్థానమనన్త
 తినమా-యథాఘటోనిత్యనిజవైకత్వాదిత్యాదాకచ్ఛిదాహ-యదిజ
 వైకత్వమనిత్యత్వేప్రక్షాణంతదాఘటే ఏకత్వోత్పత్తేః పూర్వంతద
 భావాన్నిత్యత్వంనిత్యత్వేత్తదానుత్పన్నవేతి || ౧౩ || సాధారణభవం
 ప్రదశ్యకంశయోద్భావనంసంశయసమా - యథాశబ్దోనిత్యఃకార్య
 త్వదిత్యాదాశబ్దస్యానిత్యమేనపమాకార్యత్వయాపం సాధర్మ్యంయ
 థాస్తితథానిత్యేనశబ్దత్వేనసమాశ్రావణప్రత్యక్షవిషయత్వం సాధమ్యో
 మస్తిత్యభయసాధమ్యోదశకనాశ్చంశయస్సాధ్యజేకపరిశేషే నియామ
 కాభావాదితి || ౧౪ || వాచ్యక్తహేతోస్సాధ్యభిపరీతసాధకహేత్వంత
 రోద్భావనం ప్రకరణసమా - సత్ప్రతిపత్తోదాహరణమేవాత్రోదాహ
 రణంబోధ్యం || ౧౫ || కాలత్రయేపిహేతుత్వానంభవేన హేతుత్వకథ
 నమహేతుసమా - యథాకార్యత్వాదిరూపసాధనంసాధ్యాదనిత్య
 త్వత్వానుపకాలన్మత్తిచేత్తదానిత్యత్వసాధ్యస్యతదాసేమసత్వాత్

స్యససాధకమధపశ్చత్కాలవృత్తిచైత్రదాపూర్వకాలేసాధనాభావాత్త
 స్యససాధ్యమనత్యత్వం యదిచోభయమేక కాలవృత్తితదాకిం తస్యసా
 ధనంకింకస్య సాధ్యంవినిగమకాభావాదితి - హేతుసమేతిపారేతుకాలత్య
 యేపి హేతుత్వానంభవకథనం హేతుసమేతిబోధ్యం ॥ ౧౬ ॥ అధాప
 త్తిపుస్కారేణసాధ్యాభావోర్భావనమథాపత్తిసమా - యథాపూ
 వోక్తానుమానేశబిప్యా నిత్య సాధమ్యాదనిత్యత్వం యద్వ థా
 పత్యాసిద్ధంతదానిత్యశాధమ్యాన్నిత్యత్వ మప్యేకతరావధారణేనియా
 మకాభావాదితి ॥ ౧౭ ॥ సవావిశేషప్రసంగోద్భావనమవిశేషసమాయ
 థాతతైవయదికృతకత్వాదినాసాధమ్యేణ శబ్దస్యా నిత్యత్వం తదా
 ప్రమేయత్వాదిరూపేణతత్సాధమ్యేణపవన్యైవానిత్యత్వం స్యాన్న
 దుక్తసాధమ్యేణతత్సిద్ధ్యతిసతుత్వదుక్తేనత్యత్రనియామకా భావాదితి ॥
 ౧౮ ॥ ఉభయపక్షసాధమ్యేణసాధనోపపత్తిరుపపత్తిసమాయధాయ
 ద్యనిత్యత్వసాధనంకార్యత్వ ముపపద్యత ఇతిశబ్దస్యానిత్యత్వం తదాని
 త్యత్వసాధనమపికించిదుపపద్యత ఇతినిత్యత్వం కిన్నస్యాదితి ॥ ౧౯ ॥ వా
 ద్యుపదశ్చేతసాదనా భావేపి సాధ్యస్యోప లబ్ధి కథనముప లబ్ధి సమా
 యథాశబ్దోనిత్యప్రయత్నానువివిధాయత్వా ధ్వటవదిత్యత్ర ప్రయ
 త్నం వినాపివాయునోదనవశాద్వృక్షశాఖాభంగ జన్యస్య శబ్దస్యోపల
 భేనప్రయత్నానువిధాయత్వంశబ్దేస్తీతి ॥ ౨౦ ॥ వాదినోనుపలబ్ధివ
 శాదేవవాద్యభిమతస్యాపియత్కంచిత్పదార్థస్యాభావసాధన మనుపల
 బ్ధిసమా - యథాజలాదవిద్యమానస్యాప్యావరణవశాద్యథానుపలబ్ధి
 స్తథోచ్చారణాత్పువంశశబ్దస్యావరణదశాదనుపలబ్ధిత్యే వంమతంవా
 దినారూప్యతేయద్యావరణపశ్చచ్ఛబ్దోనోపలభ్యతేతదాజలాద్యావరణ
 మివశబ్దావరణమప్యపలభ్యతేత్యత్రోత్తరంయది భవచ్ఛిరనుపలబ్ధిత ఆ
 వరణన్నాభ్యుపేయతేతదానుపలభ్యేరప్యనుపలభ్యా - భావేసిద్ధేతదభా
 వాదావరణాభావాసిద్ధావావరణసిద్ధితి ॥ ౨౧ ॥ తద్వస్యనిత్యత్వాని
 త్యత్వవికల్పాద్ధర్మిణోన్యత్వసాధనంనిత్యసమా - యథాశబ్దస్య యదని
 త్యత్వం భవచ్ఛిరమత్యత్రనిత్యంవాద్యనిత్యంతదాశబ్దమతేతే

వతస్యసదాతనత్వాచ్చబ్రహ్మకథాత్వమగతంయద్యనిత్యంతదాశబ్దేకదా
చిదనిత్యత్వాభావోస్తీతనిత్య ఏవశబ్దఇత్యభయథాపేక్షబ్రహ్మనిత్యత్వమితి
౨౨ ॥ అనిత్యదృష్టాంతసాధర్మ్యత్వస్యానిత్యత్వప్రసంగోద్భావనమ
నిత్యసమా - యథాయద్యనిత్యే - నఘపేనసాదృశాచ్చభ్రో - నిత్యఇత్య
చ్యతేతదాయనకేనచిద్దరే ౧ సర్వస్వైవతత్సద్భవత్వాత్సర్వస్యానిత్య
త్వప్రసంగఇతి ॥ ౨౩ ॥ వాద్యుక్తహేతోరన్యకాద్యేణసంభవాభిధానం
కార్యసమా - యథాతత్తే ౧౪ ప్రయత్నానువిధాయిత్యముభయథాసం
భవతిఘటాదిశచ్చబ్రహ్మ రూపాత్పత్తాజలాదివవావరకనివృత్తౌచ ఉభయ
త్రాపిప్రయత్నానువిధానదర్శనాత్తథావతస్యావరకనివృత్తిరూపకా
ర్యాంతరసంభవాన్మానిత్యత్వనియతప్యమితి - క్వచిత్కారణసమేతి పా

తయః! వాదినోపజయహేతుర్నిగ్రహస్థానంతచ్చప్రతిజ్ఞా
హనిఃప్రతిజ్ఞాంతరం ప్రతిజ్ఞావిరోధః ప్రతిజ్ఞానస్యానఃహే
త్వంతరయర్థాంతరంనిర్భక్తమవిజ్ఞాతార్థకమపార్థకమప్రపా
ప్తకాలంన్యూనమధికంపునరుక్తమననుభావణమజ్ఞానమప్ర
తిభావిక్షేపేమతానుజ్ఞాపర్యనుయోజ్యోపేతక్షణం నిరను
యోజ్యానుయోగోపస్థిద్ధాంతోపత్వాభాసాశ్చనేషసుగమం

తస్తస్యాపికారణస్య ప్రయత్నానువిధాయిత్యస్యోభయత్రశబ్దప్ర్యాప్తి
త్వేతదావరక నివృత్తౌచ సమత్వాభిధానమితిరీడ్యోక్త ఏవాశ్లేషర్యవ
సానమకసేయం ॥ ౨౪ ॥ అత్రగ్రంథగౌరవభయాయాత్సత్ప్రకారదర్శి
తాలభియుక్తైరన్యత్రానుసంధేయః ॥

నిగ్రహస్థానంలక్షయతి-వాదినఇతి . ఇదంచయద్యవిఫలాదావప్య
స్తీతధాప్యథాంతరాదిరూపనిగ్రహస్థానేంతత్పావాన్నదోషః - ఛల
త్వాదినావీజ్ఞానస్వోపయోగిత్యాత్పుత్రగుపాదానం - హేత్వాభావవ
త్తస్యాన్యవాంతరభేదాకదర్శయతి. ప్రతిజ్ఞేత్యాదినా-యత్రప్రతిజ్ఞాతా
ర్థవిరుద్ధాభ్యపగమః ప్రతిజ్ఞాతార్థపరిత్యాగోవాతత్రప్రతిజ్ఞాహనిః
యథాశబ్దో - నిత్యఃప్రత్యక్షగుణత్వాదిత్యత్రసోయంగకార ఇతిప్రత్యభి
జ్ఞాబలాత్పరేణబాధే ఉద్భావితే - స్తుతర్హినిత్య ఏవశబ్ద ఇతినిత్యదేవ

మం కుశ్యన్వా దీశబ్రహ్మనిత్యత్వప్రతిజ్ఞాంజహతితి || ౧ || పరోక్తదోషో
 ద్విధీర్వయా పూర్వానుక్తవిశేషణ విశిష్టతయా ప్రతిజ్ఞాతార్థకథనం ప్ర
 తిజ్ఞాతరం-యథాక్షి త్యాదికంగుణజన్యం కార్యత్వాదిత్యతాదృష్టజన్య
 త్యేనసిద్ధసాధనోద్భావ సేనవిషయ కేతిగుణవి శేషణదానం || ౨ || స్వోక్త
 సాధ్యవిరుద్ధ హేతుకథనంప్రతిజ్ఞావిరోధః-యథా ద్రవ్యంగుణభివ్యంరూ
 పాదితఃపుధక్తేనానుపలభ్యమానత్వాదితి || ౩ || స్వోక్తర్థేపరేణమాషి
 తేతదవలాపఃప్రతిజ్ఞాసన్నాప్యసః-యథాశబ్దో ౨ నిత్యః ఐంద్రియక త్యా
 దిత్వక్తేపరేణసామాన్యేవ్యభిచార ముద్భావ్య దూషితేస్వోక్తమపలపతి
 కనోచ్యతేశబ్దో ౨ నిత్యఇతితి || ౪ || పరోక్తదూషోద్దిష్టయాపూర్వోక్త
 హేతుకోటావిశేషణాంతరోపాదానం హేత్వంతరం - యథాశబ్దో ౨
 నిత్యఃప్రత్యక్షత్వా దిత్వత్రసామాన్యేవ్యభిచారోద్భావ సేజాతిమ త్వే సతి
 తివిశేషణదానం || ౫ || ప్రకృతానుసయ క్తకథనమర్థాంతరం - యథా
 నిత్యశ్చనో ౨ స్పర్శనత్వాదితి హేతుర్హేతుషదం హివోత్తేనుని ప్రత్య
 యేద్దిష్టన్న సదంచను ప్తిజంతమిత్యాది || ౬ || అచాచకశబ్దప్రయోగోనిరర్థ
 కం-యథాజబగడసశీత్యాది || ౭ || పరిషత్ప్రతివాద్యనోభప్రయోజక సదప్ర
 యోగో ౨ విజ్ఞాతారకం - తచ్చక్లిష్టాన్వయమప్రసిద్ధార్థకంగ్విరితోచ్చ
 రితమిత్యాదిరూపం || ౮ || పరస్పరానన్వితవదసమూహాపార్థకంయ
 థాశబ్దోఽంఘటఃసటఃత్యనునిత్యంచప్రమేయత్వాదిత్యాది || ౯ || అవయవా
 నాంశ్యత్కృమేణకథనమప్రాప్తకాలం - యథాశబ్దత్వాచ్చబ్దోనిత్య ఇ
 త్యాది || ౧౦ || యత్కించదవయవశూన్యావయవాభిధానంన్యూ నంస్స
 ష్టం || ౧౧ || అధిక హేత్వాదికథనమతికం - యథాశబ్దోనిత్యశ్చబ్దత్వా
 చ్చాప్రవణత్వాచ్చేత్యాది || ౧౨ || అనువాదంవినాకతస్యస్థనఃకథనంపునయ
 క్తం-యథానిత్యశ్చబ్దోనిత్యఇత్యాది || ౧౩ || సదిషహాత్రిరభిహితస్యాసను
 వాదో ౨ ననుభావణం || ౧౪ || పరిషదావిజ్ఞాతస్యవాదినాత్రిభిహితస్య
 వాక్యార్థస్యా బోధాజ్ఞానం || ౧౫ || శుక్తరార్థంపరోక్తంబుధా
 త్యేక్షరస్యాస్ఫుర్తివశాత్తుష్టింభావఃప్రతిభా || ౧౬ || అసంభవ
 త్కాలాంతరకార్యవ్యాసంగముద్భావ్యకథావిచ్ఛేదోవిశేషః || ౧౭ ||

స్వపక్షేదోషమనుద్ధృత్య పరపక్షేదోషాభిధానం మతానుజ్ఞా ॥ ౧౮ ॥
 వుద్భావనాన్తరపరకిమసిగ్రహస్థానానుద్భావనం పర్యను యోజ్యోశే
 త్షణం ॥ ౧౯ ॥ సిగ్రహస్థానానవసరేతన్ని గ్రహస్థానాభిధానం నిరను యో
 జ్యానుయోగః ॥ ౨౦ ॥ ఏకసిద్ధాంతమాలంబ్యకథాప్రవృత్తౌ త ద్విరుద్ధం
 సిద్ధాంతమాలంబ్యోత్తరదానమపసిద్ధాంతః ॥ ౨౧ ॥ ప్రతిజ్ఞాహాస్యనను
 భావణాజ్ఞానా ప్రతిభావిక్షేపపర్యనుయోజ్యోశేక్షణానామభావే అస్యే
 షాంహేత్వాభాసవ్యతిరిక్తః సిగ్రహస్థానానాంగుణే హేద్వాభాసానాం
 చద్రవ్యాదిష్వంతర్భావో యథాయథంబోధ్యః - అతిరిక్తస్సు త్రాథే
 స్సుగమభివ్యక్తహేషమితి ॥

నన్వలసంయోజే సత్యపిమణ్యా దిసమవథానేదాహేనజాయిత
 ఇతిమణ్యాదేః ప్రతిబంధకతావాచ్యాసాచవహ్నిరాహానుకూలశక్తిస్యే
 కారాదేవనిర్వహతేప్రతిబంధకతాయాః కార్యానుకూలశక్తివిఘటకత్వ

జ్యానుయోగోవసిద్ధాంతోహేత్వాభాసాశ్చ శేషంసుగమం ।
 ననుకరతలానలసంయోగేనత్యపిప్రతిబంధకేనలిదాహానుత్పత్తే
 శ్చక్తిఃపదార్థాంతరమితిచేన్నప్రతిబంధకాభావస్యకార్య
 మాత్రేకారణత్వేనశక్తేరనుపయోగాత్కారణత్వస్యైవశక్తి

రూపత్వాత్తదన్యథానుపపత్త్యా సిద్ధాయాశ్చకరతి రిక్తత్వాత్సప్తైవప
 దాథాః ఇత్యసంగతమితిప్రాధాకరశ్చంకతేనన్వితినన్వేవంతక్తీసిద్ధా
 వపితస్యా అతిరిక్తత్వాసిద్ధిరితిచేన్నయతోనద్రవ్యాతికాశక్తిగుణాది
 వృత్తిత్వాదత ఏవనశక్తిర్గుణకర్తృన్యతర రూపానాపి సామాన్యా
 ద్యన్యతమరూపా ఉత్పత్తివినాశకాలిత్వాదేవంచాతిరిక్తపదాధాత్వసిద్ధి
 రితి-ననుప్రతిబంధకత్వంనకార్యానుకూలశక్తివిఘటకత్వం కింతుకారణ
 భూతాభావప్రతియోగిత్వంతచ్చ మణ్యభావస్యహేతుత్వాదేవోపపత్త్య
 లేమణిసమవధానదశాయాంచతదభావరూపకారణాంగభావాదేవ
 దాహానుత్పత్తినంభవః ఇథంచాతిరిక్తశక్తిస్యేకాహానుచిత ఇతి సమాశ
 త్రే-ప్రతిబంధకాభావస్యే-ననుదాహేనాత్పదేవహ్నిశ్చక్తి ఇతివ్యవహా
 రాన్యథానుపపత్త్యాసిద్ధ్యితిరిక్తశక్తిరిత్యాశంక్యతస్యాః కారణత్వ
 రూపత్వేవవ్యవహారోపపత్తేనాతిరిక్తశక్తిత్వాహ- కారణత్వస్యేతి

ననుమత్యాద్యభావస్య హేతుత్వే మణిసమవధానదవాయాం సత్యత్వేజ
కేదాహూనస్యా న్నన్య తేతుమత్యాద్య వసరణదశాయామిహోత్రేజకసమ
వధాన దశాయామపివహ్నాదాహూనుకూల శక్త్యంతరోత్పత్త్యం గీకా
రేణాదోషభిచెన్న ఉత్తేజకాభావవిశిష్టమత్యాద్యభావస్యకారణత్వాం
గీకారేణా దోషాన్నహోత్రేజకానామననుగతత్వాత్తదదుత్తేజకా భావ
కూటవిశిష్టమత్యాద్యభావస్య కారణతాయాఃకల్పనీయతయాగౌరవమితి
వాచ్యండాహూనుకూలశక్తింప్రత్యేతాదృశకారణతాయాస్తవాప్యవశ్య
కత్వాదనంతశక్తితత్ప్రగభావతద్ధ్వంసకల్ప నేగౌరవాదితనంతేపః -
నస్వేవమపికాంస్యాదావస్పృశ్యవస్తుస్పృశ్యసతిసభోజనాదిరూపకార్యా
హతాశక్తిమత్కాంస్యాదేవతదహతత్వాదస్పృశ్యస్థ శేనతిశక్తే
నాశాదృన్యసంయోగేతుపునశ్చక్తేరుత్పాదాతదహతా ఏలంబకాం

పదాథత్వాత్ । ననుభస్మాదినాకాంస్యా దాశుద్ధి దశేనా
దాధేయశక్తిరంగీకార్యే తిచెన్న భస్మాదినయోగ సమాన
కాలీనాస్పృశ్యస్థశకపృతియోగిక యావదభావసహితభస్మా
దినయోగధ్వంసస్య శుద్ధిపదాథత్వాత్ । స్వత్వమపిపదా

స్యాదావాధేయశక్తిరంగీకార్యా నచకాంస్వాదాభోజనాదికం ప్రత్య
స్పృశ్యస్థశకప్యప్రతిబంధకత్వకల్పనాదేవోపపత్తేతదనంగీకారభివా
చ్యంప్రకృతేచా స్పృశ్యస్థశకప్యాస్పృశ్యసంయోగరూపతయాసతి
న్నాశేప్రతిబంధకా భావసద్భావా త్కాంస్యాదావంత రాభస్మాది
సంయోజనం భోజనాద్యహతాపత్తిరితిపునఃప్రత్యవతిష్ఠతే-ననుభస్మాది
నేతి ప్రథమేనాదిశబ్దేనాహ్లాదేద్వితియ్యే నచతామ్రాదేపరిగ్రహాక్షిప్త
ధ్వంసవిశేషేజేవకాంస్యాదే శుద్ధత్వోప పతావతిరిక్తశక్త్యంగీకా
రోనుచితభితిసమాభతే- భస్మాదినయోగేతి-యత్రకాంస్యాదాభస్మాది
సంయోగధ్వంసానంతరంపునరస్పృశ్యస్థశకప్రతాపిభస్మాదినయోగ
ధ్వంసస్యపత్వాచ్చుద్ధాప్యక్తిరతస్సహితాంతం ధ్వంసవిశేషణం- పాహి
త్యంచాత్రసంబంధవిశేషనియతిత్రితం సామానాధికీరణ్యం - అస్పృశ్య
పస్తూనామను గమకరూపస్య దుర్వవతయాసామాన్య ధర్మావచ్ఛిన్న

భావనివేశాసంభవాద్యత్కించదస్పృశ్యస్పృశ్యాభావస్యచతత్రసత్త్వాత్
 దాసత్తిస్తదవస్త్వైవేత్యతోయావదిరి - తత్రయావతామస్పృశ్యస్పృశా
 భానానానిరవచ్ఛిన్నవిశేషణతా సంబంధేనాసత్వాన్నోక్తదోష ఇతి
 భావః- యత్యభస్మాదిసంయోగాస్పృశ్యవస్తుస్పృశ్యాయుగపదేవోత్పన్న
 వినష్టేతత్రతత్తదస్పృశ్యస్పృశాభావకూట సామానాధి కరణ్యవిశిష్ట
 భస్మాది సంయోగ ధ్వంసమాదాయనుదతాపక్షిరతోభస్మాదిసంయోగ
 కాలావచ్ఛేదేన తత్రవిద్యమానాథాకంకాలీనాంతమభావ విశేషణం
 తథాచతత్రభస్మాదిసంయోగక్షణావచ్ఛేదేనయావత్తదభానామసత్త్వా
 న్నదోషఇతిభావః-చైత్రస్య దంధనమిత్యాదాధనాదాయత్స్వత్వం ప్రతి
 యితేతత్పదార్థాంతరమితిమతన్నిరప్యతి- స్వత్వమపీతి - అపినానుక్త
 సముచ్చయకేనప్రతియోగిత్యాదిపరిగ్రహః- ననుతపోస్వత్వం కింస్య

థాంతరం। యథేష్టవినియోగయోగ్యత్వస్య స్వత్వరూపత్వా
 త్తదవచ్ఛేదకంచ ప్రతిగ్రహదిలభ్యత్వమేవేతి॥ అథవిధినిరూ
 ప్యతే । ప్రయత్నజనకచికిషాజనకజ్ఞాన విషయోవిధిస్తత్ప్రతి
 పాదకోలిజాదివాక్ । కృతస్యాధ్యే ప్రవృత్త్య దశానాత్కృతి
 సాధ్యతాజ్ఞానం ప్రవతకంనచవిషభక్షణాదా ప్రవృత్తిప్రసం

రూపమిత్యతలహ-యథేష్టేతి-తదవచ్ఛేదకంచేతి తాదృశయోగ్యత్వ ప్ర
 యోజక మిత్యర్థః- ప్రతియోగిత్యం ప్రతియోగిరూపం ప్రతియోగితా
 వచ్ఛేదకంచేత్యాదికంబహుతర మూహనీయం - సర్వేషాంపదార్థా
 నాముక్త పదార్థేషుయథాయథమంతర్భావంనిరూప్య మూలస్య న్యూ
 నతాం పరిహతుంవిధిం నిరూపయిష్యమాణశ్చిష్యావధానాథాంతస్య
 రూపణం ప్రతిజానీతేఅథేతి- స్వపరమతసాధారణం విధిత్వంనిర్వక్తి
 ప్రయత్నేతి-ప్రయత్నజనికాయాచికిషాతజ్ఞనకంయదిజ్ఞానం తద్విషయ
 ఇత్యర్థః-గురుమతేకృతిసాధ్యతాజ్ఞానస్యస్వమతేకృతిసాధ్యత్వవిశిష్టే
 సాధనతాజ్ఞానస్య చికిషాద్వారా ప్రయత్నజనకత్వాత్తత్త తేకృతిరా
 ధ్యత్వేస్వమతేకృతిసాధ్యత్వవిశిష్టేష్టసాధనత్వేచలక్షణసంగతిఃవిధాయ
 కత్వంవిధిత్వమితిమతాభిప్రాయేణాహ- తత్ప్రతితి- తాదృశజ్ఞాననివృత్తి

కార్యత్వాదిప్రతిపాదక విజాదిరిత్యథః-విజాదీత్యాది నా-లోట్రవ్యాది
పరిగ్రహః- గురుమతమాశంక తే-కృత్యసాధ్యఇతి- కృత్యసాధ్యత్యేనావ
గత ఇత్యథః- ప్రవతకకమితి - చికిషాద్వారాప్రవృత్తిజనకమిత్య
థః- నచకృత్యసాధ్యత్వజ్ఞానాభావఏవస్యవతఃకోస్త్వితిశంక్యంకృత్య
సాధ్యత్వజ్ఞానాభావత్వేనతత్వే గౌరవాత్కృతీసాధ్యత్వాభావకృతీసా
ధ్యభేదతత్త్వద్వ్యాప్యాది దశనానాంప్రవృత్తాప్రతిబంధకత్వ కల్పనేన
మహాగౌరవాచ్చేతిదిక్-ననువిషభక్షణాదాప్రవృత్త్యాపత్తికృతీసాధ్యతా
జ్ఞానస్యతత్కాపిసత్త్వాదిత్యా శంకాన్నిరాకురుతే - నచేత్యాదినా - ఇష్ట
సాధనతాలింగకేతి - ఆయంమహ్మకృతీసాధ్యఃమత్కృతింవిన్నానుపపద్య
మానిత్వేనతిమదిష్టసాధనత్వాదిత్యానుమానికేత్యథః- కామ్యస్థలఇతి -
ప్రవతకకత్వాదిత్యనేనాన్యాయః- జ్యోతిష్టామయాగాదావిత్యర్థః-విహిత

గః । ఇష్టసాధనతాలింగకకృతీసాధ్యతాజ్ఞానస్య కామ్యస్థలేవి
హితకాలశుచిజీవిత్యనిమిత్తజ్ఞానజన్యస్యనిత్యనైమిత్తికస్థలే ప్ర
వతకకత్వాన్నచాననుగమస్సవిశేషణవత్ప్రతిసంధానజన్య
త్వ స్యానుగతత్వాదితిగురవస్తన్న । లాఘవేనకృతీసాధ్యత్వసా

కాలేత్యాది - విహితకాలశుచిజీవిత్యజ్ఞానాధీనస్యకృతీసాధ్యతాజ్ఞానస్య
నిత్యేసంధ్యావందనాదా ఆశాచాదిరూపనిమిత్తజ్ఞానాధీనస్యతస్యనైమిత్తి
కేన్నానాదా ప్రవతకకత్వాదిత్యథః - అహమేతత్కాలకృతి సాధ్య
సంధ్యావందనకః ఏతత్కాలశుచిజీవిత్యాదిత్యేవంరీత్యా కృతీసాధ్యత్వ
జ్ఞానస్యవిహితకాలశుచి జీవిత్యాదిజ్ఞానజన్యత్వమవశేయం . అననుగమ
ఇతి- ప్రవృత్తిసామాన్యప్రయోజకస్యైకస్యాభావాదితిభావః - స్వవిశే
షణవత్తేత్యాది - స్వంప్రవతకమానఃపురుషస్య విశేషణం తన్నిష్ట
థమఃకామనాదిః తద్యత్తాయాస్సవిషయ సాధనత్వాది రూపతత్త్వం
బంధస్యప్రతిసంధానంజ్ఞానంతజన్యత్వస్యేత్యథః-లాఘవేనేతి - కారణ
తావచ్చేదకలాఘవేనేత్యథః- తన్నతేకారణతావచ్చేదకస్య జన్యత్వా
దిఘటితత్వాద్గౌరవమితిభావః- కృతీసాధ్యత్వసాధనత్వేతి - అత్రబలవదని
ష్టాననుబంధిత్య మప్యంతభావనియంతేనకృతీసాధ్య త్వేనత్వపిరు-

౧౨౪ నీలకంఠప్రకాశసహిత-తత్కాసంగ్రహదీపికాయాం.

పేష్టసాధనత్వే నచావగతే విష సంపృక్తభోజనాదా ప్రవృత్త్యా పరి
విశిష్టజ్ఞానత్వావచ్చిన్న కారణత్వకథనంతుప్రాచామ్యతే - నవ్యమతే
కృతీసాధ్యత్వాదిజ్ఞానానాంసృథగేవదండచ క్రాదిన్యా యేనకారణత్వాత్
ప్రయత్నేతి - ప్రవృత్తిత్యర్థః - ప్రత్యవాయేతి - ప్రత్యవాయస్వపరిహ
రః ప్రాగభావఃతస్య దుఃఖజనకాభావతయాలన్నాశస్యే వేష్టత్వేన ఫల
త్వమితిభావః-నచకథంతప్రాగభావస్య ఫలత్వం తస్యా జన్యత్వా ది
వాచ్యం యత్సత్వేయత్సత్యమితివ్యవహరలభ్యస్యస్వ రూపసంబంధరూ
పస్యసంధ్యావందన ప్రయోజ్యత్వస్యతత్రసత్వేన ఫలత్వాత్ తేరిత్వవధే
యం- లిజాదేకార్య ఏవశక్తిరితిగురుమతమాశంకతే- నిన్వతి - ఇచ్ఛా

ధనతాజానన్యై వచికీషాద్వారా ప్రయత్నజనకత్వాన్నచ
నిత్యనైమిత్తికస్థలే ఇష్టసాధనత్వాభానాద ప్రవృత్తిప్రసంగస్త
త్రాపిప్రత్యవాయపరిహారస్యపాపక్షయస్యచఫలత్వకల్పనాత్త
స్మాత్కృతీసాధ్యత్వసాధనత్వమేవలిజధః । ననుజ్యోతిష్టోమేన
స్వగణకామాయజేతేత్య లిజా స్వగణసాధనమఃపూర్వంకా
యం ప్రతియతేయాగస్యాశుతరవినాశినః కాలాంతర భావి
స్వగణసాధనత్వాయోగాత్తద్యోగ్యం స్థాయికార్య మపూర్వ
మేవలిజధఃకాయంకృతీసాధ్యం కృతేస్సవిషయత్వా ద్విష
యాకాంతాయాంకాయాగోవిషయత్వేనాన్వేతి । కస్యకాయ

విశేషరూపస్యయాగస్యాశుతరవినాశినస్వగణసాధనత్వేనభానన్నసం
భవత్వయోగ్యత్వాదిత్యసూచకరూప ఏవకార్యేక క్తిగంగీకార్యేత్యాహ
యాగస్యేతి - అశుతరవినాశినస్తృణీయక్షణవృత్తిధ్వంస ప్రతియోగినః
స్థాయిఫలపర్యంతస్థాయి- అన్వయప్రకారందశాయతి - కార్యంకృతీసా
ధ్యమితి- యాగేకృతీసాధ్యత్వం సాత్మాదపూర్వేతు యాగద్వా రేతిహ
ధ్యం- కార్యబోధేతి- మత్కృతీసాధ్యమితిజ్ఞానవానిత్యర్థః - విధ్యర్థ
ముఖ్యవిశేష్యకబోధందశాయతి - తతేనతి - స్వగణకామన్యలిజధేక
ర్యేతదేకతే శేయాగస్యాన్వయేనేత్యర్థః - న్యాయమతేతత్రకృతీసాధ్య
లబదదనిష్టాజన శేషసాధనయాగానుకూలకృతిమాన్స్వగణకామభివా

కార్యభోధః- నన్వపూర్వకస్యపూర్వకమనుపస్థితత్వాత్కథం తత్రశక్తి
గ్రహణశీలద ప్రపదంత్యభిజ్ఞాంతన్న తేదమాక వచ్చిన్న విషయక శాబ్ద
భోధంప్రతితద్ధర్మావచ్చిన్న విషయకశక్తిగ్రహస్యతాద్యకోప స్థితేచ్ఛ
హేతుతానతు సమానవిషయకత్వేనసాతుహేతుమద్భావః యేవంచకా
ర్యత్వావచ్చిన్నేయత్రకుత్రచిచ్ఛత్తిగ్రహత్యోగ్యతాబలాచ్చా పూర్వ
రూపకార్యస్యశాబ్దభోధేభానంసహి యాగ విషయక మన్య త్కార్యం
సంభవతీతి- ననుని త్యేభలాభావాత్కథంతత్రాపూర్వకభోధక తేష్యత ఆ
హ- యావజ్జీవమితి - అపూర్వకమేవేతి - కార్యత్వే నేత్యాదిః - పండా
పూర్వకమిత్యర్థః- తాకికస్థలే- పూర్వకభానాసంభవాదాహ - ఆరో

మితినియోజ్యాకాంతాయాంస్వగకామసదంసియోజ్య పత్వే
యాస్యేతి । కార్యభోధానియోజ్యస్తేనజ్యోతిష్టోమ నామకయా
గవిషయకంస్వగకామస్య కార్యమితివాకార్యభాసంపద్యతే
వైదికలిజోయావజ్జీవమగ్ని హూత్రంజుహుయా దితినిత్య వాక్యే
ప్యపూర్వకమేవవాచ్యం కల్ప్యతే ఆరోగ్యకామో భేషజపా
నంకుర్యాదిత్యాదౌ క్రియాకార్యే లక్షణేతిచేన్న యాగస్యాస్య
యోగ్యతానిశ్చయాభావేనసాధనతయా ప్రతీత్యనంతరం తన్ని
నాకహారకమవాంతరవ్యాపారతయాపూర్వకంకల్పనా త్కీతక
నాదినానాశశ్రుతేనకయాగధ్వంసోవ్యాపారః లోకవృత్తుత్తి

గ్యేతి- క్రియాకాయకాంతి- ధాత్వర్థానిష్ఠకార్యత్వ ఇత్యర్థః - తాకికా
తాకికసాధారణ్యేనకార్యత్వాదావేవలిజాదేశ్యక్షిరంగీకార్యత్యాశయే
నసమాధత్తే యాగస్యేతి - అయోగ్యత్వాద్యాగస్యసాధనత్వేనభానంస
సంభవతీత్యుక్తదోషంనిరాచక్షేఅయోగ్యేతి- అయోగ్యతా సంశయ స
త్వేపితస్యావిఘటకత్వాద్బోధోభనత్యేవేతిభావః - వాక్యాదిష్ట సాధన
త్వేనయావగేవగతేతస్యా శుతరవి నాశినో వ్యాపారం వినా ఫలజనక
త్వాసంభవాత్తన్నివాకహాయాపూర్వకంకల్ప్యత ఇత్యహ - తన్నిర్వా
హార్థమితి- ననుయాగధ్వంసస్సైవవ్యాపారత్వ మనుక్తిమపూర్వ కల్ప
నేనేత్యత అహ- క్షిప్తనాదీ- ఆదినాకమకనాశజలస్పృశాత్కర హ

యాతిలంఘనాత్ - గండకీబాహుశిరశాద్ధమఃశ్చరతి కీర్తనాదిత్యత్రో
 క్తకమనాశాఙ్గలశ్చశాఙ్గిపరిగ్రహః-ధ్వంసస్య వ్యాపారత్యే స్వగఁ
 ధారాపత్తిరిత్యపిదూషణాంతరంవిభావనీయం- లోకపుష్పతీతి -
 కవ్యవహారేత్యథః- సచయోయత్రప్రవతతే సకృతసాధ్యత్యే నేష్ట
 సాధనత్యేనదతర్ జ్ఞానవానీత్యేవంరూపః - కేచిత్తుయదిచ్ఛయా యత్ర
 ప్రవృత్తిస్సతత్సాధనమిత్యేవంరూపోలోకస్య వ్యవహార ఇత్యాహుః
 నవ్యాఘ్రసహకేపచేతేత్యాదివిజాదిసమభివ్యాహరస్థలే. క్రియా య
 మేవకృతసాధ్యత్వావిశిష్టేష్టసాధనత్వబోధయతినియమబలాదితదర్శస్త
 త్తేతిశేషయితవ్యాచక్షుః-ఆఖ్యాత-త్వేనేతి - తచ్చసంకేత సంబంధనా
 ఖ్యాతపదవత్సంబిజ్ఞానికమేకశక్తతావచ్ఛేదకమితితు నవీనాఃయత్న
 థకత్వంకృతత్వావచ్ఛిన్నవాచకత్వం - కరోతితి - కృతిత్వావచ్ఛిన్నే

బలాత్క్రియామేవకృతసాధ్యేష్టసాధనత్వం లిజ్ఞాబోధ్యత
 ఇతిలిక్ష్వ రూపేణ విధ్యథకత్వ మాఖ్యాతత్వేనప్రయత్నార్థ
 కత్వం పచతిపాకంకరోతితివివరణదశకాన్కింకరోతితి ప్ర
 శ్నేపచతిత్యుత్తరాచ్చాఖ్యాతస్యప్రయత్నార్థకత్వాత్ । రథో
 గచ్ఛతీత్యాదావనుకూలవ్యాపారేలక్షణాదేవదత్తః పచతిదే
 వదత్తేన పచ్యతే తండుల ఇత్యాదౌకత్వకమనాఖ్యా
 తాథకత్వంకింతుతదేకర్వాదీనామేవ । తయోరాక్షే పాదేవ

జిజ్ఞాసితసంబంధ బోధకంఠపుష్పవాక్యంఉత్తరశాక్యస్యకృతిత్వావచ్ఛి
 న్నేపాకసంబంధబోధకత్వయేవతన్నివతకత్వంనాన్యధేతిభావః- ననా
 రథోగచ్ఛతీత్యాదావాఖ్యాతస్య కృతిబోధకత్వాసంభవాత్తదనురోధే
 వ్యాపారయేవశక్తివక్తృస్యైతలహరథోగచ్ఛతీత్యాదావితి - వ్యాపా
 రేనుకూలత్వోక్తితకనమేతేనసంబంధేనవ్యాపారేగమనస్యా న్వయలా
 భాయ- నవ్యాఘ్రసహకేపచీత్యత్రాఖ్యాతస్యజానాతీత్యాదా వివాశ్రయ
 త్యేనిరూఢిలక్షణానచాశ్రయతాసంబంధేనైవప్రథమాంతాథేగమనా
 దేరన్వయేననిర్వాహేఆశ్రయత్యేనిరూఢిలక్షణాకల్పణం నిరథక మి
 వాచ్యంనామాథయోరివధాత్వథకనామాథయోరభేదాతిరిక్తసంబం
 దేనాన్వయస్యాపుష్పత్వత్వాత్తతథాన్వయాస్వీకారాత్ స్తోకం న

తీత్యాదాస్తోకాదేధాత్వధౌపాకేన్వ యాదభేదాతిరిక్త ఇతిధ్యయం
 వైయ్యకరణమతన్ని రాచప్తే-దేవదత్తఇతి-నాఖ్యాతాథకత్వమితి-అఖ్యా
 తస్యకర్తాదాశక్తిస్వీకారేణంతకృత్యాదేశ్వకృతావచ్ఛేదకత్వ మంగీకా
 ర్యం కృత్యాదాశక్తిస్వీకారేతుకృతిత్వాదిజాతేశ్వకృతావచ్ఛేద కత్వా
 ల్లాఘవమితిభావః-తదత్తైకత్వాదీనామేవేతి- అఖ్యాతాథకత్వమితి సూర్యే
 ణాన్వయఃఅదినాకృత్యాదిపరిగ్రహః-ననుతహికత్వకమణోః కథం
 లాభఇత్యతః-తయోరితి- అక్షేపాదేవతి-స్వమతేతు ప్రథమాంతపదే
 నైవతల్లాభఃదేవదత్తస్త్రుడులంపచతీత్య త్రతండులకమకపాకానుకూల
 కృతిమా-దేవదత్తఇత్యన్వయబోధః- దేవదత్తేనపచ్యతేతండుల ఇత్యత్ర
 తుదేవదత్తసమవేతకృతిజన్యపాకకర్తృభూత స్త్రుడులఇతిశాబ్దబోధః- నచ
 దేవదత్తఃపచతీత్యత్రతృతీయాంతండులఃపచ్యతఇత్య త్రద్వితీయ్యా చస్యా

లాభః । ప్రజయతీత్యాదాధాతోరేవ ప్రకషేశ తిరుపస
 గాణాం ద్యోతకత్వమేవనతత్రతక్తిఃపదాథకత్వజ్ఞానస్య
 పరమప్రయోజనంమోక్ష స్తధాహి । అత్తావారేద్రష్టవ్యశ్చో
 తవ్యోతమంతవ్యోనిదధ్యాసితవ్య ఇతి శ్రుత్వాశ్రవణా దీనా
 మాత్మసాక్షాత్కారహేతుత్వ బోధ నాచ్చుత్వా దేహాదివి

త్తత్రకత్వకమణోరాఖ్యాతే నానభిధానాదితివాచ్యం అనభిహితేక
 త్వత్వై తృతీయాస్తాద్యతే కమణ్యైచ ద్వితీయా యావి ధానేనా
 దోషాదితిధ్యయం - ఉపసగాణాంవాచకత్వమతన్నిరస్యతి - ప్రజయ
 తీత్యాదావితి-ననుధాతునైవప్రకషాదేవో-ధేశ్రవణాదైవైయధ్యక
 మతః-ఉపసగాణామితి- ద్యోతకత్వంతాత్పర్యగ్రాహకత్వం - తే
 నతరనిపాతానాంవాచకత్వమితిసూచితం- తథాహి ఎవకార్యస్యాయో
 గ్యవ్యవచ్ఛేదోధకత్వంఖః పాండర ఏవేత్యాదా - అన్యయోగవ్యవచ్ఛే
 దశ్చ పాథకేవధనుధకర ఇత్యాదావిత్వాదికం బహుతర మూహాని
 యం - ప్రేక్షావత్ప్రవృత్తయేనకలకామనావిషయముక్తి ప్రయోజనక
 తాంగ్రంథస్యదశకయతి- పదాథకజ్ఞానస్యేతి- పదాథకత్వజ్ఞానస్యే
 త్యథః - అన్యేషామవాంతర ప్రయోజనానామపిసద్భావ దాహ-పర

మేతి - శ్రుతేరయమథః అరేముముత్సుణా ౨ త్వాద్రష్టవ్యః ముముక్షో
 రాత్తదశనమిష్టసాధన మితియావత్ - ఆత్మదశనోపాయం దశన
 యతి - శ్రోతవ్య ఇత్యాదినా - అథక్రమేణశాబ్దక్రమ స్త్యక్తోభవతి అ
 గ్నిహూత్రంజుహూతియ వాగుంపవతీత్యాదివత్ - అసంభావనాని వృ
 త్తైరితి- అప్రామాణ్యజ్ఞాననివృత్తైరిత్యథః - వాక్యార్థాను సంధానే
 తి - యుక్తిభిరనుచింతనం-మననం-తచ్ఛాత్మన ఇతరచిన్నత్వేనాను మా
 నంతచ్చభేదప్రతియోగితరజ్ఞానసాధ్యం- తదథఃసకలపదార్థ నిరూప
 ణమితి- మోక్షోపయోగిత్యంవిశదయతి - తదనంతరమితి- మననానంత

లక్షణాతజానేసత్యస్యసంభావనానివృత్తువాక్యార్థాను సం
 ధానరూపమననసాధ్యః తాత్పర్యనోపయోగిపదార్థనిరూపణ
 ద్వారాశాస్త్రస్యాపి మోక్షోపయోగస్తదనంతరం శ్రుత్యుపది
 ష్టయోగవిధినానదిధ్యాసనకృతేతదనంతరం దేహాది విలక్షణా
 త్మసాక్షాత్కారేనతి దేహదావహమిత్యభిమాన రూపమిథ్యా
 జ్ఞాననాశేదోపాభావాత్ప్రవృత్త్యభావేధమాధమక్యోరభా
 వేజనా భావః పూర్వధమాధమక్యోరను భవానురోధన
 నాశేచరమదుఃఖి ధ్వంసలక్షణ మోక్షోజాయతే । జ్ఞానమేవ
 మోక్షసాధనం మిథ్యాజ్ఞాననివృత్తజ్ఞానమాత్రసాధ్యత్వాత్
 మేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమేతినాన్యః పంథా విద్యతేయనా యేతి
 శ్రుత్యాసాధనాంతర నిషేధాచ్చ । ననుతత్ప్రాప్తి హేతువి

రమిత్యథః - శ్రుతస్యాథఃస్యవైరంతర్యేణానుసంధానరూప నిదిధ్యా
 సనెడపాయమాహ- యోగవిధినేతి- ఇంద్రియాణివిషయేభ్యః ప్రత్య
 హ్యత్య - ఇంద్రియేభ్యోమనఃప్రత్యాహ్యత్య - సాక్షాత్కృతవ్యేవస్తుని
 మనఃప్రణిధానం - యోగః- తదనంతరంనిదిధ్యాసనానంతరం- మిథ్యా
 జ్ఞాననాశే-వాసనాసహితమిథ్యాజ్ఞాననాశే- దోషః-రాగాదిః- జ్ఞానమిత
 ఏవకారేణకమణోవ్యవచ్ఛేదః - మిథ్యాజ్ఞానేతి - శుక్త్యాదౌరజతభా
 మోవిశేషజ్ఞానేనైవయథానివర్తతేతథాప్రకృతేతిభావః- కైవల్య
 భవతేనర ఇత్యాదినేతి - అదినాపియంతేచాన్యకమాకణితస్యైవ

పదార్థతత్వజ్ఞానస్య మోక్షోపయోగిత్వనిరూపణం. ౧౨౫

పరావర ఇతిశ్రుతేః-జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకమాణి భస్మసాత్కురుతేజానై
త్యాదిస్త్యుతేశ్చసంగ్రహః-జ్ఞానద్వారైవేతి. అత్రాయంక్రమః - నిష్కా
మనయాభగవత్ప్రత్యక్షంకృతైకమభిదురితక్షయ రూపాత్మశుద్ధిర్భ
వతితతోవిషయేమవైరాగ్యంతత్తత్త్వ ఏవణాదాద్రవ్యత్తిః-తతః శ్రవణాది

జ్ఞానంకర్తృచోక్తంమహామునే । ఇతికమణోమోక్షసాధనత్వ
ప్రరణాదజ్ఞానతమణోస్సముచ్చయిఇతిచేన్న । నిత్యనైమిత్తకై
రేవకుర్వాణోదురితక్షయం । జ్ఞానంచవిమలీకుర్వన్నభ్యాసేన
చపాచయేత్ । అభ్యాసాచ్చక్వచిద్జ్ఞానాత్ప్రేవల్యంలభతే సర
ఇత్యాదినాకర్తృణోజ్ఞానసాధ్యత్వప్రతిపాదనాత్ । జ్ఞానద్వారై
వకర్తృణోమోక్షసాధనత్వంసపాక్షాత్తస్మాత్పదార్థతత్వజ్ఞానస్య
మోక్షఃపరమప్రయోజనమితిసర్వంరమణీయ్యం । ఇత్యన్నం
భట్టోపాధ్యాయకృతాతర్కసంగ్రహదీపికాసమాప్తా॥

క్రమేణతత్వజ్ఞానోత్పత్తౌ పూర్వోక్తమిథ్యాజ్ఞాననాశాది క్రమేణమోక్ష
నిష్పత్తిరితి-అధికమసన్నదీయ చింతామణివ్యాఖ్యానామను సంధేయమ్

కాండిన్యగోత్రసంఘాత నీలకంఠాఖ్యపండితః ।

కృతిమాన్వివదేతస్మైచంద్రచూడాయమంగళమ్॥

ఇతి నీలకంఠపిరచితిదీపికా

ప్రకాశస్స మాప్తః,

శ్రీరస్తు

పట్టాభిరామకృత తత్కానంగహటిష్టుప్రారంభః

నిధాయేతి- హృద్దండమనఃపరం- జన్యత్వంస ప్రమ్యథః- అన్య
యశ్చన్యనిధాన - నిధానంజ్ఞానవిశేషః- విశ్వేశమితిద్వితీయాథోవిష
యత్వం. తథాచవిశ్వేశ విషయకమనోజన్యజ్ఞాన విశేషోత్తర కాలీనా
యాకృతిరితికచిత్తతన్న జ్ఞానమాత్రస్య మనోజన్యత్వేనమనోజన్యత్వా
థాకస్య హదీత్యస్యావ్యావతకతాపత్తేః - కింతుహృద్దండమృదయ
రూపశరీరావయవ పరంనిధానం ధాత్వథః-తచ్చావస్థాపనం అవస్థిత
త్వారోపణం-తథాచావస్థితత్వ ప్రకారకాహర్యజ్ఞానోత్తరకాలీనాయా
కృతిరిత్యన్యయబోధః- హదీత్యతస ప్రమ్యథోనిరూపితత్వం - తస్యావ
స్థితత్వేన్వయః-విశ్వేశమిత్యత్ర ద్వితీయార్థోవిశ్వత్వం-తథాచ విశ్వేశ
విశ్వేశకహృదయనిరూపితవత్తిత్వ ప్రకారకాహర్యజ్ఞానోత్తరకాలీనా
యాకృతిరిత్యన్వయః. ద్రవ్యేత్వాది-సప్తసప్తవిధాః- సప్తప్రకారవంత
ఇతియావత్ ద్రవ్యాదిపదం ద్రవ్యత్వాదిసరం - తస్యాభేద స్తంబంధం
ప్రకారేన్వయః-నచసప్తప్రకారవత్వం కుత్రేతి వాచ్యంసప్తపదేనప్రప్ర
కారాన్యతమవతిలక్షణాస్వీకారాత్ - ననుతథాపి ద్రవ్యత్వాద్యభేదక
స్వీప్రకారే-నచద్రవ్యాదిపదేద్రవ్యత్వాద్యన్యతమేలక్షణా స్వీకారా
న్నానుపపత్తిరినివాచ్యంవినిగమనా విరహేణద్రవ్యాదిపదానాం లక్షణా
కల్పనాపత్యైవన్యత్వాద్యన్యతమత్వావచ్చిన్నస్య సప్తవారం భానాప
త్తేరితిచెన్న- సమాసముటకపూర్వపదార్థస్యసమాసానుటకపదార్థే
నాన్వయాసంభవేనలభావపదస్యైవద్రవ్యత్వాద్యన్యతమత్వావచ్చిన్నే
లక్షణాస్వీకారాత్. ఇథంచసప్తపదలక్ష్యథేనాన్యతమగభాతాప్రయో
గానాథావాత్సప్తప్రకారవత్వం కుత్రేతివాచ్యం సప్తత్వపర్యాప్త్యై
కిరప్రకారవత్వస్యావివక్షితత్వాత్సప్తత్వాశ్రయప్రకారస్యైవవివక్షిత

జాత్యస్తత్వంచ ప్రాతీతికస్వయాసంబంధవిశేషాశేషా బుద్ధివిశేష విషయత్వం వాతన్యత్వసంసాద్వివిధేత్యత్రవక్ష్యమాణి త్యావక్తవ్య మితి మందరఃసంధాః అన్యేతులభావపదం ద్రవ్యాద్యన్యతమపరంతస్యాభేదన పదాథేకన్వయః ద్రవ్యాద్యన్యతమత్వంచ ద్రవ్యాద్యన్యత్తిపదాథేక తాన్యత్వంచాతోప్రసిద్ధిః సప్రత్వంచ పదాథేకత్వవ్యాపక ద్రవ్యాద్యన్యతమత్వ కత్వం అత ఏవతదుద్దేశ్యవిధేయభావమహిమైవలభ్య మితి సప్రపదం వ్యర్థమితి త్యామనంతి గ్రంథకృతః - పరంతూద్దేశ్యవిధేయభావ మహిమన్న వ్యాపకత్వ భానస్యాత్సగికతయానపానర్ముక్తం - స్పష్టాథేక మేవత స్యేతివచనావః - తథాచ ద్రవ్యాద్యన్యతమాభిన్నాః పదాథాః యథోక్త సప్రత్వవంత ఇత్యన్వయబోధ ఇత్యాహుః - అపరేతులభావపదం ద్రవ్యా త్యాద్యన్యతమవత్పరమన్యత మత్వాన్మచ్చిన్నే సప్రపదాథేకస్యాభేదనం బంధేనాన్వయః త్యుత్పత్తిచైచిత్య ౧ తథాచ పదాథాకన్యప్రత్వా శ్రయయథోక్తాన్యతమవంత ఇత్యన్వయః పదాథేకమనప్రత్వస్యాన్వయోన సంభవతి - కొటికొటిపవాథా నాంసత్వాత్ నచపర్యాప్తిసంబంధేన సప్రత్వవిజిప్తం యన్యతమంతద్వత్త్వం కత్రాపి సదాధేన సంభవతీతి సప్రత్వా శ్రయస్యైవ సప్రపదార్థతయా వాచ్యతయా తస్య పదాథేకన్వయసంభవతీతి వాచ్యం - సప్రత్వా శ్రయస్య పదాథేకన్వయే ఉద్దేశ్యాసిద్ధేర్ద్రవ్యావర్తకత్వాత్ - నచాన్యతమే సప్రత్వా శ్రయస్యాన్వయే పితద్దోషతాదవన్యమితి వాచ్యం - అన్యతమత్వాన్మచ్చిన్నే సప్రత్వపర్యాప్త్యధికరణస్యైవ వాన్వయోత్ - నచ సప్రత్వపర్యాప్త్యధికరణత్వవిశిష్టాన్యతధియాకరణత్వం నకు త్రాపి త్యుక్తమితి వాచ్యం - సప్రత్వపర్యాప్త్యధికరణస్యాన్యతమే విశేషణ త్వేనాన్వయాస్వీకారాత్ కింతూపలక్షణతయా - తథాచ వస్తుగత్యా సప్రత్వపర్యాప్త్యధికరణం యదన్యతమంతద్వంత ఇత్యర్థః - విశేషణపుచ్చ లగ్నస్యామ్యుపలక్షణత్వ స్వీకారాత్ కింతూపలక్షణపుచ్చలగ్నస్య విశేషణత్వం నస్వీక్రియత ఇత్యాహుః - తత్రేతి - యథోక్తవాక్య ప్రతిపాద్యాన్వయథ - తత్పదన్వయథోక్తవాక్యపరత్వాత్ ప్రత్యయస్య ప్రతిపాద్యపరత్వాదికతచిత్ - తదనన్త - తత్పదన్వయమాహ - పథ్య త్యాపరా మధ్యక త్వేనానుపస్థితయథోక్తవాక్యపరామర్శకత్వామోగాత్ - నచానుపస్థిత

నాక్యస్యత్రోతోఽసస్థితా వైత్తేషు రామశాస్త్రం సంభవతీతివాచ్యం. శ
సోఽయాపంజాతిమత్ - తస్మాకాశాశ్రయమితివాక్యస్య ప్రామాణ్యప
త్తేః-తత్పదేనత్రోతోఽసస్థితస్య రూపంజాతిమగితివాక్యస్యపరామర్శసం
భవాత్తస్మాత్పదజన్యపదార్థోపస్థితరేవసూత్రమపేక్షితే-కింతుద్రవ్యాది
సముదాయఘటకానీత్యర్థః-నచద్రవ్యాదిసముదాయఘటకత్వే నాపిప
దాత్పువకమనుసస్థితత్వాత్కథమేవాద్యాసంభవతీతివాచ్యంతత్పదేనద్ర
వ్యాదీనామేవసరామశాస్త్రప్రమ్యుర్థకస్సముదాయఘటకత్వంతదేవప్ర
లిఖ్యః-అతఏవతత్రద్రవ్యాదీనాంమధ్యగతిగ్రంథకృతాంవివరణంసంగచ్ఛ
తే-తత్రసముదాయఘటకత్వంమధ్యకర్తృత్వం-ద్రవ్యాదీనామిత్య త్రవప్త్య
ర్థోఽనిరూపితత్వం సముదాయేన్వేతి- అశ్రయత్వంసప్రమ్యుర్థకః- నచై
వేతి- పృథివిత్వాత్సత్యతమాభిన్ననవత్వాశ్రయప్రకారవంతిత్యస్తదుక్త
పక్షే-నవత్వసంఖ్యాపర్యాప్త్యధికరణత్వోపలక్షితపృథివిత్వాద్యన్యతమ
వంతీతిచరమపక్షే-ఉద్దేశ్యవిధేయభావమహిమలభ్యవ్యాప్త్యవ్యాపకభా
వస్ఫుటీకరణాయ ఏవకారః-ద్విత్వీయపక్షేతుతదై వ్యయథ్యం - నవపద
స్యైవద్రవ్యత్వవ్యాపకపృథివ్యాద్యన్యతమత్వవదర్థకత్వాదిత్యవధేయం
ఏకఏవేతి ॥ ఏకత్వంస్వరూపసంబంధవిశేషః - నతుసమవాయుత్వవ్యాప్త్య
యత్కించిద్ధమకవిరుద్ధధర్మావ్యావక సమవాయుత్వకత్వం. ఏవకార
వైయథ్యాపత్తేః-తుశబ్దఃసూత్రాస్తాదై వ్యవమ్యంద్యోతయతి । తత్రగం
ధవతీతి । పృథివ్యాదిసముదాయఘటకీభూతాపృథిగంధవతీత్యన్వయః ।
సేతి- పృథివీత్యర్థః-ద్వివిధాః-ద్వేవిధేయస్యాస్సద్వివిధా - విధీనతే
వ్యావత్యకతే ఇతరభేద ప్రకారకానుమితివిశేషక్రియతే అధోఽనయ
తి-విధా-వ్యావత్కకధమః-విభాజకౌపాధిరితియావత్ - తథాచవిభాజ
కధమకద్వయవతీత్యర్థః-బహుప్రమాపుత్రరపదలక్షణయావిధాశబ్దస్య
విభాజకధమకద్వయవిశిష్టపరన్వాత్-ధమకద్వయమాహ ॥ నిత్యానిత్య
వేతి ॥ తత్రభావప్రధానోనిదేశః - భావప్రధాననిదేశ ఇత్యుక్తే
ర్థఃఇహేత్ ప్రాయతావతానేన - భావ్యతే - వచ్చిద్యతే విశేష్య
తాలసేతిభావః- స్వాగతీతన్నదజన్య శాబ్దబోధవిశేష్య భావచ్ఛేద
ధమకైత్యర్థః-సంప్రధానంస్వవ్యవహారబోధవిశేష్యభూతాయస్య

భావప్రధానః-నిర్దిశ్యతేబోధ్యతేఅనేనేతినిర్దేశః-పదం ప్రకృతేనిత్య
పదమనిత్యపదంచ-తద్భావప్రధానంస్వాసానీశస్పదజన్యశాబ్దబోధవిశే
ష్యతావచ్ఛేదకీమాతనిత్యత్యానిత్యత్వయాపధమన్విశేష్యక శాబ్దబోధజ
నకం-ఏవంచనిత్యపదస్యనిత్యత్వం అనిత్యపదస్యా నిత్యత్వం లక్షణయా
అర్థఇతిపలితం- ఇతిపదార్థకత్వాభేదః-విభాజకధర్మకన్యాయస్వేతి- అ
భవాఇతిపదం దాదృశలక్షణాతాత్పర్యగాహకం - అభేదసంబంధేన ని
త్యత్వాతేవిభాజకధర్మకన్యాయః-తద్భావనిత్యత్వా నిత్యత్వాభిన్న విభాజ
కధర్మకన్యాయవత్పరిపిత్యన్యాయబోధః-ననుయాదృశ్యాన్య లక్షణయా
యత్కించిత్పదాద్భేదః-తాదృశార్థకన్యకైదపినదాద్భేదః-నుభవ
సిద్ధః-గంగాయాంఘూషఇత్యత్రగంగాపదబోధ్యపృథిరేమాషఇతికైత్తి
రాదపిబోధస్యానుభవసిద్ధత్వాత్- తద్భావపృథివీద్వివిధా-నిత్యత్వమనిత్య
త్వం చేత్యస్యప్రామాణ్యాపత్తిః - శక్త్యేవేదానీనిత్యత్వా నిత్యత్వయో
బోధసంభవాత్ । నచతదానీనిత్యత్వాచరేవబోధో లక్షణయోవక్త
వ్య ఇతినాచ్యంతథాబోధనియామకస్యానిరూపణాదితీతే । అత్రకేచి
త్ । విధాపదార్థకతావచ్ఛేదకవిభాజకధర్మకన్యకైవ్యనా నిరూపితా
భేదసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాసంబంధేనశాబ్దబోధం ప్రతి- విధాపద
సమభివ్యాహృతేతిపదసమభివ్యాహృతయత్కించిత్పదనిరూపితశక్తిజ్ఞాన
జన్యోపస్థితేవిశేష్యతాసంబంధేనప్రతిబంధకత్వంప్రీత్యత్యప్రకృతాను
పపత్తింవారయంతి-తత్రనిత్యత్వమనిత్యత్వమితిప్యే విధేషుధివ్యా ఇత్యత్ర
వ్యభిచారవారణాయ ప్రతిబంధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధేవిధాపదార్థకత్వ
మపహాయవిధాపదార్థకతావచ్ఛేదకత్వం నివిష్టంకత్వాదిపదప్రయోజ
నంస్వయమూహ్యం. కేచిస్తువిధాపదార్థకతా వచ్ఛేదకధర్మక నిష్కన్యకై
ష్యతానిరూపితాభేదసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతా సంబంధేనశాబ్ద బో
ధంప్రతివిధాపదసమభివ్యాహృతేతిపదసమభివ్యాహృతయత్కించిత్పద
నిరూపితశక్తిజ్ఞానచ్ఛేదకధర్మకన్యకైవ్యనా నిరూపితావ్యాపారాంతర్భూ
త్యా ఉక్తానుసపత్తింపరిహరంతి నన్వత్రనిత్యపదస్యానిత్యపదస్యచ స్త్రీ
లింగన్యకైవ్య-నచపృథివీపదస్య స్త్రీలింగత్వాత్తచ్ఛ్రీలింగన్యమితి
వాచ్యం పృథ్వితాదనైనదంతభంగావత్తై-యత్పదార్థకన్యయత్పదార్థక

అభేదసంబంధనాన్వయః-తస్యైవఖలువిశేష్య నిష్పత్తే నవిశేష వాచక
 కపదసమూహసంలంకకస్య మితినియమః - ప్రకృతేనిత్యపదార్థస్యానిత్యప
 దార్థస్యచాభేదసంబంధనపురివ్యామన్వయాసంభవేన ప్రేలింగత్వాన
 పపత్తేదుఃస్వాగత్వాత్ - నవతహికేలింగమాపాద్యత ఇతివాచం -
 సామాన్యతానపునకమితి నపునకత్వస్యైవాపాదనీయత్వాత్ - ఏవ
 మాభాష్యవిధానిత్యా అనిత్యాశ్చేత్యత్రనిత్యాదిపదోత్తరబహు వచనా
 నుపపత్తిః-తతథానిత్యానిత్యత్వానిత్యత్వయా బహుత్వాభావాత్ -
 తహికేమాపాద్యత ఇతిచేత్ - ప్రాథమికత్వాదేనవచనమేవేతిగృహం -
 తస్మిదయంకాబ్జబోధానుపపన్నఇతిచేత్ - అత్రకేచిత్ - విశేష్యనిష్పత్త
 దార్థతానశ్చేదకనిష్కతన్నిరూపితలక్షణాజ్ఞానప్రయోజ్యప్రకార తాని
 రూపితాభేదనిష్ఠనిషయ తానిరూపితవిధాపదార్థతావశ్చేదక విభాజ
 కథమకనిష్ఠ ప్రకార తానిరూపితాశ్రయనిష్ఠ ప్రకార తానిరూపితవిశేష్య
 తాసంబంధనశాబ్దబుద్ధిత్యావచ్చిష్టంప్రతితాదృశవిశేష్య వాచక పదస
 మూహసంలంకవచనకపదసమభివాహృతేతిపదసమభి వ్యాహృతసంఖ్యావా
 చకపదసమభివ్యాహృతవిధాపదసమభివ్యాహృతయత్కించిత్పదనిరూప
 తతక్షిజ్ఞానజన్యోపస్థితేవిశేష్యతాసంబంధనకారణతయా అనుభవాను
 రోధాత్కల్పనీయతయానోక్తానుపపత్తిరిత్యామలః - అథాత్రనిత్యత్వా
 నిత్యత్వాత్తక విభాజకథమకద్వయస్యకావ్యపిపురివామసత్వా దియోగ్య
 త్వంస్యాదస్యవాక్యస్య నచపురివీత్వావచ్చిన్నేద్వయమపిశంక్యం నహి
 స్పృశివీత్వా వచ్చిష్టం నామపరమాణుద్వ్యణుకాదేవాతిరిక్తంకించిసి
 త్యత్వానిత్యత్వాభయవదిదమితినిరూపయిశుంశక్యతే యేనైవముపపా
 ద్యత ఇతిచేన్న అనాయత్వాద్విపదసమభివ్యాహృత విధాపదస్య విభాజ
 కథమకద్వయాన్యతరవల్లాక్షణికత్వస్వీకారేణానుపపత్త్యభావాత్ నత్ర
 శంసరిపరమాణుద్వివిధానిత్యోనిత్యశ్చేతిమహాద్వివిధానిత్యోనిత్యశ్చేతి
 త్యాదివాక్యకాంప్రమాణ్యాపత్తిః - తత్రాన్యస్య తరస్య విద్యమాన
 త్వాత్ - నచపరమాణావనిత్యత్వస్యమేనిత్యత్వస్యచాభావాన్నతథాప్ర
 యోగఇతివాచ్యం మమదారిద్యాగ్రసహిస్తుతయా రాజ్యసభవితవ్యంతి
 చ్యతే-పురివిష్టివిధేతివాక్యా తాదృశకథమకద్వయాన్య తరస్య త్వేచ్ఛతి

త్వావ్యాప్యత్వం భావతే-తేననిత్యత్వా నిత్యత్వాన్య తరవత్వే పరమా
త్వాదివ్యాప్యత్వాభావాన్నతథాప్రయోగః-నచాక్షిణీనిమిల్ల భావత్య
ఇత్యుక్తకథంసంగచ్ఛ తేనచవిధాపదస్య పథివీత్వాదివ్యాప్యతా దృశా
న్యతరవల్లాక్షణికత్వస్వీకారాత్ పృథివీవిశేషణతాపన్నస్యపృథివీత్వస్య
వ్యాప్యతాసంబంధేనతాదృశాన్యతరాంశేవ్యుత్పత్తివైచిత్యా గ్రదస్య
స్వీకారాద్వానానుపపత్తిరితివాచ్యం ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకతయా
ఏవవిధేయం శేభానన్యసిద్ధాంతితత్వేనతద్వ్యాప్యతాభానే ప్రమాణా
భావాత్. ఉచ్యతేనిత్యానిత్యాచేతిద్వివిధాపృథివీతితాదృశాన్య తరవత్వ
స్యోద్దేశ్యతావచ్ఛేదత్వస్వీకారేణతద్వ్యాపకతయాఃపృథివీత్వరూపవిధే
యేభానసంభవావనుపపత్త్యభావాత్-స్వావేతత్-తాదృశాన్య తరవ్యా
పకత్వం పృథివీత్వస్యసంభవతనిత్యత్వానిత్యత్వయోఃపృథివీత్వాదిశూ
న్యజలాదిసాధారణ్యేనవ్యాప్యత్వాసంభవాత్- నైషదోషః-నిత్యపదస్య
నిత్యపృథివీత్వే అనిత్యపదస్యానిత్యపృథివీత్వేలక్షణాస్వీకారేణానుపప
త్త్యభావాత్- అథయద్దేవముద్దేశ్యవిధేయభావవై పరీశ్యస్వీకారః- త
ద్భాద్రవ్యం ద్వివిధంపృథివీజలంచేతి వాక్యస్యప్రామాణ్యాపత్తిరితేన్న
విభాగవాక్యస్థితేపరస్పరోద్దేశ్య విధేయభావఃస్వీక్రియతే- తేనపరస్పర
వ్యాప్యవ్యాపకభావాబాధ్యతే-తేనద్రవ్యత్వస్యపృథివీత్వజలత్వాన్య తర
వ్యాప్యత్వాభావాన్నతథాప్రయోగః- అత్రోద్దేశ్యతా భేదేవిధేయతా
భేదేవవాక్యభేదనియమాత్పృథివీద్వివిధేత్యాదవాక్యభేదాపత్తిః- సచ
నానుభావిక ఇతిచేన్న ఇతరవిషయత్వానవచ్ఛిన్నోద్దేశ్యతా ద్వయంత
భావిధవిధేయతాద్వయంవాయత్రతతై గవవాక్యభేదః- ప్రకృతేపృథివీ
త్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యతానిరూపితవిధేయత్వావచ్ఛిన్నాయా-అన్యతరవన్ని
ష్టోద్దేశ్యతా- తస్మిరూపితవిధేయత్వావచ్ఛిన్నైవపృథివీత్వా వచ్ఛిన్నో
ద్దేశ్యతేతినదోషః- అద్దేవముపనిత్యత్వ స్యానిత్యత్వస్యచాభేద సంబంధ
విభాజకధర్మ-న్వయోసంభవతనిత్యత్వాభిన్నస్యానిత్యత్వాభిన్నస్యతై
కస్య విభాజకధర్మః-స్వాప్రసిద్ధిరితేచేన్న విభావవిభాచేతిద్వైచేష్ట. స
ర్వాపేక్షేషే- బహుప్రమాణ-ద్వివిధత్యంతాతః-ద్వంద్వముంటిభూతివి
శాకబద్ధయేనవిభాజకధర్మస్యవారవిషయ-బాధస్య తసిద్ధః-తదనంత

రమకవిధాశబ్దాలుప్యతే-అన్యశ్చిప్యతే-శిష్యమాణంబుప్యమాపాధకపో
 ధకమితిన్యాయేనాత్రత్యవిధాశబ్దేనాపిపారద్వయంవిభాజకధర్మాన్యానా
 యత్యాభానంస్వీక్రియతే-నిత్యత్వవిశేష్యతయాసకృదనిత్యత్వవిశేష్యత
 యాచసకృత్-తథాచనిత్యత్వాభిన్నవిభాజకధర్మాన్ నిత్యత్వాభిన్నవిభా
 జకధర్మాన్యతరవత్తిత్వధే-కానుపపత్తిః-అధకించిదిమాకళంకితంనిత్య
 నిత్యాచేత్యత్రచకారఃకింశునోవాలతీతిచేత్ || అత్రవదంతిచకారోవిభ
 జ్యమానయోఃప్రత్యేకంభేదమాహేతి || నిత్యత్వేనవిభజ్య మానాయా
 నిత్యపృథివ్యాః- అనిత్యత్వేనవిభజ్యమానాయాఅనిత్యపృథివ్యాః- పరస్ప
 రంభేదబోధకత్వకార ఇత్యర్థః - అయమాశయః - విభాగ వాక్యస్య
 త్రయంఫలం-విశేషధర్మానవచ్ఛిన్నసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నవ్యవచే
 దఃసామాన్యధర్మానవచ్ఛిన్నవిశేషధర్మావచ్ఛిన్నవ్యవచ్ఛేదః - విశే
 షధర్మాణాంపరస్పరసామానాధికరణ్యవ్యవచ్ఛేదశ్చేతి | అత్రాద్యద్వ
 యం-సమవ్యాప్యవ్యాపకభావలాభాధికం-తృతీయంతుచకారాద్విధి
 యం-యత్రసమభివ్యాహృతపదార్థతావచ్ఛేదకయోస్సామానాధికర
 రణ్యంనాస్తీ-తత్రైవప్రచాయశశ్చకారప్రయోగాదితి || ప్రస్తుతేచకార
 స్యనభేదోఽర్థః-అనన్వయాపక్షేః-కింతుసామానాధికరణ్యాభావఏవ-
 తత్రనిత్యత్వానిత్యత్వయోఃపరస్పరం విశేషణ విశేష్యతయాన్వయః- త
 థాచనిత్యత్వాసమానాధికరణమనిత్యత్వం-అనిత్యత్వాసమానాధికరణం
 నిత్యత్వంచలభ్యత ఇతినానుపపత్తిరితీకేచిదాహుః-తన్నచాదీనామవాచ
 కత్వాత్-కింతునిత్యసదం- అనిత్యత్వవిరుద్ధనిత్యత్వలాక్షణికం - అనిత్యస
 దం-నిత్యత్వవిరుద్ధనిత్యత్వలాక్షణికం-చకారస్తాత్పర్యగ్రాహకః | అత
 ఏవచకారంవినాకృత్యైవ- యత్రనిత్యానిత్యేత్యేతావన్నా త్రం ప్రయ
 జ్యతే-తత్రాపియావత్పదప్రయోజననివాహాః- పరంతుచకార సమక
 థానేసతితాదృశలక్షణాతాత్పర్యగ్రాహత్ స్పష్టతయాథోకభవతీత్యే
 తావన్నాత్రమేవచకారప్రయోజనం-యత్రచ నిత్యాచానిత్యా చేత్యు
 యత్రాపిచకారప్రయోగః-తత్రనిత్యపదేలక్షణాతాత్పర్యగ్రాహకః | అత
 ప్రధమచకారః-అనిత్యపదేలక్షణాతాత్పర్యగ్రాహకః ద్వితీయ చకార
 ఇతివక్తవ్యం-తథాచస్వవ్యాపకపృథివీత్పవ్యాపకానిత్యత్వవిరుద్ధనిత్యత్వా

భిన్న విభాజక ధర్మ నిత్యత్వ విరుద్ధా నిత్యత్వాభిన్న విభాజక ధర్మాన్యత
 రవతీ-పృథివీత్యన్వయబోధః- పర్యవసన్నః-యథోక్తవిరోధభానాస్వీకా
 రేపృథివీత్రివిధా- నిత్యా- నిత్యాఘట శ్చేత్వాదివాక్యస్య ప్రామాణ్యాప
 త్తేరితిదిక్-నిత్యేతి-పృథివీత్యనుషజ్యతే-నిత్యపదం నిత్యపృథివీపరం- పరమా
 ణురూపాపృథివీ- నిత్యేత్వన్వయః-అతోనానుపపత్తిః-ఏవమగ్రేపి । తున
 రితి-పృథివీత్యనుషజ్యతే- నితుకార్యరూపేతి-తునఃపదాస్వారస్యాత్- అ
 న్యథా-సాచేత్యేతివదేతనచవిషయోద్యోగకాది స్తీత్యత్రద్యోగకాచే
 రేవవిషయత్వాభిధానాత్ కార్యరూపేత్యనువతన మావశ్యకమితివా
 చ్యం-నిత్యస్యవిషయత్వ మేవేత్యేతద్గ్రంథ కారస్యాభిప్రాయాత్-అతఏ
 వశరీరేంద్రియభిన్నమాత్రస్యవిషయత్వముపపాదితందీపికాయాం- తునరి
 త్యస్యపూర్వోక్తవిభాజకధర్మభేదోధః- తస్యత్రివిధేత్యత్రవిభాజకధ
 మేన్వయః- తథాచపూర్వోక్తవిభాజక ధర్మభిన్న విభాజకధర్మత్ర
 యాన్యతమవతీపృథివీత్యన్వయబోధః-కేతజ్యతమా అహ శరీరేతి-భేదః
 పరస్పరభిన్నాథకశబ్దసముదాయః-తాదృశశబ్దస్వరూపమాహ-శరీరేం
 ద్రియవిషయేతి-అస్యానుపూషీవి శేషవిశిష్టపదత్రయమథః-తస్యచా
 భేదసంబంధేనభేదపదార్థేన్వయః-తాదృశాభేదద్యోతనాద్దైవశరీరేం
 ద్రియవిషయ-ఇతిభేదఇతివిగ్రహే- ఇతిశబ్దః-అథవాత్రపరస్పరభిన్నా
 థకశబ్దసముదాయోనాను- ఇంద్రియపదార్థభిన్నవిషయపదార్థభి
 న్నాథకశరీరపద- శరీరపదార్థభిన్నవిషయపదార్థభిన్నాథకేంద్రి
 యపద-శరీరపదార్థభిన్నేంద్రియపదార్థభిన్నాథకవిషయపదైతత్త్ర
 యసముదాయః-తథాచశరీరేంద్రియవిషయపదం- తాత్పర్యగ్రాహకం-
 జ్ఞానజ్ఞాప్యత్యం పంచమ్యథః- శిచ్చజ్ఞానజన్య కాబ్జబోధవిషయత్వం-
 విభాజకధర్మేన్వతి- తథాచపరస్పరభిన్నాథక తాదృశపదత్రయజన్య
 కాబ్జబోధ విషయవిభాజకధర్మత్రయాన్యతమవత్వంవిధేయం-తత్రపృ
 థివీత్వాదివ్యాసకతాబోధస్తుపూర్వవత్-పృథివీచతుర్విధాశరీరేంద్రి
 యవిషయఘటభేదాదితివాక్యస్యప్రామాణ్యాపత్తివారణాయపరస్పరభి
 న్నాథకత్వం-పదవిశేషణం-నవ్వేనమపిశరీరేంద్రియయోరపివిషయత్వే

నపరస్పరభిన్నాథకత్వన్నసంభవతీతిచెన్న-అత్రత్యవిషయపదేనశరీరే
 ద్రియభిన్నవిషయస్యైవబోధనాత్ - అతఏవశరీరేంద్రియభిన్నోవిషయ
 ఇతిదీపికాయాంస్థితం- తయోరపివిషయపదవాచ్యత్వ మితివదతాంకాగ్ని
 తిచేదధోగతిరేవ-యథాకథంచిత్రమథానేష్యధివీచతువికధాశరీరేంద్రి
 యవిషయఘటభేదాదితివాక్యేనకిమపరాధ్యం - తదేవవిశ్వనాథసంచానస
 నాపిసూచితంశరీరేంద్రియయోవికషయత్వేపిశిష్యబుద్ధినై శద్ధాయభే
 నోక్తి-తత్వనమితివదతా-తథాపి - శరీరేంద్రియయోః-లపాగుక్తోపభో
 గసాధనత్వరూపలక్షణాక్రాంతత్వేపి-శరీరేంద్రియభిన్నవిషయత్వేనయా
 పేణతస్య విభాగః కిమథాంకృతఇత్యాశంకాయా మేవతాదృశగ్రంథా
 వతరజ్ఞోపభోగసాధనత్వరూపవిషయలక్షణంశరీరేంద్రియసాధారణ
 మేవపరంతుసాచత్రిధాభవేద్దేహమింద్రియంవిషయ స్తథేత్యత్రవిషయ
 దంశరీరేంద్రియభిన్నవిషయపరమిత్యథోకపలభ్యత ఇతి-తథాచన్యవ్యా
 పకపృథివీత్యవ్యాపకేంద్రియపదాథభిన్నవిషయపదాథభిన్నాథకా
 రీరపద - శరీరపదాథభిన్నేంద్రియపదాథభిన్నాథకవిషయపద -
 ముదాయజ్ఞానజన్యకాబ్జబోధవిషయపూర్వోక్తవిభాజకధనుభిన్నవిభా
 జకధనుక్రయాన్యతమవతీతిపరమాథః పరంత్వద్రత్వ శరీరాదిపద
 న్యకాబ్జబోధవిషయతావచ్ఛేదకంపాథివశరీరత్వం - పాథివేంద్రియ
 త్వం - పాథివవిషయత్వం చేత్యాశయ ఇతినవకంసమంజసం - అత్ర
 బహవోబహుధావణికాయంతి-తథాపి-శరీరేంద్రియవిషయాణాంభేద
 భిద్యతే-వ్యావతకత ఇతివృత్తత్యావ్యావతకః- శరీరేంద్రియవిషయ
 శేష్యకేతరభేదప్రకారకానుమితిజనక ఇతియావత్ - నచశరీరేంద్రియ
 వ్యయవిశేష్యకానుమితిజనకత్వం శరీరత్వస్యేంద్రియత్యవ్యవీచయత్వ
 వాససంభవతీతి వాచ్యం శరీరేంద్రియవిషయ విశేష్యక సమూహాలం
 హత్వకానుమితిజనకత్వస్యత్రయేపిసంభవాత్ - నచైవంభేదశబ్దోత్తర
 హువచనాపఞ్చితి వాచ్యంవృత్తి వైచిత్ర్యాద్వ్యావతకత్వేనవా
 వతకకన్యబోధనైబహుత్వస్యావీచతత్వాత్ - అభేదః- పంచమ్యథా
 విభాజకధమేన్వేతి- శరీరేంద్రియవిషయవిశేష్యకేతరభేదప్రకారకా

మితి జనకత్వస్వామి - ఇంద్రియవిషయభిన్నత్వ నిష్ఠ ప్రకారతానిరూపి
 శరీరనిష్ఠవిశేష్యతాకాలి - శరీరవిషయభిన్నత్వనిష్ఠ ప్రకారతానిరూపి
 తేంద్రియనిష్ఠవిశేష్యతాకాలిశరీరేంద్రియభిన్నత్వనిష్ఠ ప్రకారతానిరూ
 పితవిషయనిష్ఠవిశేష్యతాకాల్యమితిజనకత్వం - అయమథోక్తస్వాద్యా
 క్యాత్కథముపపాదనీయఇతిచేత్ - భేదపదస్యతాదృశాభేదలక్షణయాశ
 రీరేత్యాదికంతాత్పర్యం గ్రాహకమితి. అథవాభేదపదస్య ప్రాతిస్వికరూ
 పేణత్రివిధప్రకారతాకాలిజ్ఞానమథః - ॥ శరీరేంద్రియవిషయేమభేదఇతి
 వ్యుత్పత్త్యా - శరీరపదార్థకనిష్ఠవిషయతానిరూపితస్యాభేదసంబంధేనై
 కప్రకారతాయామన్వయః. అన్యత్సగ్వంపూర్వకవదితి - అన్తస్తుక్వాక్యా
 ర్థేష్యేషారితిస్సంభవతీతిబోధ్యం - శరీరపదంశరీరత్వపరం. ఇంద్రియపదం
 ఇంద్రియత్వపరం - విషయపదంవిషయత్వపరం. భేదస్సముదాయః. అథే
 దఃపంచమ్యథః - యద్వాఘటకత్వంపంచమ్యథః - శేషంపూర్వకవదిత్య
 ప్యాహుః. అపరేతుశరీరేంద్రియవిషయాణాంయోభేదః - పరస్పరవృత్తిభే
 దప్రతియోగిత్వంతర్జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం పంచమ్యథః ఇత్యాహుః - అతో
 క్తపక్షేతుబహువిచారణీయమస్తి - తత్తు ముక్తావళీవాక్యాథకనిశ్చయే
 విచారయిష్యతే. శరీరమితి. ఏతత్పద మావతక తేనువతక తేచపులిపితి. అ
 వచ్ఛేదకత్వంషష్ఠ్యథః. అన్తదాద్యవచ్ఛేదకంశరీరంపులిపిశరీరమిత్యన్వ
 యః. ఇంద్రియం - పార్థివేంద్రియం - విషయః - పార్థివవిషయః. మృత్పా
 ణేతి. మృచ్చపాషాణశ్చమృత్పాషాణౌ - తావాదీయస్య - యన్నిరూపితాది
 త్వాశ్రయామృత్పాషాణౌ - మృత్పాషాణనిష్ఠాదిత్వ నిరూపకాయఇతి
 యావత్ - తథాచాత్రాదిపదస్యమృత్పాషాణనిష్ఠాదిత్వ నిరూపకలక్షణే
 తిఫలితం - ననుకిన్నామాదిత్వం - న తావత్ప్రథమోత్పన్నత్వం. అసంభవాత్
 నాప్రిప్రథమవేద్యత్వం - తస్యదుర్వచత్వాత్ - నచపార్థివవిషయవిష
 యకజ్ఞానధ్వంసానమానకాలినజ్ఞానవిషయత్వంతత్ - పార్థివవిషయక
 జ్ఞానేప్రథమతోమృత్పాషాణవేదవిషయానిత్యతగుర్వాజ్ఞానేర భావా
 త్ - ఇతిచేత్ - అత్రకేచిత్ - ఔత్సర్గికీంఠిమనురుధ్యేదముక్తమృత్యా
 హుః - వస్తుతస్తుస్వ విషయక జ్ఞానవిషయసముదాయఘటకత్వమునా

త్వం-స్వం- పార్థివవిషయః - తథాచమృత్పాణినిష్ఠస్వవిషయకజ్ఞానవిషయః పార్థివవిషయ ఇత్యర్థః- నస్వేవం- పార్థివవిషయోమృత్పాణినిజలాదిరితి వాక్యస్యప్రామాణ్యాపత్తిః-మృత్పాణినిజలఘటితసముదాయవిషయకజ్ఞానవిషయత్వస్యాపి పార్థివవిషయేసత్వాత్-చోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకశూన్యాఘటితత్వంసముదాయవిశేషణంవత్త్వం. తథాచమృత్పాణిని జలఘటిత సముదాయ సోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకశూతపార్థివవిషయత్వ శూన్య జలఘటితత్వాన్న తథాప్రయోగ ఇతివాచ్యం. తథాసతిప్రమేయః పృథివ్యాదిరితివాక్యస్యాప్రామాణ్యాపత్తిః- ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకశూన్యాప్రసిద్ధః- నచోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకాశ్రయత్వస్య సముదాయఘటితతయాప్రతిపాద్యమానపదార్థేషు విశేషణత్వాన్నాయందోషః-నిరుస్తముదాయ ఘటితతయా ప్రతిపాద్యమానస్యజలస్య పృథివీత్వానాశ్రయత్వాదితి వాచ్యంతథాపి పృథివీద్రవ్యాదిరితివాక్యస్యప్రామాణ్యాపత్తిః-పృథివీత్వాశ్రయద్రవ్యఘటిత సముదాయ విషయకజ్ఞానవిషయత్వస్య పృథివ్యాంసత్వాత్ - ఉచ్యతే - ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యత్వంఘటకత్వావచ్ఛేదకతయాప్రతిపాద్యమానధర్మవిశేషణంవత్త్వం-తథాచజలత్వస్య ద్రవ్యత్వస్యచపృథివీత్వావ్యాప్యత్వాన్నోక్తదోషః - ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యత్వంచోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకసమాసాధికరిణభేద ప్రతియోగి తావచ్ఛేదకత్వే సత్యుద్దేశ్యతావచ్ఛేదసామాసాధికరిణ్యం-తేనపృథివీ-పృథివ్యాదిః- గంధవదాదిరిత్యాది వాక్యస్య సపామాణ్యాపత్తిరిత్యలంబిస్తరేణ ॥ అబింధనమితి ॥ అబింధనం- అబ్జిష్టేంద్రనతానిరూపకం- ఇంద్రనత్వంచ-ప్రదీపకత్వం। ప్రదీపకత్వంచ-దహనాయవై ముఖాదహనోత్పాదనే సహకారిత్వం ॥ సవక శరీరవృత్తిరితి ॥ సవాకవయవావచ్ఛేదేన శరీరవృత్తిరిత్యర్థః - శరీరపదం శరీరావయవపరం- వృత్తిత్వంచ- అవచ్ఛేద్యవృత్తికత్వం-శరీరాంతరితి । సంచారిత్వం సంయోగవత్త్వం ॥ సచైకాపీతి । సంజ్ఞామితిసామాన్యతపకవచనం-ప్రాణపదం-ప్రాణశబ్దపరం-అపానపదం- అపానశబ్దపరం తదాదిత్వం-తద్ఘటితసముదాయవిషయకజ్ఞానవిషయత్వం-సంజ్ఞామిత్వ

త్రద్వితియాథోనిరూపితత్వం - లాభస్సంబంధః - చ్చవాచ్యత్వం - అత్ర
యత్వ మాఖ్యాతాథః - ఏకపదం - సంజ్ఞాభేద సమానాధికరణత్వేన -
సంజ్ఞాభేదప్రయోజకత్వేనవాప్రతిపంధీయమానైకత్వపరం - అవిరోధిత్వ
మపిశబ్దాథః - అపి శబ్దస్తాత్పర్య గ్రాహకః - అన్వయశ్చాన్య సంజ్ఞా
యాం - లాభేవా - వ్యుత్పత్తివైచిత్ర్య ౧౨ విశేష్యనిఘ్నత్వం - అథవాఅ
పిశబ్దసమభివ్యా హృతైకశబ్దః - సంజ్ఞాభేదప్రయోజకత్వేన ప్రతి సంధీయ
మానవస్తుతస్సంజ్ఞాభేదా ప్రయోజకైకత్వాశ్రయపరః - అన్వయశ్చ
స్యతచ్ఛబ్దాథఃప్రాణవాయా ఉపాధిపదం - ప్రాణనహతుత్వాదిరూ
పప్రవృత్తినిమిత్తపరం - ప్రయోజ్యభేదాశ్రయత్వం పంచమ్యధః - అథ
వాప్రయోజ్యత్వంపంచమ్యధః - సంజ్ఞాపదం - భిన్నసంజ్ఞాపరం - భేదప్ర
యోజ్యత్వ మన్వేతి - చకారోవాక్యాలంకారాయ - తచ్ఛేతిచకారస్త
థఃపూవోక్తవైలక్షణ్యం - తచ్చవిభాజకధర్మశూన్యత్వం - తచ్చాకా
శత్వవ్యాప్యధర్మవిరుద్ధ ధర్మావ్యాపకాకాశత్వకత్వం - నిత్యంచేత్య
త్రచకారోవాక్యభేదస్థిరీకరణాయ ॥ అతీతేతి ॥ అతీతిపదం - అతీత శబ్దప
రం - హేతుపదం - జనకజ్ఞానవిషయభగం - నతుజనకపరం - వ్యవహారేవ్యవ
హతకవ్యస్యస్వరూపతో హేతుత్వేమానాభావాత్ ॥ ప్రతిశరీరంభిన్న ఇతి ॥
ననుప్రతిశరీరంభిన్నవాక్యాత్ - ప్రతిద్రవ్యంసత్తేత్యత్రేవ - ప్రతిపదసమభి
వ్యాహృతశరీరపదస్యశరీరత్వవ్యాపకత్వాధికతయా - శరీరత్వవ్యాపక
భేదప్రతియోగీత్యథోలభ్యతేతచ్చ నఘటతే జివాత్మన ఏకత్వే పీద్యకా
థనివాహదాత్మభేదస్యశరీరత్వవ్యాపకతాయాఅక్షతేః - అత్రాహుః
శరీరంస్వావచ్ఛేదకశరీరం - తథాచప్రతిపదసమభివ్యాహృత శరీరపదస్య
స్వావచ్ఛేదకయత్కించురీరభేదవ్యాపకత్వ మథః - తస్యభేదేన్వయః
తథాచస్వావచ్ఛేదకయత్కించురీరభేదవ్యాపకభేదప్రతియోగీత్యధః -
అత్రస్వాశ్రయశరీరత్వంవ్యాప్య తావచ్ఛేదక సంబంధః - స్వాశ్రయావ
చ్ఛేదకత్వం - వ్యాపక తావచ్ఛేదపంబంధఇతి ॥ ప్రత్యాత్మ నియత త్వారితి
ప్రతిపదసమభివ్యాహృతాత్మపదం - సకలాత్మపరం - నియతపదం - వ్యాప
కపరం - అవచ్ఛేదకత్వంవ్యాప్య తావచ్ఛేదకసంబంధఃవ్యాపక తావచ్ఛే

కళాసంబంధ స్సంయోగ ఇతికేచిత్ - తన్ను - ప్రతిపదవైయథ్యాపజే
 అన్యేతుప్రతిపదసాధకాన్యాయనియతపదంసంబద్ధపరమతివ్యాచక్షతే
 కళాసంబంధాన్యాయత్వేననన ఏకత్వేపి సకలాన్యసంబంధిత్యసంభవేన
 కళాసంబంధత్వాపాదకత్వాత్ - అన్యపదంశరీరపరంనియతపదం సంబం
 ద్ధపరం-నచాకాశస్యాపిసర్వశరీరసంబంధత్వాధానంత్యప్రవిచారఇతివా
 చ్యం- శరీరశరీరానుయోగికసంయోగప్రతియోగిత్యన్యవివక్షితత్వాత్.
 కథమితిచేత్ - నిసూపకయమిధాతోః సంయోగోఽథః-త్వప్రత్యయా
 థఃప్రతియోగిత్యం - అన్యపదాథఃస్య శరీరస్యస్వానుయోగిత్యసంబం
 ధేనసంయోగే అన్వయఇత్యుపరే తదపిసంభవశరీరానుయోగిక సంయోగ
 న్యక్తే ప్రసిద్ధిచ్చి త్యం అన్యేతుప్రతిపదసమవివ్యాహృతాన్యపదంశరీర
 త్వపరం-నియత్యన్య-వ్యాపకత్వం-తథాచ-శరీరత్వవ్యాపకత్వమిత్యస్యా
 హుః-తదన్యత్-కస్యాపిమనసశరీరత్వవ్యాపకత్వాభావాదప్రసిద్ధిః
 నచిద్రూపేణవ్యాపకత్వక్తావతీప్రసక్తేఽథ రేతుప్రతిపదసమవివ్యాహృ
 తాన్యపదంశరీరత్వపరం-నియతపదంవ్యాపకతావచ్ఛేదకమనస్తాత్రయ
 పరమిత్యాహుః-తదన్యత్-ప్రతిపదానథకాన్యపత్తేః అన్యపదస్యశరీరత్వే
 లక్షణా తాత్పర్యగ్రాహకతాయాఃప్రతిపదేఅసిద్ధిః - వయంతుబా
 హుః-యావంతాత్తానస్తావతాంమనసాంవాచ్యత్వాదనంతత్వమితివిశిష్ట
 థః-తల్లాభఃకథమితిచేద్విధ్యంప్రతిపద సమవివ్యాహృతాన్యపదం-ప్రాతి
 స్వికతదిద్యోక్తత్వాచచ్ఛాన్యక్తిసరం-తన్నియతత్వంతదన్యాసం
 బంధిత్యం-తచ్చేదన్యసమవేతజ్ఞానాజనకత్వం- తథాచ-స్వజన్యజ్ఞానా
 న్రయయక్కించదాత్మభిన్నసమవేతజ్ఞాపకత్వాదిన్యథః- ఏకైకస్య మన
 సఇతిశేషః-జ్ఞానజ్ఞాన్యత్వంపంచమ్యథః- అనంతత్వే-స్వేతియద్వా
 ప్రతిపదసమవివ్యాహృతాన్యపదస్య స్వజన్యజ్ఞానసమవాయియక్కించ
 దాత్మబేదవ్యాపకత్వమథః-నియతత్వంభిన్నత్వం- బేదప్రతియోగిత్యం
 అన్యవ్యాప్యతావచ్ఛేదకసంబంధస్సాన్విత్రయాత్మత్వం- వ్యాపకతావచ్ఛే
 దకసంబంధస్సాన్విత్రయజన్యజ్ఞానసమవాయిత్వం- తథాచ-స్వజన్యజ్ఞాన
 సమవాయియక్కించదాత్మబేదవ్యాపక బేదప్రతియోగిత్యా దితిపర్యవసానం

తోథః ఇతి - కేచిత్ప్రతిపద సమబివ్యాకృతాత్మపదస్య ఆత్మవృత్తీసం
 ఖ్యానజాతీయమథః - నియతత్వం సంఖ్యావత్వం - తథాచాత్మవృత్తీసంఖ్యా
 పజాతీయసంఖ్యాన త్వాదిత్యగః - ననుమనసోనంత త్వాభావేపి సంఖ్యా
 త్వేన రూపేణాత్మవృత్తీసంఖ్యాన జాతీయ సంఖ్యావత్వం మనస్యక్షతంన
 చ సంఖ్యాత్వవ్యాప్యజాత్యాసాజాత్యంవివక్షిత మితివాచ్యం అత్తస్యేక
 త్వస్యాపి న త్వేన మనస ఏకత్వేపి సంఖ్యాత్వవ్యాప్య జాత్యా ఏకత్వత్వేనా
 త్మనిష్ఠసంఖ్యాన జాతీయసంఖ్యావత్వస్య సంభవాత్ అథ బహుత్వ త్వేన
 రూపేణ సాజాత్యంవివక్షితం - నచ మనసస్త్రిచశుష్టైః ప్యాత్మనిష్ఠ సంఖ్యా
 సాజాత్యం సంభవతి త్వాదిత్యగః సంఖ్యాసాధారణబహుత్వస్యైక
 త్వాదితీనాస్యా సంఖ్య సాధకత్వమితివాచ్యం బహుత్వస్యవ్యాప్యజాత్యా
 సాజాత్యవ్యాప్యవివక్షిత త్వాదితీయే - ఆత్మనిష్ఠత్వస్యాపి న త్వేన బహుత్వత్వ
 వ్యాప్యజాత్యాత్రిత్వ త్వేనాత్మవృత్తీసంఖ్యాసాజాత్యసంభవేన తస్య మనో
 నంత త్వాసాధక త్వాత్ - ఉచ్యతే - ప్రతిపద సమబివ్యాకృతాత్మపదస్యాత్మ
 త్వవ్యాపక సంఖ్యాన జాతీయమథః - సాజాత్యంచ బహుత్వవ్యాప్యజా
 త్యేతి నానుపపత్తిః - నచ మనస ఏకత్వే ప్యాత్మమనస్సాధారణసంఖ్యామా
 దాను నిరుక్తమేతోస్సంభవ ఇతివాచ్యంతాదృశసంఖ్యాన జాతీయ సం
 ఖ్యాపర్యాప్త్యధికరణత్వస్య వివక్షిత ద్వాదితీయదంతి || అనంతమితి । పరా
 థత్వసంఖ్యాపర్యాప్త్యధికరణమితిచేత్ - అక్షిణేనిమిల్యశ్రోత్రేని ధ్యవా
 చంయచ్చంతి - నవిద్య తేఽంశోయస్యేతి బహుప్రహివిరోధాత్ - నచ బహు
 ప్రహిపుత్తరపదలక్షణాయ స్త్వయాపివాచ్యతయానుమాపిలక్షణాస్త్వి
 తివాచ్యంవిగ్రహవాక్యాద్యాదృశాద్ధస్యయాదృశవిశేషణ విశేష్యభావా
 పన్నస్యబోధః - బహుప్రహిపుత్తరపదాతాదృశవిశేషణవిశేష్యభావవిప
 రితవిశేషణ విశేష్యభావాపన్నస్య తాదృశాధకైవలక్షణయాబోధస్య
 వ్యుత్పత్తిసిద్ధత్వాత్ - అత్ర కేచిత్ - అంతః - పరాథత్వమ్యా న సంఖ్యా -
 తచ్చున్యత్వ మనంతత్వం - ననుకిమిదం పరాథత్వసంఖ్యా న్యూతత్వంన
 తావత్పరాథత్వ సమానాధికరణబేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేనతిప
 రాథత్వసంఖ్యాసమానాధికరణత్వం - పరాథత్వసంఖ్యాయా అపిప

రాధాత్వసమానాధికరణప్రత్యేకవృత్తిబేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన
 బాధాపక్షే-నచపరాధాత్వసంఖ్యాపర్యాప్త్యధికరణవృత్తిబేదప్రతి
 యోగితావచ్ఛేదకత్వంవివక్షితం- పరాధాత్వసంఖ్యాపర్యాప్త్యధికర
 ణపరాధాత్వసంఖ్యావచ్ఛేదస్యాసత్వాన్నదోష ఇతివాచ్యం - తపా
 తాదృశసంఖ్యాయా అప్రసిద్ధ్యాపక్షే ద్విత్వాదిన ఖ్యావచ్ఛేదస్యాపి
 రాధాత్వపర్యాప్త్యధికరణే సత్వాత్ - ఏకదేశవృత్తేవ్యాసజ్యమ్
 త్తిధమావచ్ఛేదేనవతమానబేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాభట్టా
 చార్యస్యాసత్తుతత్వాత్-యదిచోభయన్తైకమితి-ప్రతీతేస్సర్వజన సిద్ధ
 త్వాదితిమతమాశ్రిత్యసమర్థతేతధాపీదృశదిత్వాది సంఖ్యామాన్యత్వ
 స్వమనన్యథావేనబాధోదుర్వారవివేచితేన్న- తాదృశసంఖ్యాపర్యాప్త
 సధికరణత్వస్యవివక్షితత్వాత్ - ఆశ్చమనన్సు - పరాధాన్యసంఖ్యా
 యాఃకస్యా అపిపర్యాప్త్యధికరణత్వాభావేన బాధాభావాదివదంతి
 అన్యేతులంత స్సంఖ్యాత్వవ్యాప్యథమావచ్ఛిన్నప్రకారతాని రూపితా
 స్త్వదాదినిశ్చయవిశేష్యత్వంతచ్చున్యత్వమానన్యమితి ప్రామాః || ఆ
 భాష్యరేతిరూపమిత్యనుషజ్యతే-వృత్తిస్సప్రమ్యథః- జలవృత్తిరూపం
 అభాస్వరశుక్లమిత్యన్వయః-ననుగుణేశుక్లాదియః పుంసీతిగుణవాచకశుక్ల
 శబ్దస్యశుక్లింగత్వాచ్ఛ్మిసేనపుంసకనిశేషోఽచిత్తితచెన్న- తాదృశ
 నియమస్యనియతస్త్రిలింగబిన్నలింగకవిశేష్యవాచకపదానమవివ్యాహర
 విషయత్వాత్-నన్వత్రకింపిత్రాదీనామాజ్ఞానియామికా- నకించిత్ప్రమాణ
 మితిచేన్న-ఆరోపినిలరూపవ్యకంబభీకారమతేతమస్తా పాదికాయా
 లంతమశ్చలతీతీప్రతీతేఃకాగతిరిత్యాశంక్యతమశ్చబ్దస్యసంసకత్వాదితీ
 శధరసమాధానస్యైవప్రమాణత్వాత్-నన్వేవంతుల్యయక్త్యాశీతంగుణ
 ఇతిగుణవాచకశీతశబ్దవ్యవపుంసకలింగస్యాపినియతస్త్రిలింగబిన్నలింగక
 విశేష్యవాచకపదానమవివ్యాహరవిషయతయాశీతంజల ఇత్యత్రాత్మ
 క్తిరిత్యాశాబబోధాపస్తయెన్నశశబ్దస్యానువతానియతయాశీతోజం
 ఇత్యేవప్రయోగస్సాన్వితిచేన్నతస్సశశబ్దానువతానియ ఏవేష్యత్ర
 శ్రాద్ధనియమాభావాత్ - రూపాదిచతుష్టయమితి- ననుకథమత్రాథా

అత్ర కేచిత్ - రూపమాదిర్యస్య తత్ - ఆదిత్వంచఘటకత్వం - తథాచరూప
 పదసమభివ్యాహృతాదిపదస్య రూపఘటితేలక్షణా - చతుఃపదం - చతుష్ట్య
 వస్వరం - తయస్సముదాయోథకః ఆదిపదాద్యస్య సముదాయే - అభేదే
 నాన్వయః - చతుష్ట్యమపేక్షాబుద్ధివిశేషవిషయస్య - తథాచరూపఘటితం
 చతుష్టయమిత్యాహుః - తన్నరూపమాదిర్యేషాంతే - రూపాదయః - గూ
 పాదీనాంచతుష్టయమితివిగ్రహవిరోధాత్ - వ్యస్తేన సతాయత్పదేనయా
 దృశాను పూర్వీవిశేషవిశిష్టేనయాదృశవిశిష్టాథకస్య బోధః - తత్పురుషఘ
 టకపూర్వపదేనసతాతత్పదేనతాదృశానుపూర్వీవిశేష - శిష్టేనలక్షణాయ
 తాదృశవిశిష్టసంబంధివాదస్యైవప్రామాణికత్వాత్ - పరంతురూపపద
 సమభివ్యాహృతాదిపదస్యరూపఘటిత సముదాయవిషయకజ్ఞానవిషయే
 లక్షణా - ప్రకృతేవతత్సంబంధినిలక్షణా - తస్యాభేదేనచతుష్టయేన్వయ
 ఇతియక్తం - పృథివ్యామితి - వృత్తిత్వం - సప్తమ్యథాః - పృథివీచృత్తిరూపాది
 చతుష్టయం పాకజమిన్వయః - పాకపదం - పాకావయవగుణాన్వతరప
 రం - అనిత్యమిన్వయః - ప్రాక్ అత్యధ్యధ్యాహరః - పాకజత్వాదిత్యథాః - ప్ర
 యోజ్యత్వంపంచమ్యథాః - నిత్యత్వాభావేన్వేతి - అన్యతేతి - పృథివీభిన్న
 ఇత్యథాః - వృత్తిత్వం - ద్రవ్యథాః అనువృత్తిరూపాదిచతుష్టయపదార్థేన్వే
 తి - సచరూపాదిచతుష్ట్యవస్సముదాయస్యపృథివీభిన్న వృత్తిత్వాభావాద
 సంగతిరితివాచ్యం - అనువృత్తిచతుష్టయపదస్యచతుష్టయఘటకపరత్వాత్
 తథాచరూపాదిచతుష్టయఘటకం పాకజభిన్నమిన్వయః - నిత్యమనిత్యం
 దేత్యతః - ప్రాక్ - అత్యధ్యధ్యాహరః - అపాకజత్వాదిత్యథాః - సనునిత్య
 స్యానిత్యస్యభాభేదేనైత్రద్యయమితిరీత్యరూపాది చతుష్టయేన్వయోన
 సంభవతి - ఉభయాభిన్నస్యాప్రసిద్ధేః - నిత్యపదస్యానిత్యపదస్యవాన్వతర
 త్వావచ్ఛిన్నేలక్షణాయాముద్దేశ్యాసిద్ధిః - వినిగమనావిరహేణనిత్యపదస్యా
 నిత్యపదస్యచలక్షణాకల్పనాపత్యానిత్యానిత్యాన్వతరతావచ్ఛిన్నస్యవా
 రద్యయంభానావచ్ఛిన్నేచేత్ - అత్ర కేచిత్ - చకారోవాక్యభేదద్యోతకః -
 తథాచపృథివీభిన్నవృత్తిరూపాదికస్మిన్వమిత్యేకంవాక్యం - పృథివీభిన్న
 వృత్తిరూపాదికమనిత్యమిత్యేకంవాక్యం - అత ఇత్యన్వవాక్యద్వయేన్వ

ధ్యాహారః - ప్రయోజ్యత్వం - త సేరథః - తచ్చ - అవిరోధిత్వం. జ్ఞాప్యత్వం
 వా - యత్కించిదితివాక్య్యయేష్యధ్యాహారః - తచ్చ - ఉద్దేశ్యతావ
 చ్చేదకవ్యాపకత్వస్యవిధేయభానాభావసూచనాయ - నాతోబాధః - య
 జ్ఞించిత్వవిశేషితమేవవోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకం - యత్కించిత్వం - ప్రాతీతికస్య
 రూపసంబంధవిశేషిత్యావళి - వయంతునిత్య మనిత్యంచేత్యనంతరంబి
 విధమితివాక్యంపూరయిత్వా - పాద్వివిధానిత్యానిత్యాచేత్యత్రేవోపపా
 దయామ - ఏకత్వాదిపరాధాపర్యంతేతి - ఏకత్వమాదిర్యస్యాస్యా - పరా
 థాపర్యంతోయస్యాస్యా - తథా - అత్రాదిత్వం - నన్వవిషయకజ్ఞానవిషయ
 సముదాయఘటకత్వవిశిష్టసంఖ్యాత్వాశ్రయత్వమాత్రం - పరాధా - దితి
 ప్రయోగాపత్తేః - నచప్రథమోపస్థితత్వవిశేషితంతదేవాదిత్వం - ఏవంచర
 మోపస్థితత్వవిశేషితం - తదేవపర్యంతత్వమితివాచ్యం - ప్రథమమేకత్వమే
 వజ్ఞాయతే - చరమం - పరాధాత్వమేవేత్యత్రత్రాద్ధనియమాభావా
 త - నచప్రథమత్వేమోపస్థితత్వం - చరమత్వేనోపస్థితత్వమేవ - విశేషణ
 మితివాచ్యంతా దృశప్రథమత్వచరమత్వయోదుఃఖ్యేయత్వాత్ - సుఖే
 యత్వేతయోరేవాదిత్వ పర్యంతత్వరూపతాసంభవేనోపస్థితత్వరూపవి
 శేషణవైయథ్యాదితిచేదత్రకేచిత్ - ప్రథమోపస్థితత్వమేవాదిత్వం - చర
 మోపస్థితత్వమేవపర్యంతత్వం - ఇదంచాత్సగీకీం రీతిమనుస్సత్వేత్యా
 హుః - అన్యేతుస్సవిషయకజ్ఞానవిషయసముదాయఘటకసంఖ్యాత్వాశ్ర
 యవ్యాపకత్వాభావవిశిష్టస్వవిషయకజ్ఞానవిషయసముదాయఘటకత్వ
 విశిష్టసంఖ్యాత్వాశ్రయత్వమాదిత్వం - వ్యాపకత్వాభావేత్యత్రాభావం
 విహాయైతదేవపర్యంతత్వం - చాత్రవ్యాపకత్వం - యదితాదృశసముదా
 యఘటకయత్కించిన్నిరూపితంవివక్షితం - తదైకత్వస్యాపిపర్యంతత్వా
 పత్తిః - తస్యాపిస్వాత్మకయత్కించిద్వ్యాపకత్వాత్ - స్వభిన్నత్వస్యవ్యా
 పకతానిరూపకవిశేషణత్వేనతద్వారణేపి - ద్విత్వాదేరేకత్వాదిరూప
 యత్కించిత్తాదృశవ్యాపకత్వాత్ - యదిచతాదృశసముదాయఘటకయా
 వన్నిరూపితంవివక్షితం - తదాపరాధాస్యాపితదనుపపత్తిః - అపేక్షా
 బుద్ధిజన్యస్యపరాధాస్య తదసమానకాలీనయత్కించిద్బటాన్యత్వన్నన్య

త్వాన్య వ్యాపక త్వాదితివాచ్యమేకత్వ మేకత్వత్వంతత్రాదిత్వమాదితా
 వచ్ఛేదకత్వం- తచ్చ- నిరుక్తవ్యాపక తానవచ్ఛేదక త్వేనతి-తాదృశసము
 దాయఘటకతావచ్ఛేదక త్వేనతి - సంఖ్యావృత్తిత్వం - ఏవం పరాధం
 పరాధత్వం-తత్ర-సర్వంతత్వం - పర్యంతతావచ్ఛేదకత్వం - తచ్చ -
 వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వఘటితముక్తమేవ- వ్యాప్యతావచ్ఛేదకసంబంధః-
 పర్యాప్తిః- వ్యాపకతావచ్ఛేదకసంబంధస్సమవాయః - ద్విత్వాదిపర్యా
 ప్ర్యధికరణేనమవాయేనైకత్వాభావాదేకత్వత్వస్యాదితావచ్ఛేదకత్వం
 ఈశ్వరాపేక్షాబుద్ధివశాద్ధారావాహిపరాధన్య జగత్సృష్ట్యా పరా
 ధత్వన్యసకలసంఖ్యావ్యాపక తావచ్ఛేదకత్వం-సకలానాంసంఖ్యానాం
 ప్రత్యేకాధికరణవృత్తితావచ్ఛేదకత్వాభావః- వ్యాపకతానవచ్ఛేదకత్వ
 స్థానేనివేశ్యః- తాదృశవృత్తితావచ్ఛేదకత్వం- వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ
 స్థానేనివేశ్యమితితున - అసంతానాం తాసాంత తద్వ్యక్తిత్వేనదుష్టేయ
 త్వాదిత్యాహుః- తాదృశసముదాయఘటకతావచ్ఛేదకానియావంతిద్వి
 త్వత్వాదీని- ప్రత్యేకంతదవచ్చిన్నాధికరణ వృత్తితావచ్ఛేదకత్వం నివే
 శ్యాత్వంతందుష్టేయ తానిరసన్యంతికచిత్-ద్విత్వాదికంతుసర్వ త్రానిత్య
 మితి॥సర్వత్ర-సర్వవృత్తి-ద్విత్వాదికమిత్యన్వయః-సర్వపదం-సర్వద్రవ్య
 పరం- నాతోద్విత్వాదేగుణవృత్తిత్వాభావాద్బాధిత్యాహుః- కస్యా
 పిద్విత్వాదేస్సర్వద్రవ్యవృత్తిత్వాభావాత్ । ద్విత్వాదిపదాన్నిత్యగతద్వి
 త్వాది త్వేనానిత్యగతద్విత్వాది త్వేనేవవారద్వయంభానం - సర్వత్రపదం
 తాత్పర్యగ్రాహకమిత్యపరేతన్న - ఉభయత్వావచ్చిన్నై- సకృదనిత్యత్వా
 న్వయేవాఛాత్-అసకృదన్వయేవాక్యభేదాపత్తేః॥అనిత్యపదం-ద్విత్వాది
 త్వవ్యాపకానిత్యత్వావచ్చిన్నపరం-సర్వత్రపదం - తాత్పర్యగ్రాహకమి
 త్యస్యేతన్న-ఏవకారవైయథ్యాపత్తేః-తస్యోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపక
 త్వార్థకత్వాత్- వయంతుబ్రూమః-సర్వపదం-నిత్యానిత్యాన్యతరపరం-
 వృత్తిత్వంత్రలఙ్కః - తథాచనిత్యానిత్యాన్యతరవృద్దిద్విత్వాదిత్వవ్యాప
 కానిత్యత్వ వదభిన్నం నిత్యానిత్యాన్యతరవృద్దిద్విత్వాదికమిత్యన్వయ
 బాధ ఇతి ॥ ధ్వన్యాత్మకోభేర్యాదానితి ॥ అవచ్ఛేద కత్వం - సప్తసన్న్య

భాః శబ్ద ఇత్యనువద్యతే ॥ సైవప్రమేత్యవ్యత ఇతి ॥ అనుభూత్యవ
 చ్చిన్నం - ప్రమాపదస్యాభాః - ఇతరభేదః - వచేద్యావ్యంబోః త్య
 మాఖ్యాతాగ్ధః ॥ యత్సమవేతమితి ॥ ననుసమవేతత్వం - సమవాయసం
 బంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వం - తథాచకార్యం - యన్నిరూపితసమవాయసం
 బంధావచ్ఛిన్నవృత్తితాశ్చయీభూతం సదుత్పద్యత ఇతిలభ్యతే - తచ్చనోప
 పద్యతే - యతస్సంకార్యమున్నం సదేవ సమవైతి - ఇతుసమవేతం
 నోత్పద్యతే - సచాత్రకోవిశేష ఇతివాచ్యం - సమవేతం సముత్పద్యత ఇ
 త్యక్త - సమవేతశ్చసోత్పత్తిప్రయోజక త్వాలాభాత్ - తత్కథమిదేవ
 సత్పదసమభివ్యాహృతసమవేతపదార్థాన్యసమవేతత్వప్రయోజ్యత్వసో
 తృతావన్వయాత్ - సమవేతత్వకాలినత్వ మేవసత్పదసమభివ్యాహృతసమ
 వేతపదార్థః కిన్నస్యాదితీచెన్నఘటోరూపనాన్ సన్నవలోక్యతే - స్త్రోత
 స్వగమిచ్ఛజ్యోతిష్టోమంకరోతి - హ స్తీపంకస్తరశి - ధూ
 మంపరామృతన్నగ్నిమున్నయతి - పదంగృష్ణాఘటంబుధ్యతీత్యాదౌ సవ
 త్రతత్సమానకాలినత్వమాత్రబోధోపగమే - ఘటోవలోక్యమానస్య రూ
 పనాన్ చైత్రః - జ్యోతిష్టోమంకర్వన్ స్వగమిచ్ఛతి - హ స్తీపంకంస్త్రోత్త
 సంపశ్యతి - పహ్నిమున్నయన్ ధూమంపరామృతత - ఘటంగృష్ణాపదం
 జాతీత్యాది వాక్యానాం ప్రామాణ్యసత్తేః - అః ప్రయోజ్యత్వమేవా
 భాః - ప్రయోజ్యత్వంచోత్తరకాలినత్వమేవ - తేన - ఆశీనశ్చుణ్ణాశీన
 యనోవక్తిత్యాదౌ శ్రవణవచనాదౌ - ఆసనశయనాది ప్రయోజ్యత్వాభా
 వేపినక్షతి - తథాచాద్యక్షణసంబంధ రూపాయాముత్పత్తౌ సమవేతత్వ
 రకాలినత్వాభావాదిదంవాక్యమప్రమాణం - స చోత్తరకాలినత్వంయో
 భాః - తదా - ఉత్పన్నం - సమవైతిశివోపపద్యతే - రూపాదీనాముత్పత్తి
 క్షణ ఏవఘటాదౌ సమవాయసంబంధా వచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాంగీకారాత్ -
 అన్యథాత్పత్తియక్షణేఘటాదీనాం చాక్షుషానుపపత్తిరితివాచ్యం ఉత్తర
 కాలినత్వ ముత్తరక్షణవృత్తిత్వం - తచ్చ - తత్సమానక్షణేదుత్తరక్షణ
 చవతేమానస్య సమవేతత్వ స్యాత్కతం - అతఏవముఖంవ్యాదాయనిద్రా
 క్షీత్యాదౌ ముఖివ్యాదానోత్తరకాలినత్వం నిద్రాయామక్షణమితి - వస్తువేదా

ప్రయోజ్య త్వేనిరూఢిలక్షణా - ఉత్తర కాలిన త్వేస్వారసికలక్షణా ఉత్తర
 కాలిన త్వే యదినిరూఢిలక్షణాస్యాత్ - తదా - అసీనస్సక్ - స్వగమిచ్చ
 తీత్యాది ప్రయోగాసప్తేః - స్వారసికలక్షణాయాః ప్రయోగబలకల్ప
 త్వాన్నానుపపత్తిః - యదితు తేషామిష్యతే ప్రామాణ్యన్న వైః - తదాత
 త్రైవినిరూఢిలక్షణాస్యాత్ - తథాచేదమప్రమాణమితి - అత్రకచిత్ - య
 త్సమవేతమితి - అత్రయస్తిక్ - సమవైష్యదిత్యర్థః - తథాచభవిష్యదర్థః
 కప్రత్యయసమభివ్యక్తృశసన్నదస్య - పూర్వకాలినత్వం - ప్రయోజక
 త్వంవాదః - యథాస్వగంప్రాప్యక్ జ్యోతిష్టోమంకరోతి - వహ్నిము
 న్నయిష్యక్ లింగంపరామృతతీత్యాదౌ - స్వగంప్రతి ప్రయోజకత్వంజ్యో
 తిష్టోమకృతౌ - వహ్నియమితి ప్రయోజకత్వంధూమ పరామ శేవ - బో
 ధ్యతే - తథాత్రాపి సమవేతత్వప్రయోజకత్వం - తత్పూర్వకాలినత్వం
 వా - ఉత్పత్తౌబోధ్యత ఇన్ద్రాహుః - తన్నుజత్పత్తికాల ఏవసమవేతత్వ
 సంభవేన - తత్ప్రయోజకత్వస్య తత్పూర్వకాలినత్వస్యవా - ఉత్పత్తౌనసం
 భవాత్ - అన్యథా - అసీనోవక్తీత్యాదావాసిష్యమాణోవక్తీత్యాద్యాప
 త్తేః - అత్రోచ్యతే - కార్యపనం - వస్తురం - యత్సమవేతత్వంచోద్దేశ్యతా
 వచ్ఛేదకౌటిప్రపిష్టం - యత్సమవేతత్వంచప్రకృతే నయన్నిరూపితసమవా
 యసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వం - కింతుయదనుయోగికసమవాయత్వం -
 తద్వత్వంచ ప్రతియోగితాసంబంధేన - తథాచప్రతియోగితా సంబంధేన
 యదనుయోగికసమవాయవదితిపగ్యవసితం - ఉత్పద్యత ఇతివిధేయం - ఉ
 త్తా వత్పదేనాథాతోరుత్పత్తిరర్థః - ఉత్పత్తిశ్చ ప్రకృతేకార్యత్వం .
 అఖ్యాతార్థః ఆశ్రయత్వం - తచ్చేహసంబంధతయావివక్షితం - తథాచా
 శ్రయతయాకార్యత్వం విధేయమితిఫలితం - ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవిధేయ
 యోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావస్యవ్యాప్తిసిద్ధత్వాత్కార్యత్వేయ దనుయో
 గిక సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నత్వంలభ్యతే - కార్యమిత్యస్య యదిత్యా
 దిః - సమవాయకారణమిత్యస్యతత్కార్యంప్రతిత్యాదిః - తథాచయదను
 యోగికసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నకార్యతాశ్రయీభూతంయత్కార్యం
 తత్కార్యంప్రతి - తత్ - సమవాయకారణమిత్యర్థః ఫలిత ఇతిసకాచిదనుప

పత్తిః - అసమవాయికారణంబుయతి || కార్యేణైతి || కార్యకారణవ
 ద్వైస్వకార్యస్వకార్యసమవాయికారణపరే - ననుకథమత్రవిశిష్టవాక్యా
 త్తః - అత్రకేచిత్ - వాకారాధోన్యసరత్ - తత్త్వంచ - అన్యోన్యభావద్వ
 యావచ్ఛిన్నాన్యోన్యభావవత్త్వం - అన్యోన్యభావద్వయేకార్యస్వకారణ
 స్వచ - అనుయోగితాసంబంధేనాన్వయః - యదీచ - అన్యోన్యభావద్వయే
 అనుయోగితాసంబంధేన - స్వకార్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్వస్వకార్య
 సమవాయికారణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్వచాన్వయోపగమే స్వకార్య
 తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాన్యోన్యభావేస్వకార్య సమవా
 యికారణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వస్వస్వకార్యసమవా
 యికారణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాన్యోన్యభావేచస్వకా
 ర్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వస్వభావేన - పృథివీజలోభ
 యంగంధస్నేహవదిహక్య వదుక్తవాక్యస్యాప్రామాణ్యాపత్తిః - కిం
 చయద్యత్రవ - పదార్థతావచ్ఛేదకం - అన్యోన్య భావద్వయావచ్ఛిన్న
 ప్రతియోగికాన్యోన్యభావవత్త్వం - తదాప్రసిద్ధిః - జగత ఏవయత్కించ
 న్యోన్యభావద్వయవత్త్వేనతదవచ్ఛిన్నప్రతియోగికాన్యోన్యభావా
 వత్త్వేనైతివిభావ్యతే - తదావాకారస్యభిదగతైరన్యోన్యభావే - వచ్ఛిన్న
 ప్రతియోగితాకత్వే - అత్రయేచ || తత్తిః - అన్యోన్యభావస్వయత్రప్రతియో
 గితత్వే - న్యయినోద్విష్టం - తత్రవాచకయమవచ్ఛిన్నవిశేషణతయాభానం
 ఏవప్రతిత్వాదావారత్రయాదికం బంధం - సవత్తావచ్ఛిన్నప్రతియో
 గితాకత్వవిశేష్యతయాసకృద్భానం - తథాచ కార్యప్రతియోగికాన్యో
 న్యభావకారణప్రతియోగికాన్యోన్యభావైతద్వయాచ్ఛిన్నప్రతియో
 గికాన్యోన్యభావావశ్యస్యలభాన్నానుపపత్తిః - అథాత్రకార్య
 కారణవాచకపదోత్తరత్పరియవైయధ్యం - తదథాభావాత్ - నచత
 స్యావనప్రతియోగితత్వ మనుయోగిత్యంవాధకః - తస్యైవాన్యోన్య భావేస్వ
 య ఇతీవాచ్య ఘటఃపటోవావతతత ఇత్యాదాయథా ఘటఃపటోద్వయ
 భిక్ష్యథమద్వారీకృత్యైవసాక్షాద్వాకారాధోన్యోన్యభావేన్వయః -
 తథాత్రాప్యన్వయసంభవేన - తద్వైయధ్యస్య దుర్వారత్వాదిచిచ్ఛే

స్వాత్మబ్రహ్మసాధుత్వాథకత్వాత్ నచతథాసతిఘటకపటోవావతత ఇత్య
 త్రాపితృతీయాపత్తిరితివాచ్యంభాంతోన-వాకారసమభివ్యాహర విరహ
 దశాయాంయాదృశ ప్రకృత్యథాన్వితయాదృశవిభక్త్యథాన్వయాదృ
 శాథేన్వయః-వాకారసమభివ్యాహరదశాయాం తాదృశప్రకృత్యథాన్
 వితావాకారాథాన్వయాదృశవిభక్త్యర్థస్యోపలక్షితసంబంధేన తాదృశ
 పదార్థేన్వయే-తాదృశప్రకృతిపదసమభివ్యాహృతతాదృశవిభక్తసమభి
 వ్యాహృతపాకారసమభివ్యాహృతతాదృశపదజానన్యకారణత్వోపగమే
 నప్రకృతేవాకారసమభివ్యాహరవిరహదశాయాంకార్యకారణవాచకప
 దోత్తరతృతీయార్థనిరూపితత్వస్యసహపదసమభివ్యాహృతసమవేతపదా
 ర్థకజేతేనమవేతత్వే-సామానాధికరణ్యే - అన్వయేన వాకార సమభి
 వ్యాహరదశాయాం-కార్యకారణాన్వితాన్వోన్వయాభావద్వయావచ్ఛిన్న
 ప్రతియోగితాకాన్వోన్వయావావాత్రయరూపవాకారార్థస్యనిరూపవితత్వ
 సంబంధేనసహపదసమభివ్యాహృతసమవేతపదార్థేకజేతేసామానా
 ధికరణ్యేన్వయస్యవక్తవ్యతయాతాదృశతృతీయాయాఅవశ్యకత్వాత్ఘటకః
 పటోదావరతత్యత్రత్రతువాకారసమభివ్యాహరవిరహదశాయామపితృతీ
 యాదృశపేక్షణేనానువప్త్యభావాదివదంతితత్త్వదంచాదీనాంవాచ్యతా
 యాస్సిద్ధాంతవిరుద్ధత్వాత్ - అథతహికార్యపదస్యకారణపదస్యవాకా
 ర్యకారణాన్వయరలక్షణాను- ఇతిరపదంతాత్పర్యగ్రాహకం-వాకారోపి
 ద్యోతకః - లక్షణాతాత్పర్య గ్రాహకతాయా ఏవద్యోతకత్వ పదార్థా
 త్వాదితిచైత్రథాసతికార్యపదస్యలక్షణాన్వీ కేయతేకారణపదస్యవేత్త్యత్ర
 వినిగమనావిరహేణోభయోరపిలక్షణాన్వీకారాపత్త్యాకార్యకారణా
 న్యతరత్వావచ్ఛిన్నస్యవారద్వయంబానాపత్తిరితిపాశ్చై- బ్రాహ్మణా-
 కారస్యస్వాస్య వహితపూర్వవృద్ధిపద ఏవలక్షణా తాత్పర్య గ్రాహక
 త్వం-నతువ్యవహితేకాద్యేణవాకారణేనవేత్త్యభయత్రాపివాకారసమభి
 వ్యాహర స్వప్రసామాజికః-తథాచప్రకృతేకాయేవదంతాత్పర్య గ్రా
 హకం-కారణపదంకార్యకారణాన్వయరలక్షణికం-వాకారోద్యోతకః -
 తృతీయాథానిరూపితత్వం-ఏకపదం-యత్కించిత్రం-యత్కించిత్రం

స్వరూపసంబంధవిశేషద్యక్షిత్వంవా. అథఃపదోత్తరసస్తమ్యాః - ఘ
 టితత్వమవచ్ఛేదకత్వంవాథఃః-సహపదసమభివ్యాహృతసమవేతపదంస
 మవాయద్వయఘటిత సామానాధికరణ్య విశిష్టపరం-తస్యచకారణప్రదా
 థేకకారణత్వేన్వయః. ఆసమవాయికారణమితిభావ ప్రదానోనిదేశః.
 తథాచకార్యకారణాన్యతరనిరూపితయత్కించితథఃఘటితసామానాధి
 కరణ్యవిశిష్టకారణ్యమసమవాయికారణత్వమిత్యర్థః- స్వాధికరణ్య
 త్తిత్వరూపసామానాధికరణ్య స్వాధికరణ విధయాయత్కించితథఃన్య
 ఘటకత్వాత్తస్యశ్చ ఘటితస్యమిహోన్యం || అత్రకేచిత్కారణపదంకా
 ర్యకారణాన్యతరలక్షకంత్పతియాథోనిరూపితత్వం- సహపదాథోధి
 కరణం-తదేకదేశేధి కరణత్వేచ్యుత్పత్తివైచిత్ర్య ౧త్వప్రీయాథః నిరూపి
 తత్వాన్వయః - అధికరణస్యాథేవసంబంధేనయత్కించితదేశన్వయః -
 అథఃపదోత్తరసస్తమ్యాః-నిరూపితత్వమర్థః-సమవేతం-సమవాయసం
 బంధావచ్ఛిన్నవృత్తిమత్-తదేకదేశసమవేతత్వేనిరూపిత త్వాన్వయః -
 తథాచకార్యకారణాన్యతర నిరూపితాధి కరణకావనిభిన్నయత్కించిత
 థేనిరూపితమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిస్విశిష్టకారణత్వమ సమ
 వాయికారణత్వమిత్యర్థఃఇత్యాహుః - తత్ప్రమమించిన మేవప్రతిభాతి - ఆ
 న్వయనిపాతాతిరిక్తనామాథఃస్యైవ నామాథః అభేదసంబంధే నాన్వ
 యస్యవ్యుత్పత్తిసిద్ధిత్వాత్- నచాధికరణత్వ మేవసహపదాథఃః - తస్య
 శ్రయశ్చాసంబంధేనాథఃపదాథేన్వయ ఇతివాచ్యం - ఏకస్తిన్నథః ఇ
 తిపదద్వయంవినాకృత్య-యదాకార్యేణకారణేనవాసహసమవేత త్వేనతే
 త్యేకావన్నాత్రప్రయుజ్యతేతదాకాదృశవాక్యస్యాపి యోగ్యతాయా
 న్నవకమతసిద్ధత్వేన-తత్రసహ పదాథాధిఃకరణతాః- అత్రయత
 యాన్వయయోగ్యపదాథాఃసుపథిత్వా - అప్రామాణ్యాపత్తేః - అథత
 త్రసహపదార్థోధికరణమేవతస్యనిరూపితత్వసంబంధే సమవేత త్వేన్వ
 యః- అథవాధికరణత్వమేవాథఃః-తస్యచస్యాశ్రయనిరూపితత్వ సంబం
 థేనసమవేత త్వేన్వయః-పరంపరాయాఅపిసంబంధత్వ స్వీకారాదిప్రతిబంధ
 ఉభయ ప్రాపిసంభవత్వథేన్వేతద్భేదకల్పనాయా అన్యాయ్యత్వాత్

కించైకస్మిన్మథః ఇతిపదసమభివ్యాహారేపి - ఏకస్మిన్మథేకార్థేణకా
రణేన సహసమవేతత్వే సతీతిసహపదస్యసమవేతస్విపదేనైవసహయో
జనా - అనుభావికీ - యుక్తిసిద్ధావ - ఏకపదసమభివ్యాహృతసప్తమ్యం
తాదః పదసమవేత పదయోస్సమభివ్యాహారజ్ఞానస్యైకస్మిన్మథేసమ
వేతారూపరసావిత్యత్ర - సహపదసమవేతపదయోస్సమభివ్యాహారజ్ఞాన
స్యైకస్మిన్మథః ఇతిపదాఘటితనిరుక్తవాక్యస్థలేకారణతాయాస్త్యయా
పివాచ్యతయా - తతఏవైకస్మిన్మథః ఇతిపదఘటితనిరుక్తవాక్యాదపిశా
బ్దబోధోపపత్తౌ సహపదాదః పదయోస్సమభివ్యాహారజ్ఞానస్యశాబ్ద
బోధే ప్రాతిస్వికకారణతాయాః కల్పనీయతయాగౌరవం - తస్మాదస్త
దుక్తవాక్యార్థః ఏవసమచీనఇత్యలంపల్లవితేన | యథావహ్నివ్యాప్యధూ
మవాన్పర్వత ఇతిజ్ఞానంపరామశేకఇతి | వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్పర్వత
ఇతిజ్ఞానరూపం యత్పరామశేకపదవాచ్యంతద్యథా - యథాక్షలక్షణా
క్రాంతమిత్యర్థః - వహ్నిపదసమభివ్యాహృతవ్యాప్య పదసమభివ్యా
హృతధూమపదసమభివ్యాహృతమతుపిత్యయస్య వహ్నివ్యాప్యధూమ
త్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపకమర్థః - పర్యతపదస్య పర్యతత్వావ
చ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకమర్థః - ఇతిపదప్యాభేదోర్థః - తథాచ
పర్యతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకత్వావచ్ఛిన్నేపర్యతపదార్థః -
అభేదసంబంధేనమతుబంతార్థస్యప్రకారతానిరూపకత్వావచ్ఛిన్నస్యా
న్వయాన్తతుబంతపదస్య - పర్యతపదసమానలింగకత్వనియమిడపపద్యతే
అన్యార్థకస్యాపిపర్యతపదస్యభిలింగత్వాత్ - ఉద్దేశ్యవిధేయభావమ
హిమ్నూపర్యతవిశేష్యకత్వతాదృశప్రకారకత్వయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేద
కభావలాభాన్నధూమోవహ్నివ్యాప్యధూమవాన్పర్వత ఇతిజ్ఞానానంత
రంవహ్నివ్యాప్యధూమవాన్పర్వత ఇతిజ్ఞానమిదమితిప్రయోగః ఇత్యాకార
కంజ్ఞానమితిపాలెతు - ఇతిపదంపూర్వపదలక్షణతాత్పర్యగ్రాహకం -
అకారశ్చభేదః - కప్రత్యయస్యాశ్రయోర్థః ఇత్యాహుః అన్యేతువహ్ని
వ్యాప్యధూమవాన్పర్వత ఇత్యేకంపదమప్యయం - తస్యపర్యతత్వావచ్ఛి
న్నవిశేష్యతానిరూపితవహ్నివ్యాప్యధూమత్వావచ్ఛిన్నప్రకారత్వమ

ర్థః-ఇతిశబ్దస్తాత్పర్యగ్రాహకఃతస్యనిరూపకతాసంబంధేన జ్ఞానేన్వయః :
 ఇత్యాకారకమితిపాతేతు - ఆకారోవిషయత్వం - తస్మిన్నభేదసంబంధే
 సప్రకారత్వాన్వయః- నిరూపకంకప్రత్యయాథకః - తస్యాభేదేన!జ్ఞానే
 న్వయఇత్యాహుః - యత్రధూమస్తత్రాగ్నిరితీతి-సాహచర్యం - సామా
 నాధికరణ్యం- నియమో-నియమవాక్ - కృదభిహితోభావోద్రవ్యవత్ప్ర
 కాశతఇత్యాగ్రహీత . తదథశ్చకృతాబోధ్యమానోభావః - ధాత్య
 థకః-ద్రవ్యవత్ - స్వాశ్రయవత్, ప్రకాశతేభావాథకః-భావాశ్రయవా
 చకోభవతీతిఫలితమితికేచిత్ - తన్న-భావస్యస్వాశ్రయవద్బోధాసంభవా
 త్. కింతుద్రవ్యవదిత్యత్రసప్తవ్యంతాద్వితీ-స్వాశ్రయేబోధ్యమానఇవేతి
 యావత్తథాచకృద్బోధ్యమానోభావస్వాశ్రయవిశేషణతయాపిప్రకా
 శత ఇతిఫలితం || అస్యేతుద్రవ్యవద్విశేష్యవత్తథావతిప్రత్యయసామర్థ్య
 త్కృచిద్విశేషణతయాపిత్యథకమాహుః-తథాచనియతంసాహచర్యమితి
 ఫలితం-నియతత్వం-వ్యాపకనిగూపితత్వం-యత్రధూమస్తత్రేతిపదత్రయం
 తాత్పర్యగ్రాహకం-వహ్నిపదంధూమవ్యాపకవహ్నిసామానాధికరణ్య
 లక్షకం-ఇతిపదాథకశ్చభేదః- సాహచర్యేన్వయః ధూమవ్యాపకవహ్ని
 సామానాధికరణ్యాభిన్నంనియతంసామానాధికరణ్యంవ్యాప్తిరీశ్వర్యన్వయః
 సాత్రకేచిత్-యత్రధూమస్తత్రాగ్నిరిత్యేకంపదం-అవ్యయంతస్యతాదృశ
 వాక్యమథకః-ప్రతిపాద్యత్వమితిపదాథకః- అన్వయశ్చస్యనియతసాహ
 చర్యే- యత్రధూమస్తత్రాగ్నిరితిపదేధూమపదంధూమవ్యాపకలాక్షణికం
 తస్యవహ్నివభేదేనాన్వయః- యత్రతత్రేతితాత్పర్యగ్రాహకం - అథవా
 యత్రధూమస్తత్రాగ్నిరితివాక్యాత్పృథమతోధూమవహ్ని సామానాధిక
 రణ్యబోధః - తదనంతరంవ్యాపకత్వస్యమానసబోధః - తావతానియత
 సాహచర్యస్యతాదృశవాక్యాత్పృథిపాద్యత్వమిత్యాహుః||॥

ఇతి పట్టాభిరామకృతతత్వసంగ్రహటిప్పణీ

స మాప్తా-

శ్రీరస్తు,

—*—

శ్రీమహాగణపతయేనమః,

భాషాపరిచ్ఛేదః,

నూతనజలధరరుచయేగోపవధూటిదుకూలచోరాయ । తస్మైకృ
ష్ణాయనమస్సుసారమహీరుహస్యబీజాయ ॥ ౧ ॥ ద్రవ్యంగుణస్తథాక
మకసామాన్యంసవిశేషకమ్ । సమవాయస్తథాభావగ్గిపదాధాకస్సప్త
కీర్తితాః ॥ ౨ ॥ శీత్యప్రేజోమరుద్వ్యంశుకాలాద్గోపినామనః । ద్రవ్యా
గ్యుతగుణారూపంగసోగన్ధస్తథాపరమ్ ॥ ౩ ॥ స్పృశకస్సంఖ్యాపరిమితిర్ద్రవ్య
ధక్త్యచ్ఛతతల్లప్తమ్ । సంయోగశ్చవిభాగశ్చపరత్వచ్ఛపరత్వకమ్ ॥ ౪ ॥
బుద్ధిస్సుఖందుర్గమిచ్ఛాద్వేషోయత్నోగురుత్వకమ్ । ద్రవత్వంస్నేహసం
స్కారావదృష్టంశబ్దవచః ॥ ౫ ॥ ఉత్పేదంతత్ ॥ ౬ ॥ వక్షేపణమాకుచ్ఛ
నంతథా । ప్రసారణంచగమనం కర్మాణ్యైతానిపచ్ఛచ ॥ ౭ ॥ భృమ
ణంరేచనంస్పృశనోభ్యుజ్వలనమేవచ । తిర్యగ్గమనమప్యత్రగమనాదేవతి
భ్యతే ॥ ౮ ॥ సామాన్యంద్వివిధంప్రొక్తంపరంచాపరమేవచ । ద్రవ్యాది
త్రికవృత్తిస్తుసత్తాపరతయోచ్యతే ॥ ౯ ॥ పరభిన్నాచయాణాతిస్సైవా ॥
పరతయోచ్యతే । ద్రవ్యత్వాదికజాతిస్తుపరాపరతయోచ్యతే ॥ ౧౦ ॥ వ్యాపక
త్వాత్పరాపిస్యాద్వ్యవస్థాత్వాదపరాపివ । అన్యోనిత్యద్రవ్యవృత్తిర్విశే
షగ్గపరికీర్తితః ॥ ౧౧ ॥ ఘటాదీనాంకపాలాదాద్రవ్యేనుగుణకమణోః
తేమజాతేశ్చసంబంధస్సుమవాయగప్రకీర్తితః ॥ ౧౨ ॥ అభావస్తుద్విధా
సంసర్గాన్యోన్యాభావభేదతః । ప్రాగభావస్తథాభ్యుపసో ౨ ష్యత్యస్తా
భావఏవచ ॥ ౧౩ ॥ ఏవంత్రైవిధ్యమాపన్నస్సంసర్గాభావ ఇవ్యతే । స
ప్రానామపిసాధవ్యంజ్ఞేయత్వాదికమవ్యతే ॥ ౧౪ ॥ ద్రవ్యాదయర్గపంశ
భావాలనేకేనమవాయినః । సత్తావస్తప్త్రయస్తావ్యద్యగుణా

ర్పిగుణక్రియః ॥ ౧౪ ॥ సామాన్యపరిహీనానుసర్వజాత్యాదయోమ
తాః । పారిమాండల్యభిన్నానాం కారణస్వముదాహృతం ॥ ౧౫ ॥ అన
థాసిద్ధిశూన్యస్యనియతాపూర్వవర్తితా ॥ కారణత్వంభవే త్రస్యత్రైవి
ధ్యంపరికిరీతమ్ ॥ ౧౬ ॥ సమవాయికారణత్వంజ్ఞేయమథాప్యసమవాయ
హేతుత్వం । ఏవంన్యాయ నయజ్ఞేస్తృతియము క్తంనిమి త్రహేతుత్వం ॥
౧౭ ॥ స్వయత్సమవేతంకార్యం భవతిజ్ఞేయంతుసమవాయ । తత్రాసన్నం
ంజనకంద్వితీయమాభ్యాం పరం తృతీయంస్యాత్ ॥ ౧౮ ॥ యేనసహ్య
పూర్వభావగ్లకారణ మాదాయవాయస్యఅన్యంప్రతిపూర్వభావేజ్ఞాతే
యత్పూర్వభావివిజ్ఞానం ॥ ౧౯ ॥ జనకం ప్రతిపూర్వవర్తితా మపరిజ్ఞా
యనయస్యగృహ్యతే । అతిరిక్తమధాపీయద్భవేన్నియ తావత్కృతపూర్వ
భావినః ॥ ౨౦ ॥ ఏతేపంచాన్యథాసిద్ధాదండత్వాదికమాదిమం । ఘటాద
దండరూపాదిద్వితియమపితకితం ॥ ౨౧ ॥ తృతీయంతు భవేద్యోవమకు
లాలజనకోఽపరః । పంచమోరాసభాదిస్సాన్యజేతేష్వావత్కృతస్తవసా ॥
౨౨ ॥ సమవాయికారణత్వంద్రవ్యస్యైవేతివిజ్ఞేయంగుణకమకమాత్రవృ
ద్ధిజ్ఞేయమథాప్యసమవాయ హేతుత్వం ॥ ౨౩ ॥ అన్యత్రనిత్యద్రవ్యేభ్యఅత్ర
లత్యమిషావ్యతే । ఓత్వాదీనాంనవానాంతుద్రవ్యశ్చంగుణయోగితా ॥
ఓజిజలంతథా తేజస్సపవనోమనఏవచ పరాపరత్వమూతకత్వక్రియావే
గాత్రయాఅమి ॥ ౨౪ ॥ కాలభాష్పదిశాంసర్వగతత్వంపరమంమహత్ ।
ఓత్వాదిపంచభూతానిచత్వారిస్పశేవంతిహి ॥ ౨౫ ॥ ద్రవ్యారంభశ్చ
శుమకస్యాదధాకాశశరీరణాం । అవ్యాప్యవృత్తిఃక్షణికోవిశేషగుణభవ్య
తే ॥ ౨౬ ॥ రూపద్రవత్వప్రత్యక్షయోగిస్యాశ్చృధమత్రికం । గురుణీద్యేరస
వతీద్వయోరైర్మిత్రికౌద్రవః ॥ ౨౭ ॥ ఆత్మానోభూతవగాత్మవిశేషగు
ణయోగినః । యదుక్తంయస్యసాదమ్యంవైభక్తిమితరస్యతత్ ॥ ౨౮ ॥
స్పృశాదయోఽష్టావేగాఖ్యసంస్కారోమరుతోగుణాః । అష్టాస్పృశాద
యోరూపంద్రవోవేగశ్చ తేజసి ॥ ౩౦ ॥ స్పృశాదయోఽష్టావేగశ్చగురు
శ్చంచద్రవత్వకంరూపంరసస్తథాస్నేహావారిణ్యేతేచతుర్దశ ॥ ౩౧ ॥

స్నేహహీనాగంధయుతాః క్షీతావేతేచతుదశబుధ్యాదివట్కంసంఖ్యా
 దిపంచకంభావనాతథా ॥ ౩౨ ॥ తర్మాతర్మాగుణావేతేతత్తనస్సృ
 త్చతుదశశ ॥ సంఖ్యాదిపంచకంకాలదిశోశబ్దశ్చేతచభే ॥
 ౩౩ ॥ సంఖ్యాదయగ్గపంచబుద్ధిరిచ్ఛాయతోఽపిచేశ్వరే ॥ పరాపరత్వం
 సంఖ్యాద్యాగ్గపంచవేగశ్చమానసే ॥ ౩౪ ॥ తత్రక్షితిగంధహేతుర్మానా
 రూపవతీమతా ॥ షడ్విస్తరసస్తత్రగంధస్తుద్వివిధోమతః ॥ ౩౫ ॥ స్పర్శ
 స్తస్యాస్తువిజ్ఞేయోహ్యనుష్టాశీతపాకజః ॥ నిత్యానిత్యాచసాద్యేధానిత్యా
 స్యాదణులక్షణా ॥ ౩౬ ॥ అనిత్యాతుతదన్యాస్యాత్ సైవావయవయో
 గినీ ॥ సాచత్రిధాభవేద్దేహమింద్రియంవిషయాస్తథా ॥ ౩౭ ॥ యోనిజా
 దిభవేద్దేహ ఇన్ద్రియంఘ్రాణలక్షణం ॥ విషయోద్యులుకాదిశ్చబ్రహ్మ
 జ్ఞాంతఉదాహృతః ॥ ౩౮ ॥ వణశ్శుక్లోరసస్పృశజలేమధురశీతతా ॥
 స్నేహస్తత్రద్రవత్వంతుసాంసీద్ధికముదాహృతం ॥ ౩౯ ॥ నిత్యతాదిప్రథమ
 వత్కింతుదేహమయోనిజం ॥ ఇన్ద్రియంరససంసింధుహిమాదిర్విషయోమ
 తః ॥ ౪౦ ॥ స్పృశఉష్ణస్తేజసస్తస్యాద్రూపం శుక్లభాస్వరం ॥ వైమిత్తి
 కంద్రవత్వంతునిత్యతాదిచసూరవత్ ॥ ౪౧ ॥ ఇన్ద్రియంనయనంవహ్ని
 స్వర్ణాదిర్విషయోమతః ॥ అపాకజోఽనుష్టాశీతఃస్పర్శస్తుపవనేమతః ॥
 ౪౨ ॥ తిర్యగ్గమనవానేషజ్ఞేయఃస్పృశాదిలింగకః ॥ పూర్వవన్నిత్యతా
 యుక్తందేహవ్యాపిత్యగింద్రియం ॥ ౪౩ ॥ ప్రాణాదిస్తుమహావాయుప
 ర్యంతోవిషయోమతః ॥ ఆకాశస్యతువిజ్ఞేయఃశబ్దోవైశేషికొగుణః ॥ ౪౪ ॥
 ఇన్ద్రియంతుభవేచ్ఛోఽత్రమేకఃసన్నభ్యుపాదితః ॥ జన్యానాంజనకఃకా
 లోజగతామాశ్రయోమతః ॥ ౪౫ ॥ పరాపరత్వధీహేతుఃక్షణాదిఃస్యాను
 పాదితః ॥ దూరాంతికాదిధీహేతురేకానిత్యాదిగుచ్యతే ॥ ౪౬ ॥ ఉపాధి
 భేదాదేకాపిప్రాచ్యాదివ్యపదేశభాక్ ॥ ఆత్మేంద్రియాద్యధిష్ఠాతాకరణం
 వాసకర్తృకం ॥ ౪౭ ॥ శరీరస్యవచైతన్యంమృతేమవ్యభిచారతః ॥ తథా
 త్వంచేదింద్రియాణామపఘాతేకథంస్మృతిః ॥ ౪౮ ॥ మనోఽపిసతథా
 జ్ఞానాద్యనద్యక్షంతదాభవేత్ ॥ ధర్మాధర్మాశ్రయోఽధ్యక్షోవిశేష

గుణయోగః ॥ ౪౯ ॥ ప్రవృత్త్యాన్యమేయో ౨ యం రథగత్యేవసా
 రథిః । అహంకారస్యాశ్రయో ౨ యం మనోమాత్రస్యగోచరః ॥ ౫౦ ॥
 విభుర్బుద్ధ్యాదిగుణవాక్ బుద్ధిస్తుద్వివిధామతా । అనుభూతిఃస్త్వతిశ్చస్యా
 దనుభూతిశ్చస్త్వథా ॥ ౫౧ ॥ ప్రత్యక్షమప్యనుభుతి స్తథోపమితిశబ్దతే ।
 ఘ్రాణజాదిప్రభేదేనప్రత్యక్షంషడ్విధంమతం ॥ ౫౨ ॥ ఘ్రాణస్యగోచరో
 గంధోగంధత్వాదిరపిస్తృతః । తథాగ్రసోరసజ్ఞాయాస్తథాశబ్దో౨పిచక్రు
 తేః ॥ ౫౩ ॥ ఉద్భూతరూపంనయనస్యగోచరోద్రవ్యాణితద్వన్విసృతక్త్య
 సంఖ్యే । విభాగసంయోగపరాపరశ్చస్నేహద్రవత్వంపరిమాణయుక్తం ॥
 ౫౪ ॥ క్రియాంజాతయోగ్యవృత్తింసమవాయంచ తాదృశం । గృహ్లాతిచిత్తు
 స్సంయోగాదాలోకొద్భూతరూపయోః ॥ ౫౫ ॥ ఉద్భూతస్పృశ్యవద్ద్రవ్యం
 గోచరస్సోపిచత్వచః । రూపాస్త్వాచ్చత్తుషో౨యోగ్యం రూపమత్రాపి
 కారణం ॥ ౫౬ ॥ ప్రవ్యాప్త్యేచ్ఛచోయోగోమనసాజ్ఞానకారణమమనో
 గ్రాహ్యంసుఖందుఃఖమిచ్ఛాన్వేషోమతిగ్గతః ॥ ౫౭ ॥ జ్ఞానంయస్మిన్విక
 ల్పాఖ్యంతేదతీంద్రియ మివ్యతే । మహత్వంషడ్విధంహేతు రింద్రియంకర
 ణమతం ॥ ౫౮ ॥ వినుయేంద్రియసంబధోవ్యాపాగస్సోపిషడ్విధః । ద్ర
 వ్యగ్రహస్తుసంయోగాల్ సంయుక్తసమవాయతః ॥ ౫౯ ॥ ద్రవ్యేషు సమ
 వేతానాంతథాతత్సమవాయతః । తత్రాపిసమవేతానాంశబ్దస్యసమవాయ
 తః ॥ ౬౦ ॥ తద్వృత్తీనాంసమవేతసమవాయేనతుగ్రహః । విశేషణతయా
 తద్వదభావానాంగ్రహాభవేత్ ॥ ౬౧ ॥ యదిస్యాదుపలభ్యేతే త్యేవం
 యత్రప్రసజ్యతే । ప్రత్యక్షంసమవాయస్యవిశేషణతయాభవేత్ ॥ ౬౨ ॥
 అర్థాకీకస్సన్నికషప్రేరేపిధగ్గపరికిణితః । సామాన్యలక్షణాజ్ఞానలక్షణా
 యోగజస్తథా ॥ ౬౩ ॥ అసత్తిరాశ్రయాణాంతు సామాన్యజ్ఞానమివ్య
 తే । తదింద్రియజనితమహోదసామగ్యైపేక్ష్యతే ॥ ౬౪ ॥ విషయా యస్య
 తస్యైవవ్యాపారీజ్ఞానలక్షణః । యోగజోద్వివిధగ్గపార్యక్తాయుక్తయంజా
 నభేదతః ॥ ౬౫ ॥ యుక్తస్యసర్వదాభానం చింతాసహకృతో౨పరః ।
 వ్యాపారస్తుపరామశోగ్గకరణంవ్యాప్తిధీభవేత్ ॥ ౬౬ ॥ అనుమానం

జ్ఞాయమానం లింగం తు కరణం న హి । అనాగ తాది లింగే న న స్సాద ను మి త్తస్త
దా ॥ ౬౭ ॥ వ్యాప్తస్య పక్షవృత్తిత్వధీకర రామ శాత్రవ్య తే । వ్యాప్తిస్తు సా
ధ్యాభావవదవృత్తిత్వం ప్రకీర్తితం ॥ ౬౮ ॥ యద్వాసాన్యచ న్యస్తస్త్వసం
బంధ ఉదాహృతః । అథ వా హేతు ముత్పత్తినిగహ ౬ తియోగిని ॥ ౬౯ ॥
సాధ్యన హేతోరైకాధికరణ్యం వ్యాప్తిరుచ్యతే । సిసాధ య మయా శూ
న్యా సిద్ధిర్యత్ర న విద్యతే ॥ ౭౦ ॥ స పక్ష స్త్రోతృత్వ స్థానాద న మి త్త్యవేత్ ।
అనైకాంతో విరుద్ధశ్చ ప్యసిద్ధగ ప్రతిపక్షీతః ॥ ౭౧ ॥ కాల్యాణాపదిష్టత్వ
హేత్వాభాసాస్తు సంబధా । ఆద్యస్సాధారణస్తు స్యాత్ న్యాద సాధార
ణోమతః ॥ ౭౨ ॥ తథైవానుపసంహరీ త్రిధానైకాంతకౌభవేత్ । యః స పక్షే వి
పక్షే చ భవేత్ సాధారణస్తు సః ॥ ౭౩ ॥ యస్మాభ్యున్నాద్వ్యవృత్తస్స చ సా
ధారణోమతః । తథైవానుపసంహరీ కేవల్యానయి పక్షకః ॥ ౭౪ ॥ యస్సాన్య
వ తినైవాస్తి స విరుద్ధ ఉదాహృతః । ఆశ్రయా సిద్ధిరాద్యాస్యాత్ స్వయాపాసి
ద్ధిగవ్యథ ॥ ౭౫ ॥ వ్యాప్య త్యాసిద్ధిరపరాస్యాదసిద్ధిరతస్త్రిధా । పక్షాసిద్ధిర్య
త్రపక్షోభవేత్తణిమయోగిరిః ॥ ౭౬ ॥ ప్రాజోద్రవ్యం ధూమచత్వాదత్రా
సిద్ధిరథాపరా । వ్యాప్య త్యాసిద్ధిగ సరాసిలభూనాచి కేభవేత్ ॥ ౭౭ ॥ విరు
ద్ధయోగపరామళోహేత్వోన్నత్యభిపక్ష తా । సాధ్యశూన్యోముత్రపక్ష
స్తవసాధాధ ఉదాహృతః ॥ ౭౮ ॥ ఉత్పత్తికాలినఘటే గంధాదిర్యత్ర సా
ధ్యతే । గ్రామీణస్య ప్రథమతః పశ్యత్ గవయాదికం ॥ ౭౯ ॥ సాదృశ్య
ధీర్గవాదీనాం యాస్యాత్ సాకరణం మతం । వాక్యార్థస్యాభిదేశస్య స్మృతిః
వ్యాపార ఉచ్యతే ॥ ౮౦ ॥ గవయాదిపదానాం తు శక్తిధీపమాఫలం । పద
జ్ఞానం తు కరణం ద్వారంతత్ర పదార్థకథిః ॥ ౮౧ ॥ శబ్దభిధగ్గఫలంతత్ర శ
క్తిధిః సహకారిణీ । లక్షణాశక్యసంబంధస్తాస్పర్యానువపత్తితః ॥ ౮౨ ॥ ఆసత్తి
యోగ్యతాకాంతా తాత్పర్యజ్ఞానమిష్యతే । కారణం స్మృతానం తు పద
స్యాసత్తిరుచ్యతే ॥ ౮౩ ॥ పదార్థే తత్ర తద్వత్తాయోగ్యతా పరికీర్తితా ।
యత్పదేన వినాయస్యాననుభావగతాభవేత్ ॥ ౮౪ ॥ ఆకాక్షావకురిచ్చి

తు తాత్పర్యం పరిక్షితి శం । సాక్షాత్కారేనుభూదీనాంకరణం మనఃకవ్యతే ॥
౧౫ ॥ అయాగపద్యాజ్ఞానానాంతస్యాణుత్పమహేవ్యతే ।

అథద్రవ్యాశ్రితాజ్ఞానిర్గుణానిష్క్రియాగుణా ॥౧౬॥ రూపంరసః
స్పృశఃగంధాపరత్వమపరత్వకం । ద్రవోగురుత్వంస్నేహశ్చవేగోమూర్త
గుణాఅమీ ॥౧౭॥ ధర్మాధర్మభావనాచశబ్దబుద్ధ్యాదయోపిచ । ఏతేఽ
మూర్తగుణాస్సర్వేవిద్యద్భిర్గుణపరిక్షితితాః ॥౧౮॥ సంఖ్యాదిశ్చవిభాగాస్త
ఉభయేషాంగుణామతః । సంయోగశ్చవిభాగశ్చసంఖ్యాద్విత్వాదికాస్త
థా ॥౧౯॥ ద్విపృథక్త్వాదయస్తద్వదేతేఽనేకాశ్రితాగుణాః । అతశ్చేషా
గుణాస్సర్వేమతావీకైకవృత్తయః ॥౨౦॥ బుద్ధ్యాదిషట్కంస్పర్శాంతాః
స్నేహస్సాంసిద్ధికౌద్రవః । ఆదృష్టభావనాశబ్దాఅమీవైశేషికాగుణాః ॥
౨౧॥ సంఖ్యాదిరపరత్వాన్తోద్రవోసాంసిద్ధికస్తథా । గురుత్వవేగాసా
మాన్యగుణావేతప్రక్షితితాః ॥౨౨॥ సంఖ్యాదిరపరత్వాన్తోద్రవత్వం
స్నేహఏవచ । ఏతేష్వతీంద్రియగ్రాహ్యఅథస్పర్శాంతశబ్దకాః ॥౨౩॥
భావ్యైకైకేంద్రియగ్రాహ్యగురుత్వాదృష్టభావనాః । అతీంద్రియావిభూ
నాంతుయస్మైర్వైశేషికాగుణాః ॥౨౪॥ అకారణగుణోత్పన్నావేతకుపరి
క్షితితాః । అపాకజాస్తుస్పర్శాన్తాద్రవత్వంచతథావిధం ॥౨౫॥ స్నేహ
వేగగురుత్వైకపృథక్త్వపరిమాణకం । స్థితస్థాపకఇత్యేతేస్యైర్గుణాకరణగు
ణోద్భవాః ॥౨౬॥ సంయోగశ్చవిభాగశ్చవేగశ్చైతేతుకమకజా । స్ప
ర్శాంతపరిమాణైకపృథక్త్వాస్నేహశబ్దకై ॥౨౭॥ భవేదసమవాయిత్వమథ
వైశేషికేగుణైః । అత్తనస్సాన్యైర్మిత్రత్వముష్ణస్పృశగురుత్వయోః ॥౨౮॥
వేగేఽపిచద్రవత్వేచసంయోగాదిద్వయేతథా । * ద్విధైకకారణత్వంస్యా
దధప్రాచేశికౌభావేత్ ॥

॥౨౯॥

వైశేషికౌ విభుగుణః సంయోగాదిద్వయంతథా । చక్షుర్గ్రాహ్యం భవే
ద్రూపంద్రవ్యాదేరుపలమ్భకమ్ ॥౩౦॥ చక్షుషస్సహకారిన్యైత్తుక్ల

* పరాపరత్వద్విత్వాదిద్విపృథక్త్వాదికేలునః ॥ ఇత్యనాకరోఽయంపాతః ॥

దికమనేకథాజలాదిపరిమాణౌ తన్నిత్యమన్యత్ సహేతుకం ॥ ౧౦౦ ॥
 రసస్తురసనాగ్రాహ్యమధురాదిరనేకథాసహకారిరసజ్ఞాయానిత్య
 దిచపూర్వవత్ ॥ ౧౦౧ ॥ ఘృణగ్రాహ్యభవేద్గంధోఘృణస్యైవోపకార
 కః । సౌరభశ్చసౌరభశ్చసద్వేధాపరికిరీతః ॥ ౧౦౨ ॥ స్పృశస్త్వగిం
 ద్రియగ్రాహ్యస్తవచఃస్యాదుపకారకః । అనుష్టాశీతశీతోష్ణభదాత్ సత్రి
 విధోమతః ॥ ౧౦౩ ॥ కాతిన్యాదిఃక్షీతావేవనిత్యతాదిచపూర్వవత్ । ఏ
 తేషాంపాకజత్వస్తుక్షీతానాన్యత్రకుత్రచిత్ ॥ ౧౦౪ ॥ తత్రాపిపరమాణౌ
 స్యాత్ పాకౌచైశేషికేనయే । సైయాయికానాన్తనయేద్వ్యణుకాదావ
 పీష్యతే ॥ ౧౦౫ ॥ గణనవ్యవహారేతుహేతుస్సంఖ్యాభిధీయతేనిత్యేమనిత్య
 మేకత్వమనిత్యేనిత్యమివ్యతే ॥ ౧౦౬ ॥ ద్విత్వాదయగ్గ పరాధాన్తాఅ
 పేక్షాబుద్ధిజామతాః । అనేకాశ్రయపర్యాప్తావేతుపరికిరీతాః ॥ ౧౦౭ ॥
 అపేక్షాబుద్ధినాజ్ఞాచ్చనాశస్తేషాంనిరూపితః । అనేకైకత్వబుద్ధిర్యాసాపే
 త్నాబుద్ధిరుచ్యతే ॥ ౧౦౮ ॥ పరిమాణంభవేన్నానవ్యవహారస్యకారణం । అ
 ణాదీఘంమహద్ధ్రస్వమితితద్భేదశుభితః ॥ ౧౦౯ ॥ అనిత్యేతదనిత్యంస్యా
 న్నిత్యేనిత్యముదాహృతం । సంఖ్యాతగ్గపరిమాణౌచ్చప్రచయాదపిజాయ
 తే ॥ ౧౧౦ ॥ అనిత్యంద్వ్యణుకాదాతుసంఖ్యాజన్యముదాహృతం । పరిమా
 ణంఘటాదాతుపరిమాణజముచ్యతే ॥ ౧౧౧ ॥ ప్రచయ శ్చిధిలాభ్యాయః
 సంయోగస్తేనజన్యతే । పరిమాణంతూలకాదానాశప్రాప్తశ్రయనాశతః ॥
 ౧౧౨ ॥ సంఖ్యావత్తుపృథక్త్వంస్యాత్ పృథక్ప్రత్యయకారణం । అన్యో
 న్యాభావతోనాన్యచరితార్థత్వముచ్యతే ॥ ౧౧౩ ॥ అస్మాత్పృథగిదంసతి
 ప్రతీతిహీనవిలక్షణౌ । అప్రాప్తయోనుయాప్రాప్తిఃసైవసంయోగతః
 రితః ॥ ౧౧౪ ॥ కిరీతాస్త్రివిధస్తేషాద్యోన్యతరకమణః । తదో
 భయక్రియాజన్యభవేత్సంయోగజోపరః ॥ ౧౧౫ ॥ ఆదిమః శ్యేనశైలా
 దిసంయోగగ్గపరికిరీతః । మేషయోస్సన్నిపాతోయస్సద్వితియఉదాహృతః

౧౧౭॥ కపాలతరుసంయోగతో సంయోగస్తరుకుంభయోః తృతీయాస్య
 త్కమః ౨ జోపిద్విధైవ పరికీర్తితః ॥ ౧౧౮ ॥ అభిఘాతో నోదనంచ శబ్దహే
 తురిహదిమః శబ్దాహేతుద్విత్తీయః స్యాద్విభాగోపిత్రిథాభవేత్ ॥ ౧౧౯ ॥
 ఏకకమోద్భవస్త్యాద్యోద్వయకమోద్భవో ౨ పరః । విభాగజస్తృతి
 యః స్యాత్ తృతీయోపిద్విథాభవేత్ ॥ ౧౨౦ ॥ హేతుమాత్రవిభాగోత్థా
 హేత్వహేతువిభాగజః పరత్వంచాపరత్వంచద్వివిధం పరికీర్తితం ॥ ౧౨౧ ॥
 దైశికంకాలికంచాపి మూతకవీచతుదైశికం । పరత్వం నూర్యసంయోగ
 భూయస్త్యజ్ఞానతోభవేత్ ॥ ౧౨౨ ॥ అపరత్వంతదల్పత్వబుద్ధితః స్యాద్దితీ
 రితం తయోరసమవాయాతుదిక్సంయోగస్తదాశ్రయే ॥ ౧౨౩ ॥ దీనాకరప
 రిస్పష్టపూర్వోన్నతత్వబుద్ధితః పరత్వమపరత్వస్తుతదననరబుద్ధితః ॥ ౧౨౪ ॥
 అత్రత్వసమవాయాస్యాత్ సంయోగగకాలపిండయోః । అపేక్షాబుద్ధినాశే
 ననాశస్త్యేషామదాహృతః ॥ ౧౨౫ ॥ బుద్ధేగ్గప్రకారగ్గప్రాగేవప్రాయ
 శోపినిరూపితః । అథావశిష్టో ౨ ప్యపరగ్గప్రాకారగ్గపరిదశ్యతే ॥ ౧౨౬ ॥
 అప్రమాచప్రమాదేతిజ్ఞానంద్వివిధముచ్యతే । తచ్చున్యేతన్నతిర్యాస్యా
 దప్రమాసానిరూపితా ॥ ౧౨౭ ॥ తస్మైపంచావిపర్యాసః సంశయోపిప్ర
 కీర్తితః । ఆద్యోదేహేయాత్మబుద్ధిశ్చంభాదాపీతతామతిః ॥ ౧౨౮ ॥ భవేన్ని
 శ్చయరూపాయం సంశయో ౨ భద్రదశ్యతే కింస్విన్నరోవాస్థాబుద్ధే
 త్యాదిబుద్ధిస్తు సంశయః ॥ ౧౨౯ ॥ తదభావాప్రకారాభీనత్యకారాతు
 నిశ్చయః । సంశయో మతిర్యాస్యాదేకత్రాభావభావయోః ॥ ౧౩౦ ॥ సా
 ధారణాదిధమకస్యజ్ఞానం సంశయకారణం । దోషో ౨ ప్రమాయాజనకః
 ప్రమాయాస్తుగుణోభవేత్ ॥ ౧౩౧ ॥ పితృదూరత్వాదిరూపోదోషోనా
 నావిధః స్మృతః । ప్రత్యక్షేతువిశేష్యేణవిశేషణవతామతం ॥ ౧౩౨ ॥ సన్ని
 కషోగ్గుణస్తుస్యాదభివ్యసమితాగుణః । పక్షేనాశ్యవిశిష్టేచపరామర్శో
 గుణాభవేత్ ॥

శక్యసాదృశ్యబుద్ధిస్తుభవేదుపమితాగుణః । శాబ్దబోధయోగ్యతా
 యాస్తాత్పర్యస్యాత్ ప్రమా ॥ ౧౩౪ ॥ గుణస్సాదృశ్యమభిన్నంతుజ్ఞాన
 మత్రోచ్యతే ప్రమా । అథవాతత్పర్యకారంయత్ జ్ఞానంతద్వద్విశేష్యకం ॥
 ౧౩౫ ॥ తత్పరమానప్రమానాపి భ్రమఃస్యాన్నిర్వికల్పకం । ప్రకారతా
 దిశూన్యంహిసంబంధానవగాహితత్ ॥ ౧౩౬ ॥ ప్రమాత్వంనస్వతోగ్రా
 హ్యంసంశయానుపపత్తితః । వ్యభిచారస్యాగ్రహణాపిసమాచారగ్రహస్త
 థా ॥ ౧౩౭ ॥ హేతుర్వాప్తిప్రతిహేతర్కనికృతీతశంకానివతకః । సా
 ధ్యస్యవ్యాపకాయస్తుహేతోరవ్యాపకస్తథా ॥ ౧౩౮ ॥ సతపాధిర్భవేత్తస్య
 నిష్కర్షణీయంప్రదశ్యతే । సర్వేసాధ్యసమానాధికరణాన్నదుపాధయః ॥
 ౧౩౯ ॥ హేతోరేకాశ్రయేయేహాన్యస్సాధ్యవ్యభిచారితా । వ్యభిచార
 స్యానుమానముపాదేస్తుప్రయోజనం ॥ ౧౪౦ ॥ శబ్దోపమానయోనైకవ
 స్పృశక్వామూఢ్యమివ్యతే । అనుమానగతాథాత్వాదితివైశేషికంమతం ॥
 ౧౪౧ ॥ తన్నసమ్యగ్విజ్ఞావ్యాప్తిబోధంకాబ్ధాదిబోధతః । ద్వైవిధ్యస్తుభవే
 ద్వాన్వితేరన్వయవ్యతిరేకతః ॥ ౧౪౨ ॥ అన్వయవ్యాప్తిరుక్తవ్యతిరేకా
 వతోచ్యతే । సాధ్యాభావవ్యాపకత్వంహేత్వభావస్యయద్భవేత్ ॥ ౧౪౩ ॥
 అథాపత్యేస్తునైవహప్రమాణాంతరతేష్యతే । వ్యతిరేకవ్యాప్తిబుద్ధ్యా
 శ్చరితాథాహిసాయతః ॥ ౧౪౪ ॥ సుఖంతుజగతామేవకామ్యంధర్మేణ
 జన్యతే । అధర్మజన్యందుఃఖంస్యాత్ ప్రతికూలంనచేతసామ్ ॥ ౧౪౫ ॥ నిర్దుఃఖ
 త్వేనుభవేచ్ఛాతిజ్ఞానాదేవజాయతే ఇచ్ఛాతుతదుపాయేస్యాదిష్టోపాయ
 త్వభీర్యది ॥ ౧౪౬ ॥ చికిత్సాకృతిసాధ్యత్వప్రకారేచ్ఛాచయాభవేత్ । తద్దే
 తుగ్గకృతిసాధ్యత్వసాధనత్వమతిభావేత్ ॥ ౧౪౭ ॥ బలవద్విష్టహేతుత్వమతి
 స్సాత్ ప్రతిబంధికా । తదహేతుత్వబుద్ధేస్తు హేతుత్వంకస్యచిన్తతే ।
 ౧౪౮ ॥ ద్విష్టసాధనతాబుద్ధిభావేద్యేవస్యకారణం । ప్రవృత్తిశ్చనిష్కృతి

శ్చతథాజీవనకారణం॥౧౪౯॥ ఏవంప్రయత్న త్రైవిధ్యంతాంత్రికైర్గపరిక
ర్చితం చికిత్సాకృతినాశ్చైష్టసాధనత్వమతిస్తథా ॥౧౫౦॥ ఉపాదానస్య
చాధ్యక్షంప్రవృత్తజనకంభవేత్ । నివృత్తిస్తుభవేద్దేవపాద్విష్టసాధనతా
ధియః॥౧౫౧॥ యతోజీవనయోనిస్తుసర్వదాతీంద్రియోభవేత్ । శరీరేపా
నసంచారకారణంపరికీర్తితం ॥౧౫౨॥ అతింద్రియంగురుత్వంస్యాత్
పుథివ్యాదిద్వయేతుతత్ । అనిత్యేతదనిత్యంస్యాన్నిత్యేనిత్యముదాహృతం
౧౫౩॥ తదేవాసమవాయుస్యాత్ పతనాఖ్యేతుకమణిసాంసిద్ధికద్రవత్వం
స్యాన్నైమిత్తికమధాపరం ॥౧౫౪॥ సాంసిద్ధికంతుసలలేద్వితీయంక్షీతితే
జసాః । పరమాణౌజలేనిత్యమన్యత్రానిత్యముచ్యతే ॥ ౧౫౫ ॥ నైమిత్తికం
వహ్నియోగాత్తపనీయఘృతాదిమ । ద్రవత్వంస్యన్దనేహేతునిమిత్తంస
గ్రహేతుతత్ ॥౧౫౬॥ స్నేహజలేననిత్యోఽణావనిత్యోఽవయవస్యసౌత్రే
లాన్దరేతత్ప్రకాశద్దహనస్యానుకూలతా ॥౧౫౭॥ సంస్కారభేదోపే
గోఽథస్థితస్థావకభావనే । యూతకమాత్రేతువేగఃస్యాత్ కమణోవేగ
జగక్వచిత్ ॥

॥౧౫౮॥

స్థితిస్థావకసంస్కారఃక్షీతోకేచిచ్ఛతుష్వపి । అతీన్దియోఽసౌవిజ్ఞేయో
క్వచిత్ స్ఫుటపికారణం ॥ ౧౫౯ ॥ భావనాఖ్యస్తుసంస్కారోజీవవృత్తిర
న్దియః । ఉపేక్షానాత్మకస్తస్యనిశ్చయగకారణంభవేత్ ॥ ౧౬౦ ॥
స్థరణేప్రత్యభిజ్ఞాయామప్యసౌహేతురుచ్యతే । ధర్మూధర్మావదృష్టం
న్యార్థమఃస్వగాదిసాధనం ॥౧౬౧॥ గచ్ఛాన్నాదీయాగాదివ్యాపా
గపరికీర్తితః । కమణాశాజలస్పృశాదినానాశ్యస్త్యసౌమతః॥౧౬౨॥
అధుమోకనిరకాదీనాంహేతునిన్దితకమణః । ప్రాయశ్చిత్తాదినాశ్యో
2. సౌజీవవృత్తిత్విమాగుణౌ ॥ ౧౬౩ ॥ ఇమాతువాసనాజన్యజ్ఞానాదతే
పనశ్యతః । శబ్దోద్భవనిశ్చవణశ్చమృదబ్బాదిభవాద్భవనిః ॥ ౧౬౪ ॥ కణ్ఠసం

